

Perjés Géza

TISZT – KÉPZÉS

LUDOVIKA
EGYETEMI KIADÓ

Perjés Géza

TISZT – KÉPZÉS

Sorozatszerkesztő
Padányi József

PERJÉS GÉZA

TISZT – KÉPZÉS

LUDOVIKA
EGYETEMI KIADÓ

BUDAPEST, 2020

A mű a Tisza István Program keretében jelent meg.

Perjés Géza hagyatékából
sajtó alá rendezte,
jegyzetelte és a bevezető tanulmányt írta
Hausner Gábor

Lektorálta és az Előszót írta
Padányi József

© Perjés Géza örököse, 2020
Sajtó alá rendezés © Hausner Gábor, 2020
© Ludovika Egyetemi Kiadó, 2020

A mű szerzői jogilag védett. Minden jog, így különösen a sokszorosítás, terjesztés és fordítás joga fenntartva. A mű a kiadó írásbeli hozzájárulása nélkül részeiben sem reprodukálható, elektronikus rendszerek felhasználásával nem dolgozható fel, azokban nem tárolható, azokkal nem sokszorosítható és nem terjeszthető.

TARTALOM

Előszó (Padányi József)	7
Egy egykori ludovikás a magyar katonai felsőoktatás és a tiszti hivatás történelmi jelentőségű átalakulásában – Perjés Géza munkái elé (Hausner Gábor)	9
<i>Szabályos ludovikás életsors</i>	9
<i>A tudományos pálya</i>	17
<i>Ismét a honvédség szolgálatában</i>	20
<i>Perjés Géza munkái és a honvédtiszti pályával és a tisztképzéssel kapcsolatos viták az 1990-es évek elején</i>	22
TISZTKÉPZÉS A M. KIR. HONVÉDSÉGBEN	29
Bevezetés	31
I. fejezet: A katonaiskolák (reálnevelő intézetek)	33
<i>Nevelés</i>	33
<i>Tantárgyak, művelődés</i>	44
<i>Vélemények a katonaiskolai oktatásról és nevelésről</i>	47
II. fejezet: A M. Kir. Honvéd Ludovika Akadémia	64
<i>Az 1920. évi tanterv tervezete</i>	64
<i>Terv a tisztképzés reformjára (1929)</i>	92
<i>Az 1931/32-es tanév és reform</i>	106
<i>Az 1931/32-es reformot követő évek</i>	127
<i>Szombathelyi hadüzenete a „főiskolás szellemnek” és az „intellektualizmusnak”</i>	137
<i>Következtetések, problémák és ajánlások</i>	154
III. fejezet: Vezérkari képzés és továbbképzés a M. Kir. Honvédségben	158
<i>Az új Hadiakadémia</i>	158
<i>Áttérés a két évfolyamos kiképzésre</i>	172
<i>Gyakorlati kiképzés</i>	173
<i>Összegzés a HAKAD-képzésről</i>	174
<i>Elbírálás és a HAKAD viszonyai</i>	177
<i>Vezérkari szolgálat a HAKAD után és a vezérkari törzstiszti vizsga</i>	179
<i>A vezérkariak aránya a honvédség tisztikarában – viszonyuk a csapattisztekhez és politizálásuk</i>	187
<i>Szombathelyi bírálata a vezérkaritiszt-képzésről</i>	190
Mellékletek	203

OLYAN FOGLALKOZÁS, MINT A TÖBBI?	227
Bevezetés	229
Az empíria diadala: a hadsereg óvó, védő és segítő funkciói	230
Az empíria diadala: a hadsereg mint a racionális döntést elősegítő szervezet	244
A megváltozott társadalmi környezet	255
A válaszok	258
FÜGGELÉK	277
Rövidítések	279
Felhasznált irodalom	280

ELŐSZÓ

Perjés Géza (1917–2003), a 20. század második felének legnagyobb hatású magyar hadtörténészé pályáját hivatásos katonaként kezdte, s frissen végzett ludovikásként részt vett a második világháború harcaiban. Brit hadifogságból hazatérve beiratkozott a Pázmány Péter Tudományegyetemre, ahol 1946 és 1948 között a Szalai Sándor professzor vezette híres Társadalomtudományi Intézet kurzusain többek között szociológiai tanulmányokat folytatott, majd érdeklődése a hadtörténelem irányába fordult. Katonai szakmai ismereteit és tudományos képzettségét, nyelvi ismereteit kamatoztatva az 1950-es évektől bekapcsolódott a magyar hadtörténeti kutatásokba.

Perjés utóbb, a rendszerváltást követően visszatért a Magyar Honvédség szolgálatába, a Für Lajos honvédelmi minisztert segítő tanácsadó testület tagja lett, s részt vállalt a magyar tisztképzés megújítását célzó tervek kidolgozásában. Ennek a munkának alapos felkészüléssel és a rá jellemző elméleti igényességgel látott hozzá: levéltári kutatások, továbbá saját személyes tapasztalatai alapján feldolgozta és összefoglalta a magyar tisztképzés 1920 és 1940-es évek közötti történetét. Az 1992-ben így elkészült *Tisztképzés a Magyar Királyi Honvédségben* című háromszáz gépelt oldalas mű azonban kiadatlan maradt, csakúgy, mint az *Olyan foglalkozás, mint a többi?* című, a honvédtiszti hivatással foglalkozó, 1994-ben íródott nagyszabású tanulmány eredeti, teljes szövege.

Mindkét munka Perjés Géza hagyatékából bukkant elő, amelyeket özvegye, Perjés Éva 2019-ben adományozott a Nemzeti Közzolgálati Egyetem Központi Könyvtár és Levéltárának, a *Ludovikás életutak* címmel egyetemünkön elindított rendezvénytársorozat Perjés Gézát bemutató kiállítása nyomán. A gazdag hagyaték több mint ötszáz kötetet (köztük számos Clausewitz-kiadást és a Clausewitz munkásságával foglalkozó nemzetközi szakirodalom java részét tartalmazó, a hazai könyvtárakban egyedülálló gyűjteményt) és nyolc doboznyi kéziratot foglal magában.

Az alábbiakban közreadott munkák felbukkanása tudománytörténeti szenzáció. A Ludovika Akadémián folyt képzés tapasztalati ismeretanyaga, a tiszti hivatás tradícionista felfogása melletti tudományos érvek időtállósága mindkettőt rendkívüli értékűvé tesz a napjaink hadtudományá számára.

Padányi József

Vákát oldal

EGY EGYKORI LUDOVIKÁS A MAGYAR KATONAI FELSŐOKTATÁS ÉS A TISZTI HIVATÁS TÖRTÉNELMI JELENTŐSÉGŰ ÁTALAKULÁSÁBAN

—

PERJÉS GÉZA MUNKÁI ELÉ

SZABÁLYOS LUDOVIKÁS ÉLETSORS

„Szabályos ludovikás életsorsnak” Perjés Géza nevezte saját, 1945 utáni pályáját Kisfaludy András *Dialogusok – Perjés Géza történésszel* című portréfilmjében,¹ értve ez alatt a B lisztázás, a munkanélküliség, a segédmunka, a szellemi és testi napszámbéresség ismétlődve egymást követő periódusait. Valójában a Magyar Királyi Ludovika Akadémiáig, majd az 1939. január 15-i tisztté avatást követően a háború végéig tartó pályaszakasza is tipikusnak volt mondható. Ezt bizonyítja a Rainer M. János *Századosok* című, az 1939-ben fölavatott 160 ludovikás életútját, sorsát – köztük természetesen Perjését is – levéltári források és személyes dokumentumok alapján mesterien rekonstruáló munkája.²

Az 1917. augusztus 14-én, Trencsénben született Pelzl – utóbb Perjés – Géza ludovikás évfolyamában azon 39 hallgató közé tartozott, akik az 1920-ban elcsatolt területeken születtek.³ Édesapja, Pelzl József pénzügyőr altiszt, majd kényszerű Magyarországra költözésüket követően pénzügyőr főbiztos volt Martonvásáron, egészen 1934-ben történt nyugdíjba helyezéséig.⁴ Édesanyja, Kiss Erzsébet háztartásbeliként nyolc gyermeket nevelt, akik közül Perjés Géza volt a legfiatalabb. Ez a családi háttér elrendelésszerűen lökte őt (és bátyját, Józsefet) az ingyenes oktatást és biztos megélhetést kínáló katonatiszti pályára. Tízévesen, 1927-ben vették fel a soproni katonai alreáliskolába, államköltséges

¹ KISFALUDY 2003.

² RAINER 2018. Különösen a 42–49., 68–72., 109–113., 219–223., 366.

³ RAINER 2018, 24. Rainer tévesen állítja, hogy Perjés 1918-ban született, és évfolyamában ő lett volna a legfiatalabb. Perjés alább idézett önéletrajza, *személyi adatlapja és katonai anyakönyvi lapja* egybehangzóan 1917-et jelöli meg születési éveként. (HM Hadtörténelmi Intézet és Múzeum, Központi Irattár, 211/491. tiszti okmánygyűjtő.)

⁴ *Perjés Géza önéletrajza* (1949); *Perjés Géza személyi adatlapja*, 5. szerint édesapja 1946-ban hunyt el.

helyre, majd annak elvégzését követően a pécsi Zrínyi Miklós Magyar Királyi Reáliskolai Nevelőintézetbe, ahol 1935-ben érettségi vizsgát tett. A katonaiskolákban végzett növendékeknek – a Ludovikán 1931-ben bevezetett reform értelmében – egy év tényleges csapatszolgálatot kellett teljesíteniük akadémiai tanulmányaik megkezdése előtt. Perjés 1935. október 1-jétől előbb karpaszományos iskolában kapott tartalékos tiszti kiképzést, majd, mint „karpaszomány viselésére jogosult akadémikus jelölt” (akiket a többi karpaszományostól a gallérjukon viselt sárgaréz gomb különböztetett meg), tizedesként bevonult első tényleges katonai szolgálatára a soproni 4/I. zászlóaljhoz. Pontosan egy év múlva, 1936. október 4-én kezdte meg tanulmányait a Ludovika patinás épületének falai között.⁵

A Ludovika Akadémia I. Főcsoport élén 1936. szeptember 1-jével Szombathelyi Ferenc vezérkari ezredes váltotta Jány Gusztáv tábornokot, fontos változásokat hozva a tisztek nevelésében és képzésében. Szombathelyi parancsnoki tevékenységét méltatva, utóbb vitéz Kisbarnaki Farkas Ferenc ezt írta a *Ludovikás Levente* című kiadványban: „A tapasztalatok alapján néhány fontos elvi tényezőnek az elmélyítését tartotta szükségesnek. Mindenekelőtt hangsúlyozta, hogy az Akadémia a csapatért van. Bármily régi is az Alma Mater, az ősi hagyományok kultusza sohasem lehet öncél. Az intézet működésének a csapat igényeihez és követelményeihez kell igazodnia. [...]”

A Ludovikás Leventekör 1936. évi megnyitóján irányszabó, ragyogó okfejtésben tett hitvallást a katonaeszményről, a hivatástudatról és arról a valódi magas műveltségről, amely a honvédség tisztsarjadékát a nemzet vezető rétegévé nemesíteni hivatott.

Éberen ügyelt arra, hogy a csonkaország első katonai főiskolájából ne »szobatudósok«, hanem spártai fegyelemben és tekintélytisztelő szerénységben nevelt, gyakorlati tudással és képességgel gazdagon vértezett fiatal tisztek kerüljenek az életbe.”⁶ A Szombathelyi által bevezetett kemény, katonás nevelésről és a Kisbarnaki említette 1936-os leventeköri esetről Perjés Géza is megemlékezik a tisztképzésről írott munkája második fejezetében.⁷

Perjés a Ludovika I. Főcsoportjában gyalogos kiképzést kapott. „Folytak a zártrendi gyakorlatok, tisztelgési gyakorlatok – emlékezett erre a 2001-ben vele készített interjúban –, és hát azok rettentő kemény dolgok voltak. És érdekes, a Ludovikán is még mindig gyakoroltunk, gyakoroltunk, elképesztő szenvedést jelentett, meg kell mondani, legalábbis nekem, de azt hiszem mindenkinek.”⁸ A Szombathelyi által bevezetett szigorú nevelés, elméleti és gyakorlati kiképzés végül belőle is önmagában bízó, a parancsokat teljesítő, áldozatkész, kemény csapattisztté faragott. „Én mindezek ellenére, mondhatnám, fanatikus katona lettem, és nagyon szerettem a hivatásomat” – vallotta később,⁹

⁵ Perjés Géza személyi adatlapja, 5.

⁶ KISBARNAKI FARKAS 1939. Szombathelyi akadémia parancsnoki működéséről lásd még: KÁDÁR 1978, 280–287.; RADA 1998, 272–274.; DOMBRÁDY 2012, 14–20.

⁷ Lásd kötetünkben a 137. oldalon.

⁸ OSZK Történelmi Interjúk Tára: Perjés Géza visszaemlékezése (2001). Idézi: RAINER 2018, 42.

⁹ OSZK Történelmi Interjúk Tára: Perjés Géza visszaemlékezése (2001). Idézi: RAINER 2018, 42.

jöllehet sokoldalú érdeklődésének a fókuszában már ekkor is a társadalmi és a történelmi kérdések álltak, aminek következtében nem foglalt el túl előkelő helyet az akadémikus rangsorában.¹⁰

Perjés évfolyamának képzési idejét a háborús igények miatt fél évvel lerövidítették. Ahogy a *Ludovikás Levente* 1939. évfolyamában fogalmaztak: „A m. kir. honvédség fejlesztése és teljesen korszerű kiépítése folytán előállott nagyobb szükséglet tette indokolttá a januári avatást. [...] Így került sor az első téli avatásra 1939. január 15-én. Az ünnepélyes szertartáson Horthy Miklós kormányzó, vitéz kistornyai Denk Gusztáv lovasági tábornok, a honvédség főparancsnok-helyettese útján képviseltette magát. A búcsúbeszédet az időközben (1938-ban) Honvéd Vezérkar főnökké kinevezett Szombathelyi helyébe lépő akadémiaparancsnok, Kisbarnaki Farkas Ferenc tartotta. Perjés Géza egész életében követte az útravalóul kapott elveket: „A Hazának szüksége van reátok, menjetek! Menjetek, és vigyétek magatokkal a magyarok Istenébe vetett mélységes hitet, vigyétek magatokkal a magyar katona törhetetlen harcos akaratát, és vigyétek magatokkal a katonatudományok gazdagságát, melyet itt kaptatok!” A gyorsított kiképzésüket pótolják a lelkesedéssel és azzal a tudattal, mondta Kisbarnaki, hogy mögöttük „a magyar katona, az egész magyar nemzet menetel. [...] Vigyétek, vezessétek és szeressétek a magyar katonát. Emeljétek magatokhoz, becsüljétek és példaadón bizonyítsátok be, hogy méltók vagytok vezetésükre. [...] Az eskü, melyet most letesztetek, erkölcsi korlátokat állít, de egyben erkölcsi magaslattal is biztosít számotokra, erről a magaslatról ne szálljatok le soha!”¹¹

Perjés az avatást követően első hadnagyi beosztását a nagykanizsai 17. gyalogezred II. zászlóaljában kapta, ahol 1941. június 20-áig szolgált, majd áthelyezték Kőszegre, az 5. gyalogezred III. zászlóaljához, századparancsnoki beosztásba. A csapatélet első nehézségein a Ludovikán szerzett rutin és a szenvedélyes tanulási vágy segítségével hamar úrrá lett, és nagy buzgalommal látta el századtishti beosztását – ennek meg is lett az eredménye: első századparancsnoka kitűnő tisztnek nevezte.¹² 1942. február 20-án főhadnaggyá léptették elő.¹³ A nagykanizsai és a kőszegi szolgálata idejére esett a felvidéki, erdélyi, illetve délvidéki bevonulás, amelyekben részt vett, s megkapta a Felvidéki, az Erdélyi és a Délvidéki Emlékérmet.¹⁴

¹⁰ Erről ösztintén vallott *A brjanszki erdő aljában* című harctéri visszaemlékezésében: „Rossz tanulmányi eredményeim miatt a katonaiskolában és a Ludovikán egyaránt hátul kullogtam a rangsorban. [...] Nagyon sokat olvastam, és mindig foglalkoztatott valami, csak sajnos soha sem az, ami az oktatás tárgya volt.” (PERJÉS 2014, 205.)

¹¹ *Hadnagyavatások* (1939).

¹² PERJÉS 2014, 205.

¹³ Rainer (2018, 50.) szerint 1941. november 1-jével léptették elő évfolyama tagjait, Perjés Géza *Katonai anyakönyvi lapja* azonban egyértelműen 1942. február 20-át jelöli meg. HM HIM Központi Írártár, 211/491. tiszti okmánygyűjtő.

¹⁴ *Perjés Géza önéletrajza* (1949); *Perjés Géza személyi adatai*, valamint *Perjés Géza katonai anyakönyvi lapja*. Perjés az erdélyi bevonulás során kis híján egy román tábori őrs fogságába esett. Lásd: Kemendy Géza *hadapród őrmester visszaemlékezése az észak-erdélyi bevonulásra* in MOLNÁR–SZABÓ 2015, 58.

1942 júniusában került ki első ízben a frontra a 108. könnyű hadosztályhoz, szovjet hadműveleti területre. Előbb a 34/4. század, majd 1943 januárjától a hadosztály közvetlen síszásad, utóbb a 9. könnyű hadosztály portyázó századának élén vett részt a partizánok elleni felderítő, vasútvonal-biztosító, rajtaütési akciókban, majd 1943 márciusában az előrenyomuló szovjet csapatok elleni elő- és utóvédharcokban.¹⁵ Eközben néhány hónapon át a 34/II. zászlóalj parancsnoki teendőit is ellátta, a betegség miatt leváltott parancsnok helyett. A ludovikás nevelést és kiképzést dicséri, hogy Perjés a háború ebben a válfajában harcot szerető, vállalkozó kedvű, kockáztatni merő „heroikus vezető” lett, amit az előjárói is elismertek. Aktivitásáért, sikeres felderítő és partizánok elleni támadó vállalkozásaiért, az előretörő reguláris szovjet erőkkal folytatott halogató harcokban tanúsított helytállásáért megkapta a kormányzói dicsérő elismerés látható jelét mutató Magyar Koronás Bronzérmét (Signum Laudis) a hadiszalag és a kardok egyidejű adományozásával, a Magyar Érdemrend Lovagkeresztjét hadiszalagon, kardokkal, valamint a német Vaskereszt II. osztálya kitüntetését (utóbbi a hadosztálynak járó szokásos kontingens keretében, nem közvetlenül a németektől). 13 hónap harctéri szolgálat után, 1943 októberében visszavezényelték békehelyőrségébe, Kőszegre.

A harctéren eltöltött időszakot Perjés visszaemlékezéseiben élete legdöntőbb szakaszának nevezi. A harcok szüneteiben németül és franciául tanult, emellett rengeteget olvasott, egybek közt Spinozát, Németh Lászlótól *A minőség forradalmát*, Szerb Antal irodalomtörténetét. Mindenekelőtt azonban, mint írja: „Ekkor váltam férfivá. Azzá tett a veszéllyel való szembenézés, a törekvés, hogy a kiszabott feladatokat végrehajtsam, az állandó lelki és fizikai készenlét és aktivitás, valamint a döntéseimért érzett felelősség, melyek következményei néhány száz katona számára az élet-halál kérdését jelentették. [...] Másként, komolyabban néztem attól fogva a világot, és ebben döntő része volt a felismerésnek, hogy a háború elveszett. [...] Bár a bekövetkező katasztrófa méreteit nem láttam előre, abban bizonyos voltam, hogy a vesztes háború következményeit viselnünk kell. Ebben a lelkiállapotban szüntelenül az a kérdés kínozta: hogy jutottunk idáig? A választ, úgy gondoltam, egyedül a tudomány adhatja meg. Így vált szilárd elhatározássá az a régen dédelgetett vágyam, hogy elvégzem a tudományegyetem bölcsészeti karát.”¹⁶ Bár ennek érdekében a frontról hazatérve, 1943 végén a Honvédelmi Minisztériumot is megkereste, ekkor nem mehetett egyetemre, mert a háború alatt a hivatásos tisztek bölcsészeti képzését felfüggesztették.

1944 első hónapjaiban zászlóalját (5/III.) levitték a Dráva vidékére, ahol századával Légrádra került, majd júniusban az 5. gyalogezreddel ismét szovjet hadműveleti területre vezényelték. Perjés századparancsnokként vett részt a Stanislaw körüli harcokban. Július 25-én gránátzilánktól mellkassérülést szenvedett, és hazaszállították gyógykezelésre (a szilánkok egy része élete végéig elkísérte). Bár csak egy hónapot töltött a harctéren, saját bevallása szerint a háborúnak ez a totális válfaja nagyobb

¹⁵ Erről lásd Perjés visszaemlékezését. PERJÉS 2014, 191–249.

¹⁶ PERJÉS 2014, 199., 241–242.

idegfeszültséggel, szorongással és kimerültséggel töltötte el, mint a partizánok elleni harc tizenhárom hónapja.¹⁷

Lábadozása idején, 1944. november 1-jével századossá léptették elő. Felépülése után, az év december 20-án állt ismét szolgálatba a III. honvéd kerületi parancsnokság szombathelyi kirendeltségén, amellyel március végén hadművelleti területre, Ausztriába települt. Közvetlenül ezt megelőzően feleségül vette Tisza Friderikát, a fűzfői Nitrokémia üzemvezetőjének lányát, akivel együtt 1945. május 30-án Villachnál brit hadifogságba esett. Mint önéletrajzában írja: a hadifogságban olvasott, nyelveket tanult és az addig „a vidéki szolgálat meglehetősen szűk keretei között” mozgó látóhatára kitágult. Több mint nyolc hónappal később, 1946. február 9-én tértek haza egy hadifogoly-szerelvénnyel, és egy héttel később megszületett első gyermekük.¹⁸

Hazatéréseivel kezdetét vette vesszőfutása, az a bizonyos háború utáni „szabályos ludovikás életsors”.¹⁹ Itthon előbb felmentették, majd igazolási eljárás után 1946 októberében nyolc havi végkielégítéssel (806 forint 40 fillérrel) elbocsátották a tényleges szolgálatból.²⁰ Ezt az időszakot családjával, apósáéknál, Fűzfőn vészelték át, ahol alkalmi, napszámos munkára járt. Perjés választás elé került. Tudta, hogy a honvédséghez egyelőre nem kerülhet vissza. Három lehetőség közül választhatott: bekerülni valahová tisztviselőnek, kitanulni valamilyen ipari szakmát vagy 1943 óta dédelgetett tervét valóra váltva beiratkozni az egyetemre. Az elsőhöz kedve, a másodikhoz érzéke nem lévén, komoly lelki tusa után, apósáék és felesége támogatásával ez utóbbi mellett döntött. Motivációjáról így vallott 1949-ben írt önéletrajzában: „Az egyetemet nem azért választottam, mintha nem tudtam volna az életemet másként elképzelni, mint diplomás »úriember«. Nem erről volt szó. Egyszerűen tanulni akartam. Egész életemben sokat olvastam és tanultam. Mindig szerettem volna kilépni az osztályomat, az ún. »középosztályt« jellemző hatalmas, sötét tudatlanságból. A fő impulzust azonban harctéri tapasztalataim és az ország pusztulása adta. Furcsa módon, a harctéren döbbszemtem rá társadalmunk szörnyű bajaira. [...] Rájöttem, hogy a társadalom bajait nem lehet el-leplezni zavaros elméletekkel, »Szentistváni gondolatokkal«, a »vér- és rögválóságokkal« megoldani. Tudományos módszerekkel kell a bajok okait felderíteni, és csakis az után jöhet a gyógyítás. [...] Ezek voltak az egyetemre való beiratkozásom alapotívumai, és ezért vágtam neki a lehetetlennek látszó feladatnak.”²¹

Perjés tehát 1946-ban abban a reményben iratkozott be a Pázmány Péter Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karára, hogy a tudomány segítségével magyarázatot találjon a háborús tragédia okaira és megoldást az abból kivezető útra.

¹⁷ PERJÉS 2014, 242.

¹⁸ *Perjés Géza önéletrajza* (1949), 2–3.

¹⁹ Erről részletesebben lásd: RAINER 2018, 330–349.

²⁰ *Perjés Géza Katonai anyakönyvi lapja; Javaslat az ellátás utalványozására.*

²¹ *Perjés Géza önéletrajza* (1949), 3.

1946 és 1948 között a Szalai Sándor professzor vezette híres Társadalomtudományi Intézet kurzusain többek között szociológiai tanulmányokat folytatott,²² egyúttal tanzéki könyvtárosként dolgozott. Itt bekerült egy szellemi körbe, amelynek tagja volt – Szalai mellett – Cseh-Szombathy László, Karsai Elek vagy a később a játékelmélet terén végzett úttörő munkásságáért Nobel-díjat kapott Harsányi János.²³ 1948 végén Szalai Sándort eltávolították az egyetemről, majd koholt vádak alapján perbe fogták. Perjés Géza ekkor – a Ludovika Akadémiát beszámítva egyetemi tanulmányaiba – végbizonyítványt kapott,²⁴ de mennie kellett az egyetemről. Előbb fölvették a Földhivatalba „szellemi napszámbéresként”, ám rövidesen elbocsátották. Állás nélkül tengődött hónapokig, mikor 1949 áprilisában bekerült a MÁV-hoz pályamunkásnak.

1948–1949 során többször megpróbált visszatérni eredeti hivatásához. Ekkor – és e célból – készült Perjés már többször hivatkozott önéletrajza. Ennek hátterét Rainer M. János világította meg: „Az önéletrajzírás a századosok esetében 1949–1950-ben jóval több volt formai aktusnál. [...] A Néphadsereg hivatásos állományát ekkor kezdték föltilteni a különféle, új, többnyire gyorsított tisztképzés által kibocsátott káderekkel. [...] Az 1946–1947-ben gyors ütemben B-listázott (a hadseregből elbocsátott) többség [...] számára a katonai identitás maradványának (elsősorban a rendfokozatnak) megtartása volt a fő tét, [...] akadtak, akik ennél többre, a szolgálatba való visszatérés lehetőségére gondolhattak... Az önéletrajzokat írató – jelen esetben katonai – hatóság sem egyszerűen a bürokratikus tökéletesedést célozta. A hidegháborús helyzetben a legfontosabb stratégiai jelentőségű alrendszerben, a hadseregben kényes helyzet alakult ki. Fel kellett mérni, hogy a szűkös káderállományt hogyan, kiknek a bevonásával lehet növelni, hogyan lehet vészhelyzetben is fenntartani a védelem (vagy a támadás) működőképességét. Parancsnokra volt szükség – de nem akármilyenekre.”²⁵

Így vették vissza Perjést 1949. áprilisban hivatásos katonai állományba, elismerve századosi rendfokozatát, és beosztották az 1. lövészhadosztály törzsébe, gyalogsági előadó beosztásba, majd a 12. hadosztály parancsnokságára, kiképzési osztályvezetőnek. Az 1949. november 21-én, Székesfehérvárott kiállított Katonai és politikai jellemzési lapjában ezt írta róla a politikai tiszt és a kiképzési osztályvezető: „Képzett katonai szak tudással rendelkezik. Munkájában praktikusan rendez. Elgondolásaihoz makacs következetességgel ragaszkodik. Elmélyedő természetű, olvasottsága nagyfokú. A munkát jól bírja. Politikailag jó irányban fejlődik. [...] A honvédség fejlesztését szakmai tudásával minden téren igyekszik előmozdítani.”²⁶

1950 nyarán saját visszaemlékezése szerint egy hadgyakorlat kapcsán összetűzésbe került Farkas Mihály honvédelmi miniszterrel, s emiatt azonnal elbocsátották a Magyar

²² *Perjés Géza Egyetemi Leckekönyve.* Ebből kiderül, hogy Szalai óráin kívül Perjés egyebek mellett Kardos Lajos, Hajnal István és Lukács György óráit is látogatta.

²³ RAINER 2018, 111.

²⁴ Az 1948 decemberében kelt 180/1948/49. sz. végbizonyítvány az *Egyetemi Leckekönyvben*.

²⁵ RAINER 2018, 262–263.

²⁶ *Perjés Géza katonai és politikai jellemzési lapja.*

Néphadseregből.²⁷ Ezt követően Perjés is az egykori ludovikásokra 1945 után jellemző pályára került: 1951-ben rövid időre építőipari segédmunkás, majd egy vasesztergályosi átképzést követően 1951–1954 között a MÁVAG-ban esztergályos, 1954–1955-ben a Csengery utcai kórház kórbonctanán halottszállító segédmunkás. Időnként a Hunnia Filmgyárban statiszta szerepet is kapott, és 1955-ben a Magyar Tudományos Akadémia angol szótár szerkesztősége megbízással alkalmazta katonai lektorként.

Perjés ezt a nehéz időszakot a hadtörténelem tanulmányozása, kutatása segítségével vészelte át, későbbi munkáinak anyagát javarészt akkor gyűjtötte össze. 1954–1956 között számos kísérletet tett, hogy bekapcsolódjon a hadtörténeti kutatásokba és bekerüljön az újrainduló *Hadtörténelmi Közlemények* szerkesztőségébe.²⁸ Ez idő tájt többször szóba került a Hadtörténeti Intézetben való alkalmazása is, de – mint meg-súgták neki – rossz „káderlapja” miatt nem vették fel.

A méltánytalan – politikai okok és vádak miatti – mellőztetés miatt Perjés 1955 júliusában panaszlevéllel fordult Nógrádi Sándor altábornagyhoz, amelyben említést tesz addigi munkáiról és legközelebbi terveiről is: „Már az egyetemi éveim alatt megérlelődött bennem az elhatározás, hogy katonai szakmai ismereteimet és az egyetemen nyert tudományos képzettségemet összekapcsolva, tevékenyen bekapcsolódom a magyar hadtörténelmi kutatásba. A hadtörténelmi kutatás nagyarányú fejlődése és intézményes támogatása révén általában, a *Hadtörténelmi Közlemények* megindulása után pedig különösen nekifoghattam régi terveim valóra váltásának. Kutatásaimat fizikai munkában való elfoglaltságom ellenére is nagy lelkesedéssel és szorgalommal folytattam [...], életem értelmét egyedül az adta meg, hogy hadtörténelemmel foglalkozhattam. Kutatásaimat [...] kezdetben teljesen a régi szempontok és módszerek felhasználásával folytattam, és ezek szemszögéből próbáltam tisztázni mindenekelőtt azt az alapvető kérdést, hogy tulajdonképpen mi a célja, jogosultsága a hadtörténelem vizsgálatának? Ez a kérdés már régibb idők óta felmerült a kutatók előtt, azonban beállítottságuk, politikai nézeteik és előképzettségük szerint igen különböző megoldásra jutottak.”²⁹

Egyéni sorsának jobbra fordulása és a hadtörténeti tervei megvalósulásának reménye a Szovjetunió Kommunista Pártja (SZKP) XX. kongresszusát (1956. február 14–25.) követő időkből csillant fel újra, amikor egyre több szó esett a régi szakemberekkel szembeni elzárkózás helytelenségéről, a kádermunka új alapokra helyezéséről. Ennek köszönhetően a Zrínyi Akadémia és a Hadtörténeti Intézet részéről is újra felvették a kapcsolatot Perjéssel, a jövőbeni együttműködés reményében. „Ezen megbeszélések során – mint 1956. július 11-én egy újabb panaszlevelében írta – természetesen újra

²⁷ Perjés Géza katonai anyakönyvi lapja, valamint Perjés Géza szavai Kisfaludy András portréfilmjében. Elérhető: www.youtube.com/watch?v=Ytq8iurYKW8 (A letöltés dátuma: 2020. 04. 30.)

²⁸ Ekkor jelent meg első jelentős hadtörténeti tanulmánya *Esztergom 1706. évi ostromai és az ostromokkal kapcsolatos hadműveletek* címmel a *Hadtörténelmi Közlemények* 1954. évi 2. számában (136–184.), amelyet a Balassi Bálint, a katonai című írás követett az *Irodalomtörténeti Közlemények* 1955. évi 1. számában (36–50.).

²⁹ Perjés Géza panaszlevele Nógrádi Sándor altábornagynak (1955), 2–3.

felmerült a »káderem« kérdése, és az elvtársak szinte egybehangzóan helytelenítették a velem szemben követett káderpolitikát. Sőt Sziklai ezds. elvtárs kifejezetten felszólított, hogy ezen levelemet írjam meg, hogy végre egyszer tisztázódjanak a dolgok körülöttem, és nyugodt lélekkel adhassanak nekem megbízásokat.

Így tehát úgy néz ki a helyzet, hogy a tavaly nyáron történt zárkózás feloldódott, és ma már nincs elvi akadály annak, hogy dolgozhassam.”³⁰

Perjés Géza alkalmazására végül mégsem került sor, jöllehet a közéletbe visszatért, rehabilitált Szalai Sándor egyetemi tanár 1956. október 11-én levélben kérte Sziklai Sándor ezredest, a Hadtörténeti Intézet parancsnokát, hogy vizsgálja meg „a kitűnő katonai szakmai előképzettségű hadtörténész”, „Perjés Géza ügyét”, és biztosítson neki munkahelyet a Hadtörténeti Intézetben, „ahová való”. „Perjés Géza nem maradhat tovább kórházi segédmunkás – ezt nem engedi meg a Párt értelmiségi határozatának betűje és szelleme, valamit tennünk kell érdekében – írta –, és hadtörténészről lévén szó, első-sorban Teneked volna lehetőség ez ügyben intézkedni.”³¹

Mindezek ellenére az 1956-os forradalom kitörése Perjést még mindig a Csengery utcai kórház kórbonctanán érte. A forradalom kitörése után, november 2-ától rövid ideig az ELTE Bölcsészkar Pesti Barnabás utcai Forradalmi Bizottsága mellett működő katonai irodán tevékenykedett, Görgényi Dániel vezérőrnagy vezetése alatt. Egy későbbi megszólalásában így idézte föl ennek indítékát és mibenlétét. „Én úgy kerültem bele, hogy járkáltam az utcán, és nem bírtam el a tudatot, hogy fiatal gyerekek halnak meg, és én, mint a harcnak mestere, kívül állok. Elmentem Szalai Sándorhoz, hogy adjon valami beosztást.”³² S bár Perjést a forradalom leverését követő vizsgálat során felmentették, rövid szerepvállalása is közrejátszott abban, hogy 1958-ban valamennyi egykori ludovikás tiszt tartalékos rendfokozatának felülvizsgálata során elvették a tiszti rangját, s mint „a régi rend hűséges kiszolgálóját, illetve osztályidegent” tartalékos honvéddá fokozták le.³³ Perjés 1958 decemberében régi bajtársának, Ugrai Ferenc vezérőrnagynak írott levelében ennek a határozatnak a visszavonását kérte. A Magyar Néphadsereg XII. kerületi parancsnoksága kivizsgálta a fellebbezést, és ezt válaszolta 1959. január 15-i feljegyzésében: „Volt háborús bűnös partizánvadászt,

³⁰ Az 1956. évi panaszlevél egy meg nem nevezett vezérőrnagynak és a HM Panaszok, Kérelmek és Bejelentések Irodája elutasító válasza. Utóbbiban az áll: „Hozzánk írt levelére értesítjük, hogy visszavétele a jelenlegi létszámviszonyok miatt nem lehetséges. Javasoljuk az elvtársnak, kapcsolódjon bele a polgári életbe, dolgozzon becsületesen és szorgalmasan. A hadseregben szerzett tapasztalatát és tudását hasznosítsa a polgári életben, hiszen a munka területén is hazáját szolgálja. Budapest, 1956. július 4.”

³¹ Szalai Sándor levele Sziklai Sándorhoz (1956).

³² RAINER 2018, 222.

³³ „A HM Elvtárs 0265/1958. sz. parancsával, mint a régi rend hűséges kiszolgálóját, illetve osztályidegent – Ludovika Akadémiát és 1944-ben csapatsendőrtanfolyamot végzett – tart. szds.-ból tart. honvéddá lefokozta. Budapest, 1958. 04. 01. [XII. ker. kieg. pság Budapest körpecsét.]” (Perjés Géza személyi adatlapja, 9.)

illetve csendőrtisztet nem tartom alkalmasnak arra, hogy továbbra is tartalékos tiszti állományban maradjon, illetve rendfokozatának visszaadását nem javaslom.”³⁴

A TUDOMÁNYOS PÁLYA

Miután a katonai pálya végérvényesen bezárult előtte, és a Hadtörténeti Intézet ismét elutasította,³⁵ 1957-ben Perjés végre Szalai Sándor támogatásával kutatói állást kapott, tudományos munkatárs lett a Magyar Tudományos Akadémián. Ekkor, negyvenévesen, indult tudományos pályája. Mint már szó esett róla, Perjés 1946-ban a Pázmány Péter Tudományegyetem Szalai Sándor professzor vezette Társadalomtudományi Intézet kurzusaira iratkozott be, azzal a céllal, hogy szociológus legyen, s a szociológia tudománya segítségével találjon magyarázatot a háborús tragédia okaira. Háborús élményei hatására mégis hadtörténész lett. A váltás okairól ezt írja *A brjanszki erdő aljában* című visszaemlékezésében: „Tanulmányaim során ugyanis felvillantak előttem a politika és a háború valamint a társadalom és a hadsereg összefüggései, és így szélesebb perspektívából kezdtem látni magát a háborút és a katonaságot is. [...] Elkezdtem tehát a hadtörténelemmel foglalkozni. Kézenfekvőnek tűnt, hogy katonai szakmai tudásomat és háborús tapasztalataimat az egyetemen szerzett társadalomtudományi ismeretekkel párosítva, a régebbi hadseregek harcászataival, hadászataival, logisztikájával és lélektanával foglalkozzam. Így történt, hogyha gyakorlatban nem is folytathattam annyira szeretett hivatásomat, elméletileg és történetileg tovább foglalkozhattam vele, méghozzá olyan gyönyörűséggel, mely átsegített a »másodrendű állampolgárrá« válás keserű élményén. Én így adhattam meg méltó módon a tiszteletet a katonai hivatásnak, a magyar katonaműltnek és azon bajtársaimnak, akik életüket áldozták a hazáért.”³⁶

Perjést háborús tapasztalatai, személyes részvétele a második világháborús magyar katonai szerepvállalás tisztázására predesztináltak volna, de ez 1948 után hosszú ideig olyan tabutémának számított, amellyel, saját szavait idézve, „jó lelkiismerettel nem lehetett foglalkozni”. Az 1957-ben a történettudományba – a kórházi segédmunkából – berobbanó Perjés tehát kényszerűen olyan „semleges” témákhoz próbált nyúlni, amellyel úgy foglalkozhatott, hogy

³⁴ Perjés Géza 1958. december 22-én kelt háromoldalas levele és Nikiser Rezső százados, kieg. pk. feljegyzése (Uo.). A csendőrtiszti vád abból fakadt, hogy Perjés 1944 márciusában elvégzett egy csapatcsendőri tanfolyamot. A honvéd alakulatoknál működő, a honvéd ezredparancsnokságok által kijelölt, katonai rendészeti feladatokra kiképzett katonákból álló csapatcsendőrségnek azonban sem szervezetileg, sem személyi állományában, sem feladatában nem volt köze a M. Kir. Csendőrséghez.

³⁵ Nógrádi Sándorhoz írott – főntebb idézett – panaszlevelére 1955. október 14-én, Pelikán százados aláírásával, a HM Panaszok, Kérelmek és Bejelentések Irodájától ezt a cinikus elutasító választ kapta: „Nógrádi altábornagy úrhoz intézett panaszát megvizsgáltuk. Az Ön feltételezése a vádolóssal kapcsolatban nem igazolódott be. A hadtörténeti munkájára a Levéltár Ön által ismert körülmények miatt nem tart igényt. Javasoljuk, hogy más irányban keressen megélhetési forrást. Azonban ez nem zárja ki azt, hogy Ön ne foglalkozzon a hadtörténelemmel.”

³⁶ PERJÉS 2014, 243.

– mint egykori ludovikás, „horthysta tiszt” – ne kerüljön az ideológiai küzdelmek középpontjába. Így esett a választása a török hódítás korára: Mohács nemzedékének, a mohácsi csatának és a költő, hadvezér Zrínyi Miklós katonai és hadtudományi írói munkásságának kutatására, amely témákat a marxista történetírás megpróbált ugyan felhasználni, de még nem sajátította ki teljesen. Ezekről írta legtöbb, legnagyobb visszhangot kiváltó munkáit.

Ám alig kezdett elmélyülni a témában, az 1956-os forradalom tapasztalatai nyomán ideológiai rendcsinálás kezdődött, amelynek jelszava a nemzeti, nacionalista eszmék elleni harc lett. Ennek eredményeként a korábbi – Mód Aladár és Révai József nevéhez köthető –, a függetlenségi harcokat és a függetlenségi eszmét mint a magyar történelem haladó hagyományát hangsúlyozó történetiszemléletet az 1960-as évek elején fokozatosan leváltotta a Molnár Erik nevével és működésével fémjelzett osztályharcos, a nemzeti szempontokat szándékoltan háttérbe szorító történeti narratíva (ez volt az úgynevezett Molnár Erik-vita vagy nemzetvita).³⁷ Ráadásul Molnár épp azt a korszakot, a 16–17. századot, állította a nacionalizmus elleni harc középpontjába, amellyel Perjés foglalkozni kezdett. A nemzeti elkötelezettségű Perjés tehát szemben találta magát a nemzeti eszme ellen a történettudomány területén indított kommunista támadással, legjobb szándéka ellenére oppozícióba került, és vitára kényszerült. Perjést ugyanis a háborús traumák földolgozása arra a meggyőződésre vezette, hogy szükséges a nemzeti érzés, a hazafiság ápolása, pontos definíciója és ezen fogalmak elhatárolása a nacionalizmustól. A *nemzeti önérzet zavarai* című tanulmányában leírja: „A háború után hosszú évekbe telt, amíg valahogyan rendbejöttem magammal, és ki tudtam heverni a személyesen tapasztalt, főleg azonban a háborús bűnösök peréből kibomló szörnyűségeket, és azt a rossz érzést, hogy a magyar nevet ilyen bűnösök mocskolták be. És ez a deprimáltság, ez a csalódás, ez a rossz közérzet még sokaknál megvan [...]”.³⁸

Ennek orvoslását, a nemzeti önérzet gyógyítását kísérelte meg Perjés a hadtörténelem vigasztaló példáinak, Zrínyi Miklósnak (*Zrínyi Miklós és kora*, Budapest, 1965, 2002),³⁹ Mohács szerinte félreismert nemzedékének felidézésével.

Perjés első, Zrínyi olvasásáról tanúskodó publikációja 1955-ben jelent meg a *Néphadsereg* című lapban,⁴⁰ amelyet több, Zrínyi alapján írott, ugyanott napvilágot látott cikk követett. Az utolsó, Zrínyi életművét összefoglaló tanulmánya pedig halálának évében, 2003-ban látott napvilágot.⁴¹ A kettő között eltelt közel ötven esztendőben 25 írást szentelt Zrínyinek. Mindezek erőteljes kánonformáló hatással voltak a Zrínyi-képre, és a kortárs szakmai kritika⁴² és az 1945 utáni történetírást mérlegre helyező historiográfiai áttekintések elismerő hangon szóltak róluk.⁴³

³⁷ LACKÓ 2008; KENDE–MINK 2006; ÖZE 2009.

³⁸ PERJÉS 1967, 685.

³⁹ HAUSNER 2019.

⁴⁰ PERJÉS 1955a; 1955b.

⁴¹ PERJÉS 2003.

⁴² RÁZSÓ 1966; MAKKAI 1966; CSAPODI 1967.

⁴³ PAMLÉNYI 1967, 1198.; NAGY 1967, 1212.; ROMSICS 2011, 428., 435.

Perjés másik fő kutatási területe a mohácsi csata története, jelentősége, interpretációja volt. Első, nagy vihart kavaráó esszéje Mohácsról *Az országút szélére vetett ország. A magyar állam fennmaradásának kérdése a Mohácstól Buda elestéig tartó időben* címmel jelent meg 1971–1972-ben a *Kortárs* című folyóiratban (majd 1975-ben könyv alakban), s utolsó fejezete ezt a sokatmondó címet viselte: *Vigasztalás*. Ezt követően nézeteit 1979-ben megjelent nagy Mohács-szintézisében foglalta össze. Perjés Mohácsról kidolgozott elmélete két alaptételre támaszkodott: az úgynevezett akciórádiusz és az ezzel szorosan összefüggő szulejmáni ajánlat feltevésére. Perjés szerint a török békés szándékának, valamint az akciórádiusz logikájának bizonyítéka, hogy a győztes mohácsi csata után nem szállta meg az országot. Mindkét elmélet Perjésnek abból a – viselkedéstudományok (játék- és döntésemélet, szervezésemélet) újabb eredményeiből táplálkozó – meggyőződéséből eredt, hogy az oszmán vezetés politikai és katonai döntéseit nem pusztán a nyers, irracionális hódításvágy motiválta, hanem a célokat és eszközöket mérlegelő, azokat egymáshoz rendelő korlátozott racionalitás. Ezt egészítette ki Perjés a matematikai statisztikai módszerek felhasználásával (logisztikai, menetteljesítmény-számítások, ezek alapján hatósugár kiszámítása) a történeti események és folyamatok leírásában, különösen azt követően, hogy 1963-ban a Központi Statisztikai Hivatal Könyvtárába, a történeti-statisztikai kutatócsoportba került (onnan is ment nyugdíjba 1983-ban), ahol kollégája lett – mások mellett – Bibó Istvánnak, Fügedi Eriknek és Andorka Rudolfnak. 1963-tól sorra jelentette meg történeti statisztikai közleményeit, abból az évből való például a *Mezőgazdasági termelés, népesség, hadseregélelmezés és stratégia a XVII. század második felében (1650–1715)* című, nemzetközileg is úttörő kismonográfiája. A statisztikai módszerek, a kvantifikáció ettől kezdve fontos helyet kaptak a munkásságában.

Perjés Mohácssal kapcsolatos elmélete óriási vitát kavart (ez volt az úgynevezett Mohács-vita),⁴⁴ konkrét érveit s elméletét a történész szakma szinte egyöntetűen cáfolta és elutasította, ám az rendkívül inspiráló hatást gyakorolt a további kutatásokra.

Zrínyi és Mohács mellett Perjés legkedvesebb témája Carl von Clausewitz (1780–1831), a Napóleon utáni korszak legjelentősebb katonai teoretikusának interpretációja volt. Perjés nemcsak két monográfiájában⁴⁵ (Clausewitz [1983], *Clausewitz és a háború praxeológiája* [1988]) foglalkozott ezzel, hanem több tanulmányában is. Clausewitzről írott munkái a magyarországi kutatások elindítói lettek, egyúttal sokat hivatkozott alapművei a nemzetközi Clausewitz-irodalomnak.

Perjés az 1970-es évektől kezdve bekapcsolódott a magyar értelmiségi ellenzék szamizdatmozgalmaiba, és tevékenyen részt vett azok összejövetelein. Egyik szervezője volt például az 1980-ban, kézirat formában megjelent *Bibó Emlékkönyvnek*, és jelen volt az ellenzék 1985. évi illegális monori találkozóján, valamint az 1986 decemberében Eörsi István lakásán rendezett, 1956-ról szóló ellenzéki konferencián, ahol hozzá is szólt, és az 1987-es lakitelki találkozón is. Volt ludovikás társaihoz hasonlóan ő is felkeltette az állambiztonsági szervezet figyelmét. Nem meglepő, hogy az 1970-es moszkvai nemzetközi történészkongresszust

⁴⁴ ERŐS 2014.

⁴⁵ PERJÉS 1983, 1988.

követően – ahol a háború sztochasztikus jellegéről és reziduális részéről Clausewitz alapján kifejtett nézeteit előadva⁴⁶ éles vitába keveredett a szovjet hadtudomány képviselőivel, akik tagadták a véletlen szerepét – a katonai elhárítás célkeresztjébe került, és többé hivatalosan nem engedték külföldi kongresszuson fellépni.⁴⁷

Perjés elméleteivel, Mohácsról és Clausewitzről alkotott felfogásával sokan szálltak vitába itthon és külföldön egyaránt, vitapartnereinek felsorolása önmagában jelzi életművének óriási hatását, elméleti jelentőségét. Munkássága a magyar hadtörténetírásban páratlan volt sokoldalúsága okán is: hét könyve és több mint száz tudományos publikációja jelent meg, foglalkozott a török korról, a Rákóczi-szabadságharc katonai kérdéseivel, Clausewitz hadtudományi munkáival, a második világháborús szerepvállalásunkkal, történeti statisztikai kutatással, a nemzeti önérzet, a nemzeti érzés, valamint a történelmi regény kérdéseivel. Elsőként fogalmazta meg nézeteit a 16–18. századi magyar hadviselés kérdéseiről. Összefüggő, sok elemében ma is megfontolandó, hasznosítható elméletet alkotott a sajátos irreguláris, portyázó harcmodor kialakulásának társadalmi-gazdasági-katonai okairól, hátteréről, jellegzetességeiről, s nemzetközi szinten is az elsőként foglalkozott a *Military Revolution*, az úgynevezett „hadügyi forradalom” 1950-es, 1960-as években kibontakozott elméletében fontos szerepet kapott kérdésekkel, vagy a külföldi szakirodalomban később szintén nagy jelentőségű határ/frontier problematikával. Emellett külföldön máig a legismertebb, legtöbbet idézett magyar hadtörténész; a magyar mellett német, angol, francia nyelven, sőt, még törökül is jelent meg munkája. Ő is úgy járt, mint sok hazánkfi, életében külföldön jobban ismerték és becsülték, mint idehaza. Ebben változást csak az hozott, hogy az 1980-as évek második felétől az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Középkori és Kora Újkori Magyar Történelem Tanszékén lehetőséget kapott az oktatásra, és az új történelemszemlélet számos tagja (Ágoston Gábor, Hermann Róbert, Hiller István, Ungváry Krisztián, Horn Ildikó) elkötelezett tanítványa, módszereinek és látásmódjának követője lett.

Gazdag tudományos örökségét, hatását R. Várkonyi Ágnes akadémikus tette méregetre: „Ha a történetíró munkájának maradandó értéke a folytathatóságban rejlik, akkor Perjés Géza életműve az utóbbi fél század magyar történetírásának egyik legjelentősebb részét alkotja.”⁴⁸

ISMÉT A HONVÉDSÉG SZOLGÁLATÁBAN

A rendszerváltást követően megindult katonai rehabilitáció során Perjés Gézát 1992-ben tartalékos alezredessé, utóbb, az ezredfordulón, ezredessé léptették elő.⁴⁹ Azon kevés ludovikás közé tartozott, aki élete alkonyán visszatért a honvédség

⁴⁶ PERJÉS 1971.

⁴⁷ RAINER 2018, 221–222.

⁴⁸ R. VÁRKONYI 2005, 9.

⁴⁹ RAINER 2018, 366.

szolgálatába, a számára oly kedves katonai kérdésekhez. 1992-ben Für Lajos honvédelmi miniszter a munkája támogatására felállított Tanácsadó Testület elnökéül kérte fel,⁵⁰ egyúttal meghívták a katonai felsőoktatás fejlesztésének kidolgozására 1992 májusában létrehozott, Kondor Lajos vezérőrnagy vezette munkacsoportba.⁵¹ Perjés a rá jellemző tudományos felkészültséggel és energiával vetette bele magát mindkét megbízatásába. Tanácsadóként egyebek közt részt vett a Magyar Honvédség humán szolgálatának szociológiai kutatásokkal megalapozott újjászervezésében, átalakításában, új szabályzatok és segédletek kidolgozásában.⁵² E munka keretében saját észrevételeivel kiegészítve magyar nyelven összefoglalta D. W. Oetting ezredes, a hannoveri tiszti iskola tanulmányi csoportvezetője *Motiváció és harci érték. A katona magatartása a háborúban* című könyve főbb mondanivalóját, abból a célból, hogy a katonáskodás értelmét megkérdőjelező, a katonai szolgálatot megtagadó mozgalmak térnyerése korában útmutatót és segítséget nyújtson a tisztikar számára, a hadseregeket érő modern kihívások megválaszolásához. A HM Oktatási és Tudományos Főosztály belső kiadványaként 1993-ban közzétett anyagban Perjés két fő kihívást jelölt meg: a) a demokratikus, pluralista társadalmi normák és a hadseregeknek a háború sajátosságaiból fakadó követelményei között feszülő ellentmondást, valamint b) a sorozott állománynak a fegyelem, a rend és a kiképzéssel szembeni erősödő ellenállását. A kötet bevezetőjében megfogalmazott határozott álláspontja szerint a parancsnok és a humán szolgálatot végző tisztek kötelessége, hogy megértessék: „A hadsereg nem csak kényszeríti a katonát, de már békeszolgálatban, de főleg a háború nagy megpróbáltatásaiban segíti, védi, óvja őt. [...] A parancsnoknak erősíteni kell a hadsereg konfliktuskezelői képességébe vetett hitet, [...] A katonai etika mélyen humánus, mert ezt parancsolja: úgy készítsük elő katonáinkat a háborúra, majd abban úgy vezessük őket, hogy növeljük életben maradásuk és testi épségük megőrzésének esélyét!”⁵³

1994-ben lefordította az amerikai szárazföldi haderő előző évben kiadott *Field Manual 100-5* jelzésű hadműveleti utasítását.⁵⁴ Mindezek mellett konferencia-előadásokban, stúdióbeszélgetésekben és a nyomtatott sajtóban közzétett vitacikkekben fejtette ki álláspontját a honvédség és a tisztképzés reformjáról.⁵⁵ Több mint 70 évesen is ugyanolyan nyílt sisakkal vette fel a küzdelmet írásban és szóban egyaránt a katonai hivatás/

⁵⁰ Perjés régi, jó kapcsolatban állt Für Lajossal, az 1980-as évek végétől együtt oktattak az ELTE BTK R. Várkonyi Ágnes által vezetett, fent említett tanszékén. Minden bizonnyal ez és a közös népi ellenzéki politikai meggyőződés miatt esett rá a választás. A testület tagjai voltak: Arday Lajos, Borosi András, Fekete Mihály, Kupa László, Márton András, Rázsó Gyula és Takács Sándor.

⁵¹ M. SZABÓ 2012, 72–73.

⁵² Perjés Géza feljegyzése a Tanácsadó Testület 1993. február 9-én tartott üléséről, Für Lajos honvédelmi miniszternek a humán szolgálat céljairól, feladatairól és felépítéséről zajlott vitáról. Az ülésen meghívottként részt vett Sásik László ezredes is.

⁵³ PERJÉS 1993, 7.

⁵⁴ PERJÉS 1995. Perjés hagyatékában megtalálható Németh Sándor altábornagy, az MH-parancsnok első helyettesének köszönőlevele a szabályzat magyar fordításáért, 1995. július 28-i dátummal.

⁵⁵ Például PERJÉS 1991a; 1991b; 1991c; 1993.

foglalkozás, parancsnok/menedzser kérdésében nemzetközi téren és Magyarországon is kibontakozó diskurzusban, mint korábban tette azt a Mohács-vitában.⁵⁶

Perjés mindkét megbízatása 1994-ig tartott, amikor is az országgyűlési választást követően megalakult új kormány honvédelmi vezetése nem tartott igényt többé a munkájára, s ezt követően szinte minden kapcsolata megszakadt a Honvédelmi Minisztériummal és a Honvéd Vezérkarral.⁵⁷

PERJÉS GÉZA MUNKÁI ÉS A HONVÉDTISZTI PÁLYÁVAL ÉS A TISZTKÉPZÉSSSEL KAPCSOLATOS VITÁK AZ 1990-ES ÉVEK ELEJÉN

A katonai felsőoktatás fejlesztésének kidolgozására 1992 májusában létrehozott, Kondor Lajos vezérőrnagy vezetette munkacsoport a hónap végére állt föl, és kezdte meg a szakértői anyagok kidolgozását, a katonai felsőoktatási intézmények javaslatainak összegyűjtését, a magyar katonai felsőoktatás történelmi jelentőségű korszakváltásának előkészítését. Az ezzel kapcsolatban egymásnak feszülő elképzeléseket, a mögöttük húzódó érdekeket és erővonalakat, az ebből fakadó éles vitákat jól érzékelteti Kondor Lajosnak 1992. május 29-én Für Lajos honvédelmi miniszterhez írott levele: „Katonai körökben határozottan mutatkozik a tisztképzés és továbbképzés megújításának igénye. Némi ellentmondás csupán a magasabb beosztású katonai vezetők »kettős« véleményében érzékelhető. (Egyrészt személyes meggyőződésük a változtatás szükségességében, másrészt a legfelső katonai előjárók köreiből származó hivatalos álláspont szükségszerű képviselése, alapvetően a változatlanság mellett.) [...] Félő, hogy a katonai vezetők és az ügyben érdekelt más körök (akiktől az új törvény áldozatvállalást igényel, esetleg egzisztenciájukat veszélyeztetni) a kérdést a könnyebb ellenállás irányába, a katonai felsőoktatás állami követelményektől történő elszakítása felé fogják terelni. Ez aligha lenne kívánatos.” Kondor levelében arra kérte a minisztert, hogy „ne engedjen azon körök nyomásának, akik még a koncepció előterjesztése előtt kész helyzetet kívánnak teremteni. »Katonás rend« szerint el kívánják szakítani a tisztképzést és a továbbképzést a polgári egyetemek és főiskolák

⁵⁶ Ezt mutatják a könyvtárban e kérdésről megjelent hazai és külföldi munkákba (például KRIZBAI 1993b, 5) zöld tintával, apró kis betűivel tett megjegyzései: „Ujra olv. 93. IX. 27./ újra olv. 93. XII. 31./ újra olv. 96. III. 12.”; továbbá KRIZBAI 1992 – a belső címlapon Perjés zöld tintás bejegyzése: „Újra olvasás: 93. XII. 31.”; „Csuda!”, „Hülyeség!”, „Nem értem”, „Újdonság? Ezt mi mindig tudtuk!”, „Micsoda laposságok és nem is igaz!” stb.

⁵⁷ Perjés Géza levele Siegler Egónnak, a Münchenben élő és a Bundeswehrben ezredesi rendfokozatig emelkedett egykori ludovikás bajtársának, 1998. november 27-ei dátummal. Ebben panaszkodik teljes mellőzéséről, amelyre, mint írja, „nem találok magyarzatot”. Egy *Haderő 2015* című anyagról – Siegler által átküldött vélemény kapcsán – támadt gondolatait ezekkel a sorokkal zárja: „Ezek lennének a megjegyzéseim, és hogy ilyen gyorsan és ilyen bőven írtam, annak oka ismereteimnek és tapasztalataimnak az a parlagon hagyása, amiről írtam. Lelki szükséglet volt újra foglalkozni ezekkel az engem annyira érdeklő dolgokkal!”

jövőbeni (a katonai felsőoktatásra is remélhetően európai színvonalú ösztönzést adó) követelményrendszerrel. Amennyiben ez bekövetkezne, megfosztaná a jövő tisztikarát a főiskolai vagy egyetemi diplomával egyenértékű végzettség megszerzésétől, holott az nem kérdőjelezné meg a professzionális katonai ismeretek elsődlegességét.”⁵⁸

A levél és a vita hátterében a Honvédelmi Minisztérium és a Magyar Honvédség katonai vezetői között a katonai felsőoktatás uralásáért (is) folyó küzdelem állt, egy olyan időszakban, amikor párhuzamosan már készült az új felsőoktatási törvény, megfogalmazódott és ismertté vált *A magyar felsőoktatás fejlesztése 2000-ig* címet viselő kormányprogram, az egységes, a katonai felsőoktatási intézményekre is vonatkozó szabályozás tervével, amely végül az 1993-as LXXX. törvényként jelent meg.⁵⁹ Ugyancsak készülöben volt, de szintén csak 1993-ban látott napvilágot a rendszerváltás követelményeinek megfelelő új honvédelmi törvény (1993. évi CX. törvény), formálódott a Magyar Honvédség jövőképét meghatározó biztonsági koncepció és katonai doktrína, folyamatban volt a magyar haderő struktúraváltása, hogy csak néhányat soroljunk a főbb (vita)kérdések közül.⁶⁰

Perjés Géza hagyatékában található egy két A/4-es lap mindkét oldalára kézzel írt feljegyzés, 1992. XI. 12. dátummal a Kondor-féle bizottság üléséről.⁶¹ Ebből kiderül, hogy a Zrínyi Miklós Katonai Akadémia és a Szolnoki Repülőtiszt Főiskola véleménye már beérkezett, és volt egy – feltehetően ezeket is hasznosító – terjedelmes írásos anyag, amelyet megvitattak. A vita során felmerült főbb kérdések: az egyetemi és főiskolai képzés szintje (például parancsnoki szakon egyetemi szint, technikai képzések főiskolai szint), a tiszti továbbképzés, a tanfolyami rendszer, az előképzés (alreál-, főreáliskola vagy honvédgimnázium) kérdése, a tiszthelyettesek helye és képzése, az általános műveltség, az értelmiségi életforma, elvárások és az óraszámok összehangolása, a középfokú nyelvvizsga kimeneti követelménye, a fizikai felkészítés, önvédelmi kiképzés, túlélési képesség mint előfeltétel, amely érvényesítésének egyik megoldási lehetőségeként fölmerült az egyéves előképzés stb. Az is szóba került, hogy Nyugaton is mindenütt átalakulóban van a tisztképzés rendszere, és hogy a tíz legjobb gimnáziumból nem jöttek hallgatók a főiskolára. Fölvetették, hogy hiányzik a honvédelmi törvény és a szolgálati szabályzat, hogy a polgári főiskolák túlzott igényeket támasztanak, hogy a formálódó koncepció a polgári felsőoktatás irányába tolódott el. Kondor vezérőrnagy végül három kérdést intézett a jelenlévőkhöz: 1. hogyan látják a képzés szintjét és szétválasztását;

⁵⁸ M. SZABÓ – OROSZI 2012, 72–73.; M. SZABÓ 2014, 33–34.; Vö. SZABÓ 2001, 121.

⁵⁹ Erről lásd M. SZABÓ – OROSZI 2012, 72., 94. A minisztert segítő tanácskozó testület és a miniszter által életre hívott Kondor-féle munkabizottság mellett 1990-től a Magyar Honvédség Parancsnokságon is működött az MH Tudományos Tanácsa a vezérkari főnök elnökletével véleményezési és javaslattevési joggal, a Kormány tudománypolitikája érvényesítésével, a hadtudományi munkatervvel és végrehajtásával, a kutató-fejlesztő munka értékelésével és a tudományos továbbképzéssel kapcsolatos kérdésekben (KISS 2018, 162.).

⁶⁰ Ezekről részletesen lásd: SZABÓ 2001 és KISS 2018.

⁶¹ A feljegyzés szerint az értekezleten Kondor és Perjés mellett részt vett és hozzászólt Bényei Emil, a Bolyai János Katonai Műszaki Főiskola docense, Czimmer István ezredes, Barcza al-ezredes a ZMKA-ról, Mészáros László ezredes és egy Berkes vezetéknévű személy.

2. nem lenne-e megvalósítható az egyetemtől független katonai főiskola; 3. hogyan képzeli el a tisztképzés folyamatát és az első beosztásra való felkészítést.

A munkacsoport résztvevőin kívül mások, más műhelyekben is lázasan keresték a katonai felsőoktatás korszerűsítésének lehetőségét, és ezzel összefüggésben kutatták a múltját is. 1992-ben jelent meg Gonda András alezredes, a Zrínyi Miklós Katonai Akadémia (ZMKA) Hadtörténelem Tanszék szakcsoportvezetője, szándékoltan az „új helyzethez és annak követelményeihez jobban felhasználható koncepciók kimunkálásához” hozzájárulni kívánó, a Hadtörténeti Intézet és Múzeum levéltárában végzett kutatásai alapján készült *Gondolatok a tisztképzés történetéről* című munkája, az MH Oktatási és Kulturális Anyagellátó Központ kiadásában (Budapest, 1993). Ugyancsak 1993-ban készült el Szabó János *A katonatársadalom főbb fejlődéstendenciái a 90-es évek küszöbén* című kétkötetes doktori értekezése és Martinkó József alezredes *Tanulmány és vitairat a katonai középfokú iskolában folyó katonai nevelés, képzés, előképzés lehetőségeiről* című, mintegy ötven oldalas dolgozata. 1994-ben látott napvilágot Ráskay Pál – egykori ludovikás – írása, *Középiskolai honvéd nevelő- és képzőintézetek 1918–1945* címmel, a Honvéd Hagyományörző Egyesület gondozásában, valamint 1995-ben *A katonai felsőoktatás korszerűsítése (Tanulmánygyűjtemény)* a felsőoktatás fejlesztését szolgáló kutatások sorozat részeként, a Felsőoktatási Koordinációs Iroda kiadásában.⁶²

A Perjés Géza hagyatékából előkerült, kötetünkben most először megjelenő két írás ebbe a sorba illeszkedik, az adott időszakban zajló vitákra reflektál. A *Tisztképzés a M. Kir. Honvédségben* címet viselő, több mint 300 géppel írott oldalt és 14 mellékletet tartalmazó, évszám és szerző megjelölése nélküli szöveg a Kondor vezérőrnagy vezette bizottsági munka terméke, helyzetelemzés és Perjés saját katonaiskolai tapasztalatainak feldolgozása. „Feladatom az, hogy honvédségünk tisztképzésének reformjához szolgáljak adatokkal a M. Kir. Honvédség történetéből” – írja egy helyütt, konkrétan utalva megbízatása természetére. Többször utal az időhiányra, továbbá arra, hogy emiatt a levéltári forrásoknak csak egy jól kiválasztott (a Ludovika Akadémia esetében például mintegy tíz levéltári doboznyi) hányadát tudta feldolgozni: „Lehetetlenség lett volna a rendelkezésemre álló idő alatt a hatalmas anyagot áttekinteni.”

A mű három fejezetben tárgyalja a katonaiskolák (reálnevelő intézetek), a Ludovika Akadémia és a vezérkari képzés és tisztképzés tapasztalatait. Forrásai eltérnek az egyes fejezetekben: mivel a katonai nevelőintézetek (reáliskolák) anyaga elveszett, az első részben az 1924/25-ös tanévtől rendelkezésre álló intézeti értesítők anyagát rostálja meg személyes tapasztalatain keresztül, és utal Ráskay Pál fent említett – akkor még kéziratban lévő – munkájára. (Ráskaytól kapta a vonatkozó tanrendeket is.) A Ludovika több száz doboznyi megmaradt iratanyagából a tananyagra vonatkozó dokumentumokból és a tanrendekből merített, valamint a napiparancsokat nézte át. A Hadiakadémia (vezérkari) képzés esetében Kéri Kálmán feldolgozását használta.⁶³

⁶² Ezek kézirata, illetve a kiadottak nyomtatott változata ma is megvan Perjés Géza – a Nemzeti Közszerződési Egyetem Központi Könyvtár és Levéltárába került – hagyatékában.

⁶³ KÉRI 1982.

Emellett, ahogy a bevezetésben írja, „sokat merítettem emlékeimből, hiszen 8 évig voltam katonaiskolás és 3 és ½ évig ludovikás. De természetesen jelentősen belezajátszottak munkámba béke- és háborús szolgálatom emlékei is. Mindez több esetben talán szubjektív színt kölcsönöz leírásomnak, de nagyon remélem, hogy ez nem megy majd a tárgyilagosság rovására.”

Művét tehát nem történeti munkaként kell olvasni (a megírása óta eltelt évtizedekben több kiváló, gazdagon dokumentált Ludovika-történet is napvilágot látott),⁶⁴ hanem a katonai felsőoktatás történelmi átalakulássorozatához – amely még napjainkban sem fejeződött be – nyújtott személyes, a háború próbáját is kiállt tapasztalatok tárházaként, azaz hadtudományi műként, amelyből minden kor meríthet. A Perjés által részletesen tárgyalt témák mindhárom fejezetben: a polgári és a katonai oktatás különbségei, ez utóbbi sajátosságai, nevelés és képzés, gyakorlat és elmélet, műveltség és katonai szakmai ismeretek aránya, a nyelvtudás, heroizmus, hazafias nevelés – vagyis, mint láttuk, a Kondor-féle bizottság és az 1990-es évek reformjának, de napjainknak is alapvető kérdései.⁶⁵ Perjés itt is, mint a kötetünkben közzétett másik munkájában, a tradícionista álláspont nyílt képviselője. Mindhárom fejezetben előszeretettel idézi – többnyire egyetértőleg, néha kritikával – Szombathelyi Ferenc személyes példáját és akadémia-parancsnoki, majd utóbb vezérkarfőnöki véleményét az entellektüel tisztekkel, a műveltséget a katonai értékek elé helyező elképzelésekkel szemben. A Ludovikáról írott fejezet végén – alighanem a munkabizottság számára – *Ajánlások* alcímmel didaktikusan össze is foglalja erről vallott személyes meggyőződését: „Ami pedig az általános műveltséget illeti, természetesen nagyon kíváncsú ilyen szempontból útravalóval ellátni a katonai főiskola hallgatóit. Csupán egyet nem szabad megtenni: a szakmai anyag rovására növelni az általános műveltségi tárgyak óraszámát [...]”.

A katonai főiskola és a nevelés. A katonai főiskola abban különbözik minden más főiskolától és egyetemtől, hogy a nevelést is feladatának tekinti. Ez egy olyan hivatásnál, mely tevékenységét a háború előbb vázolt légkörében fejti ki, nem is lehet másként. Mindennek természetes következménye a szigor és az egyéni szabadság korlátozása. A tapasztalat azt mutatja, hogy különösen a katonaiskolás előzmények után a ludovikások ezt maradéktalanul elfogadták.

A katonai egyetem ára. Az elmondottakból következik, hogy az egyetemi elismertetés ára nem lehet az, hogy a legkisebb mértékben is engedjünk a katonai főiskola szakmaiságából. Ha a polgáriak ilyen szempontból követelményeket támasztanak, akkor inkább mondjunk le az egyetemi minősültségről! Végső cél különben is csak az lehet, hogy a katonai szakma önmagából, a polgári egyetemekhez történő viszonyítás nélkül építse ki társadalmi és tudományos presztízsét.”

Ezen a ponton Perjés véleménye találkozott a katonai felsőoktatás reformját a polgáritól elszakítani próbáló katonai felső vezetésével, jóllehet teljesen máshonnan közelített

⁶⁴ Például RADA 1998; SIPOSNÉ KECSKEMÉTHY – B. KALAVSZKY 2018.

⁶⁵ A hadtudomány kiemelt kutatási feladatai között ma is ott szerepel ez a kérdés. Lásd: BODA 2016.

és más indíttatásból.⁶⁶ Valószínűleg ez lehet az oka, hogy műve kéziratban maradt. 1993-ra ugyanis eldőlt a kérdés, Kondor vezérőrnagyot a miniszter 1993. május 1-jei hatállyal – nyugállományba helyezése miatt – felmentette a munkacsoportvezetői beosztásából, és nem sokkal később az Országgyűlés elfogadta az 1993. évi LXXX. törvényt az egységes felsőoktatásról, amely az év szeptember 1-jével lépett hatályba.

Perjést azonban továbbra is foglalkoztatták azok a tiszti hivatással kapcsolatos kérdések, amelyek a fenti munkájában a középpontban álltak. Hogy az *Olyan foglalkozás mint a többi?* provokatív című tanulmánya genetikusan összefügg a kéziratban maradt katonai felsőoktatás-történettel, azt mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy ebből egész részeket átemelt amabba, és jegyzetei között még hivatkozik is saját kéziratára, mint „[a] tisztképzés reformjával foglalkozó, Kondor Lajos vezérőrnagy által vezetett kutatócsoport keretei között készült tanulmány”-ra, 1992-es dátummal. Az *Olyan foglalkozás mint a többi?* című nagyszabású tanulmány egy fejezete ráadásul *A katonai felsőoktatás korszerűsítése* című, már említett tanulmánygyűjteményben jelent meg 1995-ben, a *Viták, perspektívák* fejezetben. A kötet szerkesztői egy lábjegyzetben utaltak is arra, hogy a dolgozat első részét – amelyben Perjés azokat a motívumokat vázolja fel, „melyek a kényszer mellett, sőt azt meghaladóan még a második világháborúban is helytállásra bírták a katonákat” – helyszűke miatt elhagyták.

A Perjés hagyatékában fennmaradt eredeti szöveg valóban sokkal terjedelmesebb, a megjelenttel összehasonlítva két fejezettel (*Az empiria diadala – a hadsereg óvó, védő és segítő funkciói, Az empiria diadala – a hadsereg mint a racionális döntést elősegítő szervezet*) bővebb.

Az egész tanulmány szenvedélyes hozzászólás az új tiszti hivatásképzés kialakításáról a rendszerváltást követően zajló diskurzushoz.⁶⁷ Az egyik ezzel kapcsolatos markáns álláspont szerint, amit tradicionalistának lehet nevezni, s Perjés nem titkoltan ezt vallja, mivel a háború természete semmit sem változott, sőt még kegyetlenebbé vált a 20. században, „a katonai hivatás kifejtéséhez ugyanazok a tulajdonságok szükségesek, mint a múltban – azaz, a katonaság, a katonai szolgálat sajátos természetű, egyedi, minden mástól különböző »sui generis« hivatás. Velük szemben a reformisták azt hirdetik, hogy a katonai hivatás »olyan foglalkozás, mint a többi«, piaci értékekre orientált.” Pont a korábbi közlésből elhagyott két fejezet mutatta be a kurrens nemzetközi katonai szociológiai irodalom érveit, amelyek alapján Perjés elveti a „foglalkozási” (*occupational*) tiszti pályamodellt és állást foglal az „intézményi” (*institutional*) pályamodell mellett. A Szalai mellett szociológiát tanult Perjés az első két fejezetben van igazán elemében:

⁶⁶ Perjés az erőltetett háborús felkészítés éveiben járt a Ludovikára, amelynek parancsnoka, az egyébként igen művelt Szombathelyi, szintén a háborúra kívánta felkészíteni a tisztjelölteket, ezért szakított a korábbi, a műveltségre, az értelmiségi létre nagyobb hangsúlyt helyező elődei törekvéseivel az akadémián. 1992-ben egy társadalmi presztízsét veszített hivatásos állományt kellett a polgárihoz közelítő képzés útján a társadalom elvárásainak megfelelően újrapirozicionálni.

⁶⁷ Lásd BERKI 1992; JÁVOR 1992; SZABÓ 1992; KRIZBAI 1993a, 1993b; SZABÓ 1993a, 1993b; SZABÓ 2001, illetve Szabó tanulmányai *A katonai felsőoktatás korszerűsítése* (1995) című tanulmánygyűjteményben.

Clausewitzre és a második világháborúban harcolt amerikai katonákkal készült interjúkat feldolgozó *Az amerikai katona* című műre támaszkodó, mesteri katonaszociológiai elemzésekkel alapozza meg és hitelesíti véleményét a háború és a katonai hivatás sajátosságairól. Ez a két fejezet és ezáltal a teljes, csonkítatlan szöveg kötetünkben jelenik meg először nyomtatásban.

Perjésnek a tisztképzésről, a tiszt hivatás mibenlétéről, a katonai vezető tulajdonságairól, a hadsereg óvó, védő szerepéről alkotott markáns véleményével lehet vitatkozni – meg is tették ezt életében és azóta is sokan –, ismerni azonban érdemes. Az alább következő két mű fölfedezés. Nem szabad a felszín alapján ítéletet alkotni róluk. A modern kori hadseregek előtt álló kihívásokra adott látszólag konzervatív perjési válasz mögött csöppet sem tradicionális módszertan, számos tudományág, a szociológia, a lélektan, a hadtörténet és a tágabb hadtudomány legfrissebb eredményei, imponáló nemzetközi szakirodalmi tájékozottság húzódik. Egy igazi, háborúban edződött katona feszes gondolatmenete – komoly intellektuális teljesítmény.

Hausner Gábor

Vákát oldal

TISZTKÉPZÉS
A M. KIR.
HONVÉDSÉGBEN

Vákát oldal

BEVEZETÉS

Mint minden történeti kutatásban, a M. Kir. Honvédség tisztképzése történetének felderítésére irányuló kutatómunkában is az eredményt a rendelkezésre álló források mennyisége és minősége, valamint a munka elvégzéséhez rendelkezésre álló idő határozza meg. Nos, bármelyik szempontot nézzük is, az előfeltételek nem a legkedvezőbbek.

Ami a forrásokat illeti, a katonai nevelőintézetek anyaga elveszett, és egyetlen rendelkezésre álló forrás az 1924/25. tanévtől fogva évente kiadott intézeti értesítők. Miután a trianoni szerződés rendelkezéseinek megfelelően a katonai nevelőintézetek működését meg kellett szüntetni, azok „reáliskolai nevelőintézetekké” váltak,¹ és a Vallás- és Köznevelési Minisztérium felügyelete alá kerültek. Elképzelhető tehát, hogy a minisztérium iratanyagában megmaradtak bizonyos iratok, ennek azonban idő hiányában nem tudtam utánajárni. Az említett értesítők anyaga meglehetősen gazdag, és az intézeti élet és nevelés igen sok aspektusát világítják meg, egy – mégpedig a legfontosabb, az intézetben folyó katonai előképzés – kivételével. Ennek oka az, hogy a trianoni szerződés rendelkezéseit kijátszva, az intézetekben folyt ugyan katonai előképzés, de azt, hasonlóan, mint a hadseregénél más vonatkozásban, az ellenőrző antantbizottságok előtt „rejtetni” kellett, így az a nyilvánosságnak szánt értesítőben nem szerepelhetett, illetve a „cserkész-kiképzés” elnevezés alatt kerülhetett be a szövegbe.

Más a helyzet a Ludovika Akadémia (a következőkben: LA) forrásainál. Itt egyenesen a „bőség zavarával” kellett megküzdennem, mert több száz doboznyi anyagról van szó. Lehetetlenség lett volna a rendelkezésemre álló idő alatt a hatalmas anyagot áttekinteni, így csupán a tananyaggal és a tantervekkel foglalkozó mintegy 10 doboznyi forrásanyagot néztem át, valamint az akadémiai napiparancsok egy részét.

Ez a magyarázata annak, hogy ha tudtam is rögzíteni az akadémiai kiképzésnek az 1920-as években végbement megrázkéntően sok változását, azt nem tudtam mindig kideríteni, hogy milyen elgondolások és szándékok – néha a pillanatnyi kényszer szülte hirtelen ötletek – álltak a változások mögött. Ehhez az akadémia irattáránál jóval nagyobb részt kellett volna átnézni, és természetesen a tisztképzést irányító HM 9. osztályét is.

Viszont könnyű volt a helyzetem a Hadiakadémia (továbbiakban: HAKAD) esetében, mert itt Kéri Kálmán kitűnő feldolgozását használhattam.² Bár itt is végeztem levéltári kutatást, azonban a talált anyag a legkisebb mértékben sem módosította Kéri Kálmán megállapításait.

¹ Négy ilyen intézet volt: a budapesti „Bocskai István”, a kőszegi „Hunyadi Mátyás”, a soproni „II. Rákóczi Ferenc” és a pécsi „Zrínyi Miklós” reáliskolai nevelőintézet.

² KÉRI 1982 (H. G.).

A személyes tapasztalat – persze ha mód van rá – nagy segítségére lehet a történeti feldolgozásnak, különösen, ha nincs megfelelő forrásanyag, vagy idő hiányában nem lehet a teljes forrásanyagot kiaknázni. Ez indokolja, hogy sokat merítettem emlékeimből, hiszen 8 évig voltam katonaiskolás és 3 és ½ évig ludovikás. De természetesen jelentősen belejártszottak munkámba béke- és háborús szolgálatom emlékei is.³ Mindez több esetben talán szubjektív szint kölcsönöz leírásomnak, de nagyon remélem, hogy ez nem megy majd a tárgyilagosság rovására.

Sokat merítettem a hadsereggel, a katonai neveléssel és a háborúval foglalkozó szépirodalomból. A katonai pszichológiának és szociológiának nélkülözhetetlen forrásai az emberi lelket ismerő írók leírásai. A katonai előképzéssel foglalkozva magyar vonatkozásban nélkülözhetetlen Ottlik Géza *Iskola a határon* (1958) című könyve.

Kézenfekvő és fölöttébb hasznos lett volna a M. Kir. Honvédség tisztképzését más hadseregekével összehasonlítani. Erre azonban részben az idő, részben pedig az ilyen vonatkozású irodalom hiánya miatt nem keríthettem sort.

³ Lásd erről a kötet bevezető tanulmányát (H. G.).

I. FEJEZET

A KATONAISKOLÁK (REÁLNEVELŐ INTÉZETEK)

NEVELÉS

A katonai iskolák célja a katonai előképzés volt, azaz eltérően a hadapródiskoláktól, nem adtak szakképzést, és nem képesítették a növendéket tiszti feladatok ellátására. Viszont lelkileg és testileg olyan nevelésben részesítették a növendékeket, amelyre az akadémiai kiképzés és nevelés szilárdan támaszkodhatott.

Amint az adatok és tapasztalatok mutatják, az intézetek tökéletesen betöltötték feladatukat. A kérdés most már az, hogy milyen eszközökkel és módszerekkel tudták ezt elérni. A kérdés egyáltalán nem indokolatlan, hiszen az intézetek fegyelme és rendje szinte semmiben sem különbözött a hadseregétől, viszont a nevelés és kiképzés alanyai nem húsz év körüli fiatalok voltak, hanem az anyjuk szoknyája mellől elszakított, tíz év körüli gyermekek, akik számára az intézeti élet első hetei-hónapjai nem kis megrázkódtatással jártak. Hiszen jól tudjuk, hogy a laktanyai életbe való becsöppenés sokszor okoz még a húszéveseknek is komoly traumát. Az előbb feltett kérdést tehát így kell átfogalmazni: miért nem váltak ezek az otthonukból kiszakított és szabadságukban korlátozott, a szigorú katonai fegyelem és rend szorításába kerülő gyermekek lelki roncsokká, az önálló gondolkodásra képtelen, szervilis emberekké? Napjainkban, amikor doktriner liberálisok – köztük nem is egy parlamenti képviselő – a katonai szolgálat ártalmairól írnak és beszélnek, amikor a honvédség vezetőinek nem kis harcot kellett folytatnia azért, hogy elismertessék a kiképzés mellett a nevelés jogosultságát is a hadseregben belül – nos, mindezt szem előtt tartva, beláthatjuk, hogy ezeket a kérdéseket megkerülni nem lehet.

A kérdések megválaszolásához mindenekelőtt le kell szögezni: a nevelés elveit és módszereit nem valamilyen tudományos kutatómunka, a pszichológia és a pedagógia eredményei alapján fektették le, hanem a hadakozás sok ezer éves tapasztalatai alapján, merőben empirikus úton.⁴ Ez egyébként, ismerve a korabeli pszichológia és pedagógia

⁴ Ezt az empiriát őszintén elismeri a budapesti Bocskai intézet értesítője: „Az iskolai rendtartás és Házi rend hosszú és alapos pedagógiai tapasztalat bölcsen leszűrt eredménye [...]” A M. Kir. Bocskai István reáliskola nevelőintézet 1930/31. évi értesítője, 64. – A következőkben: B., H., R. és Z. Ért. és évszám, ahol B = Bocskai István, H = Hunyadi Mátyás, R = II. Rákóczi Ferenc, Z = Zrínyi Miklós. Például: H. 1928/29. Ért. = a Hunyadi Mátyás reáliskolai nevelőintézet értesítője az 1928/29. tanévről.

állapotát és eredményeit, aligha lehetett volna másként.⁵ A katonai előképzés történetének eléggé hiányos adatait nézve az emberen az a meggyőződés lesz úrrá, hogy abban a hadsereg kiképzési elveit és módszereit módosítás nélkül alkalmazták, és föl sem merült a gondolat, hogy valamiképpen a gyermeki lét adottságaihoz igazítsák.

A mondottak szerint mindez nem kis lelki megterhelést jelentett a gyermekek számára, de hát más megoldást nemigen lehetett volna találni. Egyrészt a lélektan és a pedagógia említett hiányosságai mellett semmilyen támpont sem volt arra nézve, hogy a fegyelmezés és rendre szoktatás szigorú szabályait és módszereit miként lehetne a gyermekeknél enyhíteni. Másrészt azt is szem előtt kellett tartani, hogy a katonai nevelőintézeteknek folyamatosan, megszakítás nélkül, a belrend és a belszolgálat előírásait betartva, tökéletesen szervezett katonai intézményként kellett működniük, tekintet nélkül az újonnan fölvetett gyermekek érzékenységre és sérülékenységre. Egyszerűen nem volt mód tehát arra, hogy elkülönítve az újoncokat, „fokozatosan” szoktassák őket a rendhez és fegyelemhez. Ez a józannak mondható, de persze inkább ösztönös felismerés magyarázza, hogy már az első nap rázúdították ezekre a gyermekekre a katonai fegyelem minden szigorát.

Mindezt Ottlik Géza kísérteties pontossággal írja le könyvében, és élményeim alapján magam is igazolhatom. Az első aktusnál, a felvételin a vizsgáztató tanárok – legtöbbszörük civilből jött, pedagógiai végzettségű tanár – hangvétele még szelíd, emberséges volt. Amikor azonban a sikeres vizsga után elvezettek minket ruhát felvételezni, a raktáros altiszt már rideg, pattogó hangon szólt hozzánk. Mindez azonban semmi volt ahhoz képest, ahogyan a hálóterembe érve, a felsőéves raj- és szobaparancsnokok kezdtek bevezetni bennünket a szekrényrend, a sarkos ágybevetés, a vigyázzállás és más, az intézeti élet mindennapjától elvonakoztathatatlan dolgok rejtelmeibe. Elkezdődött a fölényeskedés, a gúnyolódás ügyetlenségünkön, a kiabálás és nem egyszer büntetés. Jobb lett volna talán ellenőriztetni mindezt a nevelőkkel, de hát végül is „beavatásunk” az intézet rendjébe és fegyelmébe közvetlenül a velünk állandóan együtt élő felsőévesek dolga volt – és ez aligha lehetett volna másként –, és lépten-nyomon beavatkozni tevékenységükbe ennek a beavatásnak a sikerét veszélyeztette volna, hiszen legtöbbször igen nehéz megállapítani, hogy hol végződik a tanítás és hol kezdődik az önkényeskedés, a „kitolás”.

Meg kell jegyezni, hogy a szövegben hivatkozott pedagógiai „tapasztalatok” döntően katonai tapasztalatok, de erről az említett „rejtés” miatt nem lehetett beszélni. Pontosabb képet lehetne alkotni a nevelés elveiről és módszereiről a soproni Rákóczi intézet értesítőjében említett – és 1930-ban kiadott – „Nevelési irányelvek” alapján, de a mondott levéltári hiányosságok miatt erre nem volt lehetőség.

⁵ Elolvassva az értesítőkből közölt pedagógiai tárgyú cikkeket és belelapozva az ajánlott pedagógiai irodalomba, ez világosan látszik, mert önkényes kijelentéseknél, nem egyszer jól hangzó frázisoknál és mindenki által ismert tényezőknél többet nemigen találhatunk bennük. 1936-ban Kornis Gyula egyetemi tanár – Gömbös Gyula miniszterelnök és honvédelmi miniszter felkérésére – egy bizottság élén meglátogatta a reáliskolai nevelőintézeteket, a Ludovikát és a Vezérkari iskolát, és tapasztalatairól jelentést írt. A nagyon pozitív hangú jelentésben néhány hiányosságot is megemlít, köztük azt, hogy a tanári könyvtárban nincsenek meg „a modern pedagógia hazai és külföldi legjelentősebb könyvei”. HL 2603/1936. csomó, 14. A jelentéssel a későbbiekben még részletesen foglalkozom.

Ezt követte azután az – a hadsereg gyakorlatával teljesen megegyező – újonckiképzés, a szoktatás a katonás magatartásra és fellépésre és a zártrend elemeinek vég nélküli sulykolása. De amikor túlestünk az újonckiképzés gyötrelmein, és elkezdődött a normális intézeti élet, naponta legalább tucatnyi alkalommal volt sorakozó, tiszteletadás, jelentés, nem beszélve arról, hogy minden tanteremváltást és helyváltoztatást zártrendben hajtottunk végre.

Semmi túlzás sincs tehát abban, ahogyan például Ottlik az első napok-hetek-hónapok traumatikus élményeit leírja. A baj akkor van, amikor az olvasó elhamarkodottan arra a következtetésre jut, hogy mindezt alapvető lelki károsodás nélkül nem lehet átélni. Pedig ez egyáltalán nem így van, és Ottlikkal együtt meggyőződéssel állíthatom, hogy normális, életvidám gyermekek maradtunk, majd pedig kiegyensúlyozott, helyünket az életben jól megálló férfiakká váltunk.

De mik voltak azok a körülmények és tényezők, amelyek ezt a traumát ellensúlyozták, sőt teljesen meggyógyították? Több is volt ilyen. Az elsőnek nincs sok köze a neveléshez, egészen pontosan a nevelői beavatkozáshoz, mert az spontán ment végbe. Ez pedig a megszokás volt. Az újonc beletanulva a rendcsinálásba, és átesve az újonckiképzésen, olyan biztos rutinokra tett szert, hogy már semmi nehézséget sem okozott számára rendet csinálni hálótermi szekrényében vagy tantermi padjában, gondolkodás és megerősítés nélkül alkotott ágyberendezéséből csinos, tetszetős téglalapot, és nem szenvedett a zártrendtől, sőt még örömet is találhatta az előljáró tiszt vagy tanár dicséretét kiváltó stramm díszlésben.

Magát a fegyelmet pedig, tehát azt, hogy életük pontosan körülhatárolt keretek között folyik, és hogy feltétlenül engedelmeskedniük kell, részben opportunizmusból, részben józan belátásból elfogadták a növendékek. Opportunizmusból azért, mert tapasztalniuk kellett, hogy csínytevéseikért és fegyelmi vétségeikért a megtorlás az esetek többségében elháríthatatlanul bekövetkezik; jobb tehát nem „ugrálni”, érlelődött meg a szinte filozofikus következtetés, amelynek lényegét ez a kissé lemondó, kissé cinikus mondás fejezi ki: „Nem jó a parancsot megerősizni, mert attól csak szaporodik!” Ami pedig a belátást illeti, ha nem is volt előttünk ismerős a szociológiának és a szervezéstudásnak az a nagy igazsága, hogy az organizáció működéséhez kiszámítottságra, szabályozottságra és koordinációra van szükség, azt azonban észleltük, hogy ha például a növendék zászolóalj hanyagság vagy valamilyen szabálytalanság miatt nem sorakozott fel pontos időben, akkor késett az ebéd, megrövidült a szünet, tehát a szabad játék, a sportolás, az olvasás és más, kedvünkre való tevékenység ideje.

De az intézeti együttélés és elzártság következtében rendkívül erős közösségi érzés és bajtársiasság alakult ki, olyan, ami más iskolákban aligha jöhetett létre. Hiszen hónapokon-éveken át együtt aludni, étkezni, tisztálkodni, tanulni, játszani, sportolni, a csínytevések fedezésében együttműködni és szorosan összetartani, igen erős, elszakíthatatlan, egész életre szóló érzelmi szálakat szőtt közöttünk. És persze a legszigorúbb fegyelem sem fojthatta el a gyermeki életvidámságot, annál is inkább nem, mert, mint említettem, a fegyelmet megszoktuk. Sőt, bizony „cőgeröntudat” alakult ki bennünk:

tudtuk, hogy a civil fiúk nálunk sokkal könnyebben és szabadabban élnek, de tudtuk-éreztek, hogy mi valami nagyon komoly, férfias dolgot vállaltunk, és ez büszkeséggel töltött el bennünket. Lenéztük a „laza és rendetlen civil világot”, ahogyan ezt Ottlik olyan pontosan megfogalmazza.

Végeredményben a növendékek elfogadták az intézeti rendet és fegyelmet, sőt, öntudatosan vállalták. És ez olyan szempontból is fontos volt, hogy kedvező légkört teremtett a pozitív előjelű motivációk számára. Számos ilyen motiváció volt ugyanis. Közülük az első és legerősebb a hazafias érzés felkeltése és állandó magas hőfokon tartása volt. Ilyen szempontból döntő jelentősége volt Trianonnak. Mondhatni társadalmi közmegegyezés volt azokban az időkben, hogy ennek az igazságtalan békének a revíziója mindent megelőző feladat. Ezt a nevelés minden szintjén – az óvodától az egyetemig – és a társadalmi, valamint a politikai élet minden területén tudatosították, napirenden tartották. A katonaiskolákban mindez természetesen még fokozottabban így volt. A hazafias nevelést pedig átszötte a katonáskodástól elvonatkoztathatatlan heroikus életérzés a maga két alapvető összetevőjével: a hősi halál majdani vállalásával és a harc, a küzdelem szeretetével. A „heroikus életérzés” a modern katonaszociológiának és pszichológiának a katonai karaktert és attitűdöt, általában a hadseregek szellemét leíró legfontosabb fogalma, amelynek felébresztése és ápolása a kiképzés egyik legfőbb célja. Nos, hol találna ez a heroizmus termékenyebb talajra, mint egy gyermeknek a harc izgalmát és kockázatát szerető romantikus lelkében! Valójában úgy volt, hogy míg a politikában nyíltan a békés revízió gondolatát hirdették, a tisztikar és vele együtt a katonaiskolások egyedül fegyveres megoldásra gondoltak. Ez a hangulat a Felvidék visszacsatolásától fogva annyira felforrósodott a növendékek között, hogy 1938 őszén megtörtént az a hallatlan eset, hogy a soproni intézet nyolcadikos növendékei éjjel feltörték a fegyver- és lőszerraktárt, kerékpárra ültek, és elindultak a Felvidék felé, hogy fegyverrel vegyenek részt a visszacsatolásban. Csendőrök tartóztatták fel és hozták vissza őket.

Ezt a heroikus életérzést táplálták a hazafias ünnepélyek, az önképzőköri és ismeretterjesztő előadások, az intézetben felállított hősi emlékművek, a családtagok világháborús haditetteinek megíratása és nyilvánosságra hozása,⁶ a kiváló haditetteket végrehajtó nagy katonák arcképei a termekben és a folyosókon. Ilyen szempontból különösen nagy hatással volt a növendékekre a kormányzó személye: az ő otrantói hőstette,⁷ kormányzói tekintélye, na és persze rendkívül dekoratív és katonás megjelenése miatt minden növendék példaképe volt!

⁶ Ezzel kapcsolatban a soproni intézet értesítőjében ez olvasható: „A hozzátartozók harctéri adatai egyik-másik szülőtől még a mai napig sem érkeztek meg. Kérjük egyúttal arra is őket, hogy ne engedjék feledésbe menni családjuk hősi emlékeit, bizalmas beszélgetésükben többször említsék meg a hősi halott tetteit. [...] Az intézet a növendékek hozzátartozóinak harctéri adatait a lehetőséghez képest már is nagyrészt gondosan, tömören és áttekinthetően összegyűjtötte és minden alkalmat felhasznál, hogy a növendékek ezeket az adatokat megismerjék és emlékezetükbe tartsák.” R. 1929/30. Ért., 32.

⁷ A kormányzó: vitéz nagybányai Horthy Miklós. A szövegben említett hőstett: az osztrák–magyar hadiflotta Horthy Miklós vezette cirkálói és a brit, olasz és francia flotta egységei között – az antantbatalmak tengerzára ellen 1917. május 15-én, az Otrantói-szorosban – lezajlott tengeri ütközet, amely jelentős veszteségeket és károkat okozott a túlerőben lévő ellenség számára (H. G.).

Különös jelentősége volt a heroikus életérzés, a katonai etika és hazafiasság ápolása szempontjából tisztjeink, tanáraink és altisztjeink háborús élményeinek. Szeretettel és megbecsüléssel meséltek a magyar baka, a magyar huszár és a magyar tűzér bátorságáról, kitartásáról, önfeláldozásról és hűségéről. Később, az akadémián a legénységgel való jó bánásmód és gondoskodás központi szerepet kapott az oktatásban, de meggyőződésem, hogy hatása sokkal kisebb lett volna, ha nem támaszkodhat arra az érzelmi töltésre, amit ezekből az elbeszélésekből kaptunk.

A hazafiasságnak és a heroikus életérzésnek ez a magas hőfokon tartása a történelem folyamán nagymértékben elősegítette, hogy a feltétlen engedelmesség követelményét a hadseregek összeegyeztessék az önállósággal, a kezdeményezéssel és a kockázat merész vállalásával. Joggal ragyogó pedagógiai eredménynek mondható ez! Mint ismeretes, a hadseregek mindig magas kitüntetésekkel, jutalmakkal, előléptetéssel, magasabb társadalmi osztályba való felemeléssel stb. honorálták a kezdeményező, a kapott parancson túlmenő vagy éppen azzal ellenkező, épp ezért balsiker esetén esetleg halállal büntetendő, haditetteket. Ezt a kezdeményező bátor vállalkozókedvet igyekeztek felébreszteni és fejleszteni a katonaiskolákban olyan hadtörténeti események ismertetésével, amelyekben különös szerepe volt az ilyen vállalkozásoknak, és azok az előadások, amelyekben megismerhettük a Mária Terézia Rend, az Arany Vitézségi Érem és más magas kitüntetések odaítélésének feltételeit.

Kezdeményező, önálló cselekvés nem lehet önbizalom nélkül. Ennek kifejlesztésére és erősítésére két eszköze volt a katonaiskolai nevelésnek. Egyik a növendékek „sikerélményének” elősegítése volt, dicsérrettel, a rangsorolással és a tanulmányi eredménynek a zubbony gallérján „kitüntetési sávokkal” való jelzésével. Mindez természetesen fontos motiváló tényező volt azok számára, akik valójában sikeresek voltak, de semmiképpen sem azok szempontjából, akik képességeik vagy éppen valamilyen, a tananyagtól eltérő eleven érdeklődésük miatt a rangsorban hátul kullogtak, és gallérjuk üresen maradt. Csak zárójelben jegyzem meg, hogy a rangsornak inkább a Ludovika elvégzése és a vezérkari iskolára való felvétel és annak sikeres abszolválása szempontjából volt prognózis értéke, mert a csapatbiztonsági szolgálatban való bevétele alig volt érzékelhető különbség. Ez egyébként az akadémiai kiképzés és nevelés helyességét igazolja, annak célja ugyanis nem az volt, hogy jövőendő vezérkariakat és hadvezéreket neveljen, hanem az, hogy jó csapatbiztonságokat adjon a honvédségnek.

Nagyobb szerepe volt az önbizalom erősítésében az igen alapos, az intézeti élet mindennapjait kitöltő zártrendi kiképzésnek és az arcvonal előtti parancsnoki működésnek. A fellépésnek a zártrendi kiképzés során megszerzett biztonsága, a magatartás és érintkezés szilárd rutinjai, amelyekhez még az illetmenórakon tanult formások is társultak, szinte minden helyzetre adtak megoldást és biztos fogódzkodót, így járulva hozzá a kamaszos zavartság, sutaság és tanácstalanság legyőzéséhez. Mint arra már utaltam, egy jól sikerült díszmenetet végrehajtani sikerélményt jelentett, katonai parádében, díszelgésben részt venni pedig lelkesítő és öntudatot kölcsönző volt. Ennek furcsa, nem egészen egyértelmű, de mindenképpen érdekes történelmi jelentőségű bizonyítéka

Mussolininek a katonaiskolások díszmenetére adott lelkes dicsérete. Az történt ugyanis, hogy 1933-ban a három katonaiskola növendékei – ekkor a Bocskai intézet mint akadémia működött – az olasz kormány meghívására olaszországi tanulmányúton vettek részt. Több városban az olasz közönségből lelkes üdvözlést kiváltó díszmenetet hajtottak végre a növendékek, amikor pedig Rómában Mussolini előtt vonultak fel, annak legnagyobb tetszését vívták ki. A díszmenet alatt mellette álló magyar tábournok így számolt be Mussolini elismeréséről: „Több ízben is elragadtatásának adott kifejezést azzal, hogy ilyen díszmenetet életében még nem látott, nem is tudja annak végrehajtását elképzelni, mindenesetre azonban egész életére felejthetetlen élmény marad.”⁸ Hogy ez az elismerés milyen büszkeséggel töltötte el a növendékeket, és hogy mennyire megerősítette öntudatukat, arról talán nem is érdemes beszélni.

A nevelésben természetesen kitüntetett szerepet kaptak a tiszti etika normái. Ilyen szempontból azonban az intézet vezetősége eléggé nehéz helyzetbe került. Miután ugyanis a békeszerződés értelmében az intézet nem tarthatta meg katonai nevelőintézeti jellegét, a tananyagban a tiszti etikáról, de semmilyen katonai jellegű dologról sem eshetett szó, explicite semmi esetre sem. Lehetséges persze, sőt nagyon valószínű, hogy bizonyos belső utasításokban szó esett ezekről, miután azonban az említettek szerint a katonaiskolák levéltári anyaga nem maradt meg, adatot nem találtam rá. Így érthető, hogy a nyilvánosságnak szánt év végi értesítőkből minden katonai vonatkozású tárgyat a cserkészeknél bevett „cserekész kiképzés” elnevezés alatt tüntettek fel. Ilyenek voltak a zártrendi gyakorlat, a „számos hadijáték”, amely harcgyakorlatokat leplezett, a járőrgyakorlat, a lövészet, a híradóismeret, a térképolvasás, a tábormunka és azzal kapcsolatos őrszolgálat stb. Később, az antantellenőrzés gyengülése, illetve teljes megszűnése után mindezt a „gyakorlati kiképzés” elnevezés alatt foglalták össze.⁹

Itt szólnom kell ezekről az év végi értesítőkről, mivel több szempontból is a valószínűségnek nem egészen megfelelő idillikus képet festenek az intézet életéről, a nevelésről és a fegyelemről. Miután feladatom az, hogy honvédségünk tisztképzésének reformjához szolgáljak adatokkal a M. Kir. Honvédség történetéből, úgy gondolom, hiba lenne ezekről a ferdítésekéről hallgatni. A dolog ugyanis úgy áll, hogy az értesítőkből föllelhető valótlanságok nem mindig a rejtés céljait szolgálták, hanem volt bennük egy „façon de parler”¹⁰ törekvés az intézetet felügyelő Vallás- és Közoktatási Minisztérium „civil” igényeinek kielégítésére. De közrejátszott ebben az is, hogy az értesítők szerkesztői és írói civilből átvett tanárok voltak, akik a katonaiskolás neveléssel láthatóan nem mindenben értettek egyet, és kifejezésre juttatták pedagógiai törekvéseiket, tulajdonképpen

⁸ R. 1933/34. Ért., 17.

⁹ A pécsi iskola értesítőiben kikeresve osztályom év végi jegyeit és rangsorát, azt találtam, hogy míg az 1932/33-as tanévben „cserekész kiképzésért”, addig 1933/34-ben „gyakorlati kiképzésért” kaptak egyesek dicséretet. Z. 1932/33 és 1933/34. Ért., 88. és 72. A rejtés megszűnését és a katonai jelleg kidomborítását jelzi az is, hogy ezekben az években osztották ki a honvédségnél rendszeresített Mannlicher puskát, és kezdődött el vele a hadipuska-lövészet.

¹⁰ *Beszédmód* (H. G.).

azonban csak vágyaikat. Egyáltalán nem igaz például, hogy a cserkész kiképzés enyhítette az intézeti élet „ridegségét”,¹¹ mert erre az említett megszokás, a gyermeki lélek életvidámsága, sőt a nevelők – még a hivatásos katonatiszteket is ideértve –, akik maguk is egykor katonaiskolások voltak, szeretete, megértése, elnézése, nem egyszer szinte cinkos összekacsintása folytán nem volt szükség. Ténylegesen az volt a helyzet, hogy a cserkész kiképzésnek ilyesfajta hatását sem én, sem volt társaim nem tapasztaltuk. Teljesen alaptalan állítás az is, hogy a növendékek „bizonyos egyszerű rendi mozgásokat és alakiságokat” a cserkész kiképzésben sajátítottak el.¹² Mint leírtam, a zártrendi kiképzés szinte az egész intézeti életet kitöltötte, és azt a tökéletességet, amit elértünk benne, a cserkész kiképzésre szánt heti két délutáni órában egyébként nem lehetett volna elérni. Hiába kutatok emlékezetemben, nyomát sem találom annak, hogy mi az „apród kiképzést” – így nevezték Sopronban a cserkész kiképzésnek mondott gyakorlati kiképzést – a „Rákóczi-apródseregbe” szervezve kaptuk volna. Az apródseregnek állítólag külön szervezete volt, amely „csapatokra”, „szakaszokra” és „örsökre” oszlott.¹³ Lehet, hogy a rejtés miatt a papírforma szerint volt valami ilyesféle, és még az is lehet, hogy néha-néha ebben a szervezésben folyt a kiképzés, de az, hogy nem tudok rá visszaemlékezni, azt bizonyítja, hogy nem volt jelentősége. Az én emlékezetemben a raj-, a szakasz-, a hálótérmi és századszervezés maradt meg, amely meghatározta életünk kereteit. Nehezen képzelhető el egy ezzel párhuzamosan működő szervezet. Erős túlzások vannak ebben a megállapításban is: „Az apródkiképzés szervezettségénél fogva sokkal több növendék jut vezető szerephez, hatáskörhöz, aminek az önállóságra való nevelés, az alárendeltekkel való bánásmód, az önfegyelem stb. szempontjából elvitathatatlan jelentősége van.”¹⁴ Itt újfent arról volt szó, hogy leplezzék az intézet katonai jellegét, mert a „növendéki zászlóalj” szervezete, a maga hierarchikus felépítésével és a felsőéveseknek kiosztott parancsnoki posztjaival a leírt kívánalmaknak maradéktalanul megfelelt. De emellett már az első évfolyamtól volt az osztályon belüli rendnek felelőse (osztályügyeletes), azaz már a 10 éves növendékek is komoly szerepkört kaptak.

Arra nézve, hogy a cserkész kiképzésnek milyen kis jelentősége volt a katonai mesteriség egyes elemeinek megtanulása szempontjából, jellemző, hogy a kifejezés használatának megszűntével az érvénybe lépő „gyakorlati kiképzés” anyaga ugyanaz maradt. Egyébként az említetteken kívül gyakoroltuk a harcászat és a harctéri szolgálat bizonyos elemeit is, mint a menet és nyugvás biztosítása, a felderítés, sőt voltak harcászati típusos és viszonyossági gyakorlatok, mégpedig a Mannlicher puskák¹⁵ kiosztása után vaktöltéssel is. Ezeken a gyakorlatokon maradéktalanul élvezhettük a harc izgalmát és romantikáját,

¹¹ R. 1925/26. Ért., 46.

¹² R. 1927/28. Ért., 62.

¹³ R. 1925/26. Ért., 43.

¹⁴ R. 1926/27. Ért., 47.

¹⁵ Ferdinand von Mannlicher tervezőmérnök által 1895-ben szerkesztett ismétlődő kézi lőfegyver, amelynek különböző változatait (1895M; 1931M; 1935M) a Magyar Honvédség az 1930-as években használta (H. G.).

és valahol itt fogamzott meg bennünk a szakmának az a szeretete, amely tényleges szolgálatunkban végigkísért bennünket.

Az intézet rendjével és fegyelmével foglalkozva nem lehet kikerülni a fenytetés kérdését. Erre a körülményeskedő fogalmazásra az készítetett, hogy az értesítők nem említene konkrét fenytítések – ami pedig az LA évi jelentéseiben mindig megtörténik –, és az egész kérdést nagy fokú tartózkodással kezelik, sőt az egyik soproni értesítőben ilyen állítással is szembe találtam magam: „az apródkiképzésre szánt munka és fáradozás” eredményeként „a növendékek fegyelmi vétsége is minimumra redukálódtak [...]”.¹⁶

Lehetséges, hogy 1925/26-ban, amikor ezek a sorok íródtak, ez így volt, de az „apródszellem” fegyelmező hatását 1927-ben, amikor az intézetbe kerültem, egyáltalán nem tapasztaltam. Bőven kaptunk fenytítések, köztük fogdafenyítést is, amiben, már mint elsőéves növendéknek, nekem is részem volt. Egyébként az intézeti rendtartás által előírt fenytítések igen változatosak voltak, és nagyon kevés olyan növendék akadt, akit valamelyik elkerült volna. A legsúlyosabb megtorlás az intézetből való azonnali eltávolítás volt, de ezt csak súlyos erkölcsi vétségek vagy homoszexualitás miatt alkalmazták. A legális fenytítéseknél sokkal súlyosabban érintették az alsóéveseket a felsőéves „növendék urak” – ez volt a kötelező megszólítás – által kiszabott megtorlások. A gyermeki találegonyság és kegyetlenség ezeknek ezernyi változatát találta ki, kezdve az ébresztőre teljes öltözetben való jelentkeztéstől, a csuklóztatáson keresztül egészen a ruházat gombjainak a törölközőre szép katonás rendben való felvarrásáig. A hálóteremben a felsőévesek felügyelete alá helyezve – mondhatni kényükre-kedvükre kiszolgáltatva – a lebukás réme állandóan ott lebegett a fejünk felett.

Az említettek szerint a nevelői kar inkább szemet hunyt a felsőévesek illegális, alig elkerülhető büntetései fölött, és csak akkor lépett közbe, ha valamilyen felettébb kegyetlen és szélsőséges eset jutott tudomására. Ilyenre magam is láttam példát, de az értesítők bejegyzései is igazolják.¹⁷

Az intézeti hatalomgyakorlásnak egészen különös formája volt az osztályelsőkre ruházott szerep. Az osztályelsők kijelölésében a legszigorúbb tárgyilagosság érvényesült: tanulmányi, fellépési, testnevelési és emberi kvalitások szempontjából a legszigorúbb követelményeknek kellett megfelelniük. Helyzetük roppant kényes volt: egyaránt kellett bírniuk a tanári testület és az osztály bizalmát. Felelősek voltak az osztály fegyelmeért és rendjéért, de ehhez semmiféle büntető eszközzel nem rendelkeztek – ez osztálytársak

¹⁶ R. 1925/26. Ért., 49.

¹⁷ A soproni intézet értesítőjében olvasható: „egyes, a legfelsőbb évfolyamhoz tartozó növendékeket azért kellett [...] megfenytitenünk, mert fiatalabb növendéktársaikkal nem bántak az intézeti szabályoknak megfelelő módon”. R. 1930/31. Ért., 60. Az 1930/31-es tanévben az előző években főreállá fejlesztett soproni intézetet nyolcévfolyamossá szervezik át, és ebből a célból Kőszegről alreálistákat helyeznek át az intézetbe. Így következhetett be az eset, amelyre az intézet vezetőségének így kellett reagálnia: „A felsőbb évfolyamú növendékek közül egyesek a kicsinyekkel való bánásmódot rosszul értelmeyték, ügyeikben bírálak és ítéletvégrehajtóul léptek fel. A tanári kar természetesen csirájukban fojtotta el ezeket a kilengéseket.” R. 1931/32. Ért., 30. A következő év értesítőjének „Fegyelmi állapot” fejezetében már megelégedéssel írja a jelentés készítője, hogy az előző évi „kilengések megszűntek, s ezek helyébe a bajtársias szeretet és gondoskodás lépett”. R. 1932/33. Ért., 34.

között elképzelhetetlen lett volna –, csupán tekintélyükre támaszkodhattak. Érdekes módon az osztályelsők tekintélye a sok csintalan kölyök között is teljes mértékben megvolt, sőt szeretet is övezte őket. Nyolc vagy tíz katonaiskolai és akadémiai osztályelsős közül egy volt, akit nem szeretett az osztály közössége.

A tiszti pályára való előkészítést és a katonai etika meggyökereztetését célzó, az intézeti életnek szinte minden mozzanatát átható nevelés kiegészítője volt az „Illemtan” órákon folyó oktatás és nevelés. Ezeken az órákon nemcsak az illemtudó viselkedést és a jó modort oktatták, hanem a Ludovikán tanított „Hivatás- és állaskötelmek” című tárgy több elemét is. Érdekes a tananyagot a kőszegi intézet értesítője alapján teljes terjedelemben közölni.¹⁸

„Illemtan. I. évfolyam.

Az intézet házi- és szolgálati rendjének ismertetése. A vallásosság és a hazaszeretet fogalma. Általános illemszabályok megbeszélése: testtartás, tisztelgés, beszédmodor, ruházkodás, öltözködés, tisztaság, rend, étkezés. Levélírás.

II. évfolyam

Általános társadalmi szabályok. Bemutatkozás, megszólítás, köszönés, öltözködés. A jellem. A becsület. A becsületszó. A titoktartás. Az önuralom. A fegyelem és pontosság. A kötelesség-érzet. Az ösztönöség. Bajtársiasság, álbajtársiasság. Viselkedés nyilvános helyeken. Étkezés.

III. évfolyam

A növendékek hivatása; kötelességek az államfő és a haza iránt. Engedelmesség, állhatatosság, ősi erények megbecsülése, ősök tisztelete. Önuralom. Közzellem és egyetértés. Szabadság, emberi méltóság, tekintély. A munka és a munkás megbecsülése. Tiszteletadások, bemutatkozás. Másokkal való érintkezés. A látogatás. A névjegy. Viselkedés nyilvános helyeken. Az alkoholról. Dohányzás.

IV. évfolyam

A jó társaság szabályai. A társaság, mint az emberismeret, tapintat és önuralom iskolája. A szerénység a társas érintkezésben. Elismerés, kitüntetés, hiúság, becsvágy, ösztönöség, siker, balsiker.

Írásbeli érintkezés. Szórakozás megválasztása. Jó kedély és rossz hangulat. Szeretet az államfő és a haza iránt. Engedelmesség, hűség és állhatatosság. Istenfélelem. Felelősség. Fölé- és alárendeltségi viszony. Fegyelem és függelem. Parancsadás. Tiszteletadások. Önuralom. Az intézet házirendjének ismertetése.”

Nagy súlyt helyeztek a lovagias gondolkodás és magatartás kifejlesztésére. A tisztképzésben és a tiszti előképzésben ennek is régi, még a lovagkorra visszamenő hagyományai vannak. A nevelésbe történt beépítését a hadseregek vezetőinek az a bölcs

¹⁸ H. 1930/31. Ért., 38.

felismerése magyarázza, hogy a felfegyverzettség a hatalmaskodás és erőszak lehetőségét is magában hordozza, sőt csábít elkövetésükre. A történelemben rengeteg példája van a katonák által elkövetett fosztogatásoknak, rablásoknak, a védtelen lakosság ellen elkövetett, sokszor iszonyatos kegyetlenségeknek. Voltak persze alkalmak, amikor a hadseregek vezetői maguk engedtek szabad zsákmányolást, túszzsedést, de látták a hadsereg egész létét fenyegető veszélyeit is, különösen, ha az ilyen akciók az éhező vagy a vérgőzöttől megittasult katonák részéről spontán következtek be. Nemcsak humánus megfontolásokból tehát, hanem gyakorlati okokból is fontos volt, hogy ezt a potenciális veszélyt a lovagi erények hirdetésével és a tisztek lelkébe való beplántálással csökkentse.

A katonaiskolákban a lovagi erényeket az „úriember”, „úriemberség” fogalma alá gyűjtve oktatták. A fogalom lényegében azonos volt az angol „gentleman”-nel és a „gentlemanlike” magatartással.¹⁹

A kőszegi intézet értesítője „úriemberségen [...] a tantárgyi keretekbe nem fogható, minden tárgyat körül lebegő szellemiséget” értette.²⁰

A katonatiszt, aki egyben úriember is, természetesen ápolt, csinosan és elegánsan öltözik, és biztosan mozog a társaságban. Ami a testi tisztaságot és az öltözködés csinoságát illeti, arra alapvetően természetesen nem az illetanoktatásból kaptunk ösztönzést, hanem a reggeli napi pajtásági vizsgákból, amelyeken a „növendék urak” talpuktól a fejünk búbjáig testünknek és ruházatunknak szinte minden porcikáját, illetve darabját kinos gondossággal megvizsgálták.²¹

Ugyanígy az étkezések alkalmával a felsőévesek és az ellenőrzést végző, az étteremben föl-alá járkáló ügyeletes tisztek vizsla szemekkel figyelték, hogy gusztusosan eszünk-e, és azt is, hogy hogyan használjuk az evőeszközöket.

¹⁹ Dr. Mathia Károly, a kőszegi intézet, később pedig a Ludovika tanára, az intézet értesítőjében írt cikkében foglalkozik a kérdéssel. „Katonás nevelés – jellemnevelés.” H. 1930/31. Ért., 8–14. Meg kell jegyezni, hogy Mathia, ez a rendkívül sokoldalúan képzett, igen tehetséges, modern pedagógiai elveket valló és nagy zenei tehetséggel megáldott tanár, úgyszólván szabad kezet kapott az intézetben az esztétikai nevelés színvonalának emelésében. (Jellemző tehetségére, hogy a háború után Kodály munkatársává választotta.)

²⁰ H. 1934/35. Ért., 37. A soproni intézet értesítőjében ez áll: „Az apródkiképzés alkalmas lelkileg is az előkelő, elegáns, úriember nemes jellemtulajdonságainak kifejlesztésére.” R. 1924/25. Ért., 56. Miután az „apródnevelés” megszűnt, „a fennkölt úri gondolkozást” a kirándulások, önképzőkori foglalkozások, társas érintkezések stb. során sajátítja el a növendék. R. 1934/35. Ért., 46. A kőszegi intézet az úriemberségre való nevelés alkalmait szintén ezekben látja, de oda utalja az illetani oktatás körébe is. H. 1934/35. Ért., 39.

²¹ Épp ezért nehezen érti meg az ember, hogy miért kellett az intézetekben 1933-ban vöröskeresztes ápolónőket alkalmazni. „Anyahelyettesként” osztották be őket az I. és II. évfolyamhoz; „ez igen szükséges – olvashatjuk a soproni intézet értesítőjében –, mert a gyermekekben a tisztaság iránti érzéket csakis rendszeres ellenőrzéssel és szoktatás által lehet kifejleszteni.” R. 1933/34. Ért., 39. Ha csak ez volt az indok, akkor, a fentieket szem előtt tartva, teljességgel felesleges volt a nővérek alkalmazása.

Bizonyos fokig az illemtanhoz tartozott a táncoktatás is. Ezeken ugyanis nem pusztán a tánclépéseket tanultuk, hanem mindazt, amit nők társaságában zsúrokon, bálokon és mindenfajta táncos összejöveteleken tudni illett. Így egészült ki a zártrendi gyakorlatok révén megszerzett biztonságunk a fellépésben, a társaságban szükséges biztonsággal, csak míg ott „strammnak”, feszesnek kellett lennünk, itt hajlékonynak, finomnak és elegánsnak.

A kor felfogásának megfelelően igen nagy teret kapott a nevelésben a hitélet és a vallásoktatás. Minden étkezés előtt imádkoztunk, vasárnaponként istentisztelet volt. A katolikusoknál a gyónás, áldozás és bérmlás, a protestánsoknál konfirmáció és lelki gyakorlat volt. Katonalelkészek voltak beosztva az intézethez, a katolikusokhoz egy, a két nagy protestáns vallást követőkhöz is egy. Mindezek mellett is nem jellemezte a növendékeket valami mély vallásosság. Volt egy pár hitbuzgó gyerek, a többség azonban inkább közömbös volt. Annyi bizonyos, hogy érzelmi és tudatvilágunkat sokkal erősebben befolyásolták katonaeszmények és a hazafiság.

A katonai készségek megalapozásában természetesen döntő szerepe volt a sportnak. Világos volt a felismerés, hogy a tisztí hivatás kifejtéséhez testi erőre, edzettségre és ügyességre van szükség, de nem tévesztették szem elől a sport jellemnevelő hatását sem. Nagyon jó sportfelszerelés, tornaterem és uszoda állt rendelkezésre, oktatóink pedig kitűnő hivatásos sportoktatók és segédoktatók voltak. Bár alkalmat adtak a tehetségesebb sportolóknak az edzésre és képességeik kifejtésére versenyeken – intézeti, intézetek közötti és a helyi polgári iskolákkal folytatott versenyeken –, a cél a „tömegsport”, azaz minden növendék testi ügyességének és edzettségének jó átlagos szintre való emelése volt. És természetesen nem szabad szem elől téveszteni a zártrendi kiképzés testedző hatását sem: napjában tucatnyi alkalommal fölsorakozni, vigyázzállásba merevedni, szabályosan mozogni és menetelni nem maradhatott jótékony, a testet és lelket erősítő és fegyelmező hatás nélkül. Az, hogy a tiszteket már messziről meg lehetett ismerni tartásukról, ebben leli magyarázatát.

A nevelő munkában az intézetek vezetősége és tanári kara természetesen szerette volna megnyerni a szülők támogatását is. Ez azonban nemigen sikerült, amit az értesítőknek a szülők elleni panaszáradata bizonyít. A szülők hol kényeztetéssel keresztezik a tanári kar munkáját, hol nemtörődomséggel. Különösen gyakori a panasz, hogy szünidőkben a szülők szabadjára engedik a növendékeket, és nem törődnek azzal, hogy milyen társaságba járnak, hogyan szórakoznak, mit olvasnak stb. Ez áll például a kőszegi intézet értesítőjében: „sajnos előfordult, hogy a növendéknek otthoni tartózkodása ártalmára van”, és hogy a kéthónapos nyári szünidő az egész évi nevelés eredményét lerombolja. Különösen ártalmasnak ítéli a tanári kar a mozt, mert „ez a legrombolóbb és legkárosabb [...] nevelő pedagógusok véleménye és a fiatal bűnözők tárgyalási jegyzőkönyvei egyhangúan tanúsítják, hangsúlyozzák és kiáltják a mozt lelket fertőző, ártatlanságot megölő, a fantáziát miazmákkal telítő, romboló munkáját.” De szó van káros hatású könyvekről és újságokról is, amelyeket a szülők maguk adnak gyermekeik kezébe. Ezért van aztán az, hogy például a kőszegi intézet tanári kara egy-egy szünet után „remegve várja

vissza a növendékeket, vajon megmaradnak-e olyannak, amilyeneknek hittük, nevelni akartuk és gondoltuk őket”.²² És még lehetne idézni a hasonló, drámai hangvétellű panaszok egész sorát. Nagyon érdekes, hogy – mint látni fogjuk – a Ludovikán sincsenek megelégedve a szülőkkel, akik nem védik meg gyermekeiket a „züllésnek indult” társadalom káros hatásaival szemben. Társadalomtudományi eszközökkel vizsgálendő érdekes feladat lenne felderíteni, hogy itt pusztán a világháborút követő mélyreható változásokkal, a modernizációval szembeni konzervatív értetlenségről van-e szó vagy tényleges züllésről.

TANTÁRGYAK, MŰVELŐDÉS

A reáliskolai nevelőintézetekben a polgári iskolákban kötelező tárgyakon kívül voltak „internátusi”, „rendkívüli kötelező” és „rendkívüli nem kötelező” tárgyak. Ilyen szempontból a terminológia nem volt egységes, és az idetartozó tárgyak sem mindig ugyanazok. Kőszegen például az 1924/25-ös tanévben kötelező és nem kötelező rendkívüli tárgyak vannak. Az előbbiekhöz tartozott az illetman, az egészségügyi ismeretek, a gyorsírás, valamint az „ének és énekelmélet” nevű tárgy.²³ Nem kötelező rendkívüli tárgy a zene és „művészeti rajz”. Ugyanebben az évben a pécsi főreálban a „rendes”, „rendkívüli” és „internátusi” tárgyak vannak. Rendkívüli tárgy: ének és zene; internátusi tárgyak: „illetman és rendszabályok”, „testedzés és cserkészismeret”, földrajz, gyorsírás, levelezés, vívás.²⁴

Viszont ugyanitt 1926/27-ben rendkívüli tárgy az angol, olasz, latin nyelv és a „német társalgás”. Az internátusi tárgyakhoz viszont már csak a cserkészisképzés, a vívás és a gyorsírás tartozik.²⁵

Nem tudtuk kideríteni, hogy mi az oka ezeknek az eltéréseknek, de pillanatnyilag nem is ez a fontos, hanem az, hogy jóval több tárgyat tanítottak az intézetekben, mint a polgári iskolákban, ami természetesen bizonyos túlterhelésre vezetett. Látni fogjuk, hogy ezt többen is kifogásolták. Érdekes áttekinteni az internátusi és a rendkívüli tárgyak anyagát. Mint láttuk, a cserkészismeret elnevezés alatt folyt a katonai előképzés. De eléggé körvonalazatlan formában e tárgyhoz sorolták a jellemnevelést, a fegyelem és a valláserkölcs kérdéseit, sőt, mint láttuk, Pécsen a testedzést is. Az egészségügyi ismeretekben bizonyos biológiai, orvosi és higiéniai ismereteket közvetítettek. A földrajzi ismeretek tárgya országismeret, főleg azonban az intézetet befogadó város és vidékének megismerése volt. Nehéz belátni a gyorsírás oktatásának értelmét. Bár akadtak néhányan, akik még gyorsíróversenyeken is részt vettek, a túlnyomó többség azonban nagyon keveset tanult meg belőle, és amit megtanult, azt is igen gyorsan elfelejtette. A levelezés

²² H. 1925/26. Ért., IV.; H. 1930/31. Ért., 22.

²³ H. 1924/25. Ért., 38–39. Az értesítő egy másik lapján kiderül, hogy a cserkészismeret is kötelező rendkívüli tárgy. 1924/25. Ért., 42.

²⁴ Z. 1924/25. Ért., 42.

²⁵ Z. 1926/27. Ért., 30.

felölelte a helyes- és szépírást, a levélírás formai szabályait, a fogalmazást és a külsínyt. Ilyen szempontból gyakran ellenőrizték a növendékek leveleit és jegyzeteit. Az alreál IV. évfolyamában kezdődött a törvívás oktatása, ami azután a főreálnak mind a négy évfolyamában folytatódott.

A nyelvtanítás színvonala meglehetősen magas volt. Ezt egyébként, mint később látni fogjuk, az intézetet meglátogató szakemberek és a Ludovika évi jelentései is elismerik. A soproni intézetben 1924/25-ben német mesedélutánokat szerveztek, és németül tudó főiskolásokat szerződtettek társalgások vezetésére. Itt a nyelvtanításban bevezették a Linguaphone-rendszert.²⁶ Főleg katonai szakmai okok miatt – érthető módon – a német nyelv volt a legfontosabb, amint a soproni intézet értesítője hangsúlyozza is: „Legnagyobb gondunkat a német nyelv tanítására fordítottuk.”²⁷ Az ügyeletes növendékek az órák megkezdése előtt németül jelentettek, az étteremben pedig németül olvasták fel az éterendet.

Nagy gondot fordítottak a művelődésre. Szavalókörök, önképzőkörök, ének- és zenekarok működtek. Sok tanulmányi kirándulás és megtekintés volt múzeumokba, ipari létesítményekbe, történelmi helyekre. Bár, mint láttuk, a tanárok félték a mozi „romboló” hatásától, a film érzelmeltő és ismeretet adó hatását világosan látták. Különösen Kőszegen fektettek nagy súlyt a filmvetítésre, és ilyen szempontból országos híre lett az intézetnek. Itt a hangosfilm vetítésére alkalmas készüléket az 1933/34-es tanévben szereztek be. Jellemző egyébként a filmkultúra hirtelen meglóduló fejlődésére, hogy míg Pécsen az 1932/33-as tanévben csupán 22 000 méternyi filmet vetítettek, addig Kőszegen 1933/34-ben 70 000 méternyi. Sopronban pedig az 1934/35-ös tanévben 80 000 méternyi.²⁸

A napirend az évek során nem változott lényegesen. Sajnos csupán a kőszegi intézet két tanrendje áll rendelkezésemre.²⁹

Kőszegen az 1935/36-os tanévben a „napi- és tanórarend” így nézett ki: Ébresztő 6.30-kor (az én időmben, 1927-től 1935-ig, még 6.00-kor volt). Ezt 30 perc mosakodási, tisztálkodási idő követte, valamint a rendcsinálás és a pajtássági vizsga. 7.05-től 7.30-ig tartott napi váltással a csukló-, illetve fegyverforgatási gyakorlat – a legzordabb hidegben is a szabadban. Fél óra jutott a reggelire és a tantermi foglalkozáshoz való előkészületre. 8.00-kor kezdődtek el a tanórák tízperces szünetekkel. A harmadik óra után 40 perces szünet következett. Ekkor volt a század, zászlóalj és az intézetparancsnoki kihallgatás. E két utóbbira kiemelkedő fontosságú ügyekben és a századparancsnok illetékességét meghaladó fegyelmi ügyekben vezették elő a növendékeket, és itt történt a zászlóalj ügyeletes növendéki szolgálat átadása és átvétele. A századkihallgatásokat a század ügyeletes növendékek állították össze. Itt hangzottak el a különös esetekre vonatkozó jelentések, a kérelmek,

²⁶ A londoni Linguaphone Institute által a 20. század elején kidolgozott és bevezetett gramofonos nyelvtanítási rendszer, amelyet 25 élő nyelvre dolgoztak ki (H. G.).

²⁷ R. 1924/25., 1927/28. és 1930/31. Ért., 59., 60. és 73.

²⁸ H. 1931/32., 1933/34. Ért., 45. és 40.; R. 1934/35. Ért., 49. és Z. 1932/33. Ért., 54.

²⁹ A tanrendeket Ráskay Páltól kaptam. Ezúton köszönöm meg szíves baráti segítségét.

panaszok, itt történt a század naposi és ügyeletesi szolgálat átadása és átvétele, és itt hallgatta ki a fegyelmi okokból kihallgatásra rendelt növendékeket a századparancsnok, és szabott ki a körülményektől függően fenyítést vagy adott felmentést. Ezek a kihallgatások fegyelmi, zártrendi, felszerelési és öltözködési szempontból maximális követelményeket támasztottak a növendékekkel szemben. Az egyébként eléggé ritkán látott, nagy tekintélyű századparancsnok vizslató szemei elé kerülni csak kifogástalan külsővel lehetett.

Az 5. tanóra után 45 perces ebédszünet következett. Délután is folyt tanítás, bár nem minden órában. Ilyenkor voltak a német társalgási órák, az egészségtan, a gyorsírás, az önképzőköri foglalkozás és sport. Másfél délutánt (4 és fél óra) fordítottak a „gyakorlati kiképzésre”, amelyen a mondtak szerint folyt a katonai előképzés. Szombat délután „általános tisztogatás” volt, azaz az öltözet és felszerelés gondozása és a hálótérmi rend megszilárdítása. A foglalkozás az ügyeletes tiszt, néha a századparancsnok „laktanyaszemléjével” zárult.

17.00 órakor kezdődött el a parancskihirdetés, amelyen fölolvasták a szolgálatba lépők nevét, a dicséreteket és fenyítéseket, valamint a rendkívüli foglalkozásokra vonatkozó intézkedést. Ekkor osztották ki a postát is, amely természetesen megint csak szigorú formások között történt. Ezt követte a növendékek magatartásától függően eltérő idejű tisztelgés- és zártrendi gyakorlata.

18.00 órától 20.00 óráig tartott a tanulás ideje, a kötelező „ismétlés”, amelyen a rendet és fegyelmet a kirendelt „ismétlés ellenőrző növendék úr” jelenléte biztosította. Ezt követően volt a vacsora, majd előkészület a lefekvésre, az ügyeletesek számára az esti eligazítás, 9.30-kor (az én időben 9.00-kor) a takarodó. Szokás volt, hogy a lámpaoltás után a szobaparancsnok meséltetett valamelyik növendékkel. Addig kellett a mesét mondania a kijelölt növendéknek – ami egyébként valamilyen olvasmány tartalma volt –, amíg mindenki el nem aludt. Arról, hogy ébren van-e még valaki, a mesélő „csont” bemondással győződött meg, ha ugyanis nem kapott rá választ, akkor tudhatta, hogy már mindenki elaludt.

A másik, általam ismert és 1940/41. tanévből származó „napi és tanórarend”-ben a „Gyakorlati képzés” helyett a „Testnevelés” szerepelt. Erre a különös változtatásra nem találtam magyarázatot. Néhány statisztikai adat. Az intézetek létszáma különböző volt. A Bocskai intézetben a növendékek száma 260 körül mozgott, a Hunyadié 250–370, a Rákóczié 270–290, a Zrínyié pedig 300–425 között volt. A nevelő-növendék arány igen kedvező volt: az 1920-as években egy nevelőre 9–10, az 1930-as években 6–7 növendék esett. Látni fogjuk később, hogy sokszor hivatkoznak arra, hogy a tiszti gyerek és árvák főlvetelével – különösen az alreáliskolák – szociális célokat szolgálnak. Ezt a statisztikák nem igazolják egészen. A legnagyobb arányt a kőszegi intézetben találtuk (48,8%). Az 1920-as, 1930-as évek fordulóján kezd növekedni a tiszti gyermekek aránya. Kőszegen például az 1932/33. tanévben az 1928-ban és 1933-ban bekerült I–IV. évfolyamos növendékek között a tiszti gyermekek aránya 58%, míg az V–VIII. évfolyamokban csak 33%, de kiemelve az I. és a VIII. évfolyamot, azt látjuk, hogy ott az arány 70%, míg itt csupán 29%. A tiszti gyermekek aránya legnagyobb Budapesten és Kőszegen (40%) és legalacsonyabb Sopronban (20%).

A második nagy csoport a köztisztviselő szülők gyerekeié. Arányuk 15–29% körül volt. Elég nagy csoport – 20% – volt a nyugdíjas szülőké (foglalkozásukat nem tüntették fel). Nagyon változó a „pap, tanár, tanító” és az „értelmiségi” (orvos, gyógyszerész, mérnök) kategória aránya: 10%. Földbirtokos és vállalkozó elvétve volt.

Az árvákról és a félárvákról csak a kőszegi intézet értesítői szolgáltatnak folyamatosan adatokat. Az előbbiek aránya 1,1–3,2, az utóbbiaké 13,4–24,4%. Érdekes, hogy 1931/32-ben az I. évfolyamban a félárvák aránya 6,7%, teljes árva pedig nincs, ezzel szemben a VIII. évfolyamban az előbbiek aránya 36,4%, az utóbbiaké pedig 9,1%. A jelenség magyarázata feltehetően az, hogy a VIII. évfolyam növendékei 1915–1916-ban születtek, és atyáik a háborúban estek el.

VÉLEMÉNYEK A KATONAISKOLAI OKTATÁSRÓL ÉS NEVELÉSRŐL

A katonaiskolai képzés és nevelés minőségéről csak úgy lehetne tárgyilagos véleményt alkotni, ha gondos kutatómunka eredményeként a következő kérdésekre kaphatnánk választ: hogyan állták meg a helyüket a katonaiskolások 1. a Ludovika Akadémián; 2. a csapatnál mint tisztek békében és háborúban; 3. a polgári életben, miután eltávolították őket a honvédségtől? Az utóbbi vizsgálat a kérdés szakmai oldalát ugyan nem világítaná meg, viszont talán tudományosan tudná bizonyítani azt a tapasztalatot, hogy a katonaiskolát és Ludovikát végzettek éppen a beléjük oltott kötelességteljesítés és fegyelem, valamint az emberekkel való bánni tudásuk folytán állták meg – nem egyszer vezető állásokban is – a helyüket, a számukra nem éppen kedvező társadalmi és politikai környezetben.³⁰

Úgy gondolom azonban, hogy hasznos lesz, ha az általam kutatott forrásanyag néhány ilyen természetű adatát ismertetem. Különösen három forráscsoport volt ilyen szempontból segítségemre: 1. a LA napi parancsai és évi tanulmányi jelentései; 2. a Kornis Gyula egyetemi tanár által vezetett munkacsoportnak a nevelőintézetekben tett látogatásán szerzett tapasztalatokról készült jelentés; 3. 1937 őszén a nevelőintézetek és az akadémiák parancsnokai állásfoglalása Kemenes Illés tanügyi főigazgatónak a katonaiskolák tanrendjének megváltoztatására vonatkozó javaslatáról és az ügyben a Honvédelmi Minisztériumban tartott értekezlet anyaga.

1. A LUDOVIKA AKADÉMIA NAPI PARANCSAI ÉS ÉVI JELENTÉSEI

a) 1923/24. évi jelentés. Érdemes a jelentésből néhány részletet idézni: „A reáliskolai nevelőintézetekből jöttek testi, értelmi és erkölcsi színvonala megüti a mértéket

³⁰ Erről részletesen lásd: RAINER 2018. Különösen: 118–136., 331–349. (H. G.).

és a katonai nevelés szempontjából határozottan jobb egyedek, mint a polgári iskolákból származók. Testi alkalmasság és ügyesség tekintetében kidolgozottak, miért is az újonc-kiképzésen minden nehézség nélkül siklanak át. Általában törekvők, lelkes katonák és megfelelő szellemet hoznak magukkal. Elméleti tekintetben általában megfelelnek.

A polgári nevelésből jöttek katonai félszége a reáliskolásokkal szemben eleinte kirívó. Ezt a testnevelés hiányosságaira lehet visszavezetni. Feltűnő volt a testedzésben való fogyatékoságuk. Vannak olyanok, akik soha sem tanultak tornát, és nem képesek a legegyszerűbb tornagyakorlat végrehajtására. Tanulmányi tekintetben eleinte mögötte állnak a reáliskolásoknak, később azonban, amikor a katonai szaktárgyakba már beleérték magukat, igen szépen haladnak előre. A tanév végével nem voltak sem kiképzési, sem pedig a tudás tekintetében hátrányban az előbbiekkal.”

b) Akadémiai parancs. 1925. X. 8. A parancsban az olvasható, hogy a polgári életből jött akadémikusok középiskolai tudása „hiányos”, és csak azért vették fel őket, mert „szubjektív megítélés alapján” „reményt nyújtanak arra”, hogy majd megfelelnek a követelményeknek; a „helyel-közzel botrányosnak” mondható középiskolai ismeretek „sem a katonai, sem a műszaki tárgyak sikeres hallgatására nem alkalmasak”. Ezért az akadémia ráhárul, hogy megadja a szükséges alapokat. De a katonaiskolások tudása sem sokkal különb.

c) Akadémiai parancs. 1927. IX. 20. A parancs táblázatos kimutatást közöl a két főreáliskola (a budapesti Bocskai és a pécsi Zrínyi intézet) és a polgári életből jöttek tanulmányi eredményéről az egyes csoportok átlagos „rangszáma” alapján. Ez a rangszám egyenlő az egyes akadémiai osztályzatok összegének és a csoport létszámának hányadosával. A közölt táblázatok végeredménye az, hogy a polgári életből jöttek eredménye jobb, mint a katonaiskolásoké. De még rosszabb a helyzet, ha a tendenciát nézzük. A Bocskai intézet volt növendékeinek átlageredménye az I. évfolyamban csak 58,1 volt, míg most a II. évfolyamban 76,4, viszont a polgári életből jöttéknél éppen fordított a helyzet: 83,5-ös értékű rangszámukat 74,9-re javították. És már itt megmutatkozik egy, a későbbiekben állandóan visszatérő jelenség: a volt katonaiskolások a skála szélén helyezkednek el, tehát a legkiválóbbak, de a leggyengébbek is belőlük adódnak, míg a polgáriak szolidan a tisztas közepsávban helyezkednek el. Sipos tábornok, az akadémia parancsnoka³¹ így vonja le a borús következtetést: javulást vár a főreáliskolásoktól, mert ha ez a tendencia megmarad „a felsőbbség az államnak eme óriási áldozataival fenntartott főreáliskolai nevelőintézeteiről kihalásra is kárhóztathatná és az ezekre fordított anyagi eszközöket más, gyümölcsözőbb befektetésekre használhatná fel!”

d) 1926/27. évi jelentés. A jelentésben Sipos tábornok tovább elemzi a helyzetet, és a következőket állapítja meg: „A polgári nevelésből származók az átlagosan jobb és értékesebb

³¹ Sipos Árpád vezérőrnagy 1925–1928 között a M. Kir. Honvéd Ludovika Akadémia parancsnoka (H. G.).

elemet kezdik képezni. [...] A reáliskolákból származók között igen vegyes elemek találhatók, úgy tehetség és szorgalom tekintetében, valamint az erkölcsiek és a katonai pálya iránt táplált előszeretet tekintetében, míg a magánnevelésből származók e tekintetben néhány kiválóságtól eltekintve egy jobb átlagos értékű, homogénebb elemet alkotnak. A főreáliskolákból származók az I. évfolyamban jobban és könnyebben érvényesülnek, mert a szakoktatás kezdetén a tantervbe beállított 13 katonai tantárgynak ismétlésre kerülő fogalmi és szakkifejezései részben már nem jelentenek számukra újdonságot. Ez az előny, mely őket talán kevesebb szorgalom kifejtésére készteti, már a II. évfolyamban megszűnik.

A főreáliskolákból átutalt akadémikusok között nagyobb számban találhatók ki-tűnő tehetségek, de aránytalanul nagyobb számban tehetségtelen elemek is, amelyek sohasem fognak akvizíciót jelenteni a honvéd tisztikar számára, hanem csak úszni fognak az árral. Hogyha az ilyenektől meg lehetne rostálni az akadémiára való át-utalásuk előtt, a főreáliskolások határozottan maguk előnyére billentenék az össze-hasonlítás mérlegét.

Erkölcsei és fegyelmi tekintetben is a legtöbb kifogásra a főreál iskolákból szolgálat-nak okot az ugyanezeknek soraiban találhatók azok is, akiket nem a katonai pálya iránt való lelkesedés és rajongás vezetett az akadémiára, hanem a szülői kényszer, rábeszélés, a szülőknek a nevelés költségeitől való megkímélésre irányuló törekvése, avagy a gond nélküli elhelyezkedés lehetőségének a jogcíme.”

e) 1929/30. évi jelentés. A jelentésben a főreáliskolásokról adott kép kedvezőbb annyiban, hogy a nyelvi ismereteiket jobbnak tartja. Ez olvasható a jelentésben: „A reáliskolai nevelőintézetekből származók általában jobb német és francia elő-ismerettel bírnak, mint a polgári életből származók. Ezért nyelvek tekintetében fölényben vannak.”

f) A Ludovika Akadémia Műszaki Tanulmányi Csoport jegyzőkönyve az 1930. V. 1-jén megtartott értekezletről. A műszaki század egyik tisztje figyelemre méltó munkába fog: több évre visszamenőleg megkísérli összehasonlítani a főreáliskolások és a polgári élet-ből származók tanulmányi és magaviseleti eredményét a műszaki századnál. A vizsgálat több oldalt kitevő anyagának végeredményét így foglaltam össze:

Származás	Esetszám	Tanulmányi eredmény százalékban				Magaviseleti jegy		Egy főre- eső fenyítés (eset)
		Jeles	Jó	Elégséges	Elégtelen	I. jó	Jó	
Polgári	42	29,0	71,0	–	–	76,0	24,0	0,81
Katonai iskola V–VIII.	26	31,0	69,0	–	–	73,0	27,0	1,12
I–VIII.	34	44,2	52,9	–	2,9	67,6	32,4	1,38
Összesen	102	34,3	64,7	–	1,0	72,5	27,5	1,08

Érdekes itt, és az előzőekben elmondottakat jól bizonyítja, hogy a katonaiskolások a skála szélein helyezkednek el, sőt megerősíti a tendenciát, hogy, amint látjuk, még a katonaiskolásokon belül is a nyolc évet jártak között a jelesek aránya a legmagasabb, viszont magaviseletből „igen jó” osztályzatot közülük kaptak legkevesebben, és ők vezetnek az egy főre eső fenyítésekben is. Nos, ezek voltak az „öscögerek” (cöger = német Zöglingből), a nyolc évi intézeti nevelésben megedződött és ha nem is „elfásult” – mint azt egyes jelentésekben olvashatjuk –, de mindenesetre a fegyelmi szabályoknak ellenszegülő és válalkozó kedvű „vieux rutiries”, mai kifejezést használva, „vagányok”. Megjegyzem, hogy általános volt a tapasztalat, hogy ezek az öscögerek a Ludovikán is hasonló magatartást tanúsítottak, de később mint csapattisztek nagyon jól megállták a helyüket!

g) 1929/30. évi jelentés. A jelentés nem elemzi a katonaiskolások és a polgári iskolai végzettségűek különbségét számszerűen, de kiemeli az előbbieket fölényét a testnevelésben. Katonai tekintetben az I. évfolyamban a katonaiskolások előnyben vannak, de „az a különbség a magasabb évfolyamokban teljesen elenyészik. [...] Azok az akadémikusok, akik cserkészek, önkéntesek voltak, a katonai nevelés sajátosságait igen hamar és minden zökkenő nélkül magukévá tették.”

h) 1930/31. évi jelentés. A jelentésben a megszokottaktól eltérően ezt olvashatjuk: a katonaiskolákból jött elsőévesek „kiválósága folytán fegyelmi fenyítésekben a polgári nevelésből jöttek alatt maradtak, tanulmányi előképzettségük igen jó, az akadémiai tantervhez igen megfelelő. Testi ügyességük igen magas fokon áll.” A polgári iskolából jöttek mint „erkölcsi, szellemi, mint tanulmányi előképzettség tekintetében feltűnően magas színvonalon álltak”, kivéve a gimnáziumból jövők, „akik nem rendelkeznek azzal a szilárd alappal, mellyel a technikai kérdéseket, de a terep- és fegyvertant is a kellő alapottal és ártértséggel felfoghatnák”.

Az előbbi kedvező vélemény azonban csak az I. évfolyam katonaiskolai végzettségű akadémikusaira vonatkozik, mert az összes évfolyamot illetően megjegyzi a jelentés, hogy az anyagi okok miatt kényszerből katonai hivatást vállalók aránya a katonaiskolások között nagyobb, mert a felvételi vizsgán a polgári életből jött fiatalok közül sikerült „a tisztai hivatásért és a katonaéletért lelkesedőket” kiválasztani.

Ugyanakkor újra megmutatkozik, hogy a katonaiskolások idegennyelv-tudása magasabb színvonalú, ez olvasható a jelentésben: „A reáliskolai nevelőintézetekből jöttek nyelvtanulmányi előképzettsége általában nagyobb és ezen fölény tartja magát a magasabb évfolyamokban is.”

i) 1932/33. évi jelentés. A jelentéshez csatolt táblázat évfolyamonkénti bontásban közli a tanulmányi eredményeket. A három évfolyam 535 akadémikusára kiterjedő adatoknak csupán az összegzését közlöm:

TISZTKÉPZÉS A M. KIR. HONVÉDSÉGBEN

Osztályzat	Katonaiskolát végzettek			Polgári iskolát végzettek		
	száma	%	%	száma	%	%
Kiváló	25	8,9	8,9	8	3,2	3,2
Igen jó	109	38,9	84,6	104	41,3	91,3
Jó	128	45,7		126	50,0	
Megfelelő	18	6,4	6,4	11	4,4	5,5
Nem megfelelő	–	–	–	3	1,1	
Összesen	280	100,0	100,0	252	100,0	100,0
Be nem osztott	3	–	–	–	–	–
Végösszesen	283	–	–	252	–	–

Amint látjuk, az eddig észlelt tendencia itt is érvényesül: a legjobbak, de a leggyengébbek között is a katonaiskolások aránya a legmagasabb (kiváló 8,9%, megfelelő és nem megfelelő 6,4%), viszont a középső kategóriákban a polgári iskolát végzettek aránya a magasabb (84,6%-kal szemben 91,3%).

j) 1933/34. évi jelentés. A katonaiskolások fölénye a testnevelésben itt is megmutatkozik: „A polgári életből jöttek sokkal gyengébbek a testnevelésben, mint a katonai nevelőintézetet végzettek.”

k) A Ludovika Akadémia II. Főcsoport parancsnok felterjesztése a honvédelmi miniszterhez, 1937.

Ezzel a felterjesztéssel a későbbiekben még foglalkozom, de az alábbi, a katonaiskolások és a polgári iskolát végzettek tanulmányi és fegyelmi állapotát tükröző adatait itt közlöm:

Származás	Tanulmányi eredmény (átlag osztályzat)	Fegyelmi helyzet (egy akadémikusra eső fenyítés)
Pécsi intézet	3,58	2,67
Köszegi intézet	3,30	2,35
Soproni intézet	3,25	2,96
Polgári iskolások	3,68	2,10

Fegyelmi szempontból az „öscöger” sajátosság itt is megmutatkozik: míg a három katonaiskolás csoport összesített tanulmányi eredménye csak 8,7%-kal gyengébb a polgári végzetekénél, addig az egy főre eső fenyítések száma 22,2%-kal magasabb.

2. BIZOTTSÁGI JELENTÉS

A KATONAISKOLAI NEVELÉSRŐL ÉS OKTATÁSRÓL

1936-ban Gömbös Gyula miniszterelnök és honvédelmi miniszter felkérte Kornis Gyulát, gróf Teleki Pált, Szily Kálmánt és Tasnádi Nagy Andrást,³² hogy látogassák meg a reáliskolai nevelőintézeteket, a soproni Zrínyi Ilona leánynevelőintézetet, a Ludovika Akadémiát, a Hadiakadémiát és a Honvéd Pszichotechnikai Intézetet, és tapasztalataikról készítsenek jelentést. A látogatások 1936. április végén és május elején mentek végbe.³³

A látogatás eredményeiről Kornis Gyula – mint „szakképzett pedagógus és pszichológus” – 22 oldalas, a többiek 1–1,5 oldalas jelentést írtak. Kornis professzor jelentését igen részletesen ismertetem, nemcsak azért, mert végkicsengése rendkívül pozitív, hanem azért is, mert igen alapos pszichológiai és pedagógiai tudással, hosszú évek nevelői tapasztalatával, mély emberi bölcsességgel és beleérző képességgel megírt jelentése minden eddig megismert véleménynél pontosabban mutatja meg a katonaiskolai nevelés kitűnő eredményeit.

Bevezetőjében a katonai hivatásról elmélkedik: „[a] katonai lélek magva, melyből a többi szükséges katonai tulajdonságok is felsarjadnak, a mély katonai hivatástudat.” A hivatástudatból ered „a fegyelem, mint a közösségnek való alávetés, az odaadás és önfeláldozás, a szolgálati öröm [...], a heroikus magatartás, a bajtársias érzés és hűség, a megvédenivaló nép szeretete, a folytonos lelki szomjúság mindig újabb és újabb katonaiskolai ismeretek és készségek megszerzésére [...]”.

A hivatástudatra való nevelésnek „legfontosabb eszköze a nemzeti ideológia vérre válása. Ennek van értelemmel felfogható oldala”, vagyis történeti és az ország jelen helyzetére vonatkozó ismeretek. A „nemzeti ideológiának még fontosabb az érzelmi oldala: a nemzeti közösség mai sorsának mély átérzése, [...] a trianoni igazságtalanságba soha bele nem nyugvó agresszív érzés ereje. [...] A katonai nevelés elsősorban nem észcsiszolás, ismeretek közlése, sápadt doktriner intellektualizmus, hanem érzületformálás, az értelemnél sokkal mélyebb érzelmek nevelése: ezek közül is nem az »én-érzelem«, hanem a »mi-érzelem«, a katonai testületi szellem, a kollektív tudat kialakítása.”

És itt következik egy olyan rész, amely a katonai nevelés alapvető problémáját érinti, és amelyről már szoltam dolgozatom első részében. Kornis ugyanis fölteszi

³² Teleki Pál (1879–1941) földrajztudós, tanár, politikus, felsőházi tag, 1920–1921-ben és 1939–1941-ben Magyarország miniszterelnöke. Kornis Gyula (1885–1958) piarista szerzetes, a filozófia és a pedagógia egyetemi tanára, az MTA rendes tagja, Klebelsberg Kuno vallás- és közoktatásügyi miniszter közoktatásiért felelős államtitkára. Szily Kálmán (1875–1958) mérnök, műegyetemi tanár, az MTA levelező tagja, 1932–1935-ben a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium államtitkára, majd az Országos Felsőoktatási Tanács elnöke. Tasnádi Nagy András (1882–1956) politikus, a református egyház főgondnoka, 1935–1939 között a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium államtitkára, 1939–1941-ben igazságügyminiszter, 1939–1945 között a Képviselőház elnöke (H. G.).

³³ HL Tanulmánygyűjtemény 2603. „Kornis Gyula jelentése a katonai iskolákban tett látogatásairól 1936.” Az iratot Szabó Mária bocsátotta rendelkezésemre. Szíveségét ezúton köszönöm meg. (A Kornis-jelentéshez csatoltan megtalálható a fent említettek rövid véleménye is a katonai intézményekben tapasztaltakról.)

a kérdést: „[h]ogyan lehet összeegyeztetni két olyan ellentétes irányú lelki készség fejlesztését, mint amilyen egyfelől a feltétlen engedelmesség és fegyelem, másfelől az önálló gondolkodás és autonóm cselekvés, [...] az egyéni kezdeményező erők kibontakoztatása [...]? Hogyan hozható összhangba a fiatal lelkek formálása közben az abszolút fegyelem követelte katonai kollektizmus, másrészt a kezdeményező erőt [...] megkívánó individualizmus?”

Bár a katonai fegyelem megkövetelése különösen „a pubertás eredő-forrongó korában [...] sokszor nagy lelki válságokat okoz, [...] mégis [...] a katonai fegyelem követelte egyforma lelki viselkedési módot szokássá, második természetté kell automatizálni. [...] Abban áll a katonai nevelés igazi művészete, hogy a fejlődő lelkek, uniformizált katonai viselkedési módjuk mellett mégis megőrizték önállóságukat, kezdeményező erejüket, kombináló képzeletüket, nem-reproduktív, pusztán csak parancsnak engedelmeskedő, hanem eredeti, független gondolkodásmódjukat, önálló elhatározó képességüket. [...]”

Majd így folytatja: „A katonai pályánál alig van sokoldalúbb hivatás: a hadsereg honvédő célja szempontjából a társadalomban minden mindennel összefügg.” Ezért „a magasabb rendű katonai szakműveltséget széles háttérű általános műveltséggel kell kiegészíteni”.

E nagy elvi jelentőségű bevezetés után tér át konkrét tapasztalataira. Mintegy előlegezve az összegzést, ezt írja: „A reálnevelő intézettől a hadiiskoláig, a nevelési célkitűzések és ezek megvalósítását szolgáló eszközök helyes fokozatossága és töretlen fejlődési folytonossága kapja meg a figyelmet: arányos épülettel állók szemben, melynek emeletei (Ludovika Akadémiák) szilárd fundamentumon (reálnevelő intézetek) épülnek fel. Az egész épületet ugyanannak a nevelési szellemnek egységes stílusa hatja át.”

A következőkben, most már csak a katonaiskolákkal foglalkozva, így foglalja össze benyomásait: „Ennek a stílusnak főmotívuma a katonai hivatástudatnak kis kortól kezdve minél hatásosabb fejlesztése. Tízéves kortól a gyermek, majd ifjú érzi, hogy milyen életfeladat szolgálatába állott, micsoda kötelességek várnak rá, milyen szellemi és testi erőfeszítéssel kell ezeknek eleget tenniük. Erre figyelmezteti állandóan egész élő környezete, az iskolában tanulmányainak anyaga, az iskolán kívül sportszerű foglalkozásai s katonai gyakorlatai, az egész intézetben uralkodó fegyelem, a tanárok és nevelők bánásmódja és szuggesztíója. Így kialakul benne pályájának szeretete és ethosza: tudja mi akar lenni, s ez a tudat nemes becsvágyat ébreszt benne, amelynek konkrét tárgya [...] az alapvető irányérzelem: jó katonának lenni, a hazát önfeláldozóan megvédeni. [...] Micsoda örömmünk telt benne, amikor [...] a gyakorlótéren már a kis pöttöm gyerekek [...] büszke katonás öntudattal, fegyelmezetten biztos léniákba állva, indultak menetelésre. S a felsőosztályos serdülő ifjak milyen komolyan és odaadással foglalatostkodtak a tereptani gyakorlaton! A szolgálat milyen belső öröme sugárzott [...] a legtöbb fiú arcáról, amikor valami tisztséget teljesített, rendezkedett vagy szervezkedett, parancsolt vagy engedelmeskedett. A katonai atmoszféra hatása már kis korukban [...] szemmel láthatólag beleorganizálódik idegrendszerükbe, s egészen más külső magatartásává s belső gondolkodásmódjává formálja őket, mint amilyen civil középiskolai társaik testi-szellemi habitusa. A katonai hivatás kezdettől fogva rájuk nyomja bélyegét.”

Annak okát, hogy a „pályaérzés begyökereztetése” oly sikeres, és hogy a civil iskolákkal szemben oly jó eredményt érnek el a katonaiskolákban, ebben látja Kornis: 1. a jó „felvételi szelekció”; 2. „a viszonylag kis osztálylétszámok”, amely, megengedi az egyéni foglalkozást és nevelést; 3. „az intézetek internátus jellege”, amely lehetővé teszi az állandó megfigyelést és ellenőrzést.

A tananyaggal és a tanítás módjával kapcsolatban kijelenti, hogy „a tanulmányokban elért eredmény a polgári középiskolákét eléri, sőt felül is haladja”. Különösen a katonai szakmához közel álló tantárgyak oktatása sikeres, mint például a földrajz, amelyben „az elért eredmény – túlzás nélkül szólva – bámulatba ejtő. [...] A bizottság földrajztudós tagja, gróf Teleki Pál, nem győzött csodálkozni [...]”. A fizika tanítása is igen eredményes.

Már nem volt ilyen jó véleménye Kornisnak a történelemtanításról. A tanárok előadását száraznak találta, amelyből hiányzott „az összefüggések keresése és az érzelmi szuggesztió”.

Viszont dicsérően emlékezett meg a nyelvtanításról, s ezt, mint láttuk, a ludovikás évi jelentések is igazolják. Ugyancsak megdicsérte az intézetekben folyó „esztétikai nevelést”, az önképzőkörökben és a zenekarokban folyó sikeres munkát. Eredményesnek találta a testnevelést, és fölismerte, hogy nem annyira az egyéni rekordok ösztönzése a cél, hanem az egész növendéki állomány testi ügyességének fejlesztése.

A fegyelem és az öntevékenység összeegyeztetésére vonatkozó, mély értelmű elvi megállapításait konkrét megfigyeléseivel egészíti ki a következőkben. „A fegyelem nem olyan lenyűgöző, hogy elfojtaná végleg és károsan az egyéniséget. Az ifjaknak alkalmuk van a bennük szunnyadó egyéni erők kibontakoztatására is. [...] Ami pedig az erkölcsi személység önálló kifejlődését illeti, a pusztán vakon engedelmeskedő gépemberrel szemben, ezt lehetővé teszi a tanárok és nevelők kellő bánásmódja és lélekismerete, s az a jóindulatú érzés, amely a fiúkban már a leendő bajtársakat, a jövődi tiszti kollegákat látja. Őszintén vallom: meglepett a fegyelemnek és megértő szeretetnek, a »pedagógiai szeretetnek« nagy-szerű egyensúlya. [...] A fiúknak külsőleg is megnyilvánuló jóérzése, a tanárokkal való tisztelettudó, de fesztelen és nyílt társalgása, általános jókedve és gyermekes humora [...] arra mutat, hogy a komoly fegyelem nem gátolja az egyéniségnek egészséges kivirágzását.”

Majd rámutatva az internátusi nevelés előnyeire, a nevelők és a neveltek szoros együttélésére, a gondos megfigyelésre és azoknak „jellem-lapokon” való rögzítésére, kijelenti Kornis: „A polgári középiskolákban folyó nagy tömegnevelés felületességével szemben, amely a tanulók óriási létszámából s az iskolában töltött viszonylag csekély időből is következik, a katonai nevelőintézetek összehasonlíthatatlanul magasabb fokon állnak, mert valóban ismerik kívül-belül valamennyi növendéküket s ezek fejlődési menetét és tempóját. Ezért lehetséges itt sokkal mélyebb nevelő hatások kiváltása.”

A reálnevelőintézetek nem szakiskolák, „azonban a katonai szempontból jelentősebb tárgyaknak (földrajz, fizika, kémia), a testgyakorlatoknak és katonai gyakorlatoknak, a tereptani oktatásnak stb. nagyobb térfoglalása, a katonai hivatás ethoszát kidomborító foglalkozások erősebb hangsúlya ezeket az intézeteket mégis szakiskolává színezi”. Mindez természetesen bizonyos „túlterhelésre vezet, [...] ajánlatos lenne tehát a tanítás anyagának s a foglalkoztatások körének lehető csökkentése és a szabad idő fokozása”. Láttuk

és még látni fogjuk, hogy több megfigyelés szól a katonaiskolások és a katonaiskolát végzett ludovikások „fásultságáról”, amit a közölt statisztikák alátámasztani látszanak. Kétségtelen, az előzőekben leírt „öscöger” magatartást bizonyos fokú fásultság magyarázza, de ezeknek a soroknak az írója, aki maga is öscöger volt, elfogultság nélkül tanúsíthatja, hogy ez a fásultság a katonai hivatás ethoszát a legcsekélyebb mértékben sem érintette.

Nagyon elismerő szavakkal ír Kornis a tanári karról. „Bizalmat, tiszteletet és szeretetet” tudnak ébresztetni a növendékekben. „Innen van, hogy vidám hangulat, egészséges életkedv, tanulmányi és szolgálati öröm honol a kőszegi és soproni intézetekben.” Majd föl hívja a HM figyelmét: nem jó módszer az, hogy a beosztott nevelőtiszteket 2–3 évenként váltják. Ez az eljárás a megszerzett és fölhalmozott pedagógiai tapasztalat elfecsérlése.

Végezetül, fölismerve a katonaiskolákban folyó nevelésnek általam leírt, jórészt empirikus jellegét, kíváncsún látta, hogy „a réalnevelőintézetek tanári könyvtáraiba a modern pedagógia [...] legjelentősebb könyvei beszereztesse, s a tanárok tanulmányozzák őket. Ebből a szempontból hiányokat tapasztaltam.” Elismeri ugyan, hogy „a tanárban a veleszületett ösztönszerű nevelői rátermettség a legfontosabb”, mégsem becsülhető le az a haszon, amit a pedagógia elmélete nyújt.

Érdemes idézni a bizottság többi tagjának véleményéből is.

Részletek gróf Teleki Pál jelentéséből: „A két reáliskola vezetése igen jó. A tanári kar jó részben kiváló, örömdetesesen jó a viszony a tisztek és a tanárok közt. Igen jó a pedagógiai szellem. A kicsinyekben helyesen respektálják a gyermekeket. Jó a játszva gyakorlatozás. A tisztek, tanárok szeretik a gyerekeket. [...] A fiúk jól neveltek – egymással szemben is. A tanítás átlag igen jó. Nehéz volna összbeművelést adni, még inkább összehasonlítást tenni a két intézet között, hiszen csak szemelvényeket látunk. [...] Különösen kiemelném a VII. o. fizika-órát és az I. o. földrajzórát (kitűnő topográfiai ismeret). A mérleg talán általában a reáliák javára dől. A történelemből, talán véletlenül (Kőszeg VI. o.) kissé túl eseményyszerű részt hallottunk. Ilyen jó fiúanyaggal talán jobban el lehetne mélyíteni, mint más iskolákban. A nyelvtanulás ugyanazon bajokban szenved, mint általában – bár talán kissé kevésbé. Az önképzőköri pótlás igyekezete is megvan. De a kedvező internátusi körülmények közt, talán kisebb csoportokban, többet is lehetne elérni. Kőszegen kitűnő tereptani órát láttunk. Nagyszerű a bajtársias érzés, a gyöngébbek előre segítése, a tanárok részéről és főleg a parancsnokok részéről az egyes fiúk szemmel kísérése. Helyesen helyeznek súlyt az önképzőköri foglalkozásokra. Különösen a művészeti osztályokon néhány kitűnő tehetséget látunk. Helyes az, hogy ezentúl mindinkább olyan foglalkozásokra fektetik ezekben is a súlyt, amelyeknek életükben foglalkozásukban több hasznát veszik. Igen jó volt a kőszegi zenekar.”

Részletek dr. Szily Kálmán jelentéséből: „Kissé aggályosnak látszik a reáliskolai nevelőintézetekben és főleg az akadémiákban az előadásoknak, a gyakorlatoknak és foglalkoztatásoknak túlsúlyoltsága, úgyhogy alig marad idő a kapott ismereteknek megemésztésére és nyugodt feldolgozására. [...] A reáliskolai nevelőintézetekben a nyelvtanításban jobban ki kellene fejleszteni a növendékek önálló gondolat kifejezési és beszélgetési készségét.”

Részletek Tasnádi-Nagy András jelentéséből: „Az általunk megtekintett katonai intézeteknek [...] már a külső képe is megnyerő. Bőséges terület, park, fa, virág, pázsit kellemessé és vonzóvá teszi az intézetek környezetét. Az intézetek épületei pedig szintén minden velük szemben támasztható igényt kielégítenek, elegendő, tágas helyiségeikkel, az azokban uralkodó külső csínnal, pedáns renddel és jó ízléssel, melyek tetszetőse teszik a növendékeknek második otthonát. Egészségi szempontból is kifogástalannak ítélem az intézeteket, melyeknek helyiségei nagyok, levegősek, tisztántartottak, állandóan, gondosan szellőztek, s nagy részük – elmondhatjuk – napfényben úszik. Kitűnően megoldottnak mutatkozik a testi és lelki kultúra összefonódása és kiegyensúlyozottsága. Nagyon helyes a gondos időbeosztás. Az intézet a növendékeknek úgyszólván minden percét kihasználja, ügyesen és változatosan. Az időnek ilyen nagyszerű kihasználása egész életre irányadó lesz az ott végzett növendékek számára. [...] Helyes rendszer a tananyagnak előre meghatározott kérdésekben foglalása. Ez a növendékek osztályozásánál is jó és igazságos kiindulópontot ad. Emellett azonban a növendékek tudásának fejlesztésére, gondolkodásuk, ítéletük élesítésére, frissebbé tételére itt-ott mégis át kellene lépni a szigorúan körvonalazott határokat. A növendékek külső magatartása általában nagyszerű. Nyílt tekintet, bátor fellépés, fegyelem, tisztességtudás, udvariasság, férfiaság. Kitűnően megoldottnak mutatkozik a fegyelem elvének összeegyeztetése az önállóság elvével. A növendékeket egymásközi magatartásukban a lovagiasság, bajtársiasság – mondhatom – testvériesség jellemzi. Ugyanez a tapasztalásom a tanári kar és a növendékek egymáshoz való viszonyában is. A készség általában jó. Úgy gondolom, nagy része van ebben annak a rendszernek, hogy a tanórákon a folytonos kérdezéssel, a gyors és rövid feleltetésekkel állandóan az összes növendék be vannak kapcsolva a tanulásba. Különösen is meg kell említenem a nyelvekben való szép előrehaladást, amiben nagy része van a megfelelő szelektálásnak. Sportberendezésük és sportteljesítményük a legmesszebbmenő igényeket is kielégítik.”

3. TANÁCSKOZÁS A HONVÉDELMI MINISZTERIUMBAN A REÁLISKOLAI NEVELŐINTÉZETEK ÁTSZERVEZÉSÉRŐL ÉS A TANANYAG MÓDOSÍTÁSÁRÓL

1937 szeptemberében Kemenes Illés tanügyi főigazgató³⁴ beadvánnyal fordult a Honvédelmi Minisztériumhoz, amelyben a katonaiskolákban végzett ellenőrzéseinek tapasztalataira támaszkodva azt javasolja, hogy azokban térjenek át teljesen a polgári középiskolák tantervére.³⁵

³⁴ Kemenes Illés (1885–1943) bencés szerzetes, tanár, 1934-től Budapest vidéki tankerületi főigazgató, az Országos Köznevelési Tanács alelnöke (H. G.).

³⁵ A javaslat, a vele kapcsolatos vélemények és a Honvédelmi Minisztériumban tartott értekezlet iratai megtalálhatók a HL-ban, a HM 9. osztály iratai között. Az iratokat Szabó Mária bocsátotta rendelkezésemre. Ezúton köszönöm meg segítőkézségét.

Mint írja: „Ez az áttérés kettőt foglal magában: 1. A latin nyelv tanítását, 2. az ábrázoló mértannak [...] a tanítás anyagából való eltávolítását.”

A latin bevezetésével kapcsolatban kifejti, hogy vissza kell térni „az emberi kultúra örök értékű szellemi alkotásaihoz”, köztük is elsősorban „a római világ értékeihez” és annak „hordozójához”, a latin nyelvhez. Ugyanakkor meg kell valósítani „a nemzeti egység nagy gondolatát” is, amihez az kell, hogy az egész társadalom műveltsége is „egységes” legyen. Ennek eszköze az „egységes középiskola” a latin nyelvvel. A latinos műveltségnek „a magyar értelmiség szinte kivétel nélkül birtokában van, [...] csak éppen a katonatiszt kénytelen azt nélkülözni. A kivételes helyzetet elfoglaló katonatiszt nem lehet alacsonyabb szellemi helyzetben, mint más értelmiségi pályán működő egyén.”

Rámutat azonban „egy fontos nevelési mozzanatra is”, mégpedig arra, hogy a reáliskolai nevelőintézetek tantervét „a gyakorlatiasság jellemzi, vagyis a hasznossági szempont”, így nincs mód „az eszmények” beplántálására a gyermeki lelkekbe. „Növeli még az eszményekben való hiányt, [...] hogy a nevelőintézetek növendékei [...] állandó szigorú katonai fegyelem alatt állnak, ami idők folyamán bizonyos mértékű meguntságot vált ki. [...]” Mennyire különbözik mindez Kornis véleményétől! Az ember csak csodálkozik, hogy két azonos képzettségű és bőséges gyakorlati tapasztalattal rendelkező szakember ilyen kereken ellenkező következtetésre jusson ugyanazon tapasztalat birtokában.

A latin tanításának több más vélt és valóságos előnyét felsorolva, Kemenes igazgató kimutatja az ábrázoló mértan tanításának fölösleges voltát.

Kemenes Illés beadványát a HM 9. osztálya véleményezésre küldte a nevelőintézetek, valamint a Ludovika Akadémia I. és II. Főcsoport parancsnokainak, mellékelve hozzá egy, az iratok között ma már nem található tervezetet, amelynek lényege az lehetett, hogy a nevelőintézeteket a Ludovika „előképző iskolájává” változtassák.

Rendkívül tanulságos az iskolaparancsnokok véleménye Kemenes Illés javaslatáról. Teljes mértékben igazolják ugyanis azt a többször kifejtett megállapításunkat, hogy a katonaiskolai nevelés nagyrészt empirián alapult, és azt lényegében véve a több évszázados, a gyakorlatban egyébként kitűnően bevált módszerek tehetetlenségi ereje vitte tovább, nem pedig valamilyen elméletileg konstruált pedagógiai rendszer. Ezt mutatja az a körülmény, hogy az öt megkérdezett parancsnok teljesen eltérő módon reagál Kelemen javaslatára, és ami valójában különös: nem is egy közülük mintha nem lenne tisztában a katonaiskolás nevelés kitűnő eredményeivel, amelyekről pedig Kornis oly meggyőzően írt.

A soproni iskola parancsnoka, Röder ezredes³⁶ például ezt írja: az intézet nevelői kara „lelkessedéssel” fogadta a tervet, hogy a nevelőintézetek „a Ludovika Akadémiák előképző intézetei legyenek. Mindnyájan éreztük ugyanis, hogy a jelenlegi helyzetben intézeteink sem teljes értékű középiskolák, sem pedig megfelelő célú katonai iskolák.” Itt Röder ezredes szem elől téveszti azt a szociológiai tény, hogy egy jól szervezett és azonosan gondolkozó csoport milyen könnyen rákényszeríti értékeit és normáit a közösség

³⁶ Röder Jenő ezredes, Röder Vilmos vezérkari főnök öccse, 1935–1938 között volt a M. Kir. Rákóczi Ferenc Reáliskola parancsnoka (H. G.).

szervezetlen részére. Nos, ez történt a Ludovikán is: a katonai magatartás normáit, legfőképpen pedig a hivatástudatot döntő mértékben a katonaiskolások példáján sajátították el a polgári életből felvettek.

Rőder a nyolcosztályos rendszert sem tartja helyesnek. Az ugyanis szerint „egyrészt felesleges, másrészt elfásultság csíráját rejt magában”. Az alreált tehát meg kell szüntetni, de ha szociális szempontok miatt mégis megtartanák, akkor be kellene vezetni a latin tanítását. Egyébként „a 10–13 éves gyermeknek még nagyon is szükséges a családi otthon, a szülői nevelés”. Visszaemlékezve a reáliskolai értesítőknél a szülői neveléssel szemben emelt sok panaszára, furcsának tűnik ez a kijelentés is.

A kőszegi intézet parancsnoka, Berkovich Brúnó ezredes³⁷ véleménye szerint a reáliskolai nevelőintézetek „gyökeres revíziójának” kérdésében pillanatnyilag nem lehet állást foglalni. A kérdés eldöntéséhez ugyanis – mondhatni – tudományos vizsgálatot tart szükségesnek: statisztikai adatok gyűjtését és a külföldi példák tanulmányozását.

Egyébként Berkovich elveti Kemenes Illés javaslatát, illetve csak bizonyos módosításokkal ajánlja elfogadni. Teljesen ellentétben áll viszont az eddigi tapasztalatokkal az intézeti nyelvtanítás teljes csődjéről szóló kijelentése: „A jelenleg életben lévő rendszer mellett az a szinte hihetetlennek tetsző dolog is úgyszólván napirenden van, hogy olyan növendék, aki az intézetbe való belépésekor egészen jól beszélt németül, [...] formálisan visszafejlődött a beszédkészség tekintetében.” Mint láttuk, az akadémiai évi jelentésekben és Kornis véleményében is többször esik szó a katonaiskolai nyelvtanítás fölnyeréről.

Majd felteszi a kérdést: eredményes-e vagy nem a tisztképzés? Ha nem, akkor tisztázandó lenne annak oka. Az akadémiai tanterv kibővült társadalomtudományi jellegű tárgyakkal, ugyanakkor azonban „túl kevés idő áll rendelkezésre a speciális katonai tárgyak tanítására”. Két megoldás képzelhető el: a reáliskolai nevelőintézetek tananyagát bővítsék katonai tárgyakkal vagy az akadémia képzési idejét növeljék meg egy évvel. Egyiket sem tartja helyesnek, de azt sem, hogy a katonaiskolákat eltöröljék, mert a Ludovikán nem lehet „pótolni a reáliskolai intézetben [...] folyó nevelési munkát az akadémikusok idősebb életkora miatt”. Nagyon reális, helyes felfogás!

Csatáry ezredes, a pécsi intézet parancsnoka³⁸ jelentése első részében hosszasan fejti ki „az általános nagy nemzeti érdek” [sic! – ezzel a gépeléssel, P. G.] szempontjaira vonatkozó magarsöptű, de a tárgyhoz nem egészen illeszkedő gondolatait. Élesen elutasítja Kelemen javaslatát: a tananyag alapja ne Róma története és a latin nyelv legyen, hanem „a vallás és a nemzeti történelem”. Legyenek a katonaiskolák a „Ludovika Akadémia előkészítői, [...] ezért tananyagukat az akadémiákon föllállított követelményektől függően” állítsák össze. „Világnézeti szempontból úgy kell a növényeket nevelni, hogy később a Ludovika Akadémián a katonai kiképzésre alkalmasak legyenek.”

³⁷ Berkovich Brúnó ezredes 1935–1938 között volt a kőszegi M. Kir. Hunyadi Mátyás Reáliskolai Nevelőintézet parancsnoka (H. G.).

³⁸ Csatáry József ezredes 1936–1938 között volt a M. Kir. Zrínyi Miklós Reáliskolai Nevelőintézet parancsnoka (H. G.).

Szociális szempontból az alreálokra nincs szükség, és itt mutat rá egy társadalom-történeti szempontból is fontos körülményre: az addigiakkal szemben, amikor is főleg tiszti és köztisztviselői családok gyermekei pályáztak az intézetbe, „új irányzat” lépett fel. Az előkelő és gazdag polgári emberek figyelme is egyre jobban Kőszeg, Pécs és Sopron felé irányul, és ma is „valóságos versenyfutás folyik intézeteink korlátolt számú, de nagyon értékes helyeiért”. Alreálokra azért sincs szükség, mert a „fiatalabb gyermek alig nélkülözheti az anya gondoskodását”, és „jellemének kifejlődését” sem segítik elő „az intézeti nevelés zártabb keretei”. Elismeri ugyan, hogy sok „a rendetlen és bomlott családi élet”, de az otthoni nevelést mégis jobbnak tartja.

Majd újra vitatva Kemenes Illés nézeteit, kifejti, hogy a nevelőintézetek, „ezek a kezdetben majdnem kizárólag polgári jellegű intézmények idővel szellemben és külsőben is minta katonaiskolákká alakultak át”. Ezen átalakulás következtében: „A polgári társaságban rejlő nevelő erőt a tanárok [...] a katonaeszmény javára kamatoztatják. A növendékek igazi lelkesedéssel ma már csak akkor tanulják tantárgyaikat, ha az előadó tanár az anyagot a katonaiskolával hozza kapcsolatba.” Az eddig megismertek alapján nagyon sok az igazság ebben, az viszont nem áll, hogy „kezdetben”, tehát az 1920-as években, „kizárólag polgári jellegűek” lettek volna az intézetek. Mint láttuk, már ekkor – igaz, még „rejtve” – teljesen katonás fegyelem és szellem uralkodott az intézetekben.

Schindler tábornok a Ludovika Akadémia II. Főcsoport parancsnoka jelentésében másodrendű kérdésnek tekinti, hogy megegyeznek-e vajon a polgári középiskolák és a reálnevelő intézetek tanrendjei. Sokkal fontosabbnak tartja, hogy „az akadémiákba csak a legtehetségesebb és legképzettebb ifjak legyenek fölvehetők [...]”. Szembeszáll azok véleményével, akik az intellektussal szemben egyoldalúan a jellem fontosságát hangsúlyozzák. Ezt írja: „A kizárólag a jellembeli tulajdonságok alapján való elbírálás nem közvetlen és nem mérhető módszer, mert nem állítható olyan általánosságban, hogy a jellemes ember tehetséges is, mint fordítva.”

Három akadályát látja a tehetség alapján való kiválasztásnak: „a) a honvéd reáliskolai nevelőintézetek létezése; b) az alapítványok létezése; c) a pártfogások.” Itt számunkra – a tárgyalat probléma összefüggésében – csak az első szempont érdekes. Schindler tbk. úgy látja, hogy az intézetbe fölvezt 10–15 éves növendékről „nem lehet tudni, hogy milyen irányba fog fejlődni, lesz-e kedve és érez-e magában elhivatottságot a tiszti hivatás iránt”. Mint láttuk, a katonai szaktudással és tapasztalattal nem rendelkező Kornis Gyula számára a kérdés így föl sem merült, hiszen pszichológusként tudta, hogy ebben az életkorban csak igen ritkán érez a gyermek bármilyen pálya iránt is komoly elhivatottságot. Ezzel szemben éppen azt figyelte meg és bizonyította meggyőzően, hogy az intézeti nevelés ébreszti fel a katonai pálya iránti elhivatottság érzését.

Miután nincs kiválogatás, folytatja Schindler, „a reálnevelő intézetek anyagát az akadémiák teljes egészükben átveszik. Felkerülnek egészen gyenge, elégséges osszeredményű növendékek is, pedig a polgári életből sok jelesen és kitüntetéssel érett ifjú volna.” A főcsoport tisztikarával egyezően véleménye az, hogy „a honvéd reálnevelő intézeteket meg kellene szüntetni, s ezzel ez a tanterv-kérdés önmagától is megoldódna”.

Ezt követően fölhozza, hogy a reáliskolai intézetek igen sok pénzébe kerülnek az államnak, s ha megszüntetnék őket, a fölszabaduló összegeket az egyébként is szerényen ellátott akadémiák fölszerelésére lehetne fordítani. Tévesen azt állítja, hogy az intézetek „eredeti célja a hadiárva és katonatiszti gyermekek felnevelése volt, és az, hogy a tisztikaron általában segítsen”. Mint láttuk a statisztikákból, az árva és tiszti gyermekek aránya az intézetekben egyáltalán nem volt túlnyomó, illetve azt is, hogy az intézetek feladata kezdettől fogva a katonai előképzés volt.

Javaslatára tehát az, hogy a vidéki, főleg falvakban szolgáló tiszteken internátusokkal segítsenek, amelyek csupán szállást és ellátást adnának, és az iskolát polgári középiskolákban végeznék.

A latin tanítását nem tartja szükségesnek, míg az ábrázoló mértan megtartását igen.

A jelentések közül legérdekesebb kétségtelenül a Ludovika Akadémia I. Főcsoport parancsnokáé, Szombathelyi Ferencé, ő a problémát a tisztképzés és a tiszti pályafutás egésze, valamint a tényleges szükségletek szempontjából nézi. Véleménye azért is fontos, mert a tisztképzés túlzott intellektualizálásával szemben itt csak futólag fölhozott kritikájával később, a Ludovika Akadémián zajló kiképzés tárgyalásánál gyakran találjuk szembe magunkat. Megállapítja, hogy a „jelenlegi tisztképzés kétségtelenül egyöntetű, [...] de hosszú, drága [...] és a gyakorlati élet szempontjából rideg”.³⁹ Ez a nehézkes rendszer egyforma esélyt biztosított tehetséges és tehetségtelen számára, épp ezért a kérdés az, hogy helyes-e mindenkit egyforma tisztképzésben részesíteni. „A jelenlegi rendszer biztosítja a tisztikar magasabb (főiskolai jellegű) kiképzését, de egyben eltávolít a gyakorlati élet követelményeitől. Ez a kiképzés túl magas az alantós tiszti szolgálat szempontjából, és emellett mindenki számára igényeket teremt a törzstiszti rendfokozat elérésére. Mint középfokú kiképzés a középut minden előnyével és minden hátrányával rendelkezik. Nem számol eléggé a tömegekkel, az átlagemberekkel.

A tiszti tömeg képzése az alantós tisztt kell, hogy legyen, mert alantós tisztre van a legnagyobb számban szükség, és ezen kiképzés követelményeinek az átlag is minden tekintetben megfelel. Ezt a tömegszükségletet azonban olcsóbban és rövidebb idő alatt ki lehet elégíteni. Egy, a mostaninál alacsonyabb fokú kiképzésre tehát igen nagy szükség van.” Ezért „alacsonyabb fokú” kiképzésként olyan középiskolát javasol, amelynek alsó négy osztályában latint, felső osztályaiban pedig „olyan tantárgyakat is tanítanak, amelyek katonai jellegűek vagy tisztán katonai tárgyak”. A középiskolának ez a fajtája „ugródeszka” lehetne a „középfokú kiképzéshez” a tehetségesebbek számára, míg a többieket alantós tisztként bocsátaná ki. „Nem kellene tehát mindenkit akadémiai kiképzésben részesíteni, és a csapat fiatal, aránylag olcsón kiképzett [...] tiszteket kapna.” Így ugyan a tisztikar egységes jellege elveszne, viszont lehetőség nyílna a szelektálásra. Egyébként az ilyen alacsonyabb szintű képzésben részesült tisztek útja sem lenne elzárva az érvényesülés elől, persze akkor, ha képzettségi hiányait később kemény munkával pótolják.

³⁹ Itt valami elírás van, mert értelemszerűen, mint később kiderül, a „merek” kifejezés lenne helyes „rideg” helyett.

Ezután Szombathelyi szélsőséges temperamentumával vitriolos támadást intéz Kemenes Illés és az intellektualizmus ellen: „A Kemenes féle klasszikus szemléletet nyugodtan nélkülözhetjük, mert ez nekünk [...] nem katonai erőforrás. Mindebből különben is azt láthatjuk, hogy nem is a tudás, hanem a szemlélet a fontos. Sokkal veszélyesebb a sok tudás és a helytelen szemlélet, mint a helyes katonás szemlélet és a kevesebb tudás. Elvégre a katonai nevelésben mégiscsak az a fontos, hogy a tiszt katonai szemlélet által vezérelt, vagyis harcos, illetve militarista legyen; [...] a polgári felfogás, amely különösen Magyarországon a műveltségben öncélt lát, olyan katonákat szeret látni, akiknél az általános műveltség szinte az elsődleges és nem a katonás szellem. Sőt, az ilyen szép szellemű katonákat még többre tartja, mint a militarista katonákat, ami persze végzetes félreismerése a dolgok lényegének; [...] fontos, hogy [a nemzet] katonái kifejezetten militaristák, harcos szelleműek legyenek.”

Nincs szükség a latin nyolc éven át való tanítására, és ebben a főcsoport tisztikara egy kivétellel egyeztet, folytatja Szombathelyi. Nem az „úgynevezett általános műveltség” a fontos, hanem „a belső kultúra, a realitás, a gyakorlatias szakképzettség, a felelősség érzete és az erkölcs. A katonai kiképzésnek pedig az utóbbi felé kell hajlania, nem pedig az általános műveltség felé. [...] Nekünk nem latinul kell megtanulnunk, hanem egy elveszett országot kell visszafoglalnunk!”

Végeredményben Szombathelyi javaslata a következő:

1. legyen egy alreáliskola, négy osztállyal és latintanítással, amely iskola részben szociális célokat is szolgálja (vidéken szolgáló tisztek segítése);
2. egy alsó fokú tisztképző intézet öt évfolyammal: itt a növendékek alantos tiszti kiképzést kapnának, de érettségit is tehetnének; a növendékek kibocsátáskor tisztesi rendfokozatot kapnának, és egy évi szolgálat után neveznék ki őket zászlóssá; az intézetbe az alreált végzetteneket és a polgári életből jelentkezőket vennék fel. Látható, Szombathelyi szeme előtt a régi hadapródiskola példája lebegett, amit egyébként néhány évvel később létre is hoztak;
3. egy négyévfolyamos főreáliskola katonai tárgyakkal (vegytan, földrajz); ez az „Akadémiák előkészítő intézete” lenne; ide pályázhatnak az alreáliskola végzettjei közül a megfelelő tanulmányi eredményt felmutatók és a polgári életből pályázók; azokat, akik itt nem felelnek meg a követelményeknek, a negyedik év után az alsó fokú tisztképző intézetbe helyeznék, tehát nem vehetnék fela Ludovikára;
4. a középfokú tisztképzés továbbra is az Akadémiák feladata lenne; tartama három év, és a jelenlegi gyakorlattal szemben a nyári hónapokban az akadémiásokat a csapathoz vezényelnék gyakorlati kiképzésre; az akadémiákra felvételt nyernének a főreáliskola sikeres végzettjei, valamint a csapattestparancsnokok által felvételre ajánlott, a kiképzésben kiváló eredményt elért karpaszományosok.

A beérkezett jelentések alapján 1937. október 22-én és 23-án a Honvédelmi Minisztériumban értekezletet tartottak. Az értekezlet elnöke a Honvédség Főparancsnoka mellé beosztott Pávai Vajna Győző tábornok,⁴⁰ kiképzési és nevelésügyi szemlélő volt, és természetesen részt vett benne a HM tiszti kiképzési osztály (9. o.) vezetője, Náray Antal alezredes⁴¹ is. Az értekezleten elhangzottakról készült jegyzőkönyv fontosabb részeit foglalom össze a következőkben.

Szombathelyi ezredes fölszólalásában megemlékezett Kornis Gyulának az előbbieken ismertetett jelentéséről, „amely elragadtatással beszél a honvéd reáliskolai nevelőintézetek neveléséről és értelmi képzéséről”, csupán „félősnak” ítéli „azt, hogy ez a nagyszerű eredmény talán a növendékek szellemi túlterhelése árán volt csak elérhető. [...] Ezzel a [...] valóban dicséretre méltó magas értékű eredménnyel erősen ellentétben állni látszik dr. Kemenes Illés [...] mostani javaslata.” A klasszikus műveltségről szólva kijelentette: „Nem az a lényeg, hogy latint tanítunk-e, vagy sem, hanem az a cél, hogy cselekvő és harcos szellemű tiszteket neveljünk.” Hangsúlyozta, hogy javaslatában „nem a középiskolai oktatás, [...] hanem az akadémiai képzés szempontját [...] vette irányadóul”.

Ezt követően Náray alezredes előadta, hogy Kemenes Illés javaslata megírására „katonai részről felszólítást nem kapott” és azt feltehetően a Vallás és Közoktatásügyi Minisztérium „sugalmazására” készítette. Mindenesetre az egész problémát „olyan szellemenben kell megoldani, amely nem veszélyezteti a nevelőintézetek középiskolai és ezzel kapcsolatosan az akadémia főiskolai jellegét”. Azt, hogy a problémát miként lehetne megoldani, egyelőre eldönteni nem lehet. Szerinte legkönnyebb megoldás az lenne, ha az alreál tananyaga azonos lenne a középiskoláéval, a főreálé pedig csak bizonyos kiegészítésekkel különbözne a mostanitól.

Az értekezlet jegyzőkönyvéből kiderül, hogy Schindler tábornok módosította a katonaiskolák eltörlésére tett javaslatát, és egy jelentésében „igen jó véleményt nyilvánított a reáliskolai nevelőintézetek nevelési munkájáról”.

Az értekezlet elnöke hangsúlyozta, hogy a katonaiskolák „eddig is [...] a nevelési munkával szolgálták az akadémiai célt. Ha az intézeteket eltörlik, úgy az akadémia tudás szempontjából jobb anyagot kaphatnak, de jellem szempontjából nem, azért az intézetek eltörlése nagy hiba volna.” Ha a cél az, hogy a nevelőintézetek az akadémiai képzés előkészítői legyenek, akkor külön tantervet kellene kidolgozni számukra. Nem lenne igazságos, ha a főreáliskolásoknak felvételi vizsgát kellene tenniük az akadémián, végül is honorálni kell azt a többlet munkát, amit a polgári iskolásokkal szemben az intézetben végeztek.”

Pávai Vajna tábornok Szombathelyi ezredes javaslatát azzal utasította el, hogy az „megbolygatná a honvédség tisztikarának egységét”. Szombathelyi, újfent szót kérve, megismételte éles bírálatát Kemenes javaslatáról, majd kijelentette: „A kultuskormányzat irányzata humanista, elpuhító és nem militarista, pedig az utóbbi szellem volna

⁴⁰ Pávai Vajna Győző tábornok, a Honvédelmi Minisztérium 9. osztályának nevelésügyi szemlélője (H. G.).

⁴¹ Náray Antal (1893–1973), ekkor alezredes, a HM anyagi csoportvezető helyettese, utóbb vezérőrnagy és a Magyar Rádió és Távirati Iroda elnöke (H. G.).

egyedül alkalmas az agyontíport ország feltámasztására.” A jegyzőkönyv szerint „hangoztatta, hogy a reáliskolai nevelőintézetekből fellépett jelenlegi II. évfolyam szelleme nemcsak, hogy jó, de nagyon jó”. Visszatérve javaslatára, kijelentette, hogy az csupán a szelektálást akarta szolgálni, hiszen lesznek olyan tisztjelöltek, „akik pályájuk célját hamarabb akarják elérni, és nem törekszenek magasabb kiképzésre”.

Schindler tábornok hangsúlyozta, hogy értékeli a katonai reáliskolák eredményét a nevelésben, mindenesetre nem állhatta meg, hogy közölje a katonaiskolásoknak és a polgári életből származók tanulmányi és magaviseleti eredményének különbségét bizonyító és az előzőekben ismertetett statisztikáját. Elismerte továbbá a jellemképzés fontosságát, de kijelentette, „a tudás abszolút szükséges előfeltétel”. Elképzelhetetlen ugyanis, hogy egy „műszaki problémát csak bátor nekimenéssel akarjon megoldani valaki, oda tudás is kell”. Még egy műszaki végzettségű tábornok szájából is furcsán hangzik ez a kijelentés! Egy harcászati feladat megoldásához talán elegendő a rámenés, és nem kell hozzá tudás?

A jegyzőkönyv szerint Pávai Vajna tábornok záró szavaiban „rámutatott arra, hogy a növendékek fásulttá válását [...] mások is említették, és Kemenes ezekhez csatlakozik véleményében, ami „meglepő, mert [...] a nevelőintézetek nevelői munkája mindig példaként állítatott be és most – a javaslat burkolt célzat, olybá lehet ugyanis magyarázni – ez a munka leicsinylésben részesül”.

Mindez, ami az értekezleten szóba került, szorosan függ össze az akadémiai tanszék kérdésével, és megoldásnak olyannak kell lennie, amely elősegíti az ottani kiképzést. Ami az alreáliskolákat illeti, a tapasztalt „elfásultság [...] az [itt] megkezdett sulykolással kezdődik”, ezért megszüntetését javasolja, vagy ha „bizonyos okokból” mégis szükséges megtartásuk, akkor bennük ne legyen „szakszerű katonai előképzés”. Változatlanul úgy érzem, hogy Kornis Gyulának volt igaza: ő nem „elfásultságról”, hanem „túlterhelésről” beszélt, ami pedig a növendékek zártrendi fellépéséről írt lelkes szavait illeti, feltehetően tudatában volt annak, hogy a zártrendnek ez a tökéletessége egyedül sulykolással érhető el.

Ami pedig a főreáliskolákat illeti, Pávai Vajna szerint azok feladata a következő lenne:

- a) „fokozott irányú nemzeti nevelés”;
- b) „általános ismeretek mellett katonai szaktudás közvetítése” és fegyelemre szoktatás;
- c) alapos idegennyelv-oktatás.⁴²

⁴² Mindezekről lásd: SZABÓ 2007; A m. kir. honvéd hadapródiskolák megújulása. Elérhető: <https://bit.ly/30HXqWj> (A letöltés időpontja: 2019. 12. 15.) (H. G.).

II. FEJEZET

A M. KIR. HONVÉD LUDOVICA AKADÉMIA

AZ 1920. ÉVI TANTERV TERVEZETE

1919-ben, a Tanácsköztársaság bukása után, időszerűvé vált a Ludovica Akadémia négyévfolyamos katonai főiskolává való átalakítása, és ezzel kapcsolatban a tananyag kibővítése. A honvédelmi miniszter 1921 augusztusában terjesztette elő a nemzetgyűlésben a „tisztképzésről” szóló törvényjavaslatát, amely az 1922. évi X. törvénycikkben emelkedett törvényerőre.

Még mielőtt a parlament kimondta volna a négyéves kiképzés bevezetését, az akadémia tanári kara 1920 nyarán kidolgozta az új tantervet.⁴³ Beható részletességgel kell foglalkozni a tantervvvel, mivel alapozó jellegű a későbbi időszakra nézve. Természetesen az évek során több változás történt, s ha ezek néha lényegesek is, a kiképzési célok, a keretek és a módszerek alig változtak.

A tantervtervezet⁴⁴ „Rendeltetés” című I. §-a így fogalmaz: „A Ludovica Akadémia katonai főiskola, melynek az a rendeltetése, hogy a magyar honvédség gyalogsága, lovasága, tüzérsége, műszaki, híradó és autó-, vonat stb. csapatai számára hivatásos tiszteket neveljen és őket erre elméletileg és gyakorlatilag kiképezze.”

A tervezethez csatolt „Indoklásban” még ez a kiegészítés olvasható: „A tervezet arra van felépítve, hogy egy közös Akadémia van valamennyi fegyvernem részére, ami mellett [...] akkor is meg kell maradni, ha némely tekintetben nehézségek fognak fennforogni.” A közös akadémia ugyanis biztosítja az „egységes szellemet”, azonkívül olcsóbb és kevesebb személyzetet igényel.

Az „Erkölcsei nevelés” című 2. §-ban ez áll: „Célja: a legfogékonyabb korban levő ifjak jellemének irányítása és megszilárdítása, és hogy hazájukat forrón szerető, a nemzeti hagyományokhoz ragaszkodó, vallásos, kötelességtudó, [...] megbízható és alárendeltjeikről gondoskodó, a hivatásukért lelkesedő tisztekké váljanak. Gondolkodásmódjukat a lovagiaság jellemezze.”

A 3. § a „Gyakorlati kiképzés” címet viseli. Cél az, hogy az akadémikus megszerezze „a gyakorlati csapatszolgálat alapjait, [...] hogy mielőbb használható csapattiszté válhasson”. Ezért olyan gyakorlati tudásra kell szert tennie, hogy „megfelelő idő múltával használható alosztálytisztté és újoncszakasz parancsnokká válhasson: emellett

⁴³ DEZSÉRI BACHÓ 1930, 778.

⁴⁴ HL Ludovica Akadémia iratai, Tantervek 1920–1930. 105. doboz.

az alosztályparancsnoki (segédtiszt, előadói) teendőket olyan mértékben ismerje, hogy szükségképpen helyettesítésre is tekintetbe jöhessen”.⁴⁵

A tervezet szerint a sportban olyan jártasság elérése a cél, hogy a felavatott tiszt a csapatnál sportoktatóként működhessen, főleg olyan sportágakban, amelyek a közel-harc kiképzést szolgálják.

Az „Elméleti kiképzés” (4. §) célja: a) a gyakorlati kiképzést megalapozó elméleti ismeretek közvetítése; b) „a főiskolai színvonalnak megfelelő katonai műveltséget kapjanak [az akadémikusok] és alapot szerezzenek ahhoz, hogy magukat a katonai és műszaki tudományok terén önállóan továbbképezhessék”; c) szerezzék meg az akadémikusok azokat a „középiskolai színvonalon felül álló ismereteket, melyek a mai szövevényes állami és társadalmi berendezkedés megértéséhez szükségesek”.

Az „Indokolás” kitér azokra az okokra, amelyek az egységesen gyalogos kiképzésben részesülő I. évfolyamnál a matematika és a fegyvertan bevezetését szükségessé tették. A matematikára azért van szükség, mert a középiskolai előképzettség igen gyenge, és „tekintettel az utóbbi évek tanítási nehézségeire, [...] nincs kilátás arra, hogy javuljon”. Elengedhetetlen, hogy amikor a tüzér II. évfolyamban elkezdődik a felsőbb mennyiség-tanítása, a hiányosságokat pótolják. De a gyalogos akadémikusok számára is szükség van alapfokú matematikai tudásra a fegyver- és lövéstan, a technológia stb. miatt. A fegyvertant pedig azért kellett beiktatni a tanrendbe, mert arra, tekintet nélkül a fegyvernemi hovatartozásra, mindenkinek szüksége lesz a jövőben.

Törölték viszont a „Gazdasági és ipari ismeretek”, valamint az „Ipari és gazdasági munka” elnevezésű tárgyakat.

Az elméleti kiképzéssel kapcsolatban az „Indokolás” még megjegyzi: „a megfelelő elméleti képzettség tekintélyt ad, és biztos fellépésre képesít, [...] növeli az intelligenciát és az egyén belső értékét, tehát ezzel együtt az erkölcsi erőt.” Téves a nézet, hogy csak gyakorlati tudásra van szükség, „mert szellemi munka nélkül csak visszafejlődés van, és tisztikarunkat ilyennek kitenni nem szabad”. Ahhoz pedig, hogy az akadémikusok kiismerjék magukat a „szövevényes állami és társadalmi berendezkedésben”, a következő tárgyak oktatására van szükség: történelem, földrajz, jogi és államtudományi ismeretek, nemzetgazdaságtan és társadalmi ismeretek.⁴⁶

A „Kiképzési rendszer” című 5. § leszögezi, hogy a kiképzés négy évig tart, és az I. évfolyam „egységes, általános katonai és gyalogsági kiképzést kap”.

⁴⁵ Itt bizonyos ellentmondás van az „Indokolás”-sal, mert abban az szerepel, hogy a felavatott tiszt „átmenet nélkül használható alosztálytiszt” legyen. Az ellentmondásra nem találtam magyarázatot, feltehető azonban, hogy az indoklás később készült, amikor rendelkezésre álltak bizonyos, a csapattól beérkező vélemények. Ezek szerint ugyanis a fiatal hadnagyok nem állták meg a helyüket az újonckiképzésben. Feltehetően a háborút követő zűrzavaros évek szükségképpen felemás kiképzése volt a hiányosság oka. A későbbi évek tapasztalata ugyanis azt mutatja, hogy a csapathoz kerülő fiatal hadnagyok megállták helyüket az újonckiképzésben, ami természetesen nem jelenti azt, hogy idősebb tiszttársaik részéről ne lett volna szükségük jóindulatú segítségre és irányításra.

⁴⁶ A történelem és a földrajz az I. évfolyam, a hadtörténet és a katonai földrajz a III. és IV. évfolyam tananyagába került.

A II. évfolyamban kezdődik a szakfegyvernemi kiképzés. A lovassághoz és a vonatcsapathoz tartozók a gyalogsági tanterv szerint haladnak tovább. A III. évfolyamtól kezdve a lovasok lovas szakkiképzésben részesülnek. A vonatosok a III. évfolyamban lovas gyakorlati, de vonatelméleti, míg a IV. évfolyamban teljes vonat kiképzést kapnak.

„Legfontosabb követelmény”, hogy a IV. évfolyamosokat „oktatóvá és nevelővé” képezzék ki. Ezért a gyakorlati kiképzésnél és az alosztály belszolgálatában mint „oktatók és parancsnokok szerepeljenek”.⁴⁷

Ezt követően a tanév időbeosztását adja meg a tervezet. A tanév október 1-jén kezdődik és augusztus 20-áig tart. Két időszakra oszlik: a május végéig tartó elméleti és az azt követő gyakorlati időszakra. Az elméleti időszak téli és nyári évadra oszlik (váltás: március közepe). Október 1-től „2–3 héten át [...] újonckiképzés és fegyelmező gyakorlatok” vannak. Az újonckiképzés természetesen csak civil életből jöttekre vonatkozik, hiszen a katonaiskolából származók – az előzőekben mondottak szerint – a zártrend szempontjából perfekt katonák voltak. Ez volt egyébként az akadémiai élet legkellemetlenebb része: végül is olyan dolgokat kellett gyakorolni, sőt sulykolni, amelyeket az akadémikusok tökéletesen tudtak. Értelmét azért nehezen lehetne kétségbe vonni. Valójában szükség volt a nyári szabadság alatt a kötetlen és laza élethez hozzászokott akadémikusokat megfegyelmezni és a rendes kerékvágásba terelni – másrészt a zártrend tökéletessége nélkül hogyan is képzelhető el egy katonai főiskola?

Az „Indokolás” megjegyzi, hogy az újabban érvényesülő „gyakorlatias irányzatnak” megfelelően a gyakorlati időszak lényegesen hosszabb, mint a múltban volt. A háború előtt a gyakorlati időszak 3 év alatt évente 37–40 napot tett ki, míg most 4 év alatt évente 61 napot, tehát a korábbi 111–148 nappal szemben most 244 nap jut a gyakorlati kiképzésre.

A következőkben a tervezet az oktatás és a kiképzés néhány elvét rögzíti. Először ismerteti az elméleti időszakban oktatandó tárgyakat, óraszámukat és tanulmányi csoportokra való felosztásukat. A tanulmányi csoportok a fegyvernemi és más szakismeretek szerint fogták össze a tantárgyakat, és a csoport vezetője volt a felelős a hozzá tartozó tárgyak szakszerű oktatásáért. A következő tanulmányi csoportok voltak: gyalogsági (jelzése: G), lovassági (L), tüzérségi (T), műszaki (M), vezérkari (V), később általános katonai (Á), nyelvi (N).⁴⁸ A közismereti tárgyakat – nemzetgazdaságtan stb. – nem osztották be tanulmányi csoportba. (Lásd: 1–5. melléklet.)

⁴⁷ Itt is van ellentmondás, ugyanis az áll az „Indokolás”-ban, hogy ez a követelmény „teljesen új”, és hogy majd a tapasztalat mutatja meg, hogy „a rendszer állandósítható-e”. A dolog azonban úgy áll, hogy már 1880-ban oktattak a felsőévesek, a világháború éveiben pedig „elengedhetetlen követelmény” volt az oktatóvá képzés, igaz, hogy csak az „ügyes akadémikusok” számára DEZSÉRI BACHÓ 1930, 414. és 599.; „Tanterv a M. Kir. Honvéd Ludovika Akadémia és akadémiai tanfolyam számára.” HL Ludovika Akadémia iratai, Tantervek 1915–1917. 105. doboz. Mindenképp furcsa ez a bizonytalanság, hiszen már a katonaiskolában is oktatóként szerepeltek a felsőévesek.

⁴⁸ A műszaki megjelölés nem csupán a tulajdonképpeni fegyvernemet (árkász, utász, hidász, vasútépítő) jelenti, hanem idesorolja az „összekötőket” (híradó) és a gépkocsizókat is, és nemcsak a műszaki, de matematikai és természettudományos tárgyak is ide tartoznak, például felsőbb matematika, mechanika, fizika stb.

Ezt követően a tervezet ismerteti a tanrend összeállításának szempontjait. Ilyenekre figyelmeztet: az elméleti és gyakorlati órák „kellő változatossággal kövessék egymást, elégséges idő maradjon a pihenésre és az önképzésre, a nehezebb tantárgyak a reggeli órákban legyenek, a sportot és minden fizikai megterheléssel járó tárgyat egyenletesen elosztva és lehetőleg délután tartásák”.

Van itt egy rendelkezés, amelyet a későbbiekben nem lehetett betartani: „A főiskolai színvonalnak megfelelően [...] kötelező ismétlő órák elvileg nincsenek.” A napirendbe ugyan be van írva két óra ismétlés, de ez az idő, amint a tantervtervezet írja, „tetszés szerint” használható fel. Az „Indokolás” így érvel: „Az akadémikus akkor tanuljon, amikor akar, és szabad óráival maga rendelkezze. Ezzel nagyobb önállóságra is neveljük őket.” Érthető egyébként az előzőekben idézet rész aláhúzott „elvileg” kitétele, mert az így zárul a tervezetben: „Az akadémia parancsnokának azonban joga van az ismétlési órákat bármely évfolyamban kötelezővé tenni, ha azt szükségesnek tartja.” Látni fogjuk a következőkben, hogy ez a szükség bekövetkezett.

Az „Indokolás” még arra figyelmeztet, hogy a tananyag a gyalogságnál és a lovasságnál a tudományegyetem, a tűzéreknel és a műszakiaknál a műegyetem elvégzéséhez is nyújtson „bizonyos” ismereteket, mert így „a mostani viszonyok között esetleg szükséges [...] pályaváltoztatás” könnyebb lesz.

A tananyag összeállításánál az is „fontos szempont”, hogy a különböző fegyvernemekhez tartozó akadémikusok „katonai és általános műveltség tekintetében” azonos színvonalú oktatást kapjanak. Ez azonban kivihetetlen maradt, mert a technikai fegyvernemek igen nagy szakanyagát nagyobb óraszámban kellett tanítani, ami csakis az általános katonai ismertek rovására történhetett. Másik oldalról pedig, ami a reáliákat illeti, műveltségük jóval magasabb szinten állt, mint a gyalogosoké és a lovasoké. Minderről az alábbi táblázat győz meg bennünket. Négy csoportra osztottam a tananyagot: a fegyvernemi szakismeret, a természettudományos alapvetés, az általános katonai ismertek tantárgyai és egyéb tárgyak. A viszonyításhoz összegeztem a három évfolyam tanóráinak számát.

Tantárgy	A heti órák							
	száma				% -os aránya			
	Gyalogság, lovasság	Tűzéség	Műszaki	Híradók	Gyalogság, lovasság	Tűzéség	Műszaki	Híradó
Fegyvernemi	121	104	73	69	52,4	43,7	30,4	28,8
Természettudományi	8	54	52	58	3,5	22,7	21,7	24,2
Általános katonai	65	39	40	34	28,1	16,4	16,7	14,2
Egyéb	37	41	75	79	16,0	17,2	31,2	32,8
Összesen	231	238	240	240	100,0	100,0	100,0	100,0

Amint látjuk, a természettudományos megalapozást nyújtó tárgyak magas száma óhatatlanul csökkenti az általános katonai tárgyak arányát. A technikai fegyvernemeknél 8 ilyen van, míg a gyalogságnál és lovasságnál csak egy, a technológia. Az „egyéb” kategória magas arányát a műszakiaknál és a híradóknál az magyarázza, hogy ide került az összes „G” tanulmányi csoporthoz tartozó tárgy, valamint a lóismeret és lovaglás. Ez utóbbi a tüzéreknél fegyvernemi tárgy.

Ami pedig a három legfontosabb általános katonai tárgyat, tehát a harcászatot, a hadseregszervezést és a hadtörténetet illeti, az alábbi táblázatból látható, hogy a technikai fegyvernemeknél lényegesen kevesebb van belőlük:

Tantárgy	Gyalogság, lovasság	Tüzérség	Műszaki	Híradó
Harcászat	20,0	13,0	12,0	12,0
Hadseregszervezés	4,0	2,0	2,0	2,0
Hadtörténet	12,0	10,0	12,0	8,0
Összesen	36,0	25,0	26,0	22,0
A három tárgy aránya az összes óraszámában (%)	15,6	10,5	10,8	9,2
A harcászat aránya (%)	8,7	5,5	5,0	5,0

De a tüzérek, a műszakiak és a híradók tantervének zsúfoltsága megkívánta a torna és vívás óraszámainak csökkentését is. Ezt azonban az „Indokolás” szerint a tüzérek több lovaglása és a műszakiaknak a gyakorlati kiképzésben végzett „megerőltető munkája” ellensúlyozza.

A téli évadban egy napra 6, kivételesen 7 tanóra esik, a nyáriban 7.

Az egy napra eső elméleti órák száma			
Évad	Gyalogság, lovasság	Tüzérség	Műszaki
Téli (heti/idény)	4/16	4/36	4/48
Nyári (heti/idény)	3/51	4/16	4/18

A nyári évadban a gyalogság, a lovasság és a műszakiak elméleti órája 10%-kal, a tüzéreké 7%-kal kevesebb, mint télen. A tüzérek és műszakiak elméleti tárgyainak tanítási ideje télen és nyáron egyaránt 8–13%-kal nagyobb a gyalogságénál és a lovasságénál.

A nyelvtanítással kapcsolatban az „Indokolás” megjegyzi, hogy a heti három óra az a „minimum, ami mellett még eredmény elérhető”. A német nyelv kötelező, és csak azok tanulhatnak más nyelvet, akik elérték benne a kívánt szintet. Választható nyelvek: francia, angol, szlovák és román.

A tantervtervezet 7. §-ának B. része foglalkozik a gyakorlati időszakokkal. A gyakorlati időszak foglalkozásainak megtervezését döntően befolyásolták a rendelkezésre

álló gyakorlótáborok, lőterek és tanalakulatok. Ami a kihelyezéseket illeti, ezekre nézve ez az érdekes megjegyzés olvasható a tervezetben: „Az akadémián kívül végzendő foglalkozásokon, [...] mikor az akadémikusok a megszokott fegyelmi keretektől és rendből kiemeltetnek”, jó alkalom kínálkozik arra, hogy őket „alaposan megfigyeljük”, és esetleges helytelen magatartásukat „oktatás tárgyává tegyük”. Minden tanár kötelessége, hogy a „rend betartását [...] még nehéz viszonyok között is megkövetelje”. Ugyanakkor alkalmat kell adni arra, hogy a foglalkozások keretei között az akadémikusok „önálló munkakörhöz [...] jussanak, s ezzel őket önállóságra neveljük”. Majd így végződik ez a rész: „Különös figyelemmel kell lenni arra, hogy az akadémikusok a Ludovika Akadémiát – hagyományos hírnevéhez képest – minden alkalommal [...] méltóan képviseljék.” Egyébként a tervezethez igen részletes „Írányelvek”-et csatoltak, de ezeket később ismertetem.

A 8. § címe: „A vallásosság ápolása”. Ez olvasható itt: „A vallásosságot, mely az erkölcsös életmód és az ember jellemét nemesítő tulajdonságok alapja, az akadémikusokban állandóan ébren kell tartani és megszilárdítani. [...]” Lehetővé kell tenni tehát a vallás gyakorlását. Vasár- és ünnepnapokon vallásfelekezetek szerinti kötelező istentiszteletet kell tartani.

A tervezet kitér a tankönyvekre és könyvatos tansegédletekre. Ilyenek csakis HM-engedéllyel rendszeresíthetők és használhatók.

Az egyes tantárgyakkal és az óraszámokkal kapcsolatban még ezek olvashatók a tervezetben: „Teljesen új tárgy a Csapatpedagógia és csapatszolgálat. [...]” A tárgy a csapatszolgálatra készít elő.

Ami a gyakorlati kiképzést általában illeti, a tervezet rámutat, hogy a háború előtti tanrendhez képest órászámai jelentősen megnövekedtek, az alábbiak szerint:

Időszak	Kiképzési idő (év)	Heti		Összes	
		téli	nyári	téli	nyári
		évadban (óra)			
A háború előtt	3	4	10	12	30
A tervezet szerint	4	6	11	24	44

A növekedés aránya tehát 47%.

A katonai földrajz óráinak számát a minimálisra csökkentették, mert amint a tapasztalatok mutatták, a rá fordított idő és energia nem térült meg.

Teljesen új tárgy a gyalogság és a lovasság részére a „Tüzérismeret”. A tantárgy célja az, hogy a gyalogos és lovas akadémikusok megismerjék a tüzérség működését és az „együttműködéshez a gyakorlati érzéket megkapják”.

Magára a tüzérségre térve, a tervezet ismerteti azokat a tárgyakat, amelyek órászámát csökkenteni kellett. Ezek a csökkentések tették lehetővé, hogy a tüzérek órászáma ne emelkedjék a téli időszakban 38 fölé.

A „műszaki” tárgyakkal kapcsolatban – amelyeket mi természettudományos alapozó tárgyaknak neveztünk – megjegyzi a tervezet, hogy „a minimumot képezik, különös tekintettel arra, hogy bizonyos (egyetemi) műszaki képesítésnek betudható legyen”.

AZ EGYES TÁRGYAK TANANYAGA

Az adott terjedelmi korlátok miatt lehetetlen lenne az összes tárgy anyagát ismertetni, ezért csak a legfontosabbakkal foglalkozom.

I. Gyalogság és lovasság

A) Harcászat

Tancél

Az akadémikus „[i]smerje és értse meg a fegyvernemek harcának lényegét és kisebb különítményekben való összműködését a harcra vonatkozó szabályzatok alapján.

A gyalogszázad részletes harcának vezetésére minden helyzetben képes legyen; a gyalogság különleges harceszközeinek, valamint a többi fegyvernemek alkalmazásának alapelveit ismerje.

A harcot megelőző és azt követő tevékenységek ismerete.

Képes legyen egyszerű harchelyzetek helyes megítélésére, helyes elhatározásra és szándékának határozott, érthető parancs alakjában való kifejezésére.”

Tananyag

II. évfolyamban: A háború és a harc lényege; az egyes fegyvernemek harcászati kötelékei és alakzatai alapfogalmak: parancs, jelentés, jelzések, összeköttetés; a menet, az elszállásolás, a felderítés és a biztosítás szabályai.

III. évfolyamban: Egyes fegyvernemek és fegyverek sajátosságai, illetve hatásadatai és feladataik.

IV. évfolyamban: Különleges harcmódok; állásharc; különítmények harca; hadijáték, alkalmazó megbeszélés.

Heti tanórák száma

II. évfolyam: Téli és nyári félévben 2–2

III. évfolyam: Téli és nyári félévben 4–4

IV. évfolyam: Téli és nyári félévben 5–3, de nyáron hetenként egy délután harcászati feladatok megoldása a terepen.

Megjegyzés: a tanítás ne legyen elméleti, csakis példákon szabad oktatni. A fő cél a gyakorlati harcászati érzék fejlesztése. Épp ezért a feladatokat az akadémikusok szellemi színvonalához és tudásához kell szabni.

Meg kell jegyezni, hogy a harc oroszlánrészét megvívó gyalogság és lovasság harcászati kiképzése lényegesen magasabb színvonalú volt, mint a többi fegyvernemé. Ez természetesen következett a magasabb óraszámából (lásd: 1–5. melléklet) és abból, hogy a gyakorlati kiképzés óráin ennél a két fegyvernemnél a hangsúly a harcászáton volt, míg a többi fegyvernemnél szükségképpen a speciális szakági feladatokkal foglalkoztak többet.

A harcászati kiképzésért felelős „vezérkari” (később „általános katonai”) tanulmánycsoport-vezetők utasításai mindig hangsúlyozzák a harcászati kiképzés központi szerepét, és azt, hogy a többi tárgy oktatását a harcászával kell egyeztetni.

Miután a harcászati kiképzés nem korlátozódott pusztán a harcászati órákra, indokoltnak tűnik a teljes oktatás fölépítését ismertetni:

1. Lexikális adatok, sémák, eljárási rutinok (harcalakzatok, kiterjedések, oszlophosszak, a felderítés és biztosítás paraméterei, parancstechnika stb.); megtanításuk a gyakorlati szabályzat és a harcászat órákon, valamint gyakorlati foglalkozásokon.
2. A döntési processzus (helyzetmegítélés, elhatározás, tervezés, végrehajtás) gyakorlása:
 - a) a gyakorlati szabályzat órákon főleg terepasztalon, megbeszéléseken;
 - b) gyakorlatokon, az elméleti időszakban raj-, szakasz- és századkötelékben, a nagy gyakorlaton megerősített zászlóaljban, idetartozott még a raj- és szakaszgyakorlatok tervezése és levezetése;
 - c) a harcászat órákon alkalmazó megbeszéléssel (tanteremben és a terepen);
 - d) a végzős IV. évfolyam közel háromhetes harcászati útján, amelyen az ország különböző vidékein más és más terepen hajtottak végre alkalmazó megbeszéléseket. Látni fogjuk, hogy a harcászati útnak ez a formája az 1920-as évek elején még nem forrott ki.

Bár, mint láttuk, a harcászati kiképzés célja a század harcászában való kiképzés, az alkalmazó megbeszélések megerősített zászlóalj keretben folytak, sőt a nagy gyakorlaton arra is nyílt alkalom, hogy egy-egy akadémikus zászlóaljat vezethessen. El lehet mondani, hogy a gyalogos és a lovas akadémikusok kiképzése a harcászában érte el a legnagyobb eredményt. Az évi jelentések általában kiemelik a végzős évfolyamok kiemelkedő harcászati tudását. Egy, az 1930/31-es tanévből származó évi jelentésben például ez olvasható: az akadémikusok „[a] helyzetek megítélésében, az elhatározások szabatos és gyors kialakításában, a tervek kidolgozásában, valamint a harcszerű parancsadásban olyan készséget mutatnak fel, mely a csapattiszti kar zömének tudását meghaladja”. Ez ugyan a csapattisztekre nézve nem nagyon hízelgő, de az volt a helyzet, hogy a Trianont követő zűrzavaros évek és a „rejtés” miatt a nem csapattiszt beosztásban lévő tisztek továbbképzése sok kívánnivalót hagyott maga után. Ez a csapattiszti állomány került azután a háború alatt zászlóaljparancsnoki beosztásba, és közülük sok nem is állta meg a helyét.

Bármilyen soknak is látszik a harcászati kiképzésre fordított idő, az épphogy csak elég volt. Bizonyítja ezt, hogy amikor a háborús években csökkenteni kellett a kiképzési időt, és természetesen a harcászat óraszámát is, a káros hatás azonnal megmutatkozott. 1939-től fogva az iratok tele vannak panasszal a harcászati kiképzés alacsony színvonala miatt.

B) Gyalogsági gyakorlati kiképzés

Tancél

A felavatott hadnagy mint alosztálytiszt és oktató alkalmazható legyen. Az összes gyalogsági fegyver és harceszköz alapos ismerete, és alkalmazásukat szakaszkötelékben is értse. Szükség esetén tudják a századparancsnokot helyettesíteni. Legyenek kiképezve löoktatóvá. Az I. évfolyam befejezésével, mint raj- és szükségszerűen, mint szakaszparancsnokok tudjanak működni.

Tananyag

I–IV. évfolyamban: Ezredig bezárólag az egységek zártrendje és alakításai; kiképzés harctéri szolgálatban; század- és zászlóalj harcgyakorlat; különleges harceszközök, géppuska és aknavető ismerete; helyőrségi őrszolgálat; lökiképzés (előkészítő löoktatástól a harcszerű éles lövészetig); gyalogsági fegyverek belövése, távbecslés, távmérés és irányzás; lövés a tüzéség lövegeivel; gáz kiképzés; minden foglalkozásnál legyen oktatás tárgya az összeköttetés és a műszaki munka, és ebből a célból híradó- és műszaki tisztek bevonása is szükséges.

Heti tanórák száma

I–IV. évfolyam: Téli félévben 6, nyáron 11 óra.

C) Gyalogos gyakorlati szabályzat

Tancél

A szabályzat határozványainak ismerete olyan mértékben, hogy az akadémikus kikerülve a csapathoz, azokat a gyakorlatban és oktatóként alkalmazni tudja.

Tananyag

I. évfolyamban: Egyes és rajkiképzés; a század, a zászlóalj és az ezred zártrendje és harcalkazatai általában; a harctéri szolgálat alakításai, a harcászati szempont mellőzésével.
 II. évfolyamban: Század és zászlóalj alakításai és harcmódja; harctéri szolgálat harcászati vonatkozásokkal.
 III. évfolyamban: Tiszteletadások és díszelgések ezredköteléken.
 IV. évfolyamban: Újonckiképzés módszerei; századkiképzés; az egész anyag átismétlése az oktatás szempontjából, oktatóvá képzés.

Heti tanórák száma

I. évfolyam: Téli és nyári félévben 2–2

II. évfolyam: Téli és nyári félévben 1–1

III. évfolyam: Téli és nyári félévben 1–1

IV. évfolyam: Téli és nyári félévben 2–2

Megjegyzés: a szabályzat határozványait a lehetőséghez képest gyakorlatilag, de legalábbis példák alapján kell oktatni; felhasználható ehhez: a „Magyarázó és harctéri példák” című kiadvány; a közelharcot a szabállyal párhuzamosan kell oktatni.

D) Szolgálati szabályzat

Tancél

A csapatszolgálat és az oktatás szempontjából szükséges részek elsajátítása. Az I. évfolyamban a század belszolgálatát és a katona általános magatartását meghatározó részeket kell megtanítani, hogy be tudjon illeszkedni az akadémia életébe.

Tananyag

I. évfolyamban: A honvéd kötelességei és magatartása; az alárendelt magatartása; lakatnyája és szállásszabályok; szolgálatkezelés általában; tiszteletadások.

II. évfolyamban: Az előljáró (feljebbvaló) magatartása; helyőrségi szolgálat; közrend és közbiztonság, őrszolgálat; személyi szabályok tisztek számára.

III. évfolyamban: Fegyelmi fenytések; becsületügyi eljárás; párbajkódex.

IV. évfolyamban: Különösen a csapatélellettel közvetlenül összefüggő részek ismételése; kiképzés oktatóvá.

Heti tanórák száma

I. évfolyam: Téli és nyári félévben 1–1

II. évfolyam: Téli és nyári félévben 1–1

III. évfolyam: Téli és nyári félévben 1–1

IV. évfolyam: Téli és nyári félévben 1–1

E) Lövésztan és fegyverügy

Tancél

A gyalogság fegyvereinek és löutasításainak ismerete; hatásadatok; kiképzés löoktatóvá és zászlóalj fegyvertisztjé.

Tananyag

I. évfolyamban: A fegyver- és löutasítások határozványai.

II. évfolyamban: Kiképzés tűzvezetővé; lötérszolgálat elemi lőtérén.

III. évfolyamban: Kiképzés zászlóalj fegyvertiszté; harcszerű lőtér berendezése; harcszerű éleslőgyakorlat tervezése és vezetése; fegyverek megvizsgálása és belövése.

IV. évfolyamban: Oktatóvá képzés a gyakorlatban, az I. évf. oktatásánál; a lőtechnika újításainak megismerése.

Heti tanórák száma

I. évfolyam: Téli és nyári félévben 2–2

II. évfolyam: Téli és nyári félévben 1–1

III. évfolyam: Téli és nyári félévben 1–1

IV. évfolyam: Téli és nyári félévben 2–2

A IV. évfolyamban a két órából az elsőt az oktatásra való felkészítésre, a másodikat tényleges oktatásra kell fordítani.

F) Hivatás és álláskötelmek

Tancél

„Megismerése és helyes felfogása azoknak a követelményeknek, melyeket a tiszttel szemben szolgálatban és szolgálaton kívül támasztanunk kell, hogy magasztos hivatásának megfeleljen és a tiszti állás tekintélyét mindenkor megővhassa.”

Tananyag

I. évfolyamban: Hazaszeretet; a hadsereg mint a haza támasza; a hadsereg tisztelete „[z]üllesztésének következményei a közelmúlt [ti. 1918 és 1919. – P. G.] példáin”; „a tiszt hivatása, annak magasztossága, [...] szép s nehéz oldala”; a „tiszt testi és erkölcsi kiváló tulajdonságai: megbízhatóság, kötelességtudás, önfegyelem, idealizmus, kitartás, akarat-erő”; „magánéleti követelmények: lovagiasság, bajtársiasság, előzékenység, szerénység, takarékoság”; „A tekintély tisztelete, mint a törvényes rend biztosítója. A forradalmi és elégedetlen természetek bomlasztó hatása [...]”

II. évfolyamban: Az általános és szakműveltség, valamint a nyelvtudás fontossága; sportszeretet; bajtársiasság és testületi szellem; „A kártya és ivás pusztítása, [...] nemi kicsapongások, mint rossz szokások, [...] önuralom a nemi életben”; „Nemes szórakozások” (művészet, zene, irodalom); „Adósság [...] nyomasztó, sokszor végzetes hatása”; „Potyázás összeférhetetlensége”.

III. évfolyamban: Becsület, tiszti becsület, becsületszó; a stréberség és az egészséges érvényesülési vágy különbsége; lovagias gondolkodás és fellépés; „a tiszt társadalmi élete”; „művelt nők társaságának nevelő hatása, [...] a kávéházi élet káros hatása”; a társadalmi élet formáságai; a tiszt otthona és családi élete.

Heti tanórák száma

I–III. évfolyamban a téli félévben 1–1 óra.

F) Csapatpedagógia és csapatszolgálat

Tancél

„Tapasztalati útmutatást adni a csapatszolgálat ellátására és a legénységgel való gondoskodó és helyes bánásmódra.

Megismertetni a csapatéletet és a csapatszolgálattal járó mindazon kötelességeket, amelyek nem illeszthetők be a tantárgyak keretei közé.”

Tananyag

„A tiszt hivatása a csapatnál, mint előljáró, oktató és nevelő.” A legénység erkölcsi és szellemi színvonala származás és foglalkozás szerint. Tömeglélektani jelenségek. A vezetés módszerei és eszközei (határozottság, személyes példa, tekintély, gondoskodás, lelkesítés, önzetlenség, „néha kíméletlenség”); a gyalogezred csapatszolgálata, a század belszolgálata; ügymenet, újonckiképzés; kiképzési tervezetek; gyakorlattervezés; a legénység művelése, a hazafias szellem fenntartása; „a gyalogsági szellem ébrentartása és fejlesztése”; öltözet és felszerelési szabályzat.

E tantárgy keretében kell oktatni mindazon kötelességeket, amelyek a századszolgálaton kívül az alantos tisztre hárulhatnak (segédtiszti, becsületügyi választmányi tag, étkezdevezető, lőtér gondnok, sportvezető stb.).

Heti tanórák száma

A IV. évfolyamban téli és nyári félévben 2–2.

G) Technológia

Tancél

A fizika és a kémia technológiájából olyan ismeretek megszerzése, amelyek „a gyakorlati életben és katonai szempontból fontos szerepet játszanak, valamint magasabb kiképzéshez és más tantárgyak megértéséhez, illetőleg kiegészítéséhez szükségesek”.

Tananyag

II. évfolyamban: Gőz- és gázgépek; tüzelőanyagok; gépkocsi szerkezete; gázok tulajdonságai; gázharc és gázvédelem; meteorológia.

III. évfolyamban: Elektromosság és elektromos meghajtású gépek; rádió; repülő; kohászat; bőr- és kaucsuktechnológia.

Heti óraszám

A II. és III. évfolyamban téli és nyári időszakban 2–2 óra.

H) Jogi és államtudományi ismeretek

Tancél

Az általános műveltség fejlesztése és a csapattiszti szolgálatot közvetlenül érintő jogi kérdések megismerése.

Tananyag

Magánjogi, közjogi, közigazgatásjogi alapismeretek; jogtörténet; nemzetközi és büntetőjog; katonai vétségek és büntettek, a katonai büntetőbírói hatalom működése.

Heti tanórák száma

III. évfolyamban téli és nyári félévben 1–1 óra.

I) Nemzetgazdaságtan és társadalmi ismeretek

Tancél

Mindazon problémák megismerése, amelyek „a mai társadalmi érintkezés alkalmával lépten-nyomon előfordulnak” és amelyek a legénység erkölcsi és politikai nevelésénél szóba kerülhetnek.

Tananyag

I. évfolyamban: Elméleti közgazdaságtan, a) Forgalmi gazdaság; b) Nemzetgazdaság; c) Világgazdaság.

II. évfolyamban: Közgazdasági politika, a) Különböző gazdaságpolitikai rendszerek; b) Agrárpolitika; c) Iparpolitika; d) Kereskedelempolitika; e) Közlekedéspolitika; f) Szociálpolitika.

III. évfolyamban: A társadalomtudomány alapkérdései; a társadalom alapfogalmai; autoritárius és demokratikus társadalmak; az állam; államformák.

II. Tüzérség

A) Harcászat

Tancél

„Általában, mint a gyalog évfolyamokban, azon fejezetek különös hangsúlyozásával, melyekben a tüzérségnek különleges szerep jut. Követelni kell a gyalogság harcának teljes megismerését és megértését, a tüzérség harcának pedig részletekben való vezetését.”

Tananyag

Évfolyamonként, mint a gyalogságnál.

Heti tanórák száma

II. évfolyam: Téli és nyári időszakban 1–1

III. évfolyam: Téli és nyári időszakban 2–2

IV. évfolyam: Téli és nyári időszakban 5–4

Ezenkívül a nyári időszakban egy egész délután a terepen.

B) Tüzér gyakorlati szabályzat

Tancél

A szabályzat ismerete „az ütegparancsnok számára szükséges terjedelemben, kivéve azokat a határozványokat, melyeket a harcászat tárgyal, és amelyek a lovaglásban és a hajtásban való kiképzésre vonatkoznak”.

Tananyag

II. évfolyamban: Fogatolt egységek vezetése, jármódok; zártrendi alakzatok ütegben és érintőlegesen osztályban, valamint ezredben; kezelőtisztesek kötelességei; harckiképzés: tüzelőállás és figyelőhely, felderítő járőr; felderítés, együttműködés a gyalogsággal.

III. évfolyamban: Lő-, anyag- és lőszerpótlás; fogatolt osztagok díszelgése.

Heti tanórák száma

II. évfolyam: Téli és nyári időszakban 2–2

III. évfolyam: Téli és nyári időszakban 1–1

C) Tüzérlövésstan

Tancél

„A tüzéség lövőszabályzat alapos tudása és gyakorlati alkalmazása. A lövés elméletének alapfogalmai, a lövőszabályzat megokolása.”

Tananyag

III. évfolyamban: Lőszabályzat: lövedékpálya, szórás és találati valószínűség; célok fajai és rombolásuk; lövedékhatások; lövés megfigyelése és célfelderítés; lösegédletek; löelemek meghatározása; a tűzharc jellemzői.

IV. évfolyamban: Lőszabályzat: tüzelőeljárás megismerése és begyakorlása; grafikonok, ütegtervek; tüzelés mérőszázad mérései és repülőmegfigyelés alapján; terv- és hangmérés, légvédelmi tüzéség; gázlövés. Ballisztika: belső ballisztika, a lövés hatása a lövegre; a cső hátrasiklása; külső ballisztika; lőtáblázatok szerkesztése; találati valószínűség és a valószínűségelmélet elemei; szórás és találatkép.

Heti tanórák száma

III. évfolyam: Téli és nyári időszakban 4–3

IV. évfolyam: Téli és nyári időszakban 3–3

III. Műszakiak

A) Építési enciklopédia

Tancél

„Az alapozás, magas- és vízépítés alapvető és legfontosabb fejezeteinek elsajátítása oly mértékben, hogy egyszerű épületeket önállóan tervezni és a kivitelezést, mint építésvezető irányítani tudja.”

Tananyag

III. évfolyamban: Építészet elmélete és története; építési anyagok technológiája; statika; építőipari munkák.

IV. évfolyamban: Különböző épületszerelői munkák (ács, asztalos, lakatos, vízszerelő stb.); lakóház és barakk tervezése.

Heti tanórák száma

III. évfolyam: Téli és nyári időszakban 2–2

IV. évfolyam: Téli és nyári időszakban 2–2

IV. Híradók

A) Összekötő (híradó) szolgálat I–II. rész

Tancél

„Az összekötő (híradó) eszközök harcászati alkalmazása, szervezése; kiképzés járőr és századparancsnokká, valamint összekötő ügyi (híradó) előadóvá.”

Tananyag

II. évfolyamban: A távíró története; különféle híradó eszközök teljesítőképessége; a csapattávbeszélők szervezete; a századparancsnok és előadó kötelességei; az összes híradó eszköz harcászati alkalmazása alkalmazó megbeszélés keretében.

Heti tanórák száma

II. évfolyam: Téli és nyári félévben 1–0

III. évfolyam: Téli és nyári félévben 3–3

GYAKORLATI IDŐSZAK

A gyakorlati időszak foglalkozásainak megszervezését és beosztását külön „Írányelvek” szabályozzák. A gyakorlati időszak június 1-től augusztus 15-ig tart, tartama 61 nap. 7, 5, 14 és 35 napos szakaszok vannak benne (lásd: 6–8. mellékletek), amelyek elnevezése és tárgya a következő:

I. 7 napos szakasz

A sporthét. Ez alatt rendezik a sportversenyeket és sportünnepélyeket. Érdekes itt ez a megjegyzés: „A sportünnepély [...] gazdagítsa az akadémia hagyományait és fejlessze az akadémikusok érzékét a magas színvonalú ünnepélyek és előadások megrendezésére.”

II. 5 napos szakaszok

- a) „Tanulságos telepek és intézetek megtekintése.” A gyalogság I–II. évfolyamában. Olyan telepek megtekintéséről van itt szó, amelyek a katonai és általános ismereteket gyarapítják (katonai üzemek, gyárak, laktanyák, postaközpontok, pályaudvarok stb.).
- b) A „tüzér kiképzés szempontjából tanulságos telepek vagy intézetek megtekintése.” A III. tüzér évfolyam számára.
- c) A gyalogság III. évfolyama számára „Terepfelvételi előgyakorlat”; megismerkedés a terepfelvétel műszereivel, a háromszögeléssel, magasság- és távolságméréssel.
- d) A gyalogság és tüzérség IV. évfolyama számára „Tanulmányutazási előkészületek és tereplovglás”; előkészület a 14 napos tanulmányútra, ugyanakkor a terepen való lovglás és távlovglás gyakorlása.
- e) A híradók mindhárom évfolyamánál az ötnapos gyakorlat célja: „Állandó vonalak tervezése és kitűzése.”

III. 14 napos szakaszok

- a) „Műszaki gyakorlat” a gyalogság és a híradó III. évfolyama számára. Célja, hogy mindazt, amit az akadémikusok az I. és II. évfolyamban műszaki ismeretekből elsajátítottak, most gyakorlatban hajtsák végre. Amint az „Írányelvek”-ben olvasható, nagy szükség van erre, mert „a világháború tapasztalatai szerint a gyalogos tiszteknek műszaki téren több érzékre, nagyobb gyakorlati ügyességre és önállóságra van szüksége”. A gyakorlat felöleli a fedezékkészítést, állásrendszer kiépítését, átkelési eszközök készítését, a hadihídanyag megismertetését. A gyakorlatot valamelyik utászegységnél kell végrehajtani.

- b) „Terepfelvétel” minden fegyvernem III. évfolyama részére. A gyakorlat tárgya főleg harctéri vázlat és látrajz készítése. A későbbi években a gyakorlat célja elsősorban terepfelvétel.
- c) A tüzér III. évfolyam számára „Földmértani gyakorlat”, geodéziai mérések, szerkesztések.
- d) „Nagyobb mezőgazdasági és ipari telepek tanulmányozása” az I. évfolyamban. Üzemek szerkezetének, vezetésének és a termelés folyamatának megismerése és a gazdálkodás területén „fölbreszteni az akademikusok gyakorlati érzékét”. A tervezet „kívánatosnak” tartja, hogy az akademikusok a termelőmunkában is részt vegyenek.
- e) „Tanulmányi utazás” minden fegyvernem IV. évfolyama részére. Később ez a foglalkozás a „Harcászati utazás” elnevezést kapta, és elsősorban a harcászati kiképzést szolgálta, sőt bizonyos fokig megkoronázta azt. Az 1920-as évek elején inkább országismeretről van szó, és csak mellékesen harcászati alkalmazó megbeszélések végrehajtásáról.

IV. 35 napos szakasz

Végül a 35 napig tartó nagygyakorlat, kihelyezéssel egybe kapcsolva. (Várpalotára, Hajmáskérre, Piliscsabára, az Esztergom-táborba stb.) Ebben az időszakban a gyalog zászlóalj és a lovas szakasz szoros együttműködésben század és zászlóalj gyakorlatokat hajt végre. Ekkor kerül sor a harcszerű éles lögyakorlatokra is. A tüzérség ebben az időszakban önállóan harcgyakorlatokat és lögyakorlatokat hajt végre. Az időszak második felében a gyalogság gyakorlataihoz csatlakozik támogató ütegeként.

A híradók és műszakiak speciális fegyvernemi gyakorlatokat hajtának végre.

Már abban a forrásanyagban is, amelyet a rendelkezésemre álló rövid idő alatt kutathattam, több, az 1920-as tanterv eredményeit megmutató adatra bukkantam. A teljes vagy legalábbis teljesebb kép megalkotásához természetesen jóval több kutatásra lenne szükség.

Három forráscsoport nyújtott igen hasznos adatokat: a Ludovika Akadémia parancsnokának a Honvédelmi Minisztériumba felterjesztett „Évi jelentés”-ei, a Tanulmánycsoport vezetői értekezletéről felvett jegyzőkönyvek és a parancsnok által kiadott „akadémikusi” napiparancsok.

A kutatásaim során először az 1923/24-es tanévből származó „Évi jelentésre” bukkantam rá.⁴⁹ Ennek első része évfolyamonként ad számot az egyes fegyvernemek kiképzési eredményeiről. A gyalogság kiképzéséről ez olvasható a jelentésben:

„A gyakorlati kiképzés eredménye általában jó. A felavatottak általában jól alkalmazhatók zárt rendben, mint szakasz- és századparancsnokok, harcban mint szakasz-, szükségszerűen századparancsnokok. A géppuskás század- és szakaszparancsnoki

⁴⁹ HL Ludovika Akadémia iratai, Tantervek 1920–1930. 105. doboz.

teendőiben otthonosak. Minden különleges harceszköz kezelésében megfelelően jártasak; az e téren tartandó oktatást önállóan is tudják vezetni.

Ismereteik a lövészet oktatásához igen jók.

Ezek szerint a felavatott IV. évfolyambeli akadémikusok a modern kiképzéshez szükséges oktatási alappal oly mértékben rendelkeznek, hogy a csapatkiképzés menetében minden zökkenés nélkül bele tudnak helyezkedni.

A tanári karnak az a benyomása, hogy a felavatott gyalogos hadnagyok, akik immár teljes 4 éves kiképzésben részesültek, semmivel sem állnak mögötte a béke-kiképzés színvonalának.”

A jelentés kitér a gyakorló- és lőtérhasználat problémáira. Igen hátrányos volt az elméleti időszakban, hogy a ténylegi lőtér messzesége miatt az elemi iskolalövészet minden aktusa egy egész napot vett igénybe. Sokkal jobb volt a helyzet a gyakorlati időszakban, amikor is a kenyérmezei táborba történt kihelyezés alatt a lőtér és gyakorlóter közelsége folytán a probléma nem merült fel.

A gyakorlati kiképzésben minden kitűzött kiképzési célt el lehetett érni, egyedül az egész kiképzésnek szinte zárókövét jelentő vegyes fegyvernemi zárógyakorlatot nem lehetett végrehajtani a több napig tartó esőzés miatt.

A tüzérek kiképzése is megfelelő eredménnyel végződött. Ez áll a jelentésben: „A kiképzés célja általában eléretett. Az idén felavatott a hadnagyok úgy gyakorlati, mint elméleti tekintetben az ütegnél beosztott alantos tisztségre összes követelményeinek általában jól fognak megfelelni. A tüzér alantos tisztre jelenleg háramló igen sok különleges feladat (terv- és hangmérés, háromszögelés, különleges lövegek kezelése stb.) elsajátítására irányuló gyakorlati kiképzésük azonban az akadémián idő- és főképpen anyagihiány miatt csak igen korlátozott mértékben történhetett, úgy, hogy e téren való alkalmaztatásukra tanfolyamokba való vezényeltetésük azután is elkerülhetetlen marad. Ezzel szemben elméleti oktatásuk ez irányban is olyan alapot biztosít számukra, hogy intenzív továbbképzésük bármely tekintetbe jövő szolgálati ágban nehézséget nem okozhat.”

Majd ez áll a jelentésben: „Rendkívül előnyös volt a 35 napos kihelyezés Hajmáskérre, ahol módjában volt az ütegnek különböző löveganyaggal gyakorolni.”

Viszont nehézségek adódtak abból, hogy a tüzér különítmény legénységének létszámát éppen a Hajmáskérre való elindulás előtt csökkentették, ezért rögtönzésekkel kellett élni. De időhiány is fellépett, és emiatt nem lehetett végrehajtani a harcszerű lögyakorlatokat. Az említett esőzés miatt pedig nem került sor a gyalogsággal való együttműködésre a zárógyakorlaton. Hátráltatta a kiképzést az is, hogy az akadémikus üteg löveganyagából két, 8 cm-es tábori ágyú éles lövésre nem használható. Látni fogjuk, hogy ilyen és ehhez hasonló elemi hiányosságok a későbbiekben is előfordulnak.

Híradó kiképzés. Ez teljesen új kiképzési ág, és ebben a tanévben avatták fel az akadémián az első híradó tiszteket. Kiképzésük nem volt teljes, mivel csak két évig részesültek szakkiképzésben, és matematikai tudásuk is eléggé hiányos.

Műszakiak. A jelentésben ez olvasható: „A felavatott hadnagyok a műszaki csapat minden szolgálatában igen jól vannak kiképezve; elméleti tudásuk a követelményeknek megfelel; gyakorlati alkalmazhatóságuk általában igen jó.”

A jelentés kiadósan foglalkozik az akadémikusok fegyelmével és erkölcsével. A háborút követő évek zavaros viszonyait tükrözik ezek a megállapítások: „Hazánk nyugtalan közéleti viszonyai, melyek a honvédségben is éreztetik hatásukat, ismeretesek az akadémikusok előtt. A gyakori rendszerváltozások, melyek miatt az akadémikus már az akadémián is kénytelen arra gondolni, meg fog-e maradni csapattisztnek, meg fog-e maradni fegyverneménél: [...] a honvéd tisztnek nehéz anyagi, de főleg erkölcsi helyzete, mely szerencsétlen viszonyaink miatt nem áll a társadalmi megbecsülésnek azon fokán, mely megilletné; az intelligencia körében is lábra kapott antimilitarista irányzat; mindez erősen foglalkoztatja akadémikusainkat, [...] lohasztja lelkesedésüket, [...] sőt, kétségeket támaszthatnak bennük arra nézve, vajon helyesen választottak-e pályát.”

Morálisan igen rossz hatással van az akadémikusokra az elterjedt protekció. Azt, hogy avatás után ki, melyik helyőrségbe kerül, nem egyszer nem az érdemek, az akadémián felmutatott eredmény dönti el, hanem a magas kapcsolat. Ugyanígy az akadémiára való felvételnél is érvényesül a pártfogás, úgyannyira, hogy még olyan eset is előfordult, hogy érettségi nélkül vettek fel valakit az akadémiára.

A tanári karnak ugyanolyan fenntartásai vannak a szülőkkel szemben, mint amilyeneket a katonaiskoláknál is láttunk. Ez olvasható a jelentésben: „A szülők csak akkor érdeklődnek, ha baj van, egyébként örülnek, hogy odahaza egy tehermentéssel kevesebb, s a dolog további menetét az akadémiára bízzák.

Túlságosan sok az olyan szülők gyermeke, akik elváltan élnek, ez a nevelésre rossz hatással van. Ezen segíteni nem lehet ugyan, mert ezt is a kor szelleme diktálja; de mint jelenséget a nevelés nehézségei közé kell iktatni.”

A testedzésre vonatkozó rész kiemeli a polgári életből fölvert elsőévesek „feltűnő hiányosságait”, majd ez következik: „A kultuszminiszternek ezt tudomására kellene adni azzal a kéréssel, hogy a testnevelés tanítását, különösen pedig a cserkészetet kötelezővé tegye.”

A háborút és Trianont követő évek rendkívüli nehézségeit mutatja a következő megjegyzés: „Az akadémiai kiképzés és oktatás, egy lezajlott világháború után, a legszükségesebb előírások és szabályzatok hiányában kezdődött meg 1919-ben, minden tankönyv vagy tansegédlet nélkül, egészen új alapokon és teljesen új tanterv szerint. Az akadémia gyalogsági, lovassági és tüzérségi kiképzése kibővült teljesen újonnan a műszaki és híradó kiképzési ágakkal. E két utóbbi kiképzési ágban a tanítási segédletek különösen fontosak. A tanítás megkezdésekor semmi sem állt rendelkezésre, és ami ma van, az még mindig kevésnek, majdnem semminek mondható, ha összehasonlítást teszünk a volt mödlingi műszaki akadémia felszerelésével.”

A trianoni korlátozásokat kijátszó „rejtés” miatt voltak tisztok, akik nem hordhattak egyenruhát, így előfordult, hogy az akadémiára beosztott tiszt civil ruhában vonult ki az akadémikusokkal kiképzésre. Egyet kell értenünk a jelentés írójával, hogy ilyesfajta dolgok veszélyeztették az akadémia tekintélyét.

Rendkívül hátrányos volt a tanítás, a nevelés, a fegyelem, sőt az egészségügy szempontjából is a zsúfolt elhelyezés. Amint a jelentés írója megjegyzi, az akadémia 240–250, 14–18 éves növendék befogadására épült, és jelenleg 550 18–23 éves akadémikus lakja. Az 1883-ból származó tantermi berendezések még középiskolai követelményeknek sem felelnek meg. Ugyanígy a hálótermi elhelyezés is elfogadhatatlan: 60–70 akadémikus fekszik egy hálóteremben. Nincs díszterem sem, ahol gyűléseket, előadásokat lehetne tartani.

A háborús évek és a forradalmak hatását mutatja a középiskolai tanítás színvonalának alászállása. Az 1925. október 8-án kiadott akadémikusi parancs szerint a 116 pályázó közül csak 73-at vettek fel az akadémiára, de akit fölvettek, azok közül is kevés olyan van, aki a követelményeknek minden tekintetben megfelel. Csak azért vette föl őket a vizsgabizottság, mert „reményt nyújtottak arra”, hogy a kiképzés során majd mégis beválnak. A „hellyel-közzel botrányosan hézagos” középiskolai ismeretek nem nyújtanak kellő alapot a katonai és műszaki tantárgyak anyagának elsajátításához. Ezért az akadémia I. évfolyamában kell majd a hiányokat bepótolni. A tantárgyak anyagát erre való tekintettel állították össze. Fokozza a bajt, hogy a reáliskolai nevelőintézetből bekerültek tudása is hasonló.

A parancs második pontja az akadémikusoknak az akadémián kívüli magatartásával foglalkozik. Az akadémia parancsnoka, Sipos tábornok örömmel értesült róla, de személyesen is tapasztalta, hogy „egyes, a fővárosba szabadságot akadémikus úgy megjelenés, mint öltözködés és az utcán tanúsított magatartás szempontjából, az akadémia jó hírnevéhez méltóan reprezentálta az akadémiát”, Kőszegről pedig olyan jelentést kapott, hogy „az ott nyaraló akadémikusok előkelő, finom és úri modorukkal, mintaszerű katonás magatartásukkal” elismerést vívtak ki. Sajnos azonban nem mindegyik akadémikus viselkedett így! Volt olyan akadémikus, akit hat nap szigorított fogsággal kellett megfenyíteni, mert „gyalog tiszti kardot” viselt, egy másikat pedig a miskolci állomásparancsnok fenytett meg, mert az „előírástól eltérő hajtókát viselt”. Vannak tehát akadémikusok, akikből hiányzik „a meggyőződéses fegyelem”, és mihelyt nincsenek ellenőrzés alatt, „rögtön lepattogzik róluk a felületes máz, melyet az erkölcsi és katonás nevelés rájuk kent”. Ezzel zárja megrovását Sipos tábornok: „Azokat az éretlen, diákcsinyszámba menő, a középiskolai padokban fölszedett rakoncátlan szokásokat, melyek semmiképpen sem méltóak az akadémikusokhoz, sem pedig az akadémiához, ajánlatos lesz már végre-valahára levetkezni!”

Megütrödve értesül Sipos tábornok arról is, hogy az akadémikusok nem tegezik egymást, holott „A mi régi és jelenlegi hadseregünk legszebb szokásaihoz, a mindent átfogó bajtársias érzületet kifejező »tegeződés« tartozott és tartozik. [...] De másrészt a magyar úri társaságban is [...] bevett szokás a tegeződés.” Elrendeli tehát, hogy tekintet nélkül az évfolyamra, szolgálaton kívül az akadémikusok tegeződjének. Mindez természetesen nem érinti a köteles tiszteletet, amivel az alacsonyabb évfolyambeliek az idősebbekkel szemben tartoznak. 1925. október 14-én kiadott parancsában Sipos tábornok fölhívja az akadémikusok figyelmét a „magyar úri társaságba” való beilleszkedésre. Ehhez jó megjelenés és jó modor kell, de ez még nem elég, „ahhoz, hogy fiatal tiszt, főleg egy

leányokból és fiatalasszonyokból álló társaságban érvényesülni is tudjon. Főleg manapság, amikor a táncdüh jobban tombol, mint valaha, amikor [a társaság] [...] akár egy előszedett gramofon recsegő hangjaira is, de rögtön táncra perdül! Mert hiába, a kor és az idők szokásaival szembe helyezkedni nem lehet!” Ezért a téli hónapokban az akadémikusok „egy szakavatott táncmester vezetésével táncoktatásban” fognak részesülni, mégpedig úgy, hogy farsangra tudjanak táncolni. „De ne értsen félre egy akadémikus se! Nem akarok én az akadémikusokból parkett-táncosokat, foxtrott lovagokat vagy bár-gavallérokat nevelni!” Csupán azt akarja, hogy megállják helyüket a társaságban.

Sipos tábornok fáradhatatlan volt az akadémikusok hibáinak gyomlálásában. 1926 márciusában, amikor kézhez kapta a félévi záratról szóló jelentést, fölháborodva „a botrányos eredményen”, négyoldalas, sűrűn gépelt parancsban dorgálja meg az akadémikusokat.

Az eredmény valójában lehangoló! 529 akadémikusból 74 bukik el a vizsgán, és ezek közül 20 olyan van, aki „alig nyújt reményt arra, hogy az Akadémia céljainak meg fog felelni”. A magyarázatot a kimenők liberális engedélyezésében és a kötelező ismétlés eltörlésében találja meg. „Mindezek dacára sem fogom a cselekvési szabadság terén nyújtott kedvezményeket megnyirbálni, mert az akadémikusokat még az életbe való kilépés előtt itt, ezek között a falak között akarom önállóságra és komoly felfogásra nevelni” – jelenti ki elszántan, legyőzve csalódását. Az ellenszert abban látja, hogy még jobban szigorítani fogja az elbírálást, és ha kell, nem fog visszariadni a legvégsőktől sem – az elbocsájtástól!

Majd részletesen foglalkozik az egyes osztályok eredményeivel. Legjobbak a IV. évfolyam eredményei és legrosszabbak az I. évfolyamé. Tanulmányi, de magaviseleti szempontból is a tűzérek vezetnek. Ezzel szemben „gyatra” a műszaki III. évfolyam eredménye. A gyalogos osztályok azonban még a műszakiaktól is elmaradnak, és közülük is a III. osztály eredménye „botrányos”.

A legnagyobb baj azonban a huszároknál van. „Szorgalom és kötelességteljesítés tekintetében” ők foglalják el az utolsó helyet. Majd ilyen drámai kijelentések olvashatók a parancsban: „Lovasság, mely hátul kullog! Mily harcászati képtelenség! Amióta az akadémia fönnáll, ilyen gyatra összeállítású, ennyire komolytalan, ennyire felületes gondolkodású akadémikusokból a lovas szakasz még nem volt összeállítva!”

Az 1927. szeptember 20-án kelt akadémikusi parancs statisztikát közöl az előző, 1926/27-es tanév év végi tanulmányi eredményeiről:

Osztályzat	Akadémikusok	
	száma	aránya (%)
kitűnő	28	5,2
jeles	96	17,6
jó	389	72,9
elégséges	3	0,6
elégtelen	20	3,7
Összesen	536	100,0

Az elégtelen osztályzatú akadémikusok közül 16-ot osztályismétlésre utasítottak, 4-et pedig elbocsájtottak. Egyébként a teljes létszám 544 fő volt, de közülük 8-at általam nem ismert okok miatt nem zártak le és nem osztályoztak.

Az 1926/27. évi zárójelentésnek alábbi részletei érdemelnek figyelmet. A felavatott IV. éveseket így minősíti a jelentés:

A gyalogsághoz fölavatottak „[a]z elmúlt kiképzési év során az új gyakorlati szabályzatokra és egyéb kiképzési utasításokra képeztettek át. Az ezen értelemben végrehajtott gyakorlati kiképzés eredménye teljesen kielégítő.

A felavatott IV. éves akadémikusok mint raj- és szakaszparancsnokok, továbbá mint a raj és szakasz harcgyakorlatainak tervezői és vezetői igen jól, mint századparancsnokok általában jól, mint az iskolalövés vezetői igen jól vannak kiképezve, s végül a géppuska és egyéb harceszközök alkalmazását helyesen értékelik – kezelésükben teljesen jártasak.

A csapatszolgálat első éveiben rájuk háramló munkakörben (raj és szakasz harc-kiképzésének vezetése) előreláthatólag igen jól meg fognak felelni.

Az október hó elejétől december hó végéig terjedő időben végzett újonckiképzés ideje alatt a IV. évesek, mint újoncoktatók szerepeltek; a március hó végéig terjedő időben a raj-, április és május havában a szakasz-, a kihelyezési időszak alatt pedig a század és zászlóalj kiképzés vétetett elő.

A IV. éves akadémikusok mindenkoron nemcsak mint parancsnokok, hanem a raj és szakasz kiképzési időszakban mint gyakorlatvezetők (felügyelet és irányítás mellett) is szerepeltek; a század kiképzési időszakban a gyakorlatvezetők az oktatótisztek, a zászlóalj kiképzési időszakban pedig a századparancsnokok voltak.”

A tüzérséghez fölavatottak: „a folyó évben végrehajtott gyakorlati kiképzése a múlt évinél lényegesen jobb eredményeket hozott, amelyek minden tekintetben igen jónak minősíthetők. Az idén felavatott főhadnagyok az üteg alantos tiszti szolgálatban gyakorlatilag is igen jól, mint ütegpáncsnokok pedig jól lesznek alkalmazhatók.

A gyakorlati kiképzésben mutatkozó eme javulás oka elsősorban a gyakorlati kiképzési időszakok előnyös beosztásában, valamint a kiképzési tervezet és anyag célszerű, a jelenlegi viszonyoknak minden tekintetben megfelelő átdolgozásában és alkalmazásában, végül pedig az október hó elején 3 hétre terjedő újonckiképzési időszaknak rendszeresítésében rejlik.

A IV. évfolyam akadémikusai a kihelyezés alatt hasonlóan, mint a múlt évben, az ütegpáncsnoki és tiszti helyekre osztattak be megfelelő váltakozással, és ezen munkakört úgy a belszolgálatban önállóan, a gyakorlati foglalkozásoknál (harcgyakorlatoknál és lögyakorlatoknál) irányítás és felügyelet alatt látták el.

Az akadémikus üteg és tüzérkülönítmény anyagi felkészültségének hiányossága azonban igen megnehezítette és hátráltatta a kiképzést. Szükséges volt a múlt évi gyakorlatok után a lövegeket alapos átjavítás céljából az Anyagbázis műhelyébe leadni, minek következtében az üteg a téli hónapokban csak két löveg felett rendelkezett, mely körülmény a nagy létszáma való tekintettel károsan befolyásolta a kiképzés menetét. De nemcsak a löveganyagban, hanem a rendszeresített és előírt műszeranyagban fennálló hiány is lényegesen hátráltatta az évfolyamok kiképzését.

A löveganyagban és módszerekben említett fogyatékoságok a II. és III. évfolyam kiképzését érintették érzékenyen, mely körülmény különösen a lőgyakorlatok alatt érezte hátrányát és ezen évfolyamokban a folyó tanév gyakorlati időszakában már csak részben volt pótolható.

A hátsólovakban fennálló hiány részbeni pótlására az akadémia parancsnokság a lovas különítménytől 12 hátsólóhoz az átadását rendelte el. Ez a pótlás azonban csak az első napokban bizonyult elegendőnek, fedezve éppen csak a szükségletet, mert az előfordult betegségek és elkerülhetetlen sérülések következtében a rendelkezésre álló lóállomány állandóan a szükséglet alatt mozgott. A lovas különítmény lóállománya 100% erejéig ki lévén használva (lovas szakasz és a zászlóalj szükségletének fedezésére), ezen a hiányosságon nem állott módomban segíteni.

Ennek következménye volt azután, hogy az idén is állandóan több akadémikus vagy gyalog, vagy kocsin vonult ki, és így, ha nem is az egész gyakorlatot, de annak egy részét feltétlenül elmulasztotta.

Tekintettel az átveendő anyag nagy terjedelmére, valamint az igen rövidre szabott gyakorlati kiképzési időszakra, ahol minden tervszerűen és ismétlések nélkül lesz végrehajtva, felette szükséges, hogy az ilyen, az akadémikusok önhibáján kívül keletkező mulasztások elkerültessenek.”

A lovassághoz fölavatottak: „a cél általában elértnek tekinthető. A lovas szakasz a nyári kihelyezés első félideje alatt a 4. huszárezred gyakorlatain vett részt, amikor is alkalmuk volt a IV. éves akadémikusoknak a csapatszolgálat gyakorlati vonatkozásaiba is bepillantást nyerni, az elméletet a gyakorlattal kiegészíteni.

A felavatottak, mint szakaszparancsnokok és alantos tisztek minden bizonnyal be fognak válni, mint századparancsnokok, azonban csak elméleti ismertekkel rendelkezvén – csupán szükségképpen felelhetnek meg.

A lovas kiképzésben részesítendő akadémikusok gyakorlati kiképzése terén már ez idén is hátrányosan érezte hatását az alacsony létszám, amely a jövő esztendőben ismét csökkenni fog; már ezidén is alig lehetett a kiképzés céljaira egy szakaszt összeállítani, a jövő tanévben pedig ez már nem is lehetséges. (E hiány megszüntetése tekintetében a jelentés V. fejezet 12. pontjában tesztek előterjesztést).

Mind további hátrány érezhető volt, hogy a III. éves akadémikusok csak január elejével vétettek lovas kiképzés alá. Az elmúlt tanévben próbaképpen bevezetett eme rendszer azonban már elejtetett, és a jövő tanévtől kezdve, a lovas kiképzés ismét a III. évfolyam elejével veszi kezdetét.”

A műszakiakhoz fölavatottak: „elméleti, valamint a műszaki szolgálat minden ágában való gyakorlati ismeretei oly fokon állnak, hogy a csapatnál minden tekintetben meg fognak felelni, sőt önálló alkalmazásra is alkalmasak.

A robbantási szakmában való gyakorlati kiképzést igen hátrányosan befolyásolta, hogy a robbantási gyakorlatoknál részben nem teljes hatású, részben nem szabványos anyag áll csak rendelkezésre. A technikai kísérleti intézet kiküldöttje a robbantásnál jelen volt, és a robbantószer oktatási célokra való alkalmatlanságát megállapította.

A robbantási gyakorlatoknak szabványos és új gyártású robbantó és gyújtószer nélkül való végrehajtása célt téveszt, mert oktató és tanulságos hatása nincs, miért a jövőben az anyag kiutalása alkalmával kérem ezt figyelemre méltatni.

Az idén ez ideig gyakorlati kiképzési időszak alatt első ízben végzett »Herbert és Kohn«-híd⁵⁰ részletgyakorlatok az akadémikusok ismeretkörét bővítették. Ha ezek a gyakorlatok az akadémiai nevelés ideje alatt 3 éven keresztül lesznek végezhetőek, a fiatal műszaki tiszt olyan alappal és felkészültséggel fog bírni, amelyre ezután tovább építhet. Szükség-hídépítésben az idei gyakorlatok alkalmával az akadémikusoknak alkalmuk volt emeletes cölöpverő taggal, gőzcölöpverővel és emelhető úszóaljazatokkal is dolgozni. A gyakorlat ilyen hasznos végrehajtása részben azért volt lehetséges, mert már az akadémia is rendelkezik szükség-hídanyaggal, részben pedig az egyesített hidász szakaszok parancsnoksága bocsájtotta a hiányzó anyagot rendelkezésre.”

A híradókhöz fölavatottak: „A gyakorlati kiképzés eredményessége általában minden tekintetben jónak mondható. A felavatandók minden irányban oly mértékben lettek kiképezve, hogy a csapatnál jól lesznek alkalmazhatók. A gyakorlati kiképzés lehetőségeit elősegítette, hogy az előző tanévekkel szemben az idén a nyári félév alatt már rendelkezésre állt a 75 W-os rádióállomás és négy málhásló. Az állandó vonalépítés és a kábel-süllyesztés elmaradt, mert erre az idén a nyári kihelyezés alatt nem volt alkalom.

A fegyvernemek együttes gyakorlata alatt igen érezhető volt az idei kivételesen kis létszám (betegség stb.). A múlt évben az akadémia kérelmére, az együttes gyakorlatokra a híradó csoport meg lett erősítve híradó csapatbeli legénységgel, és így a gyakorlatok alatt ki lehetett állítani egy távíró és egy rádió szakaszt, amellyel azután tényleg meg lehetett az együttes gyakorlatokhoz támasztott igényeknek felelni. Az idén az akadémia ezen lehetőséget megteremtő előterjesztése nem volt honorálható, mert az összes vegyesdandároknál ugyanezen időben (augusztus elején) voltak a gyakorlatok megtartva, és így a híradócsapatoknál legénység nem volt nélkülözhető.”

Valamennyi fegyvernemre nézve így összegezi a jelentés a tapasztalatokat: „A felavatott végzett akadémikusnál az előzőekben kimutatott, minden tekintetben igen kielégítő kiképzési eredmény csak akkor fog tökéletessé válni, ha csapatelöljáróik szeretetteljes irányító és nevelő befolyása, főleg az első szolgálati évben kísérőjük lesz.

Augusztus 1-től 15-ig terjedő időben valamennyi fegyvernemi csoport összevonatott, az együttesen, egyes fegyvernemekkel tartott gyakorlatok során néhány akadémikusnak alkalom adatott, hogy zászlóalj erejű csoport vezetésében is gyakorolhassa magát.

Ugyancsak egyes fegyvernemekkel tartatott meg a harcszerű lövészet főgyakorlata is. Ezek a gyakorlatok felette hasznot hajtóaknak bizonyultak, mert a fegyvernemek összműködésének szükségességét gyakorlatilag érzékeltetik.”

⁵⁰ Kohn János által 1887-ben készített, vaselemekből összeszerelhető, rácsos szerkezetű, 30–45 méter feszítávolságú hadihíd, illetve Herbert Ferenc mérnökkari tiszt 1908-ban készített, kisebb közúti áthidalásokra alkalmazott vas hadihídja, amelynek maximális feszítávolsága 25 méter volt. Mindkettőt használták katonai célokra a második világháború végéig (H. G.).

Áttekintve az I. évfolyam műszaki gyakorlati kiképzését, a II. éves tüzér és műszaki akadémikusok földmértani gyakorlatát, a III. évesek terepfelvételi gyakorlatát, a jelentés megállapítja, hogy mindegyik kiképzési ágban elérték a kiképzési célt.

A IV. évfolyam harcászati útjára vonatkozóan ez áll a jelentésben: „harcászati utazás mondhatni egész Csonkamagyarországot felölelő útitervvel június hó első felében hajtotta végre. Ennek során beigazolódott, hogy valamennyi negyedéves akadémikus a harcászati szabályzat elveit ismeri, a korszerű harcászati elvekkel tisztában van, és hogy zászlóalj erejű vegyes összetételű harccsoportok vezetésére képes is. Ezeket a képességeket egyes akadémikusok az augusztus hó folyamán vegyes fegyvernemekkel megtartott zárógyakorlatok alkalmával gyakorlatilag be is igazolták.”

Az „erkölcsi neveléssel” foglalkozva a jelentés kiemeli, hogy a viszonyok ilyen szempontból „felette kedvezőek”.

„A felavatott negyedéves akadémikusok – egy-kettő kivételével – mint komoly gondolkodású, szilárd erkölcsi alapon álló fiatal emberek vágnak neki az életnek. Komolyságukra, fegyelmezettségükre, kötelességtudásukra jellemző, hogy a IV. évfolyamban elégtelen tanulmányi eredmény sem a félévi, sem az évi zárlat alkalmával nem mutatkozott, és hogy a IV. éves akadémikusokra csak elvétve szabott ki az év folyamán fenyítés, jöllehet minden fegyelmi botlás minden alkalommal a kellő megtorlásban szokott részesülni.

Örvendetes jelenség, hogy az akadémikusok erkölcsi színvonala évről-évre javuló és emelkedő tendenciát mutat. Ezt az emelkedő színvonalat azáltal vélem biztosítani, ha a jövőben csakis olyan pályázókat veszünk be az akadémiára, akik nyugodt, rendezett családi életkörülmények között nőttek fel, és akik a magyar társadalomnak nemzetfenntartó rétegéből, a jó középosztályból származnak.”

Ezt követően egy öngyilkossági esettel foglalkozik a jelentés. Három éve nem fordult elő öngyilkosság az akadémián. Az akadémia parancsnoksága értetlenül áll szemben az esettel, annál is inkább, mivel az akadémikus családi körülményei igen kedvezőek voltak (atyja egyetemi tanár), ő maga tehetséges és szorgalmas, jó megjelenésű, társágban otthonosan mozgó fiatalember volt.

Minden akadémikusnál „izzó faj és hazaszeretet” nyilvánul meg, és az a törekvés, hogy megőrizték az akadémia „hírnevét és becsületét”.

Probléma van a gyalogság fegyvernemi szellemével: „A gyalogsághoz kerülő akadémikusok tekintélyes része eredetileg más fegyvernemhez készült kerülni.” Az ügyben valamilyen javaslattal élt az akadémia parancsnoka, de ennek nem tudtam nyomára bukkanni.

A lovasokról írva, kiemeli a jelentés, hogy „a tanév során több komolyságot tanúsítottak; az elmúlt évben megnyilvánuló léhasági tünetek az idén nem voltak tapasztalhatók”.

A tüzérek szelleme ebben az évben is „mintaszerű volt”. Nem így a műszakiaké, akik „komolyság tekintetében több kifogásra” adtak okot.

A jelentés így ad hírt az 1927. február 2-án megtartott akadémiai táncmulatságról: „Akadémiánk irányában [...] az eddigieknél jóval nagyobb érdeklődés nyilvánult meg

az előkelő magyar társadalom részéről, jeléül egyúttal annak is, hogy ez a társadalom a jól nevelt, jó fellépésű, a társaságban is helyét annyira megálló akadémikusokat mennyire szívébe zárta.”

Ez a jelentés is kitér a szülők kifogásolható magatartására, amellyel keresztezik az akadémián folyó nevelői munkát. Megengedhetetlennek tartja az akadémia parancsnoksága az elharapódzott protekciót, épp ezért „következtesen üldözi” a magyar közéletnek ezt a „rákfenéjét”.

Az akadémikusi létszám tervezett felemelése 1927/28-ban már nehéz helyzetet fog teremteni, de hogy miként fogják megoldani a további létszámemelés okozta problémákat, azt a parancsnokság egyelőre nem tudja. A zsúfoltság miatt már eddig meg kell szüntetni a társalgót, a kaszinót, a zenetermet, a műszaki mintatermet, és az értékes múzeumi anyagot raktárakban kellett elhelyezni.

Majd kitér a jelentés a kiképzést akadályozó súlyos anyagi hiányokra. Ez olvasható a jelentésben: „Szükségesnek tartom a tűzérkiképzésben részesülő akadémikusoknál a motorkezelésben, továbbá a tehergépkocsi és traktorvezetésben való oktatást, mert ha talán nem is a közeli jövőben, de egy későbbi időben tűzértségünk egy része géperejű vontatásra lesz berendezve, ami szükségessé teszi, hogy minden tűzértiszt a géperejű járművekkel és azok vezetésével tisztában legyen. E célból a III., IV. évfolyamokban az elméleti időszak nyári évadában heti 1-1 óra kiutalását tervezem a motortan és motorkezelés ismertetésére, míg a gépkocsi és traktorvezetés gyakorlatilag a nyári kihelyezés idejében lenne oktatóndó. E célra és a megjelölt időre egy traktor és tehergépkocsi kiutalását kérem. Az oktatásra egy szakképzett autóstiszt és 2 kocsivezető vezénylése volna szükséges.

A zászlóalj gyalogos akadémikusainak kiképzését, a gyakorlati kiképzési időszak alatt, de főleg a kihelyezés ideje alatt, az évről-évre apadó létszáma amúgy is megnehezíti, mert valamennyi többi fő- és segédfegyvernem szükségletének kielégítése kizárólag a gyalogosok létszámának rovasára történik.

Az ily módon apasztott létszám a gyakorlatoknál, a döntnöki utasításban előírt döntnöki szervezet (segéddöntnökök) tűzjelző készülékek kezelői, jelentésfutók, döntnöki híradószervezet személyzete beállítása folytán még a továbbiakban is csökkentetik. Ha pedig ebből az ily módon redukált létszámból még a géppuskás és aknavető alakulatok málhásló vezetőinek a számát is tekintjük, a gyakorlat az akadémikus létszám mintegy felének érdemleges foglalkozást nem jelent.

A döntnöki utasítás lelkiismeretes betartásától már csak azért sem tekinthetünk el, mert annak gyakorlati ismeretét a felavatott fiatal tisztától a csapatnál jogosan megkínánják. Ezen ágazat rovasára tehát az érdemleges foglalkozás céljaira akadémikusokat nem nyerhetünk.

Ellenben a málháslovak vezetése, amely semmi különös kiképzést és szakismeretet nem kíván, legénység által is el lenne látható. Az akadémikus nem tekinti ugyan ezt a beosztást lealacsonyítónak, sőt szíves örömet is vállalkozik rá, mert ez bizonyos kényelmet is jelent számára a harcszerű viselkedés mellett; és így kevésbé az akadémikusi

dekórum,⁵¹ mint inkább a kiképzés érdekeinek előremozdítása érdekében, kérek a gyakorlati kihelyezés idejére a málhásállatok, illetve taligás lovak vezetésére és egyúttal ápolására is megfelelő számú legénységet beosztani.

Az akadémia mérőgyakorlataira (kb. augusztus 1–14-ig) kérem a híradó kiképzésben részesülő akademikusok csoportját híradó csapatbeli legénység vezénylése által oly mértékben megerősíteni, hogy ezen gyakorlatok ideje alatt egy távíró- és rádiószakaszt lehessen felállítani.

Tekintettel arra, hogy a jövő tanévtől kezdve a lovas kiképzésben részesülő akademikusok közül a gyakorlati kiképzési időszakban csak 11 (4-4 harmad- és negyedéves lovas és 3 harmadéves vonatsapatbeli) akademikus vonul ki, szükséges, hogy ez a csoport legalább egy gyenge szakasz erejére egészítsék ki, hogy legalább szakaszkötelékben legyenek a negyedévesek kiképezhetők. Szükségesnek mutatkozik tehát, hogy lóápolók gyanánt kiképzett huszárok oly számban oszttassanak be a lovas különítményhez, hogy az akademikus lovas szakasz ezeknek beosztása által legalább 24 lovasra legyen felemelhető; a jelenleg ide vezényelt 10 huszár ehhez nem elegendő, nem is szólva arról, hogy kiképzési fokuk sem olyan, hogy őket az akademikusok soraiba be lehessen állítani.

A műszaki kiképzésben részesülő akademikusoknak a motoros vízi járművel való kiképzés fontossága folytán szükséges volna, hogy az akadémia egy kisebb, az utászcsapat részére rendszeresített motorcsónakkal és egy segédmotorral rendelkezék, így már a téli félévben lehetne ezeket ismertetni, különösen szerkezetileg, sőt célszerű lenne rajtuk az akademikusoknak kisebb műhelymunkával (legalább szét- és összeszereléssel) is megismerkedni. A gépek ismerete, amelyre a műszaki tisztnek olyan mértékben van szüksége, hogy az alárendelt legénységét ellenőrizhesse, ily módon mindjárt a legtöbbet használt és legfontosabb gépen lehetne oktatható.

Az akadémia műszaki anyagkezelősége által kezelt hadihídanyag nagyobb részt már igen elhasználódott. Még 1928-ban tervbe vétetett a HM 1. osztálya részéről a régi fél hadihídoszlopnak az átselejtezése kizárólag részletgyakorlatokra alkalmas gyakorló anyaggá. A nyári gyakorlatoknál, de különösen az akadémia együttes gyakorlatainál ez a már igen kevés teherbírású anyag nem felel meg. Veszély nélkül a megkövetelendő biztonság mellett, az előírt terheléseknek csak csekély részét lehet rájuk elhelyezni, és így az akademikusok kétszeresen ferde képet kapnak. Részben ugyanis az előírt terheléseket nem lehet bemutatni a megfelelő egységekben, részben pedig a kevesebb terhelés miatt a gyakorlat indokolatlanul időben is kihúzódik.

Javasolom, hogy a fél hadihídoszlop teljes teherbírásával cseréltessék ki, a régi anyag pedig kizárólag fenti célt szolgáló anyaggá selejteztessék át. A gyakorlati kiképzés eredményét feltétlenül elősegítené, ha az akadémia nemcsak az elméleti időszak alatti kiképzés idejére rendelkezne saját anyaggal, hanem a gyakorlati kiképzési időszak idején is.

Ha ez az óhaj anyagi okokból talán egyelőre nem is lenne teljesíthető, legalább kíváncsatos lenne, hogy a gyakorlati kiképzési időszak alatt szükséges anyag a kihelyezés

⁵¹ Kellék, díszítmény, jelentés (H. G.).

helyén lenne átvehető és visszaadható. Igaz ugyan, hogy ez az eljárás a csapat számára teherterelt jelentene, azonban a tisztképzéshez rendelkezésre álló még kevesebb idő az ilyen intézkedést indokoltá tenné. A jelenlegi helyzet az, hogy a műszaki század maga szállítja ki az anyagot a kihelyezés helyére, és maga rendez be gyakorlóteret, mindez pedig a kiképzési idő rovására megy. Javasolom tehát, hogy a kiképzés céljaira szükséges anyag a kihelyezés helyén, a gyakorlóterén vétessék át és adassák át.

A felavatott fiatal tisztek önbecsülését, fegyvernemi öntudatát, összetartozandósági érzetét nagyban növelné, ha a felavatás alkalmával az egyes fegyvernemek szemlélői is jelen lennének, és ha ezek a funkcionárius urak alkalmat nyújtanának a kiképzésvezetőknek, hogy a felavatást követően még az akadémián az újonnan felavatott tiszteket tisztelgés céljából elővezessék és őket bemutassák, amely alkalommal a szemlélő urak jóindulattal és szeretettel fegyvernemük soraiba fogadnák a felavatottakat.

Ez a lélekemelő és a fiatal tisztre nézve annyira megtisztelő gesztus az idei felavatást követően a gyalogsági és tüzér szemlélő urak részéről megnyilvánult, és az ügy érdekében valóan tartanám, ha a jövőben ezt az eljárást valamennyi szemlélő úr meghonosítaná.”

Az akadémián uralkodó állapotok, egyáltalán a kor szellemének és hangulatának megismerése szempontjából fontosnak tartom az akadémikusi atilla rendszeresítésével kapcsolatos vélemény idézését: „Az akadémikusok olyan megkülönböztetett szerepet játszanak már az úri társaságban, hogy elérkezett az ideje annak is, hogy megjelenésük külsőségei is hozzájáruljanak ahhoz a megkülönböztetett pozícióhoz. Az akadémikusok kedvelt látogatói a báloknak, multságoknak és az úri körök zártkörű táncos összejöveteleinek, hangversenyeknek és ünnepségeknek, amely alkalmakkor már a jövőendő idényben a tisztek is csak atillában fognak megjelenni. Visszatetszőn és zavaróan hatna, ha a díszes tiszt atillák közé a daróc ruhába bújtatott akadémikusok keverednek, mert hiszen ruházatuk anyaga inkább darócnak, mint félfinomnak mondható. Kérem tehát az akadémikusoknak atillával való ellátását megfontolás tárgyává tenni.”

Az eddigiekben a fegyelmi helyzettel csak általánosságban, konkrét esetek megemlézése nélkül foglalkoztam. Úgy gondolom azonban, hogy tanulságos lesz egy olyan eset teljes terjedelmében való ismertetése, amelyben nem is annyira a fegyelmi vétség az érdekes, hanem annak az akadémia parancsnoka és tanári kara által való megítélése. Ez olvasható az 1928. II. 5-én kelt akadémikusi parancsban: Barasics Kálmán IV. évfolyam 1. századbéli akadémikust: „mert mint szolgálatot teljesítő közeg, a vele egy elszólása folytán tréfálkozó negyedéves akadémikus bajtársát önérzetében mélyen sértő és bántó, durva, minősíthetetlen, a lovagias gondolkozásmódot és az úri modort megcsúfoló kifejezésekkel illette, továbbá, mert ügyének kivizsgálása során hibáját a századparancsnokság jóindulatú figyelmeztetése és felvilágosító igyekezete dacára nemcsak, hogy elismerni nem volt hajlandó, hanem megdöbbenő meggyőződéssel ismételt hangoztatta, hogy szolgálatban még tisztul szemben is feltétlenül helytálló és indokolt az általa használt hangnem és modortalanság, ha az azt megérdemli és végül, mert a terhére valló minden tekintetben komoly és szavahihető bajtársait hamis tanúzással gyanúsította meg, tekintettel arra, hogy azután később a megbántott

bajtársaktól bocsánatot kért a tanári értekezlet határozata alapján az 1927/28. tanév végéig terjedő »megintés«-ben részesítem, magaviseleti osztályzatát, a félévi zárlat alkalmával »meg nem felelő«-ben állapítom meg, egyes kitüntetésétől megfosztom és 9 (kilenc) napi szigorított fogsággal fenýítem.

Ez az eset a négyévi akadémiai nevelés teljes csődjét, meddőségét és eredménytelenségét igazolja, mert az önfegyelmezettség helyett a szertelenség és zabolátlanság, a lovagias gondolkozásmód helyett a durva lelkület, az úri modor helyett pedig a bárdolatlanság és a modortalanság nyilvánult meg Barasics akadémikusnál a szóban forgó esetben; ezek a jelenségek pedig olyan mentalításra vallanak, amelyek Barasics akadémikusnak a tisztí állás betöltésére való alkalmasságát vitássá teszik. A tanári értekezlet 77 szavazója közül ugyan csak 32 szavazó foglalt állást az azonnali elbocsájtás mellett, mire a tanári kar egyhangúan azt a határozatot hozta, hogy Barasics akadémikus ilyen gondolkozásmód mellett tisztté való kinevezésre javaslatba nem hozható, hanem a negyedik évfolyam ismétlésére utasíttassék. Talán egy ötödik esztendői akadémiai nevelés során ezt a durvaságot és modortalanságot némileg még le lehet majd csiszolni.

A tanári kar eme határozata alapján teszem meg a szükséges előterjesztést a Honvédelmi Miniszter Úrhoz.”

TERV A TISZTKÉPZÉS REFORMJÁRA (1929)

1929-ben felmerült a tisztí képzés reformjának gondolata. Idő hiányában, sajnos, a gondolat megszületését és a vele kapcsolatos nézeteket és vitákat nem tudtam rekonstruálni, és csak néhány mozzanatára sikerült fényt derítenem.

Úgy tűnik, a gondolat a Honvédség akkori főparancsnokától, vitéz bulcsi Janky Kocsárdtól⁵² származik, aki egy 1929. január 24-én kelt iratában⁵³ fölhívja a HM figyelmét a reform szükségességére.

A HM pozitív értelemben válaszolt a javaslatra, és az ügyben létrejött levelezés arról tanúskodik, hogy a két szerv lényegében egyetértett a kérdésben. Ezt követően, pontosan nem tudjuk, mikor, a Honvédelmi Minisztériumban elkészült *Az akadémiai tisztképzés reformja. (Tanulmány)* című elaborátum (A későbbiekben: Tanulmány), amely összefoglalva a Ludovika Akadémia tanulmányi rendszerét, leszögezi: „A jelenlegi rendszernek az a lényeges hátránya, hogy a gyalogság és a lovasság szakkiképzésénél nem számol a világháború tapasztalatai nyomán gyökeresen megváltozott helyzettel! Nem veszi tekintetbe a korszerű gyalogság és lovasság fegyverzetébe és felszerelésébe beállított

⁵² Vitéz bulcsi Janky Kocsárd (1868–1954), lovassági tábornok, 1925–1930 között a honvédség főparancsnoka (H. G.).

⁵³ Az átiratra a HM március 11-én kelt válaszából lehet következtetni. Erre válaszol június 7-én a Honvéd Főparancsnok. HL Honvéd Főparancsnokság iratai. Mindkét irat másolatát Szabó Mária adta át nekem. Szívességét ezúttal köszönöm meg.

gépek és műszerek tömegét, nincs figyelemmel arra, hogy ezen gépek és műszerek célirányos kezelése, alkalmazása és alapos megértéséhez megfelelő műszaki ismeretekre van szükség.” Szükséges tehát, hogy az akadémikusok a „katonai műszak”⁵⁴ fejlődésével párhuzamosan technikai képzést kapjanak. Az ilyesfajta ismeretek hiánya miatt van szükség a csapattiszteket heteken át lefoglaló tanfolyamokra, pedig egy-egy ilyen tanfolyam anyagát kellő akadémiai előképzés mellett néhány nap alatt el lehet sajátítani. De azt is figyelembe kell venni, hogy a vegyes fegyvernemű harccsoportok parancsnoka általában gyalogos tiszt, ezért nagyon is kívánatos lenne, hogy „legalább megközelítőleg olyan tudással rendelkezék, mint különböző fegyvernembeli alárendeltjei”. Még inkább így van ez a nagyrészt gyalogságtól származó vezérkari tisztek esetében.

Szükség van tehát elméleti tudásra, és ezt a különböző fegyvernemeknél „egységessé” kell tenni. Ez az egyöntetű kiképzés azután erősítené a tisztikar egységes szellemét, a különböző fegyvernemhez tartozók összetartását és konkrét esetekben összműködését. Így lehetne elérni, hogy a gyalogos és lovas tisztek is „osztozhatnak” a műszaki tiszteknek abban a „kellemes tudatában”, hogy végzettségüket a Műszaki Egyetem egy-két évnek beszámítja, ami javíthatna a gyalogos tisztek rossz hangulatán, és megerősíthetné a „gyalogsági szellemet”.

Olyan tantervre van tehát szükség a gyalogságnál és a lovasságnál is, amely elegyíti magában a tüzér és a műszaki kiképzés anyagát. Mindezt persze nem lehet megtenni, ha elfogadják, hogy az akadémia a gyakorlatban teljesen jártas tiszteket képezzen ki. Ezt az óhajt megvalósítani úgysem lehet, és csak azzal jár, hogy elvonja az időt az annyira szükséges elméleti megalapozástól. Mindezek figyelembevételével – s ezzel az akadémia tanulmányvezetői is egyetértenek – „a szakkiképzésre 2 év elegendőnek látszik, abban az esetben, ha az akadémikusok az előző két évben már általános katonai alapon nyugvó megfelelő kiképzésben részesültek”.

Az általános kiképzés gyalogsági kiképzés lenne és az általános katonai ismeretek mellett gyakorlatilag – különösen a II. évfolyamtól kezdve – „speciális tüzér, illetve lovas elemi kiképzésre kiterjedhetne”. Ehhez jöhetne a „műszaki előképzés”, amely túlterhelés veszélye nélkül lenne beiktatható a tantervbe. Az I. és II. évfolyamban „egyöntetűen előképzett akadémikusok” a III. évfolyamban kezdenék el szakfegyvernemi tanulmányaikat. A technikai és természettudományos alapképzést kívánó tárgyak csak a harmadéves tüzér és műszaki akadémikusoknál maradnának meg teljes terjedelemben, a gyalogságnál és lovasságnál csupán „enciklopédice”, azaz a legszükségesebb mértékben.

A gyalogságnál és a lovasságnál a „katonai műszak gyűjtőnévvel jelzett tananyag” a szakképzés ideje alatt nem jelentene túlterhelést, hiszen csupán „3 speciálisan gyalogos (illetve lovas) szaktárgy” van:

- a) gyalogsági gyakorlati szabályzat,
- b) gyalogsági lövéstan,
- c) gyalogsági fegyvertan.

⁵⁴ A kifejezés a haditechnika fogalmát fedi.

Ami a gyalogsági gyakorlati szabályzatot illeti, azt az akademikusoknak „nagy vonásokban” már az I–II. évfolyamban meg kell ismerniük, így a „részletek” megtanulására a III–IV. évfolyam „bőven elegendőnek látszik”. A gyalogsági lövéstant pedig „sokkal magasabb fokon ismerheti meg az akademikus, [...] mert oly alapot kap az alapkiképzés során, melyet megadni eddig nem lehetett”. Végül, ami a fegyvertant illeti, azt már az I–II. évfolyamban meg kell ismernie, így a részletek megtanulására a III–IV. évfolyam elegendő.

„Kétségtelen nagy előnyt jelentene azonban a hadvezetőség szempontjából, ha minden tiszt a főfegyvernemek elemeiben (gyalogság, lovasság, tüzérség) gyakorlatilag és a katonai műszak szempontjából elméletileg is ki lenne képezve! Ez nemcsak a teljes ideális megértésnek adná meg az alapot, de szükség esetén még a kölcsönös helyettesítést (más csapatokhoz való vezénylés) is lehetővé tenné.”

Előnyös lenne ez a kiképzési rendszer a tüzérség és a műszakiak szempontjából is, mert az alapozó matematikai és technikai tárgyakat már az I–II. évfolyamban meg lehetne tanítani, amelyre azután a III–IV. évfolyam fegyvernemi szakkiképzése fölépülhetne.

A tanulmány végső javaslata szerint a kiképzés rendszere ez lenne:

I. alapkiképzés az I–II. évfolyamban;

II. szakképzés a III. és IV. évfolyamban, mégpedig három csoportban:

1. általános csoport (gyalogság, lovasság, vonat) egységes kiképzés a „katonai műszak” szempontjából és szakkiképzés a fegyvernemek sajátosságai szerint;
2. tüzér csoport;
3. műszaki csoport.
4. A folyami erő, a gépkocsizó, a híradó és a repülő alapkiképzés az 1–3. csoport valamelyikénél menne végbe, szakkiképzésüket a III–IV. évfolyamban pedig saját osztályukban kapnák.

A kiképzés a Ludovika Akadémián és a pécsi Zrínyi Miklós Akadémián folya, bár igaz, hogy „az utóbbi kiépítés alatt álló, egyelőre csak gyalogsági kiképzéssel foglalkozó csonka intézet”.⁵⁵ Az lenne célszerű, ha a jövőben az egyik akadémia a gyalogos, lovas és vonatos kiképzést végezné, a másik pedig a többi fegyvernemét. „Ez sajnos a mai viszonyok (entente)⁵⁶ mellett még nem lehetséges, de számításba kell vennünk a jövő lehetőségeit!” Célszerű lenne a Ludovikát tüzér és műszaki akadémiává átalakítani, de ha ez „tradicionális okokból lehetetlen”, akkor a pécsi akadémiát kell műszakivá tenni.

A Honvéd Főparancsnokság egyetértett a tanulmánnyal.⁵⁷ Egyetértését jelzi ez a mondat is: „A tanulmányban lefektetett azon felfogást, hogy az akadémiai tanévek alatt

⁵⁵ A pécsi Zrínyi Miklós Akadémia 1928-ban kezdte el működését.

⁵⁶ Vagyis az antantellenőrzés.

⁵⁷ HL Honvéd Főparancsnokság, 1929. VI. 7-én kelt 240.719/el.n.kik.-1929. sz. irat. Az iratot Szabó Mária bocsátotta rendelkezésemre. Ezúttal köszönöm meg szívességét.

a csapatrutint elsajátítani nem lehet, osztom magam részéről is. Ehhez az alapfeltételek hiányoznak.” Nem ért egyet azonban a fegyvernemeknek az akadémiákra való elosztásával. Feltétlenül egy intézetben kell folytatni a gyalogság, a lovasság, a tüzérség és a vonatcsapat kiképzését és egy másikban a műszakiakét. Majd hozzáteszi: „Megjegyezni kívánom, azonban, hogy a Ludovika Akadémiának műszaki akadémiává való átalakítását tradicionális okoknál fogva egyáltalában lehetetlennek tartom.” Ha Pécsen a Zrínyi Miklós Akadémián a műszakiak kiképzését nem lehet megoldani, akkor a Hűvösvölgybe kell áthelyezni.⁵⁸

A kétéves alap- és kétéves szakkiképzésre vonatkozó elképzelés az 1929/30. tanévben valósult meg. A kiadott „Tantervtervezet”⁵⁹ a „Tanulmány”-tól eltérően „szakcsoportokat” konstituál a következő felosztásban:

- I. szakcsoport: gyalogság, lovasság, vonatcsapat, gépkocsizó és páncélos csapat;
- II. szakcsoport: tüzér, repülő, folyami erő, híradó;
- III. szakcsoport: műszaki csapat.

Kimondja a Tantervtervezet, hogy az akadémikusokat már az I. évfolyamban fegyvernemekre kell fölosztani, de az I. és II. évfolyamban mindegyik szakcsoport akadémikusai általános katonai kiképzésben részesülnek, és a II. évfolyamban elemi tüzér és lovas kiképzés is folyik. Az első két évfolyamban kapnak az akadémikusok „műszaki előképzést”, és a tananyag felőleli „a katonai műszaki elméleti alapot” megadó tárgyakat. „A második év végével az akadémikusok a gyalogsági szolgálat minden ágában, mint harcosok ki vannak képezve; alkalmazhatók továbbá puskás, szükségképpen géppuskás rajparancsnoknak és ugyancsak szükségképpen puskás szakasz parancsnoknak. [...] A műszaki tantárgyak a III. és IV. évfolyamban a célnak megfelelő mértékben csak azoknál a fegyvernemeknél (csapatnemeknél) maradnak meg, amelyeknél a műszaki tudás fokozása szükséges, míg az I. szakcsoportbelieknél csak általánosságban és olyan terjedelemben tárgyaltnak, amennyire az a szakkiképzés az akadémikus jövőendő fegyvernembeli alkalmazásának lehetősége szempontjából kívánatos.”

Három fegyvernemet kiválasztva, a tantárgyakat és óraszámukat a 9. és a 10. *melléklet* mutatja. Feltűnő itt a tantárgyak csoportosítása, amely eltér minden előző és következő megoldástól. Vannak:

I. elméleti tárgyak:

1. alapkiképzés
 - reális tárgyak,
 - általános katonai és gyalogsági szaktárgyak.
2. szakkiképzés tárgyai

II. gyakorlati tárgyak.

⁵⁸ Vagyis a Bocskai István Reálnevelő Intézet helyébe, ami az 1931/32. tanévben be is következett.

⁵⁹ HL Ludovika Akadémia iratai, Tantervek 1930–1934. 106. doboz.

Látható a mellékletekből, hogy a „katonai műszaknak” a rendelet intencióinak megfelelő növelése maradéktalanul végbement, s ezt a „reális tárgyak” nagy száma bizonyítja. Ezek szerint tehát a gyalogos akadémikusoknak – és természetesen a többi, nem technikai jellegű fegyvernembelieknek is – felső mennyiségtant, ábrázoló mértant, fizikát, vegytani technológiát, mechanikát, géptant és földmértant kell tanulniuk. Ezt természetesen másként nem lehetett, megtenni, mint más tárgyak rovására. Így eltörölték a történelmet, a földrajzot, a nemzetgazdaságtant és a társadalmi ismereteket. Ennél is feltűnőbb, hogy a harcászat óraszámát is csökkentették. Míg az 1920-as tanrend szerint a gyalogságnál három évfolyamban folyt harcászat oktatása 11 órában, addig most két évfolyamban csak 10 van, és ezzel szemben a reális tárgyak óraszám az első évfolyamban 19. Ugyanakkor az I–II. évfolyamban gyalogos kiképzésben részesülő tüzéreknél a számukra valójában szükséges reális tárgyak egy részének óraszám csökken. (Gépszerkezettanból 3 helyett 2, felső mennyiségtanból 7 helyett 4, fizikából és földmértanból 3 helyett 2.)

Kiáltó aránytalanságok ezek, ha el is fogadjuk, hogy a haditechnika rohamos fejlődése alaposabb matematikai és természettudományos műveltséget kíván, de azt azért nehezen érti meg az ember, hogy miért van szükség egy nem technikai fegyvernemi tisztnek felső mennyiségtanra, földmértanra vagy vegytani technológiára. Szinte utópisztikusnak tűnik a tervezetben kifejezésre jutó gondolat, hogy, mint láttuk, a reáliákban nyújtott magasabb képzéssel megvalósítható az, hogy az egyes fegyvernembeli tisztek egymást helyettesíthessék.

Az egyes tantárgyak anyaga részben az eltérő óraszámok miatt, de úgy tűnik, koncepcionális okokból is megváltozott. Elsőként nézzük meg a nem technikai fegyvernemek legfontosabb tárgyát, a harcászatot. Így határozza meg a tantervtervezet a harcászat oktatásának célját: „Az akadémikus képes legyen, mint csapatvezér működni a harcban megerősített zászlóaljig bezárólag, egyéb harctéri ténykedésnél (felderítés, menet, elhelyezések stb.) megerősített ezredig bezárólag.

Ennek megfelelően egyszerű harchelyzetek helyes megítélésére, józan elhatározásra, helyzetek nyilvántartására és parancsok adására képesnek kell lennie.”

A III. évfolyam tananyaga:

„Bevezető tájékoztatás a háború és harc lényegéről és a harcászat fejlődéséről.

Harcászati alapfogalmak. Vezetés. Helyzetmérlegelés, elhatározás, terv, intézkedés, jelentések, közlések.

A harcot megelőző tevékenységek: felderítés, elhelyezések és biztosításuk, menetek és azok biztosítása, csapatszállítások.

A Harcászati Szabályzat I. és II. rész idevonatkozó határozványainak elsajátítása és azok alkalmazása megbeszélések során.

A harc. (Általában)

A többi fegyvernemek (tüzérség, lovasság) harcrendjének és harceljárásának ismerete az ezredig bezárólag.

Védelem mozgóharcban.”

A IV. évfolyam tananyaga:

„Támadás mozgóharcban. Találkozó harc, támadás megerősített állásokra. Halogató és színlelt harcok. Harc félbeszakítása, visszavonulás. Terep befolyása a mozgásra és harcra (1. helységek és erdők, 2. sűrűn művelt lapály, 3. helység és karst, 4. harc sötétben, 5. folyók szerepe.) Hadijáték.

Kötelék: harcban: megerősített zászlóalj, illetve tüzérosztályig; egyébként megerősített ezredig.”

A következő témákat kell írásban kidolgozniuk az akadémikusoknak:

„III. évfolyam:

1. sz. felderítés.

2. sz. elhelyezések és biztosításuk.

3. sz. menetek és biztosításuk.

4. sz. védelem.

IV. évfolyam:

1. sz. Támadás fejlődött ellenségre.

2. sz. Támadás találkozó harcban.

3. sz. Támadás megerősített állásra.

4. sz. Harc félbeszakítása, visszavonulás.

5. sz. Harc sűrűn művelt, lapályon.

6. sz. Harc hegységben.”

Ezenkívül a tervezet előírja, hogy a IV. évfolyamnak májusban egy egész napos alkalmazó megbeszélést kell tartani a terepen.

A gyalogsági gyakorlati kiképzésben ez a tancél:

„Az I. évfolyam végeztével az akadémikusok a harc és harctéri szolgálat minden ágában helyettesíteni tudják a puskás rajparancsnokot, a II. évfolyambeli akadémikusok rajparancsnokul, a III. évfolyambeli akadémikusok puskás szakasz, golyószórós, géppuskás, aknavető és kerékpáros rajparancsnokul, a IV. évfolyambeli akadémikusok szükségképpen puskás század, továbbá géppuskás, aknavető és kerékpáros szakaszparancsnokul teljes mértékben alkalmazhatók legyenek.”

A tüzérségi gyakorlati kiképzés tancélját így fogalmazza meg a tervezet: „Mindazon gyakorlati ismeretek és ügyességek elsajátítása, amelyekre az alantostisztnek a csapat-szolgálat teljesítésénél szüksége van.

Kiképzés az elsőtiszt, bemérőtiszt, távbeszélőtiszt, felderítőtiszt, szakaszparancsnok, anyagtiszt szolgálati teendőiben. Szükségszerű gyakorlati kiképzés az ütegparancsnoki és fogatos-tiszt teendők ellátására.”

A tananyag: „III. évfolyam: Az összes altiszt helyek betöltéséhez, valamint a bemérőtiszt állás betöltéséhez szükséges teendők elsajátítása.

III. évfolyam: Az összes alantostishti helyek betöltéséhez szükséges teendők elsajátítása és kiképzés oktatókká. Szükségszerű kiképzés ütegparancsnokká.”

Bizonyos fókig megváltozik a szolgálati szabályzat anyaga is. Elnevezése „Szolgálati Szabályzat és Csapatpedagógia” lesz, és magában foglalja a korábbi „Csapatszolgálat és csapatpedagógia”, valamint a „Hivatás és álláskötelmek” elnevezésű tantárgyak anyagát. A tancél megfogalmazása ez:

„Fokozatos elsajátítása a szolgálati szabályzat, becsületügyi szabályzat, szabályzat a karhatalmi szolgálat ellátására, a házi és szolgálati rend, öltözeti és felszerelési szabályzat azon rendelkezéseinek, melyek az akadémia belső életében, továbbá a csapatatszolgálat teljesítéséhez szükségesek.

Bevezetés az egyéni neveléshez szükséges elméleti ismeretek alapján a gyakorlati katonai pedagógiába, hogy ezúton megtanulják a legénységnek célirányos nevelését és a gondoskodó helyes bánásmódot.

A tömeglélektani ismeretek alapján megismerése a kollektív lelki tulajdonságoknak, hogy megértően tudják vezetni úgy békében, mint háborúban a rájuk bízott csapatokat.

Megismerése és helyes felfogása azon követelményeknek, melyek nem illeszthetők bele egyes tantárgyak keretébe, és amelyeket a gyakorlati csapatéletben szolgálatban és szolgálaton kívül a tiszttel szemben megkövetelünk, egyrészt, hogy magasztos hivatásának megfeleljen és a tiszti állás tekintélyét mindenkor meg tudja óvni, másrészt, hogy a gyalogos csapattishti szolgálatot elláthassa.”

Az I. évfolyam tananyaga felöleli a szolgálati szabályzatnak a honvéd kötelességeit és magatartását szabályozó rendelkezéseket, a szolgálatkezelést és őrszolgálatot, a honvéd feladatait, a tiszti hivatással járó követelményeket, a rendezett magánélet ismérveit és a tiszttársas életének szabályait, valamint formáit.

A II. évfolyam tananyagába tartozik a „különös szolgálat”, a tiszteletadások és ünnepek rendje, a helyőrségi és karhatalmi szolgálat.

A III. évfolyamban kerül sor a fegyelmi fenyítő hatalom szabályaira, a becsületügyre és becsületügyi eljárásra, a fölé és alárendeltségi viszony meghatározására és a belőlük eredő kötelességekre, a fegyelmi vagy bűnügyi esetekben foganatosítandó letartóztatásokra.

A IV. évfolyam tananyagából: „A tisztt mint népnevelő. A katonai pedagógia alapja. A pedagógia fogalma általában. A katonai pedagógia lényege. A lelki tünetmények osztályozása és a lelki élet. A tisztt, mint előljáró, mint parancsnok. A tisztt, mint oktató, mint nevelő. Az egyéniség ismerete és az egyéni nevelés.”

A IV. évfolyamban kell oktatni a csapat belszolgálatát, a szakasz- és századparancsnok, valamint az alantostisztt kötelességeit, a hazafias szellem ébrentartásának módszerét, a fegyvernemi szellem ápolását, az öltözködés, málházás, nyergelés és fogatolás szabályait.

A hadtörténetnél a tervezet két részre tagolja a tancélt: „erkölcsi cél” és „tudományos cél”. Így határozza meg a kettőt:

„Erkölcsi cél: A katonai és férfi erények, a hadsereg iránti bizalom, a lelkesedés és az önfeláldozó hazaszeretet megszilárdítása s fejlesztése. A magyar katonai erények kiemelése és ébrentartása.

Tudományos cél:

- a) Magyarország haderejének ismertetése a vándorlás korától a nemesi felkelés utolsó szerepléséig. A magyar harceljárás, a haderő szervezete és fegyverei. A szomszéd és az ellenséges államok hadművészetének befolyása és annak következményei. A harcban elkövetett hibák és azok kihatása nemzeti szempontból.
- b) A hadügy és fejlődésének megismerése Napóleon korától napjainkig egyes jellegzetes háborúk alapján.
- c) A legfontosabb hadászati, harcászati és hadsereg-szervezési elvek levezetése a tárgyalta hadjáratokból.
- d) Felhívni az akadémikusok érdeklődését a hadtörténelem tanulmányozásának fontosságára.”

A hadtörténet tananyaga: III. évfolyamban: magyar hadtörténet a honfoglalástól 1848/49-ig; a napóleoni háború egyes hadjáratai és csatái; az 1870/71-es német–francia és az 1904/05-ös orosz–japán háború; a IV. évfolyamban az első világháború eseményeinek áttekintése és a monarchia hadseregének egyes hadjáratai és csatái.

A „Katonai iránytan és közigazgatási szolgálat” elnevezésű tantárgynál az iránytanban a tancél ez: „A magán és szolgálati levelezés korrekt formáinak és a helyes, katonás fogalmazásnak elsajátítása. A katonai ügyviteli szabályok elsajátítása. Szabatos szóbeli előadás gyakorlása. A zászlóaljsegédtiszt és századparancsnok irodai ügyviteli teendőinek alapos ismerete. Tábornok ügydarabok (Írásbeli közlekedés. Eligazítás.)”

A közigazgatási szolgálat tancélja: „A katonai közigazgatási szolgálati teendők részletes megismerése és elsajátítása. A csapattisztek gazdaság közigazgatási szolgálata és abból folyó kötelemeik és felelősségük részletes megismerése és elsajátítása. Az összes többi gazdaság közigazgatási teendőknek az általános tájékozottság céljából szükséges oly mérvben való elsajátítása, hogy a nyert ismeret később, mint számadótest parancsnoknak a számadótest gazdaság közigazgatási szolgálatának vezetésére és ellenőrzésére alapul szolgáljon.”

Testnevelés. Általános tancél:

- a) „Az egészség ápolása és fenntartása mellett a testi teljesítő képesség ama legmagasabb fokának elérése, melyet a kiképzendő természetadta testi tulajdonságai megengednek. Továbbá a bátorság, erő és önbizalom fejlesztése, a test ellenálló képességének és szívósságának növelése, hogy azt nagyobb fáradság elviselésére is képessé tegye.
- b) A kardvívás elsajátítása oly mértékben, hogy a tiszt e téren helyét mindenkor megállja, és hogy a továbbképzésre szükséges alap megadassék.
- c) Kiképzés testnevelési oktatókká a csapatszolgálat támasztotta követelményeknek megfelelően.”

A tervezet három részre osztja a tananyagot: A) atlétika, torna, úszás; B) vívás; C) különleges testnevelési kiképzés. Mindegyik rész tananyagát évfolyamonkénti bontásban írja le.

Az A) alatti anyag felöleli a szabadgyakorlatokat, az atlétikát, a szertornát, a játékokat és az úszást. A IV. évfolyam tananyagában a sportoktatás és a versenyek szervezése is benne van, sőt a bemutatás is: „Korlát, nyújtó, ló, gyűrű, bak, asztal, továbbá az ugró és mászó szereken a IV. évfolyam részére összeállított nehezebb összetett függőtámasz, ugró, lengési, kúszó és mászó, valamint egyéb ügyességi gyakorlatoknak oly mértékben való elsajátítása, hogy ezek bemutatására a csapatnál, mint oktatók alkalmasak legyenek.”

A vívásban a tancél: „A kardvívás alapjainak megadása, az iskolavívás, továbbá a szabadvívás alapismereteinek elsajátítása, szabadvívásszerű gyakorlatok és szabadvívás.

Ügyesség a tiszti kard használatában önvédelem esetén és kézitusában.

A párbaj szabályainak elsajátítása, valamint a párbajt követendő magatartás ismeretése. Versenyvívók nevelése. Szükségszerű kiképzés oktatókká.”

A C) rész azoknak az akadémikusoknak a sportfoglalkozásait tárgyalja, akik „hivatva vannak az akadémiát országos és nemzetközi főiskolai versenyeken képviselni”. Számukra külön edzési időt és lehetőséget kell biztosítani, még az akadémián kívül is. Itt a tantervtervezet felsorolja a szóba jövő sportágakat: vívás, torna, úszás, evezés, tenisz, sí, ökölvívás és modern pentatlon. Verseny és sportoktatás tárgya nem lehet a görög–római birkózás és cselgáncs.

GYAKORLATI TANIDŐSZAK

Miután az elméleti tanidőszak két időszakra oszlott (az X. 1-től 22-ig tartó „vegyes” és a X. 23-tól IV. 30-ig tartó „elméleti” időszak), a gyakorlati tanidőszak „időszakai” 3-tól 5-ig terjedő számozást kaptak a következők szerint:

- 3. időszak: V. 1–28; „Első kihelyezés”, földmértani, terepfelvételi, vízi és szárazföldi műszaki gyakorlatok, harcászati út, tereplovaglás, megtekintések stb.
- 4. időszak: V. 29. – VI. 27. „Első kihelyezés”, földmértani, terepfelvételi, vízi és szárazföldi műszaki gyakorlatok, harcászati út, tereplovaglás, megtekintések.
- 5. időszak: VI. 28. – VIII. 14. „Második kihelyezés”; század és zászlóalj gyakorlatok, az utolsó héten az összes fegyvernem részvételével zárógyakorlat; korszerű éles lögyakorlatok.

Foglalkozások és időbeosztás. Az I. és II. évfolyamnál tantervtervezet gyakorlati foglalkozásokat meghatározó melléklete nem tartalmaz időbeosztást, ezért csak a foglalkozások témáját tudom közölni: sportversenyek, földmértani gyakorlat, szárazföldi műszaki gyakorlat, térképolvasás, a lovasság II. évfolyamánál lovas elemi gyakorlatok, a tüzéség II. évfolyamánál tüzéségi gyakorlati elemi kiképzés, gépkocsivezetési gyakorlatok, látvány szerkesztési és terepfelvételi előgyakorlat, terepfelvételi főgyakorlat, megtekintések.

Az 5. időszakban az I. és II. évfolyam század és zászlóalj gyakorlatokat hajt végre a III. és IV. éves gyalogos akadémikusokkal.

A III. gyalogos évfolyam tárgyai és időbeosztása a gyakorlati időszakban:

- 3. időszak: sportversenyek (4 félnap), gépkocsivezetés (4 félnap),
- 4. időszakban: vízi műszaki kiképzés (14 egész nap), megtekintések (4 félnap),
- 3–4. időszak: csapatárkász-kiképzés (4 félnap és 7 egész nap),
- 5. időszak: 2. kihelyezés, nagygyakorlat (61 nap).

A gyalogos IV. évfolyam időbeosztása a gyakorlati időszakban:

- 3. időszak: sportversenyek (4 félnap), rádiókiképzés (4 félnap), csapathíradó szolgálat (4 félnap), tereplovaslás (4 félnap), látrajz szerkesztés (4 félnap), harcászati megbeszélés (4 nap), oktató kiképzés (4 félnap),
- 4. időszak: harcászati út (14 nap), megtekintés (2 félnap),
- 5. időszak: 2. kihelyezés, nagygyakorlat (61 nap).

A lovas, páncélos, vonatos kiképzés beosztása lényegében egyezik a gyalogosokéval.

Tüzérség: III. évfolyam

- 3. időszak: sportverseny, gépkocsivezetés ugyanúgy, mint a gyalogságnál, híradó szolgálat (4 félnap),
- 3–4. időszak: bemérő műszergyakorlat (4 fél és 4 egész nap),
- 4. időszak: megtekintés (4 félnap),
- 3–4–5. időszak: 2. kihelyezés, nagygyakorlat (ebből 10 nap együttműködés a gyalogászlóaljjal).

Tüzérség: IV. évfolyam

- 3. időszak: sportverseny, tereplovaslás, látrajz gyakorlat, mint a gyalogságnál, tüzér légvédelmi szolgálat (4 félnap),
- 4. időszak: mint a gyalogos IV. évfolyamnál,
- 3–4–5. időszak: mint a tüzér III. évfolyamnál (63 nap).

Műszaki: III. évfolyam

- 3. időszak: sport, gépkocsivezetés, mint a gyalogságnál, motorcsónak-vezetés, geológiai kirándulás, gépgyakorlat és műszergyakorlat (4-4 félnap),
- 4. időszak: szárazföldi műszaki gyakorlat (13 nap), vízi műszaki gyakorlat (14 nap),
- 3–4–5. időszak: műszaki gyakorlati kiképzés (57 nap, ebből 5 nap a gyalogsággal).

Műszaki: IV. évfolyam

- 3. időszak: sportverseny, tereplovaslás, látrajz készítés, harcászati megbeszélés, mint a gyalogságnál.
- 4. időszak: harcászati út (14 nap), út- és vasútépítési gyakorlat (9 nap), megtekintés (2 félnap),
- 3–4–5. időszak : műszaki gyakorlati kiképzés (mint a III. évfolyamnál).

Mindkét híradó évfolyam tárgyai és időbeosztásai ugyanaz, mint a gyalogságé, a különbség csupán annyi, hogy 6-6 félnap jut „gyárak és szakmabeli berendezések” megtekintésére, és a III. évfolyamban 14 nap jut állandó vezetékkitűzési gyakorlatra. Híradó gyakorlati kiképzésre 70 nap jut, ebből 10 nap a főfegyvernemekkel való együttműködésre.

A repülőknél a különbség annyi, hogy a III. évfolyamban 27, a IV. évfolyamban 13 nap „repülőtéri szolgálat” van.

A folyami erőknél a III. évfolyamban 14 napos vízi műszaki kiképzés és a III–IV. évfolyamban 7 napos „műhelygyakorlat és gépkezelés hajógépen” gyakorlat van.

AZ OKTATÁS CÉLJA ÉS MÓDSZEREI

1930-ban a HM közzétett egy 45 gépelt oldalt kitevő tervezetet, *Oktatási utasítás a katonai akadémiák részére. Általános határozványok* címmel. A tervezet 8 fejezetből áll, és 3 oldalnyi ajánlott szakirodalmi listát is magában foglal. Ez a bibliográfia magyar, német, angol és francia nyelvű pedagógiai műveket tartalmaz. Érdekes lenne megvizsgálni a művek elméleti színvonalát és gyakorlati használhatóságát, de még érdekesebb lenne megállapítani, hogy a tanári kar mit hasznosított belőlük. Mint látni fogjuk, bizonyos gondolatok belekerültek az utasításba, de hogy ezeket betartották-e, azt a forrásokból nem lehet megállapítani. Mindenesetre az embernek az a benyomása, hogy ugyanúgy, mint a katonaiskoláknál, a szemlélet és a módszer régtől öröklött, tehát túlnyomórészt empirikus volt. Ezt annál is inkább föl lehet tételteni, mivel a felsorolt művek közül egy van olyan, amely kifejezetten a katonai neveléssel foglalkozik, de ez is inkább testnevelési szempontból. Olyan mű tehát, amely a tulajdonképpeni fő dologra, a főiskolai katonai kiképzés és nevelés problémáira választ adna, nincs a bibliográfiában. Látni fogjuk viszont, hogy éppen azok az elvek és módszerek, amelyeket feltehetően e szakmunkák ösztönzésére vezettek be az akadémián, a gyakorlatban nem váltak be.

Mindenesetre érdemes az utasítás néhány részletét idézni. Az első fejezet így fogalmazza meg az akadémiai tisztképzés feladatát: „egyrészt a tisztí hivatásra való neveléssel, másrészt elméleti oktatás és gyakorlati kiképzés útján oldja meg.” Ezt követően meghatározza a nevelés célját: „A nevelés a férfias jellemnek, mint az összefoglalt nemes erkölcsi tulajdonságok megnyilvánulásának, valamint a testi képességeknek fejlesztését célozza.

Az akadémikusokban a nevelés által kell kitermelni és megszilárdítani a minden nemeset magában foglaló katonás gondolkodást, az érzelmek és hajlamok feletti uralmat, az erélyes, kitartó és céltudatos akaratot; fel kell ébreszteni bennük az erős önbizalmat, és beléjük vésni a becsületes felelősségérzetet.

Különösen ügyelni kell azokra a veszélyekre, melyek az intézeti nevelés következményeképpen óvhatatlanul előfordulnak, mint pld. egyesek háttérbe szorítása a tömeg silányabb értékű elemeivel szemben, az őszinteség hiánya, a kénytelen hazugság, az ébredő férfitörzsek kísértőképpen jelentkező nemi eltévelyedés.

Az akadémikusoknak a katonai hivatáshoz elengedhetetlenül szükséges általános testi alkalmasságát tervszerűen kell fejleszteni. Ezek a testi kívánalmak: a munkabírási, edzettség, szívósság, ügyesség és fürgeség.”

Az oktatás és a kiképzés célja pedig: „Az elméleti oktatás és gyakorlati kiképzés az akadémikus általános műveltségét, katonai képzettségét és szellemi önállóságát oly mértékben fokozza, hogy mint hivatásos tiszt minden nemű, magasabb katonai és fegyvernemen kívül álló szakkiképzést nem igénylő beosztásban megfelelhessen, a magasabb katonai kiképzéshez a kellő alapot megnyerje, fegyvernemen, csapatnemen belül pedig annak fejlesztésében közreműködhessek.”

A „Cél” című fejezet részben ez olvasható: „A neveléssel párosult oktatás és kiképzés olyan jellemző tulajdonságoknak, erkölcsi érzéseknek és testi kiválóságoknak legyen szülője, ami mindenkinek dízére válik és a férfi értékét megalapozza. Ébressze fel és ápolja az áldozatkészséget, mert a harcos komoly hivatásbeli kötelességének teljesítéséhez ez a tulajdonság elengedhetetlen.

A vallásosság, a haza és az államfő iránti szeretet, a katonai pálya iránt való lelkesedés, a becsületesség, a hűség és a kötelességérzés, a bátorság és az engedelmisség, a bajtársiasság, az összetartás és az egyetértés azok a katonai erények, amelyeket az élőszónak minden hatalmával és a buzdító példaadás serkentő erejével a fiatalság szívében föl kell ébreszteni és megszilárdítani.

Az akadémikust szoktassuk őszinteségre; [...] A neveléssel való párosztatás és kiképzés ilyen cél által vezetve, serkentse és irányítsa az akadémikust az ideálok felé, nemesítse érzését és gondolkodását, erősítse akaratát, vezérelje tettekre készségre, lelkesítse a katonai hivatás iránt, érlelje az akadémikus jellemét öntudatosá és erkölcsössé.”

„A tanítás anyaga és módja” című fejezetben ez áll: „Az akadémia feladatát akkor teljesíti, ha az akadémikust a katonai hivatásra előkészítette, a szellemi önállóság és öntevékenység ösvényére terelte, és ha őt az életre nevelte.”

A most következő részből lehet arra következtetni, hogy az utasítás szerzője vagy szerzői fölhasználták a bibliográfiában felsorolt irodalmat: „Az oktatás módszerét a didaktika elvei szabályozzák. Ilyen elvek: a szemléltetés elve, a fokozatosság elve, a folytonos gyakorlás elve, a gyakorlásnak az egyéni sajátosságokhoz való alkalmazása.”

Az utasítás két csoportra osztja a tantárgyakat: „katonai és katonai vonatkozású” és „egyéb, az általános műveltség emelésére szolgáló” tárgyak. „A katonai tárgyaknál az oktatás alkalmazó módszerű legyen és óráról-órára nyomon kövesse a számonkérés is az átvett anyagból. Egyéb tárgyaknál az oktatás egyetemi színvonalon álló előadás formájában legyen megtartva; itt a számonkérés is csak félvényként történjék. [...] A katonai tantárgyakat kérdezzve kell fejtegetni (dialóg), míg az egyéb tantárgyak oktatási formája előadó (monológ).”

Az 1920-as évek körülményei között, a háborút követő zavaros években, a középiskolai tanítás színvonala érthető módon alacsony volt, és amikor a tisztikarban sok nem magyar származású vagy nem magyar középiskolát végzett egyén volt, az oktatási utasításnak ezek az intelmei nagyon is indokoltak:

„A magyar nyelv az akadémia keretében nem képezi külön előadás tárgyát.

Itt már csak féltő gonddal kell afelett őrködni minden egyes tanárnak, hogy az akadémikusok úgy beszédközben, mint írásban a törölmetszett tiszta irodalmi magyar nyelvet alkalmazzák és használják; kerüljék az idegen szavakat és tartsák szégyennek a helyesírási hibákat. [...] Arra kell törekedni, hogy az akadémikus mind szóbeli, mind írásbeli kifejezés módját csiszolja, tökéletesítse, szóbőségét gyarapítsa, s gondolatait tömör, világos és kerekded mondatokban tudja kifejezni. Ugyanezt a célt szolgálja az akadémikusi könyvtár és a Leventekör.”

A következő fejezet címe „A vizsga alapelvei”. Itt ez olvasható: „A vizsga lehetőleg ne csak a tudásnak és a tehetségnek, hanem az ítélőképességnek is legyen próbája.” A vizsgák válfajai: osztályozó, tájékozódó és írásbeli (ábrázolási) vizsga. Osztályozó vizsgát évente kétszer, januárban és májusban kell tartani. A tantárgy jellegétől függ, hogy a tanár szóban vagy írásban vizsgáztat. Ilyen szempontból az elméleti tárgyaknak négy csoportja van:

1. az általános műveltség és a katonai ismeretek alapját képező tárgyak (felsőbb mennyiségtan, ábrázoló mértan, földmértan stb.);
2. általános katonai tantárgyak, „melyek szabályzatokon alapulnak ugyan,” de mindenekelőtt alkalmazásuk a fontos (harcászat, hadtörténet, katonai földrajz, tüzérismeret a gyalogos és tüzér III. évfolyamban);
3. „a szabályzatok pontos ismeretét kimerítő tárgyak, melyek tudása a fiatal csapattiszt számára a szolgálat ellátása érdekében feltétlenül szükségesek” (gyakorlati és szolgálati szabályzat, tüzérismeret és műszaki ismeret a tüzéreknél, illetve műszakiaknál);
4. nyelvek.

Az 1. csoportnál kizárólag írásbeli (ábrázolási) vizsgákat kell tartani. A 2. csoportnál írásbeli és szóbeli vizsgák vegyesen, a harmadiknál kizárólag szóbeli vizsgákat. A nyelvek esetén osztályozó vizsga egyáltalán nem kell, „mert a helyes nyelvoktatás nem más, mint állandó vizsgáztatás”.

A tájékozódó vizsga célja az, hogy a tanár meggyőződhessen arról, hogy a hallgatók megértették-e az addig átvett anyagot.

A szóbeli vizsga formáját a tanár határozza meg, de arra kell törekedni, hogy „a vizsga, különösen a magasabb évfolyamokban, mindinkább a tanár és az akadémikus közötti szabad társalgás jellegével (colloquium) bírjon, melynél az akadémikusnak tudása és ítélete kifejtésére fokozatosan nagyobb önállóságot kell adni”.

Figyelemre méltó gondolatokat tartalmaz „A tanár és az akadémikus” című fejezet: „A tanár kötelessége az akadémikusoknak főiskolai színvonalon előadni, őket oktatni

és nevelni. A tanár tekintse az akadémikusokat, mint leendő bajtársait, igyekezzék jellemüket, lelki és értelmi tulajdonságaikat minél jobban megismerni. A tanár minden körülmények között jóindulatú, igazságos és következetes legyen, mert csak így módon tudja megnyerni az akadémikusok bizalmát, ragaszkodását és háláját. A tanár minden alkalommal figyelje meg az akadémikusok magatartását, megjelenését és követelje meg a katonás fegyelmet, udvarias magatartást és kifogástalan öltözködést. Ha szükségesnek látja, úgy azonnal lépjen fel, mint nevelő, aki az akadémikusokat a kifogástalan fellépésre jóindulatúlag figyelmezteti.”

Az utasítás fölhívja a tanárok figyelmét, hogy a tantermi oktatásoknál „mint oktató és nevelő van jelen, tehát az akadémikusokkal ekképpen bánjon, és tartsa magától távol a gyakorlótéren követelt parancsnoki fellépési módot”.

Az utasítás lelkére köti a tanároknak, hogy ne tűrjenek a körletekben „szemetet, piszkot és rendetlenséget”.

És itt van a katonai főiskolai nevelés különössége, ami alapvetően megkülönbözteti a civil főiskolák és egyetemek gyakorlatától: „Következetesség legyen még a jelentéktelennek tetsző dolgokban is, például abban, miképp üljön az akadémikus, mikor álljon fel, hogyan használja és óvja a tanítási eszközöket és írószereit, hogyan írja feladatait. A katonai főiskolai nevelés minden külsőségben megszokott formákat adjon az akadémikusnak, amiből önként adódik, hogy természetévé válva, egykor, mint oktató és nevelő maga is hasonlóan viselkedjék. Mindez tökéletesíti és állandósítja a katonai rendet és fegyelmet. Minden tanár megegyező eljárása biztosíthatja a jó fegyelmezés eredményét, hogy szoktatással elejét lehessen venni a rendetlenségnek és ne kelljen folyton fenyítéshez folyamodni.”

Így hívja fel az utasítás a tanárok figyelmét az emberséges és bajtársias nevelői magatartásra: „Az akadémikusok részére megfelelően irányított bajtársias összejöveteleket és ünnepségeket kell tartani, melyek alkalmat és módot nyújtanak arra, hogy az akadémikusok tanáraikkal és parancsnokaikkal közvetlen módon érintkezhetnek, velük a társadalmi érintkezést felvehetik és az egymásközti bajtársias viselkedést megszokják. Ilyen alkalmakkor az érintkezés fesztelen és bajtársias legyen. Az esetleg műsor keretében előadottak részben hazafiasak és üdvös hatásúak, részben tréfások legyenek, de az utóbbiak sohase lépjék túl a jó ízlés bizonyos határát.”

Még egy nagyon fontos figyelmeztetés a tanárok számára: „A tanár szaktudását állandóan bővítsé és szakművekről áttekintést szerezzen. Szaktudományának fejlődését kísérje figyelemmel, és a már megállapított új vívmányokat a tanítás alkalmával a pedagógiai szabályok szem előtt tartásával értékesítse. Szaktantárgya mellett azonban ne hanyagolja el a fegyvernemével járó szabályzatokat és utasításokat se tanulmányozni, mert ez a csapatbeli bajtársaktól való elmaradást vonná maga után.”

A műveltség, a tájékozottság és a látókör szélesítésére nézve ezt tanácsolja az oktatási utasítás: „Támogatni kell az olyan újságoknak és folyóiratoknak olvasását, melynek kifogástalan volta kétségtelen. Ilyen lapokat az akadémikusok saját költségükön is rendelhetnek. Fontos napi eseményekről, vagy világraszóló dolgokról az akadémikusok

tájékozva legyenek. Ezt leginkább azáltal érhetjük el, hogy ily eseményeket a Leventekör különböző szakosztályainak közreműködésével, röviden és áttekinthetően, ahol lehet vázlatokkal kiegészítve összeállítjuk, és egyes napilapok eseményhirdetéseinek hasonlóan, jól megközelíthető helyen, eseménytáblára kifüggesztjük. Egyes alkalmasnak mutató eseményeket vagy cikkeket a tanárok külön tárgyalásra is felhasználhatnak. Általában minden alkalmat meg kell ragadni arra, hogy az akadémikusoknak az intézeti nevelés folytán bizonyos korlátok közé szorított látókörét tágítsuk.”

A testnevelés és sport fontosságát ebben látja az utasítás: „Az akadémikusoknak a testnevelés minden ágában való alapos kiképzése és gyakorlása oly mértékben, hogy a nemzeti szellemben folyó testedzés tevékeny zászlóvivői lehessenek, és a későbbi nehéz szolgálatuk elviselésére alkalmasakká váljanak. Ezért az akadémia sportegyletének nem az a célja, hogy egyesek kiváló képességeit fokozza, hanem, hogy a működő tagok összességét az összes sportágakban közepes sportszínvonalra emelje.”

Az akadémia parancsnokának kötelességévé teszi az utasítás: „Az akadémikusok erkölcsneveléséről, főleg az igazi katonás gondolkodásmód fejlesztéséről különösen gondoskodják. Éberen őrködjenek afelett, hogy az intézeten kívülről érhető romboló befolyások az akadémikusok lelkétől távoltartassanak. Gondja legyen arra, hogy az akadémikusok felfogásában egészséges világnézet alakuljon ki, mely végeredményben a fiatal tiszt formai és tartalmi egyensúlyozottságához vezessen. Ezeket legjobban elérheti az egyes esetek nyomán alkalmasszerűleg kiadott akadémiai parancsok révén.”

AZ 1931/32-ES TANÉV ÉS REFORM

Ebben a tanévben alapvető változások következnek be az akadémia életében: a pécsi Zrínyi Miklós Akadémia beolvad a Ludovika Akadémiába, ez viszont két részre oszlik: az Üllői úti Ludovika Akadémia I. Főcsoportra a gyalogsággal, a lovassággal és a tüzérséggel, valamint a Hűvösvölgyi II. Főcsoportra a műszakiakkal, a híradókkal, a folyami erővel, a repülőkkal és a vonatcsapattal. A másik nagy változás, hogy bevezetik az I. évfolyam csapatszolgálatát, így az akadémiákon csak a II., III. és IV. évfolyam marad. Az elsőévesek elnevezése „karpaszományos viselésére jogosult akadémikus jelölt”, és kiképzésüket fél évig valamelyik csapattest karpaszományos iskoláján (tartalékos tisztképző iskola) kapják, majd őrzetöi, később tizedesi rendfokozatban rajparancsnokként osztják be őket az ezred egyes századaikhoz. A többi karpaszományostól megkülönböztetésül sárgaréző gombot viselnek gallérjukon. Meg kell jegyezni, hogy az elsőéves csapatszolgálat gondolata már az 1920-as évek elején fölmerült.⁶⁰

Sajnos, az általam átnézett levéltári anyagban nem találtam nyomát annak, hogy milyen elgondolások késztették a vezetést erre a gyökeres átalakításra. Csupán az átalakítás következtében szükségessé vált új tantervet sikerült tanulmányoznom az 1931-ben

⁶⁰ DEZSÉRI BACHÓ 1930, 777.

kiadott *Szervi határozványok és szolgálati utasítás az M. Kir. Akadémiák számára* című szolgálati könyv 4. sz. „Tanterv” melléklete alapján.⁶¹

A tanterv a II–IV. évfolyam tananyagát tartalmazza, az I. évfolyaméra nézve pedig az *Utasítás az M. Kir. Honvédség karpaszomány viselésére jogosult egyéneinek katonai kiképzésére* című, E–36. jelzésű szolgálati könyvre hivatkozik.

A tanterv általános és fegyvernemi részre oszlik. Az általános rész az időbeosztást, a napirendet, a heti óraszámot stb. tartalmazza. A fegyvernemi rész az egyes fegyvernemek tantárgyait, tancélját és tananyagát foglalja magában.

A tanév általános időbeosztása. Mint az előző években, a tanév most is elméleti és gyakorlati időszakra oszlik. Az elméleti időszak október 1-től május 31-ig tart, és két félévre oszlik:

- ✦ I. félév: október 1. – január 31.
- ✦ II. félév: február 1. – május 31.

Ezenfelül az elméleti időszak 1. és 2. elméleti időszakra oszlik (X. 1. – III. 15., III. 16. – V. 31.), ami tehát megfelel a régebbi téli és nyári időszaknak.

Az elméleti időszak első hete a gyakorlati kiképzés vezetőinek (alosztály és osztályparancsnokok) rendelkezésére áll, és a különböző csapattestektől bevonuló II. évesek zártrendi kiképzésének egységesítésére kell fölhasználni.

A gyakorlati időszak június 1-től augusztus 15-ig tart, amit követ augusztus 20-ig az avatásra való előkészület és a felszerelés ellenőrzése. Erre az időszakra esik a sporthét, a műszaki kiképzés táborozással, a terepfelvételi gyakorlat kihelyezéssel, földmérési gyakorlat, harcászati út stb., valamint a nagygyakorlat.

A tanterv a tanórák rendjével kapcsolatban a már ismert szabályokat hangsúlyozza (ti. az elméleti és gyakorlati órák váltogatása, a nehezebb tárgyaknak a reggeli órákban való tanítása stb.).

Az egyes fegyvernemek tantárgyait és óraszámait a 11/a–g mellékletek mutatják. Amint látjuk, a következő csoportjai vannak a tantárgyaknak: általános, általános katonai, fegyvernemi és gyakorlati tárgyak. Nem tükrözi hűen ez a csoportosítás az egyes fegyvernemek tananyagának különbségeit, főleg abból a szempontból, hogy az egyes technikai fegyvernemeknél milyen matematikai és természettudományos alapozó tárgyakra van szükség, továbbá, hogy ezek fölvétele a tanrendbe miképpen csökkenti szükségképpen az általános katonai tárgyak óraszámát. Ezért a következőképp csoportosítottam a tantárgyakat: fegyvernemi, tudományos alapozó, általános katonai, gyakorlati és egyéb tárgyak, amint az alábbi táblázat mutatja.

⁶¹ HL Ludovika Akadémia iratai, Oktatási tervezetek 1931–1934. 102. doboz.

Az egyes tantárgyak heti óraszámja a II–IV. évfolyamban fegyvernemek szerint (1931/32)							
Tantárgyak	Gyalogság, lovasság	Tüzérség	Műszaki	Híradó	Folyami erő	Repülők	Vonat- csapat, harcokoszók
Fegyvernemi szaktárgy	5	9	8	15	8	10	14
Tudományos alapozó	9	17	33	28	31	24	22
Általános katonai	61	50	41	37	43	48	44
Gyakorlati	37	36	38	36	36	36	38
Egyéb	8	8	8	8	8	8	8
Összesen	120	120	126	126	126	126	126
%							
Fegyvernemi szaktárgy	4,2	7,4	6,3	11,9	6,3	7,9	11,1
Tudományos alapozó	7,5	14,2	26,3	22,2	24,6	19,0	17,5
Általános katonai	50,8	41,7	32,5	29,4	34,2	38,2	34,9
Gyakorlati	30,8	30,0	28,6	30,2	28,6	28,6	30,2
Egyéb	6,7	6,7	6,3	6,3	6,3	6,3	6,3
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

A gyalogságnak és a lovasságnak csupán egy fegyvernemi tantárgya van, gyalogsági lövéstan. Heti óraszámja az I. és IV. évfolyamban 2, a III. évfolyamban 1, összesen tehát a három év alatt 5. Ez így eléggé furcsa, mert természetesen a gyalogsági (lovassági) gyakorlati szabályzat és a fegyvertan is fegyvernemi szaktárgy, miután azonban a tanterv ezeket az általános katonai tárgyakhoz sorolja, én sem változtattam a beosztáson. A matematikai és természettudományos tárgyakhoz soroltam a matematikát, a fizikát, a mechanikát, az ábrázoló geometriát, a technológiát, a haditechnikai ismereteket, a géptant, a földmértant, a műszaki rajzot stb. Az „egyéb” tárgyak közé a jogismeretet, a társadalmi ismereteket és a nemzetgazdaságtant, valamint a nyelveket vettem.

Amint látjuk, a technikai fegyvernemeknél az alapozó tárgyak nagy száma miatt az óraszámok aránya lényegesen eltér a gyalogságétól és a lovasságétól. Míg a gyalogságnál (lovasságnál) a tudományos alapozó tárgyakra három év alatt 9 órát fordítanak, addig a tüzérségnél 17-et, a műszakiaknál pedig 33-at. Így ezek aránya az összes óraszámban 7,5%, 14,2%, illetve 26,3%. Ennek megfelelően csökken az általános katonai tárgyak óraszámának aránya 50,8%-ról 32,5%-ra, sőt a híradóknál 29,4%-ra.

Az alábbi táblázat szerint a három fő általános katonai tárgyra, vagyis a harcászatra, a hadseregszervezésre és a hadtörténetre a gyalogságnál (lovasságnál) 19, a tüzérségnél 17, a többi fegyvernemnél pedig csupán 15 óra jut, ami az összes óraszám 15,8%, 14,2% és 11,9%-a.

TISZTKÉPZÉS A M. KIR. HONVÉDSÉGBEN

<i>A három fő általános katonai tárgy heti óraszámja a II–IV. évfolyamban</i>			
<i>Tantárgy</i>	<i>Gyalogság, lovasság</i>	<i>Tüzérség</i>	<i>Egyéb</i>
Harcászat	11	11	9
Hadseregszervezés	3	2	2
Hadtörténet	5	4	4
<i>Összesen</i>	19	17	15
%			
A három tárgy aránya az összes órászámhoz	15,2	14,2	11,9
A három tárgy aránya a harcászat órászámához	9,2	9,2	7,1

A gyalogságnál (lovasságnál) és a tüzérségnél 11 harcászatorára van három év alatt, a többinél csak 9. Viszont hadseregszervezésből és hadtörténetből a gyalogság (lovasság) órászáma eggyel több, mint a többi fegyvernemnél.

EGYES TANTÁRGYAK TANANYAGA

A következőkben, figyelemmel a rendelkezésemre álló korlátozott terjedelemben, csak néhány tantárgy tananyagát tudom közölni. Egyébként sem lenne lehetséges szélesebb áttekintést nyújtani, mivel a Ludovika Akadémia II. Főcsoport iratanyaga nem áll rendelkezésre.

A) Harcászat a II–IV. évfolyambeli gyalogos, lovas, tüzér akadémikusok számára

Tancél

Harcászati elvek megismerése, a harctéri szolgálat, a fegyvernemek és szolgálati ágak ténykedésének és összműködésének elsajátítása, a zászlóalj huszárosztály, tüzérosztály vezetésének megismerése minden harchelyzetben. Ezen keretek között az egyes harci helyzeteknek tantermi és a terepen tartott alkalmazó megbeszéléseken történő megítélése, helyes és gyors elhatározás, határozott, rövid és érthető parancs kiadása, a következetes végrehajtás. Nevelés és kiképzés a harctéri súrlódások és lelki válságok leküzdésére, valamint a fizikai megerőltetések és nélkülözések elviselésére.

Tananyag

II. évfolyamban: A háború és a harc lényege; a vezetés és eszközei; harcászati alapfogalmak és alapismeretek. Elhelyezés és biztosítása; összeköttetés és híradás; légvédelem és rejtőzés elhelyezéseknél. Felderítés; összeköttetés és híradás felderítésben. Menetek, menetbiztosítás; összeköttetés, híradás, légvédelem és rejtőzés meneteknél.

III. évfolyamban: Védelem. A harc félbeszakítása, visszavonulás. Halogatóharc. Támadás; támadás védelemre berendezkedett ellenség ellen; támadás találkozó harcban, üldözés. IV. évfolyamban: Harctéri szolgálat és harc hegységben, erdőben, sűrűn művelt lapályon; helység-harc. Folyóvédelem és folyamátkelés. Gyorsan mozgó alakulatok alkalmazása és harca.

A vázlatyszerkesztési és parancsadási készség fejlesztése céljából az alkalmazó megbeszélések keretében havonta egy írásbeli dolgozat tartandó.

Rokontárgyak: gyakorlati szabályzat, tereptan, híradóismeret, hadseregszervezés, hadtörténet. E tárgyak tanárai esetenként bevonandók a foglalkozásokba.

A IV. évfolyamban minden akadémikus egy alkalmazó megbeszélést állítson össze alosztály kötelékben.

A harcászat keretében foglalkozni kell a páncélosok és repülők harcával, a gáz és köd alkalmazásával és az ellenük való védekezéssel, valamint az anyagi ellátással.

B) Gyalogsági szabályzat a gyalogság II. évfolyama számára

Tancél

A II. évfolyam végeztével a harc és a harctéri szolgálat minden ágában alkalmazható legyen mint puskás rajparancsnok.

Tananyag

A gyalogsági harc jelentősége; a gyalogság fegyverei. A gyalogsági harc elvei. Alapfogalmak és elnevezések, a parancsnok magatartása. Az egyes gyalogos kiképzése. A puskás raj szervezete, zártrendje, harcrendje és harceljárása. A puskás szakasz szervezete, zártrendje, harcrendje és harceljárása. Kiképzés géppuskás csatárrá. A géppuskás raj szervezete, zártrendje, harcrendje és harceljárása. A géppuskás szakasz szervezete, zártrendje, harcrendje és harceljárása. Közelharc fogalmai és elnevezései. Általános szabályok, kézitusa.

C) Gyalogság gyakorlati szabályzata a gyalogság IV. évfolyama számára

Tancél

Képessé kell tenni az akadémikust arra, hogy mint alosztálytiszt a csapatszolgálat minden ágában és a harc minden mozzanatában oktatni és vezetni tudjon. Legyen jártas a gyalogság könnyű és nehéz fegyvereinek alkalmazásában és szakaszparancsnokként állja meg helyét. Legyen képes a századparancsnok helyettesítésére, és tudjon szakaszgyakorlatot tervezni és levezetni.

Tananyag

A tanterv a tananyagot havi bontásban adja meg.

Október: Rajgyakorlat tervezése és vezetése. Puskás század kétoldali kötelékben védelemben; a parancsnok tevékenysége a szemrevételezéstől az ellenség rohamtávolságra való jutásáig. Géppuskás szakasz védelemben. Megerősített század mint főőrs.

November: védelmi harc folytatása a főellenállási vonalban és hátsó lépcsőben; ellenlökések. Az aknavető század harca védelemben.

December: kötelékben lévő puskás század megközelítésben, tagozódás harchoz, támadás végrehajtása 400 méterig. Géppuskás század támadásban. Megerősített század mint előosztág és oldalvéd.

Január: a század támadása 400 métertől, roham, átküzdés; támadás második lépcsőben.

Aknavető század támadásban. Szakaszgyakorlat tervezése és vezetése.

Február: visszavonulás. Üldözés. Halogató és színlelt harc. Erdei harc.

Március: a puskás század mint felderítő osztag.

Április: éjjeli harc. A század mint utóvéd.

Május: helység harc. A zászlóalj szervezete, zárt- és harcrendje.

D) Fegyvertan a II. évfolyam gyalogos, lovas és tüzér akadémikusok részére

Tancél

A korszerű és a honvédségnél rendszeresített fegyverek megismerése, a fegyvertechnika iránti érzék felkeltése és fejlesztése.

Tananyag

Önműködő fegyverek általában. A 7/12 M géppuska⁶² szerkezete és működése, működési zavarok elhárítása, a fegyver karbantartása, felszerelési cikkek (szerelékes táska stb.). A 31 M golyószóró⁶³ szerkezete és működése, működési zavarok elhárítása, szétszedés, összerakás, egyes lövés és sorozattűz, karbantartás, szerelékek.

Wesiczky kézigránát⁶⁴ és a 19 M pisztoly⁶⁵ szerkezete, működése; eljárás föl nem robant kézigránátnál.

A fegyvertan célja; a fegyverek befolyása a harcászatra; történelmi fejlődés; lőszerismertetés.

A 95/31 M puska⁶⁶ részletes ismertetése (ismétlés az I. évfolyam anyagából). Szálfegyverek és a rohamkés. Optikai berendezések.

A fegyvergyártást a haditechnikai ismeretek keretében kell oktatni.

Rokontárgyak: gyalogsági lövéstan, gyakorlati kiképzés, haditechnikai ismeretek, géptan.

⁶² A 7/12 M Schwarzlose géppuska (H. G.).

⁶³ A Solothurn 1930/MG 30 géppuska magyar, kissé átalakított változatát, a 8 mm-es Solothurn 31 M golyószórót a Danuvia gyártotta, és a második világháború végéig használták a m. kir. Honvédségben (H. G.).

⁶⁴ A magyar fejlesztésű, késleltető gyújtó nélküli 31 M (Wesiczky) kézigránátot a honvédségben 1944-ig használták (H. G.).

⁶⁵ Frommer Rudolf – feltaláló – 19 M-je (az úgynevezett Frommer Stop) az első Magyarországon tervezett és sorozatgyártott öntöltő pisztoly volt, amelyet a Magyar Honvédség a második világháború végéig használt (H. G.).

⁶⁶ Az M 95-ös (Mannlicher) gyalogsági ismétlőpuska magyar fejlesztésű, modernizált változata (H. G.).

E) Hadseregszervezés a II. évfolyambeli tüzér akademikusok számára

Tancél

A fegyveres erő megteremtésének és kiegészítésének korszerű elvei. Alapfogalmak: fegyvernek, szolgálati ágak, parancsnokságok, vonatok és intézetek, a mozgósítás és a felvonulás fogalma.

Korszerű gyalogezred és kerékpáros zászlóalj, huszárezred, tábori ágyús és tarackos üteg; felderítő repülőszázad; páncélgépkocsi és harckocsi század szervezete.

A fegyveres erő megteremtése, véd- és hadrendszerek; kiegészítés és annak végrehajtása (emberek, lovak, járművek és egyéb anyagok).

A gyalogság, a lovasság, a tüzérség korszerű szervezése; az M. Kir. légierők és légvédelmi erők szervezése.

Páncélosok korszerű szervezése; műszaki, gáz- és ködcsapatok korszerű szervezése; A M. Kir. műszaki erők; a folyami erők korszerű szervezete; a M. Kir. folyami erők szervezete; szolgálati ágak, híradó és szállító szolgálat.

Tüzérségi segédszolgálat; tüzérségi intézetek és a lőszerpótlás.

Élelmezés, az élelmezés végrehajtása, szervei és intézetei. Egészségügyi és állategészségügyi szolgálat működése, szervei és intézetei.

Seregtestek szervezése általában; a hadosztály, a lovashadosztály, a repülő dandár, gépkocsizó dandár, szervezete; hegyi alakulatok; a mozgósítás és lefolyása.

A M. Kir. határőrség és csendőrség szervezete.

Rokontárgyak: fegyvernemi gyakorlati szabályzatok, harcászat repülőismeretek, műszaki és haditechnikai ismeretek.

F) Hadtörténet

III. évfolyam

Tancél

Tanulmányi és általános műveltségi szempontból hadászati, harcászati és hadseregszervezési elvek fejlődésének bemutatása és az érdeklődés felkeltése a hadtörténet iránt. Erkölcsei szempontból: a katonai és a férfi erények, a hadsereg iránti bizalom, a lelkesedés és az önfeláldozó hazaszeretet megszilárdítása és fejlesztése, a magyar katonai erények bemutatása és a hősi kultusz ápolása.

Tananyag

A hadtörténet tanulásának célja és haszna; hadászati alapfogalmak.

Az Árpád-házi királyok; Hunyadiak kora; Mátyás király hadserege.

Mohács és a török hódítás kora; II. Rákóczi Ferenc hadserege.

A hadügy fejlődése Európában 1792–1815 között, Napóleon hadjáratai és csatái (Regensburg, Aspern, Wagram).

A hadügy fejlődése 1815-től 1914-ig.

Az 1848/49. évi magyar szabadságharc.

Az 1870/71. évi német–francia háború. Sedan. Az 1866. évi porosz–osztrák háború, különös tekintettel politikai következményeire.

Az 1904/05. évi orosz–japán háború és tanulságai.

IV. évfolyam

Tancél

Mint a III. évfolyamnál, csak itt már ösztönzést kell adni a hadtörténelemmel való önálló foglalkozáshoz, és a magasabb kiképzés előkészítéseként hadtörténelmi előtanulmányokhoz és ilyen szempontból kellő alapot és fölkészültséget biztosítani.

Tananyag

Az 1914/18. évi világháború okai, politikai és katonai előkészítése, kitörése. A világháború eseményeinek összefoglaló ismertetése.

Az 1914. évi szerbiai hadjárat. Események az orosz hadszíntéren 1914-ben, különösen Kelet-Poroszországban.

A kárpáti harcok 1914/15-ben; események 1915-ben, különösen a szerbiai hadszíntéren. Események 1916-ban; a román hadjárat.

Események 1917-ben; hadműveletek az olasz fronton.

Események 1918-ban és az összeomlás.

Rokontárgyak: történelem, földrajz, hadseregszervezés, harcászat, fegyvertan, erődítés és várharc, társadalomtudomány.

Minden hadjárat ismertetése járjon együtt a katonaföldrajzi viszonyok elemzésével. Olyan nevezetesebb hadjáratokat és csatákat, amelyek tárgyalása nem volt beilleszthető az anyagba, önként jelentkező akademikusokkal kell kidolgoztatni, és módot találni, hogy tanulmányát a Leventekörben előadhassa.

G) Katonai földrajz a III. évfolyambeli gyalogos, lovas és tüzér akademikusok számára

Tancél

Magyarország és az utódállamok, valamint a velük határos államok katonai földrajzának megismerése.

Tananyag

Fizikai földrajzi alapismeretek és a katonai földrajz tárgya, földrajzi tényezők hatása az állam életére.

Az északi hadszíntér leíró és katonai földrajza, a csehszlovák állam történelme.

A keleti hadszíntér leíró és katonai földrajza; Románia történelme.

A déli és nyugati hadszínterek leíró és katonai földrajza; Jugoszlávia történelme.

Minden esetben tárgyalandók az egyes államok határai, a vízszintes és függőleges tagoltság a harc, az elhelyezés és az ellátás szempontjából; népesedési és gazdasági viszonyok, amelyek a hadsereg szervezése és fenntartása szempontjából fontosak.
Rokontárgyak: harcászat, hadtörténet, hadseregszervezés és tereptan.

H) Szolgálati szabályzat a II. éves akadémikusok számára

Tancél

Mindazon szabályok és rendeletek elsajátítása, amelyre az alantos tisztnak szolgálata ellátása szempontjából szüksége van. Útmutatást adni a gyakorlati csapatszolgálatra és bevezetés a csapatpedagógiába.

Tananyag

Házi és szolgálati rend a Ludovika Akadémián; az előljáró és alárendelt magatartása. Parancsokságok, szolgálat helyőrségben, kitüntetések.
Különös szolgálatok; tiszteletadások; karhatalmi szolgálat; öltözeti és felszerelési szabályok.

I) Műszaki ismeretek a gyalogság és lovasság II. évfolyam számára

Tancél

Árkász alantostiszti elméleti és gyakorlati ismeretek szükségszerű elsajátítása.

Tananyag

Műszaki alapismeretek, alapfogalmak; anyag- és szerszámismeret; legfontosabb műszaki alakulatok; elemi műszaki munkák.

Tábormunkák, vízzel való ellátás, elhelyezés, főzőberendezések, lovak elhelyezése, egészségügyi berendezések.

Korszerű szállítóeszközök, szállítási módok, teljesítmények, motorizálás.

Folyókkal kapcsolatos műszaki munkák: átkelés vízen; bürük, hidak építése, hadihíd-anyagok, áthajózási eszközök, hidak teherbírása.

Robbantások; robbantó- és gyújtószerkek; fa, vas, szikla, beton és jég robbantása; rombolások, megszakítások.

Az átvett elméleti anyag gyakorlása a műszaki kihelyezés keretében.

J) Műszaki ismeretek a gyalogság és lovasság IV. évfolyam részére

Tancél

Árkász alantos elméleti és gyakorlati ismeretek szükségszerű elsajátítása.

Tananyag

Vasútépítés, vasutak tervezése és karbantartása; vasutak osztályozása, vasúti építmények; vasúti rombolás helyreállítása.

Katonai világítástechnika; tábori világítás, fényszórók.

Gázismeret; a gázharc története; a harcászati gázok, gázharc és gázvédelem; a gázvédelem szervezete.

Áthajózás, áthajózási eszközök; az átkelés idő és anyagszükséglete; egyes átkelőeszközök befogadóképessége; áthajózás végrehajtása.

Útépítés; utak osztályozása, tervezése és építése, karbantartása és javítása; utak és menetvonalak szemrevételezése.

K) Repülőismeret a III–IV. éves gyalogos, lovas és tüzér akademikusok számára

III. évfolyam

Tancél

A légierők repülőgépanyagának, felszerelésének és fegyverzetének megismerése, súllyal a műszaki vonatkozásokon.

Tananyag

A repülés és a katonai repülés fejlődéstörténete. Idegen államok légügyi helyzete.

A repülés elve és a repülőgép általános ismertetése; a repülőgép módszerei; aeronavigáció (vakrepülés); a repülőgép fegyverzete, repülőfényképészet; a repülők működési alapjai műszaki és harcászati követelmények.

IV. évfolyam

Tancél

A repülők harci jelentőségének és harcászati alkalmazásának megismerése; a repülők és a szárazföldi csapatok együttműködése; légvédelem. Az oktatás súlya a harcászati vonatkozásokon.

Tananyag

A repülők szervezete és harci alkalmazása: alapfogalmak és elnevezések; felderítő repülés. Repülők harca földi és légi célok ellen.

Légvédelem: figyelő és jelentő szolgálat, aktív és passzív légvédelem.

A kisantant államainak légierije.

L) Katonai írásmód és ügyvitel a IV. éves gyalogos, lovas és tüzér akadémikusok számára

Tancél

A katonai ügyvitel elveinek és szabályainak elsajátítása csapattesten belül; a magán- és szolgálati levelezés, valamint a helyes, magyaros, katonás fogalmazás elsajátítása.

Tananyag

Az alosztály és az osztály ügymenete; iktatás, vettemezés, gyűjtés; folytatólagos (hátirati) elintézés, átjáró és visszavárt ügyiratok; beadványok; ügydarabok elküldése, kézbesítése, lajstromozás, irattározás; az alosztálynál és az osztálynál rendszeresített előjegyzések; osztálysegédtiszti kötelességek részletes ismerete.

Követelmény az írásbeli dolgozatok kifogástalan formája és tetszetős külalakja.

Rokontantárgy: gazdaszat-közigazgatási szolgálat.

M) Jogismeret minden fegyvernem IV. évfolyama számára

Tancél

Az általános műveltség, az élet, s főként a tiszti hivatás által megkövetelt fontosabb jogi tudnivalók ismertetése, a jogtudomány iránti érdeklődés felkeltése és mindennekfelett a helyes jogérzék fejlesztése.

Tananyag

Bevezetés; a büntetőjog anyagi részéből jogbölcséleti alapfogalmak, célelmélet.

A büntetések nemei; szándék, gondatlanság, kísérlet, beszámítást kizáró okok; tiszti fegyverhasználati jog.

A Katonai Büntető Törvénykönyv; a katonai és közönséges bűncselekmények ismertetése.

A büntetőjog alaki része; a rendes és a rögtönítélő bíróság szabályai.

A magyar magánjog; személyi és dologi jogok; tulajdon; telekkönyv.

Kötelmi jogok; szerződések, családjog, örökösödési jog, végrendelet.

Polgári peres eljárás; váltó- és csődjog.

A magyar alkotmány vázlatos ismertetése; nemzetközi jog.

Vizsgáztatás: félénként egy-egy óra írásbeli kollokvium.

Rokontárgyak: Szolgálati és Becsületügyi Szabályzat.

N) Társadalmi ismeretek és nemzetgazdaságtan az összes fegyvernem IV. évfolyama számára

Tancél

A társadalmi berendezkedések, világnézetek megismerése és értékelése nemzeti szempontból. A nemzetgazdaságtan elveinek és katonai vonatkozásainak megismerése.

Tananyag

A társadalomtudomány alapkérdései; a tekintélyelvű és a demokratikus társadalom; tömegpszichológia; az állam fogalma és összetevői; államformák és a hatalom megoszlása. Bevezetés a nemzetgazdaságtanba; a nemzetgazdaságtan mint tudomány, annak kutatási módszerei; irányzatok: merkantilizmus, fiziokratizmus, klasszikus iskola, legújabb irányzatok.

Termelés és termelési tényezők; az állam befolyása a termelésre és a termelés összműködésére; a személyes szabadság és a magántulajdon; munkamegosztás; a szociálpolitika kialakulása, feladatai és intézményei.

A társulás; őstermelés, vadászat, állattenyésztés, mezőgazdaság; jószágkezelési és földbirtokrendszer, földbirtokpolitika.

Forgalom, ár és áralakulás; kartellek; pénzügy, valutapolitika.

Hitel- és bankügy; hitelműveletek; kereskedelem, bel- és külkereskedelem; vásárok és tőzsdék; külkereskedelmi politika.

Közlekedésügy. A jövedelemeloszlás fogalma, az állam befolyása, biztosítási politika.

A fogyasztás; válságok; államháztartás, állami költségvetés, az állam jövedelmeinek forrásai.

Társadalmi és gazdasági eszmeáramlatok: manchesterizmus,⁶⁷ anarchizmus, szocializmus, kommunizmus.

Rokontárgy: jogismeret.

GYAKORLATI KIKÉPZÉS

A gyakorlati kiképzés időszakában az egyes foglalkozásokra fordított napok számát a 12. melléklet mutatja.⁶⁸

Az 1931/32-es tanév lefolyására nézve néhány akadémikusi napiparancsban, a tanulmánycsoportvezetők értekezletek jegyzőkönyveiben és az „Évi jelentésben” találtam támogatásokat.

Az akadémia parancsnoka, Jány tábornok szükségesnek ítélte, hogy visszatekintve az előző tanévre, az 1931. november 18-án kelt akadémikusi parancsban áttekintse a fegyelmi helyzetet. A helyzet, amint azt az alábbi táblából láthatjuk, nem túlságosan biztató.

⁶⁷ A védővámoktól mentes szabadkereskedelem liberális híveinek a 19. század közepén megfogalmazott felfogása. Nevét Manchester városától nyerte, amelynek ipari-kereskedelmi képviselői a legmerekvebben képviselték azt az elvet, amely szerint a társadalmi bajok egyedüli okozója az állami gazdasági beavatkozás, amelynek megszüntetése biztosítja a teljes társadalmi összhangot és szabadságot (H. G.).

⁶⁸ Sajnos a tüzéség időbeosztását nem találtam meg az anyagban.

A havi fenyítések száma az 1930/31-es tanévben		
Évfolyam	Az első	A második
	félévben	
I. évfolyam	1,4	1,1
II. évfolyam	3,0	3,6
III. évfolyam	8,6	7,6
IV. évfolyam	9,4	12,1

Nem csodálkozunk, hogy Jány „intő példaként” közölte ezeket az adatokat. Különösen feltűnő a két legidősebb évfolyam magas fenyítési száma, az pedig kimondottan meghökkentő, hogy az avatás előtt álló IV. évfolyamnál az egyébként is igen magas szám még növekszik is. De milyen fegyelemsértésekről volt szó? Erre ad választ az alábbi tábla:

Az egyes fegyelemsértések száma és aránya az 1930/31-es tanévben				
Fegyelemsértések megnevezése	Az első		A második	
	félévben			
	száma	%	száma	%
Fegyelemsértés	16	14,6	21	14,2
Parancs nem teljesítés	8	7,1	5	3,4
Kötelességmulasztás	11	9,8	24	16,2
Hanyagság	10	8,9	25	16,9
Késés kimenőről, óráról	14	12,5	13	8,8
Rendetlenség	21	18,8	21	14,2
Irtasság	–	–	7	4,7

Feltűnő a kötelességmulasztások és a szolgálati hanyagságok számának erős megnövekedése a második félévben. Egyébként a statisztika 21-féle fegyelmi vétséget mutat ki, és a köztük számított korreláció erőssége 0,74, ami azt jelenti, hogy az akadémikusok fegyelemsértési „szokásai” a két időpontban nem tértek el egymástól lényegesen.

Jányt érezhetően rosszul érintette a fegyelmi vétségek növekedése, főleg a IV. évfolyamot illetően. Mint parancsában olvashatjuk, „intő példaként” közölte az adatokat. Így zárja parancsát: „Láthatjuk tehát, hogy a jövőben a derekas javulás és megkomolyodás egyik legfőbb feladatunk. Bízom benne, hogy ez be fog következni, nem a fenyítésektől való félelem miatt, hanem azért, mert a Ludovikás becsület követeli tőlünk azt, hogy a jellembeli ideálokat megközelítsük.”

Úgy tűnik azonban, hogy Jány intő szavai nem használtak, mert 1932 tavaszán, áttekintve a fegyelmi helyzetet, nemhogy javulást, de jelentős rosszabbodást kellett tapasztalnia. Így néz ki az 1932. április 16-án kiadott parancsában közzétett statisztika:

<i>A fenyítések száma</i>		
<i>A fegyelmi vétség megnevezése</i>	<i>1930/31-es tanév első fele</i>	<i>1931/32-es tanév első fele</i>
Szolgálatbeli hanyagság	10	16
Önkényes eltávozás a városba	2	5
Elkésés (óráról, kimenőről stb.)	14	17
Elöljáró félrevezetése	1	5

Jány így kommentálja a dolgot: „A példaként idézett értékrontó fegyelmi kihágások önökre különösen, mint tisztvárományosokra károsak, sőt, ha számuk tovább nő, értéktelenné teszik magát az embert is. Fennkölt, makulátlan gondolkodású és cselekvésű vezetőknek és nevelőknek készülnek az életben, mégis meggondolatlan gyerekeséggel önmagukra cáfolnak. Hogyan egyeztetik ezt össze jövőendő hivatásukkal? Becsüljék meg magukat, ha megbecsülést óhajtanak. Az önök korában és érettségében ilyen kilengéseknek már nincsen helye.”

E statisztikák láttán több gondolat is felmerül az emberben. Mindenekelőtt az, hogy – amint az egy katonai főiskolához illik – igen szigorúan kezelték a fegyelmet, amit egyébként saját tapasztalataim teljes mértékben igazolnak. A második gondolat az, hogy szinte lehetetlen volt a rendkívüli szigorú rendszabályokat nem megsérteni. Végül is 19–22 éves, életerős, életvidám és az adott szűkös mozgásteret minden módon tágítani igyekvő fiatalemberekről volt szó! És éppen ehhez kapcsolódik a harmadik gondolat, pontosabban kétely: nem vont-e le vajon Jány túl messzemenő következtetéseket ezekből a fegyelmi esetekből? Elfogadva, hogy ő mint felelős parancsnok valójában nem mehetett el szó nélkül mellettük, mégis úgy érezzük, hogy hangvételének szinte már tragikus tónusát puritán jelleme és világszemlélete magyarázza. A dolog ugyanis úgy állt – és ezt mindenki tudta, aki átment a katonaiskolás és ludovikás nevelésen –, hogy mindezen fegyelemsértések mellett is az akadémikusok hivatástudata érintetlen maradt, s mint tisztok – döntő többségükben – később kitűnően megállták a helyüket.

Jány az 1932. február 15-én közzétett akadémikusi rangsor formájában közli a 18 gyalogos és 6 tüzérosztály félévi tanulmányi eredményét. Az átlagos eredmény 3,265, ami jó közepesnek mondható (öt osztályzat van, 5-ös a legmagasabb). A legjobb osztály eredménye 3,568, a leggyengébbé 3,056. Feltűnő, hogy a rangsorban az első két helyet a tüzérosztályok foglalják el. Az egyes évfolyamok összevont eredménye és rangsora a következő:

<i>Évfolyam</i>	<i>Rangsor</i>
IV. tüzér	3,487
II. tüzér	3,418
IV. gyalogos	3,348
III. gyalogos	3,198
II. gyalogos	3,165
III. tüzér	3,144

Ez alkalommal Jány megdicséri az akadémikusokat a fegyvernemek közötti jó viszonyért. „Maradjon ez meg – zárja dicséretét – künn az életben is, [...] és a gyalogos, lovas és tűzér tiszt minden esetben, fegyvernemre való tekintet nélkül csak egy, közös célra törő tiszt bajtársat lássa egymásban.”

Érdemes a rendelkezésre álló tanulmánycsoport-vezetői értekezlet jegyzőkönyvének néhány részletével foglalkozni. Az általános katonai tanulmánycsoport 1932. február 5-én megtartott értekezletén a tanárok a lezárult félév tanulmányi eredményeivel foglalkoztak. A tanárok egyes tárgyakban elért „gyenge” eredményről számoltak be, így tereptanból, harcászatból, katonai földrajzból és hadtörténetből. Feltűnő, hogy az egyik, avatás előtt álló IV. gyalogos osztály harcászati tudását gyengének minősítette a tanulmánycsoport-vezető. Úgy tűnik azonban, hogy év végére az osztály kiköszörülte a csorbát, mert a később ismerttetendő „Évi jelentés” szerint a negyedévesek harcászati tudása igen jó.

Ami pedig az éppen lezajlott vizsgákat illeti, a tanulmánycsoport-vezető feltűnőnek találja, hogy milyen jó eredményeket értek el az akadémikusok ahhoz képest, amit a félév folyamán felmutattak. Mindehhez a következőket fűzi hozzá: „Látszik, hogy a vizsga előtti héten készültek a vizsgára. Ez a tudás azonban nem marad meg, a vizsga után feledésbe megy. [...] A félév folyamán az akadémikusok egy része nem tanult, tudták, hogy a vizsgahéten kis tanulással mindent rendbe hozhatnak. Ahol a félév alatt a tanárok feleltettek, ott a kollokvium fenntartása nemcsak felesleges, de káros is, és az évközben szerzett jegyeket nehéz összeegyeztetni a vizsgahéten kapott jegyekkel.”

Majd egy, sokszor visszatérő, a katonai főiskolák oktatási és nevelési rendszere szempontjából fontos problémára hívja fel a figyelmet: „Az akadémikusokat az órák alatt az első perctől az utolsóig ellenőrizni és fegyelmezni kell. [...] Nem lehet az egyetemi tanár álláspontjára helyezkedni, mert nekünk nevelni és fegyelmezni kell.”

Végül egy, a honvédség akkori állapotaira, a rendkívül mostoha anyagi körülményekre utaló megjegyzés található a jegyzőkönyvben. Arról van szó, hogy a motorizálásnak világszerte tapasztalható gyors fejlődését jó lenne a magyar honvédségnek követnie. Nehéz azonban ezt megtenni, „mert még harcászati tanár is akad, aki tankot még nem látott”.

Az 1931/32-es tanév lefolyásáról és a kiképzés eredményéről az „Évi jelentés”-ből kaphatunk képet.⁶⁹ A jelentés bevezetője kitér a két főcsoportra történt szétválással kapcsolatos nehézségekre. „Az 1931/32-es tanév az átszervezések jegyében indult meg, és ez a nyugodt, hézagmentes tan- és kiképzésmenet rovására érezte is hatását.” Tanulmányi szempontból az eredmény „jeles”-nek, gyakorlati szempontból „igen jónak mondható. Ez az általában tetszetős eredmény azonban csak erős küzdelem árán volt elérhető. A tanárok változása, a tanterv ingadozása még az öreg tanárok munkáját is megzavarta. Több tanterv szerint dolgozni eredményesen nem igen lehet.” Bár erre nézve nem találunk adatokat, „több tanterv” bizonyára ezért volt forgalomban, mert az előző tanévben az oktatás még az 1929-es tanterv szerint folyt.

⁶⁹ HL Ludovika Akadémia iratai, Oktatási tervezetek 1931–1934. 102. doboz. Sajnos csak az I. Főcsoport jelentése van meg.

A jelentés megállapítja, hogy az előző évhez képest a tanulmányi eredmény az első félévben javult, és a javulás a második félévben is folytatódott az alábbiak szerint:

<i>Átlagos osztályzat</i>		
<i>Évfolyam</i>	<i>az első félévben</i>	<i>a második félévben</i>
IV. évfolyam	3,383	3,458
II. évfolyam	3,228	3,336
III. évfolyam	3,185	3,322

Amint látjuk, az évfolyamok rangsora nem változott meg. A II. évfolyam jó helyezését a jelentés azzal magyarázza, hogy „szellemileg, de egyébként is igen értékes és szerencsés összetételű”. Másrészt az is érthetővé teszi a II. évfolyam jó helyezését, hogy a III. évfolyam szükségképpen „a kiforrás átmeneti állapotában” van, amin túljutva, „a IV. évfolyamban a komoly élet küszöbén előnyükre” változnak meg az akadémikusok.

Sorra véve az egyes fegyvernemeket, a gyalogság gyakorlati kiképzésének eredményeit így foglalja össze a jelentés: „A II. éves akadémikusok, mint puskás csatárok igen jól megfeleltek, ugyancsak így osztályozhatók, mint golyószórós, géppuskás és részben, mint kerékpáros csatárok is. Rajparancsnokul jól alkalmazhatók. A puskás és géppuskás iskolalövést igen jó, a harcszerű lögyakorlatokat jó eredménnyel végezték.

A III. éves akadémikusok, mint csatárok minden vonatkozásban igen jók, rajt jól vezetnek, de mint szakaszparancsnokok is jól voltak alkalmazhatók. Az iskola- és harcszerű lögyakorlatokat kitűnő eredménnyel végezték. A gyakorlati kiképzés terén kiváló évfolyam, sok gyakorlati érzéket, találékonyságot, életrealizációt áruolt el.

A IV. éves akadémikusok a gyalogsági szolgálat minden ágában, mint oktatók s mint szakasz és századparancsnokok jól megfeleltek. Ilyen kötelekeknel, mint gyakorlattervezők és vezetők is megállják helyüket. A IV. évesek egy részének mint zászlóaljparancsnoknak is alkalma volt szerepelni, jó eredményt mutattak fel a zászlóalj egység vezetésében is. Mint előkészítő löoktatók, iskola és harcszerű lövés előkészítői és vezetői szép eredménnyel dolgoztak. Lögyakorlataikat a különböző fegyverekkel kitűnő eredménnyel végezték. A gyalogság könnyű és nehéz fegyvereit helyesen alkalmazzák, kezelésükben teljesen jártasak. A gyakorlati kiképzésben az évfolyam átlagosan igen jó eredményt ért el, s legtöbbször »jeles« osztályzatot nyertek.

A felavatandó IV. évesek, mint kis egységek harckiképzésének vezetői előreláthatólag önállóan is jól meg fogják felelni. Szükségük lesz természetesen az első csapatszolgálati esztendőben előjáróik és idősebb bajtársaik szeretetteljes támogatására és irányító befolyására.”

A jelentés fölsorolja a kiképzést előmozdító és hátráltató mozzanatokot. Előnyös volt a kiképzés szempontjából: „A századok egységes fegyvernemi összetétele a tavalyi több fegyvernemből való alakulással szemben. (Tüzér stb., I. és II. évesek jelenléte.)

A zárógyakorlatoknak vegyes fegyvernemekkel történt végrehajtása. Ez a gyakorlati kiképzés eredményességét különösen fokozta, így az összefüggő gyakorlatok alatt

az akadémikusok láthatták a fegyvernemek között felmerülő nehézségeket, súrlódásokat, az összműködés fontosságát. Mindez értékes gyakorlati tapasztalatot jelentett számukra.”

Hátráltatta a kiképzést a megfelelő gyakorlóterek hiánya. Az akadémia által használni szokott kis- és nagyrakosi gyakorlótér „kicsiny és túlszűfolt, komoly munka végzésére alkalmatlan”. Megoldás az lenne, ha tehergépkocsikat bocsátanának az akadémia rendelkezésére, hogy azokkal elfogadható időben érhessek el a messzebb fekvő gyakorlótereket.

A gyakorlati kiképzés eredménye a lovasságnál: „Az akadémikusok lovas szakaszban és lovas géppuskás szakaszban nyerték kiképzésüket. Éspedig:

- a II. évfolyambeliek, mint ezen kötelékek csatárai,
- a III. évfolyambeliek, mint raj-,
- a IV. évfolyambeliek, mint raj- és szakasziparancsnokok. Ezeknek az egységeknek zárt és harcrendjét, valamint harceljárását teljes mértékben elsajátították.

A felavatóra került akadémikusok ezenkívül a gyakorlati kihelyezés ideje alatt a raj- és szakaszgyakorlatok tervezésében is jártasságot szereztek, és mint gyakorlatvezetők is közreműködtek. Bár a századvezetést a kis létszám miatt csak keretben gyakorolták, mindazonáltal feltétlen reményt nyújtanak arra, hogy a csapatnál ebben a keretben iránytű támasztott követelményeknek is jól meg fognak felelni.

Eredményesség (a kötelékben lévő szakasz és a század vezetés) tekintetében nagy előnyt nyújtana, ha a kihelyezés egy idejét valamely huszárezrednél lehetne eltölteni.”

Előnyös volt a kiképzésre: „a fegyverek összpontosításán kívül a gyalogsággal közösen végrehajtott (támadó és védő) harcgyakorlatok. A fegyvernemek összpontosítása alatti vegyes fegyvernemekkel végrehajtott (a gyalogságnál már jelentett) harcgyakorlatok.”

Hátrányos volt viszont, hogy „a IV. éves akadémikusoknak a kötelékben lévő szakasz és század vezetésben a létszámviszonyok folytán nem nyílt alkalom”.

A gyakorlati kiképzés eredménye a tüzéségnél: „A gyakorlati kiképzés eredményeként: úgy lövésszaki tekintetben, mint a többi ágazatokban (zártrend, harcrend, harceljárás) a kiképzés (tancél) általában elértnek mondható. Hogy a kívánt fokot tökéletesen nem értük el, az a következő körülményeknek tudható be:

A gyakorlati tüzériképzésre – mely már összetételéből kifolyólag is több időt követel a gyalogság és lovasság kiképzésével szemben – az 1931/32. tanévben nem állott elegendő idő rendelkezésre. Május hóban a gyakorlat rovására az elméletnek is az eddigieknél több teret kellett engednem, mert az átszervezésekkel és az elméleti év közben meghosszabbított karácsonyi és húsvéti szabadsággal, valamint az influenzajárvánnyal kapcsolatosan beállott hiányt pótolnom kellett. Június hó elején pedig az akadémiák közötti sportversenyek céljaira kellett a gyakorlati kiképzés rovására időt elvennem.

Az 1931/32. tanévben a tüzer löiskola gyakorlatai miatt már júniusban kellett az iskola és a harcszerű lövést megtartani úgy, hogy az július 5-én befejezést kellett, hogy nyerjen! Így a lögyakorlatok nem a gyakorlati kiképzési év végére, hanem közepére estek.

Az akadémikus tüzérosztály felszerelése hiányos, nem rendelkezik sem málháslovakkal, hogy az akadémikusokat egy hegyi üteg szolgálatába némileg bevezethesse, sem pedig valamely motorizált löveggel vagy gépkocsival, hogy minden tüzérnek már olyannyira fontos motorkezelésben, gépkocsivezetésben stb. elméletileg és gyakorlatilag kiképezhesse.”

A nyári kihelyezés utolsó idejében a tüzér akadémikusok, támogató ütegbe szervezve részt vettek a gyalogos akadémikus zászlóalj zárógyakorlatán, és ez nagymértékben fokozta a kiképzés eredményességét.

Ezt követően a jelentés felsorolja azokat a személyi és anyagi pótlásokat, amelyekre a kiképzés színvonalának emelése érdekében szükség lenne. Szerepel a felsorolásban gyalogsági ágyú, kocsizó géppuska, árkász raj, rádió, a lovasságnál és a tüzérségnél annyi huszár és tüzér legénység és ló vezénylése, hogy a nagygyakorlaton egy huszárszázad, illetve két üteg osztálytörzzsel felállítható legyen. A már többször említett sanyarú viszonyokra jellemző a jelentésnek ez a mondata: „A gyakorlati kihelyezés alatt előfordult, hogy a IV. évfolyam fele nem vonult ki, és csak nézőként szerepelt, mert lovasításuk lehetetlen volt.”

A jelentés ezután kitér a június hónapban végrehajtott műszaki gyakorlatra, terepfelvételre, földmértani gyakorlatra és a harcászati út minősítésére. Mint a jelentésből kivehető, mindegyik foglalkozáson elérték a kitűzött kiképzési célt. A harcászati út színhelye az Esztergom-tábor volt, és ezzel kapcsolatban javasolja a jelentés, hogy a következőkben azt az ország különböző vidékein hajtsák végre, hogy az akadémikusoknak alkalmuk legyen a harcászati különböző terepeken gyakorolni.

A „Különös tapasztalatok a nevelés terén” című részben ez olvasható: „Az akadémikusok erkölcsi és fegyelmi értéke az erős és biztos »jó« színvonalán áll.

Ezt a színvonalat a felavatott

- ♦ IV. évfolyam túlszárnyalja,
- ♦ a III. évfolyam biztosan őrzi,
- ♦ a II. évfolyam pedig – utolsónak bár, de – csatlakozik az előtte lévő évfolyamhoz.

A IV. éves akadémikusok túlnyomó része kiforrott erkölcsi tulajdonságokkal és szilárd, határozott jellemmel lépett ki az életbe.

A III. évfolyam – nem úgy, mint tanulmányi tekintetben – megelőzte a II. évfolyamot.

A II. évfolyamban, mint a legifjabbban, még sok gyerekesség és meggondolatlanság akad (ez rendes kísérője a legfiatalabb évfolyamoknak).

Az 1930/31-es tanévvel szemben az akadémikusok erkölcsi és fegyelmi értéke terén kifejezett javulást nem jelenthetek. Bár az átszervezéssel kapcsolatos változások és a Zrínyi Miklós Akadémia beolvadása folytán a részletes és összehasonlító számadatok teljesen megbízható képet nem adhatnak, mégis megállapítható, hogy a fenyítések száma általában az 1930/31. tanév átlagában állapodott meg. Tehát az 1930/31-es tanévben

jelentett javulás, ha egyelőre még nem is mélyült ki, de állandósultnak mondható. Ezt az eredményt is értékesnek tartom, mert az átszervezés (szétválás és beolvadás) minden gondosság és körültekintés ellenére mégis csak érezttette hatását a kialakult egységes és megállapodott szellem rovására. Ez a megállapításom főleg az első tanfélév idejére vonatkozik, mert a második tanfélévben a fenyegetések számának csökkenéséből már viszonylagosan javulás észlelhető.”

Az a probléma, amellyel már a katonaiskolák tárgyalásánál is találkoztunk, s amelynek megoldására akkor sem vállalkoztunk, a Ludovikánál is jelentkezik, vagyis az, hogy a jelentések írói ítéletet mondanak az akkori magyar társadalom erkölcséről. Mint akkor, most sem tudtuk eldönteni, hogy valódi romlásról van-e szó vagy csupán az ítéletmondók konzervativizmusáról. Így hangzik az évi jelentés vonatkozó része: „A mai – úgy látszik – korszellem, mely a felületességet, könnyelműséget és az érzéki élvezetekre való mértéktelen vágyódást kitermelte, sajnos, az akadémikusok közé is beférkőzött. A legszembetűnőbb a könnyelműség és a felületes életfelfogás terjedése az akadémikusok között.”

A jelentés felsorolja a fegyelmezetlenség és a könnyelműség ellen alkalmazott „ellenszereket”. Ilyenek: „a kimenőkedvezmény [...] megadásának gondos mérlegelése” – a jelentés hivatkozik egy, a honvédelmi miniszterhez intézett, de általunk nem ismert fölterjesztésre, amelyben föltehetően a kimenő korlátozását javasolhatta. A másik ellen-szer, hogy zsúfoltság megszüntetésével „otthont kell teremteni” az akadémikusoknak, ami a kaszinó megteremtésével már el is kezdődött. További „ellenszer”: az „erkölcsileg fertőző és nem az akadémiára való” akadémikusok „könyörtelen” eltávolítása. Jány szigorú puritánsága ütközik ki ezekből a sorokból: fokozottabban kell edzeni az akadémikusokat „a küzdelmes életre és ezzel szemben: kevesebb kényeztetés. Az akadémikusok ma az akadémián sok olyant élveznek, amit az életben még törzsiszt korokban sem kaphatnak meg [...]”. Hogy itt mire gondol Jány, nem lehet tudni. Magam részéről nem hiszem, hogy bárki is az akkori ludovikások közül úgy érezte volna, hogy elkényeztetetik.

A jelentés kitér a nevelést leginkább gátló tényezőre, a nevelőhiányra: 75 akadémikusra jutott egy nevelőtiszt!

Mint a katonaiskolákban, a Ludovikán is problémát okozott a szülők magatartása. Előfordul, hogy amikor az akadémikus valamilyen okból fenyegetést kap, „a szülő nyíltan gyermeke oldalára áll, és a nevelők ellen ágál. Ennek már mételyző hatása van.”

A testneveléssel foglalkozó részből kiderül, hogy a múlttal szemben most már föl-vették a versenyszámok közé a gyephokit, a birkózást, az ökölvívást, a pentatlont. A tanév folyamán az akadémikusok 44 versenynapon 156 számban mérkőztek házi, akadémiai közötti és polgáriakkal folytatott mérkőzéseken. 94 első, 84 második és 61 harmadik helyezést értek el.

Azért, hogy lehetővé tegyék az intenzív sportolást, naponta reggelenként egyórás edzést iktatnak be a tanrendbe.

Részletesen foglalkozik a jelentés a Leventekör működésével. „Akadémikusi Leventekör. A leventekör az 1931/32. tanévben az irodalmi, hadtudományi, tereptani,

műszaki és fényképészeti, aero, képzőművészeti, gyors- és gépipró szakosztályokból, német, angol, francia nyelvcsoporthoz, továbbá a zene- és énekkarhoz állott.

- a) Az akadémikusok a szakosztályokban (csoportokban) alábbiak szerint oszlottak meg:

Szakosztály	Akadémikusok száma
irodalmi szakosztály	24
hadtudományi szakosztály	34
terepi szakosztály	26
műszaki és fényképészeti szakosztály	60
aero szakosztály	9
képzőművészeti szakosztály	38
gyors és gépipró szakosztály	39
német nyelvcsoporthoz	16
angol nyelvcsoporthoz	6
francia nyelvcsoporthoz	11
olasz nyelvcsoporthoz	18

A Leventekörnek tehát a zene- és énekkarhoz kívül 281 tagja volt.

- b) A Leventekör működésének irányítását 18 tiszt (tanár) és 1 polgári tanár (a gyorsírás céljaira) végezte.

c) Működés: évközben 17 kétórás ülés volt, amelyeken

15 tiszti előadáson kívül az akadémikusok 75 különböző témát, mint önálló munkát dolgoztak ki. Mindezeknek előadását bíráló és vita követte. Ezeken kívül

aa) külföldi folyóiratok ismertetése, kül- és belpolitikai események megtárgyalása, irodalmi, műszaki, légügyi, képzőművészeti és egyéb tárgyú témák megbeszélése és idegen nyelvű művek tárgyalása képezte az osztályülések tárgysorozatát.

bb) Az irodalmi szakosztály egy Kazinczy–Goethe emlékülést tartott, az egész Leventekör pedig december 6-án, 14-én és március 15-én rendezett egy-egy ünnepséget, végül május hó végén egy díjkiosztással egybekötött közgyűléssel zárult be a kör ez évi működése.

cc) A kör elnöksége február hó 29-én minden osztály tárgyköréből előkészített vitaversenyt rendezett, majd pedig a tanév végére különböző témájú pályázatokat hirdetett. Utóbbiakra összesen 133 munka érkezett be, amelyekből 19 elnyerte a kitűzött pályadíjat, 38 jutalomban, 36 dicséretben részesült, 40-et pedig félretekintésre ítélték a bíráló bizottságok.

d) A megtartott akadémikus előadások örömdíjas munkakedvre, a szakmunkások iránti dicséretes érdeklődésre és általában tisztsárgadékok műveltségi fokához illő továbbképzési igyekezetre vallottak.

Az osztályok munkássága általában kielégítő volt, bár gátló körülmény is akadt. Így például a Pécsről felkerült akademikusok eleinte kissé nehézkesen illeszkedtek bele a Leventekör kereteibe és szellemébe. Bizonyos idegenkedés is érezhető volt nálunk.

e) A M. Kir. Honvédelmi Miniszter Úr 20.767/9.-1932. sz. rendeletében a Leventekör számára biztosított évi 2.000 pengő a kör működésének a jövőben biztos anyagi alapját képezi.

f) A *Ludovikás Levente* évkönyv teljes terjedelme a folyó évben 140 oldal volt, ami a múlt évvel szemben 16 oldal többletet jelent.

Példányszáma ebben az évben is 1500 volt.

Az évkönyv tartalmi szerkezetében az a változás történt, hogy a II. Főcsoport részéről is kerültek bele közlemények, vagyis az évkönyv a két főcsoport közös kiadványa volt. Egyebekben szerkezete a régi maradt.

A *Ludovikás Levente* végeredményében ez évben is méltó tükörképet adott az akadémia szellemi életéről, és jelentős mértékben előmozdította a hazafias, katonai és erkölcsi nevelés munkáját.”

Érdekes a jelentésnek az egészségügyi helyzettel foglalkozó része. Megtudjuk belőle, hogy az 553 akademikusból a tanév folyamán 413 betegedett meg (74,6%). A megbetegedések aránya az II. évfolyamban 82,9, a III-ban 75,8 és a IV. évfolyamban 64,6%.

Közli a jelentés az akademikusok „Pignet-indexét”. Az index kiszámítása: testmagasság – testsúly + a belégzett mellkas mérete.

Az index értéke 1 és 40 között mozog, és ez alapján így jellemzik a megvizsgált egyén fizikai állapotát: „Igen erős, munkabíró”, „Erős munkabíró”, „Kitartó munkára alkalmatlan” stb. A jelentésben közölt táblázat adatait összevontam, és csupán a százalékarányokat tüntetem föl a következőképpen:

<i>Fizikai állapot</i>	<i>Gyalogság</i>	<i>Lovasság</i>	<i>Tüzérség</i>	<i>Összesen</i>
Igen erős munkabíró	35,7	34,8	31,0	34,5
Erős munkabíró	33,0	21,7	26,2	29,9
Jó munkabíró	15,0	17,4	23,8	17,5
Kevésbé jó munkabíró	14,3	21,7	9,5	14,1
Gyenge munkabíró	1,8	4,3	7,1	3,4
Igen gyenge munkabíró	–	–	–	–
Kitartó munkára alkalmatlan	–	–	2,4	0,6

Amint látjuk, az „Igen erős munkabíró” kategória aránya gyalogságnál a legmagasabb és a tüzérségnél a legalacsonyabb, sőt ez utóbbiaknál még „Kitartó munkára alkalmatlan” is van. Érdekes lenne egyébként összevetni ezeket az adatokat a csapatoknál és polgári főiskoláknál végzett hasonló mérésekkel.

AZ 1931/32-ES REFORMOT KÖVETŐ ÉVEK

Ahhoz képest, hogy a reform mennyire mélyenszántó volt, hatását az általam kutattott forrásanyagból nem tudtam fölmérni. Egyáltalán nem tudtam például megfigyelni az LA II. Főcsoportnál bekövetkezett változásokat, de az I. Főcsoport anyagában is hiába kerestem választ több lényeges kérdésre, és arra is csak elvétve találtam utalást, hogy az első évüket a csapatnál eltöltő akadémikusok hogyan állták meg helyüket az akadémián.

Az 1932/33-as tanévről készült évi jelentés⁷⁰ bevezetőjéből csak az válik világossá, hogy a tanév „munkarendje bizonyos mértékben zsúfolt volt, [...] és [...] a felfokozott követelmények [...] megfeszített munkára készítették a tanári kart és az akadémikusokat, ami a maga állandóságával fárasztólag és a munka alaposságára hátrányosan hatott.” Ezért Jány az elméleti időszak 10 nappal való megrövidítését javasolta. Mindezzel persze nem értek véget a tantervvel kapcsolatos kiigazítások, mert amint a jelentés megállapítja: „Alapjában új rendszer részleges kialakulása egy tanév alatt nem várható.”

Az akadémikusi létszám ebben a tanévben a következőképp alakult:

<i>Évfolyam</i>	<i>Akadémikusi létszám</i>
I. (akadémikusjelölt)	136
II.	165
III.	188
IV.	187
<i>Összesen</i>	676

Miután az I. évfolyam a csapatnál van, az akadémián elhelyezett akadémikusok létszáma 540. A IV. évfolyamból egy akadémikus önként kilépett, egy meghalt, kettő pedig testi alkalmatlanság miatt helyi alkalmazású és tisztviselő tisztként került ki, így a csapathoz 183 hadnagy került.

A jelentés gyakorlati kiképzéssel foglalkozó része követi az eddigi módszert, és egyenként véve az egyes fegyvernemeket és évfolyamokat, megállapítja, hogy a kiképzési célt elérték. Érdekesebb bejegyzések a következők. A tüzérbemérő gyakorlattal foglalkozó résznél ez olvasható: „a tüzérbemérő tiszti teendők [...] gyakorlati elsajátítása teljes mértékben elértnek mondható, [...] az éles lőszerrel végrehajtott tüzér lögyakorlatok alkalmával a bemérők munkája után leadott lövés a belövést már teljesen feleslegessé tette; az akadémikusok kiképzését tehát jobbnak mondhatom, mint a tüzér lövőiskola bemérőtisztjeit.”

A IV. évfolyam harcászati útja 12 napig tartott. Útirány: Budapest – Pilisi hegyek – Balaton Ny – Mecsek – Duna–Tisza köze – Mátra – Bükk – Tiszántúl. Ez áll a jelentésben: „Rendelkezésre állott: általában 12 gyakorlati nap. A tanulmányutazás a IV. éves

⁷⁰ HL Ludovika Akadémia iratai, Oktatási tervezetek 1931–1934. 102. doboz.

akadémikusoknak harcászati tudását és érzékét általában igen jó eredménnyel nagyban emelte. Alkalmat adott az akadémikusoknak a különböző katonai jelleggel bíró területek és az ország nagy részének megismerésére, nemkülönben látóköriük bővítésére. De alkalmat adott a harcászat tanároknak is arra, hogy az akadémikusokat közelebbről megismerjék és nevelő tevékenységüket szinte észrevétlenül a lehető legjobb eredménnyel kifejezhessék.

Meg kell azonban állapítanom, hogy ez az évfolyam az 1931/32. évben felavatott IV. évfolyammal szemben – önhibáján kívül bár, de – tudás színvonalban mégis alulmaradt. Oka az, hogy míg az 1932. évben felavatott IV. éves akadémikusok 3 éven át nagyobb tanóraszámmal tanulták a harcászatot, és mint III. és IV. éves akadémikusok május hónapban hetenként 1 napot harcászati megbeszéléssel már a terepen töltöttek, addig a folyó évben felavatottak – a tantervváltozások következtében – csak 2 éven át és kisebb óraszámmal tanulták a harcászatot, május hónapban pedig a terepen tartott megbeszéléseken, csak mint III. évesek vettek részt.

Ezek a különbségek az adott esetben sajnos minden igyekezet ellenére is nyomot hagytak az akadémikusok tudásában.”

A nyári nagygyakorlat színtere a gyalogságnak és lovasságnak az Esztergom-tábor volt, és július 1-jétől augusztus 2-áig tartott. A kiképzési célt minden évfolyam elérte. Az LA parancsnoka kérte, hogy Esztergom-tábor zsúfoltsága miatt a következőkben Jutas legyen a kihelyezés színtere.

A tűzérő július 3-a és július 27-e között Hajmáskéren gyakorlatozott. A kiképzési célt nem érték el teljesen, részben időhiány, részben pedig a fogatoláshoz szükséges hámoslovak hiánya miatt. Ezért javasolja a tűzérparancsnok, hogy a következő tanévben az elméleti időszak már május 21-én érjen véget. „Összefüggő harcgyakorlatok” voltak július 3-a és augusztus 14-e között – Esztergom-tábor, Pilisvörösvár, Zsámbék, Bia és Torbágy környékén. Ezen részt vett az I. Főcsoport minden fegyverneme, a II. Főcsoport híradói és – három alkalommal – repülői. Egy alkalommal páncélosokat és az egyesített gáziskolát is kirendelték a gyakorlatra. A II. Főcsoport akadémikusai folyamátkelesi és robbantási bemutatót tartottak.

A tanulmányi eredmény a tanévben „igen jó”, jobb, mint az előző tanévben:

Átlagos osztályzat		
Évfolyam	az 1931/32-es tanévben	az 1932/33-es tanévben
II. évfolyam	3,336	3,649
III. évfolyam	3,322	3,498
IV. évfolyam	3,458	3,456
Átlag	3,372	3,534

Mint említettem, az 1931/32-es reform hatásáról nagyon kevés adatot találtam az általam kutatott anyagban. Itt végre ráakadtam egy, az elsőévesek csapatszolgálatára vonatkozó

utalásra. Ez olvasható a jelentésben: „A II. évfolyam akadémikusainál különösen a tanév első felében feltűnt, hogy általában sokkal nehezebben tanultak, mint az előző évek I. éves akadémikusai. Ez azzal magyarázható, hogy a csapatszolgálat alatt az állandó és rendszeres szellemi igénybevétel nem olyan fokú, mint az iskolában. [...] A II. évesek előző csapatszolgálatuk alatt szerzett tudása több vonatkozásban nem egyöntetűen teljes értékű. Különösen vonatkozik ez a tereptanra [...]”

A Leventekörrel foglalkozva a jelentés ismerteti az egyes szakosztályokban elhangzott előadások és bírálatok számát. Például a hadtudományi szakosztályban 17 előadás, 17 bírálat és 22 nemzetközi katonapolitikai tájékoztató – „krónika” – hangzott el. 68-an pályáztak 119 művel, közülük 17 nyert pályadíjat és 42 részesült jutalomban. A repülő szakosztályban kezdetét vette a vitorlázó repülés és a szakosztály tagjai építettek egy vitorlázó repülőt.

Az erkölcsi és fegyelmi állapotot a jelentés kielégítőnek tartja, ugyanakkor megjegyzi, hogy bár a II. évesek fegyelmi magatartása „igen jó” volt, azonban „nehezebben kezelhetők”, mint amilyenek a régi első évfolyamosok voltak. Milyen kár, hogy a jelentés nem részletezi, hogy miben is nyilvánult meg ez a nehezebb kezelhetőség!

Egy akadémikus részesült megintésben, hat pedig megrovásban. A hét eset mindegyike a városba való engedély nélküli „kilopódzással”, illetve a városból való késői visszatéréssel, valamint e cselekmények eltussolásával kapcsolatosak. A jelentés megjegyzi: az esetek „mindegyikében a kísértő: a nagyváros volt, a maga csábító kalandjával”. Az akadémia parancsnoka „otthon” teremtésével kísérli meg ellensúlyozni ezeket a kilengéseket, és ezért hozta létre az akadémikusi társalgót, az olvasót és a játéktérmet.

Két akadémikus követett el öngyilkosságot. Mint a vizsgálat megállapította, „mindkét akadémikus alapjában véve szertelen természetű, ideggyenge ember volt”. A „baj eredője” mindkét esetben a szülői otthon, a rendezetlen családi élet volt.

A sportéletről a jelentés megjegyzi: „Az akadémikusok [...] a testnevelés minden ágában kedvvel, lelkesedéssel sportolnak.” Vannak „kiváló tehetségek”, de „az általános színvonal is fokozatosan emelkedik, és a jó közepes erők sorainak sűrűsödése biztosítja, hogy a tisztte avatott és a jövőben avatásra kerülő akadémikusok révén a csapat testnevelése és edzése továbbra is hozzáértő és lelkes kezekbe jut”. Az akadémikusok által űzött sportágak száma megint növekedett. Már ott van közöttük a kézilabda, a füleslabda és az íjlövészet is.

Az I. Főcsoport akadémikusai az akadémiaák között és főiskolai versenyeken 68 első, 61 második és 50 harmadik helyezést értek el. Az akadémikusok 35%-a vett részt a versenyekben.

Az egészségügyi helyzettel kapcsolatban ez olvasható a jelentésben: „Az akadémikusok tápláltsági és fizikai teljesítőképességének foka, valamint testi fejlődésük mértéke általában igen jó. A fáradalmakkal szemben teherbírók [...]” Érdekes megfigyelés, hogy míg a III. és IV. évesek testsúlya év végén, tehát a gyakorlati időszak befejeztével csökkent, addig a II. éveseké emelkedett. Arról lehet szó – jegyzi meg a jelentés –, hogy ez utóbbiak a csapatev alatt „jobban megedződtek”, így a fokozottabb fizikai igénybevétel

nem csökkentette testsúlyukat. „Hogy ez valóban így van-e, azt a jövő tanév hasonló adatai volnának hivatottak beigazolni.”

A felavatottak erőállapota „igen jónak” mutatkozott. A felavatott 185 akadémikusból az avatóbizottság minősítése szerint 110 (60%) volt „alkalmas törődöttség nélkül”, és 75 (40%) volt „alkalmas törődöttséggel.” Ez utóbbiak is szolgálatképesek, fogvatkozásai „általában lényegtelenek”. A „törődöttség” a következő fogyatékoságokból áll össze: hajhullás, rövidlátás, távollátás, hasfali műtét, csökkent színérzékelés, csekély ideggyengesség, vérszegénység stb.

A Pignet-index szerinti megoszlás			
Fizikai állapot	Gyalogság	Tüzérség	Összesen
	% -ban		
Igen erős munkabíró	30,8	28,2	30,2
Erős munkabíró	23,3	15,4	21,6
Jó munkabíró	24,0	41,0	27,6
Gyenge munkabíró	18,5	10,3	16,8
Igen gyenge munkabíró	–	–	–

A jelentés a tanári karral is foglalkozik. Ez olvasható a jelentésben: „A tanári kar kiváló tulajdonságokban, tudásban és gyakorlati tapasztalatokban bővelkedő tisztekből áll. Mindegyik példásan teljesíti kötelességét.” A „nevelők” (vagyis az alosztályparancsnokok és az oktatótisztek) jól ismerik akadémikusaikat, és velük egyénileg bánnak. Itt olvasható Jánynak ez a figyelemre méltó kérése: „Itt újra visszatérek arra a már ismételten előterjesztett javaslatomra, hogy oktatótisztül főhadnagyokat kérek. Ők koruknál fogva közelebb állnak az akadémikusokhoz és így könnyebben bepillanthatnak azok lelkivilágába, könnyebben megértik őket. De hamarabb tárul föl az akadémikus lelke is a hozzá közelebb álló fiatalabb korú tisztekkel szemben, és így sok minden érthetővé válik, ami egyébként érthetetlen maradna.”

Az 1933/34-es tanévből fennmaradt egy állománytáblázat, amelyből az LA I. Főcsoport szervezete áttekinthető:⁷¹

Parancsnokság: Ludovika Akadémia parancsnoka (vitész Jány Gusztáv vk. ezds.), I. és II. segédtsiszt, lö- és fegyvertöltő, könyvtárőr; két lelkész, három orvos, gazdasági hivatal főnök és 4 gazdasági tsiszt, két állatorvos.

Gyalogos zászlóalj: 3 akadémikus század, gyalogos különítmény (legénység); századonként egy századparancsnok, az I. és 2. századnál két, a 3. századnál három beosztott tsiszt; Akadémikus lovas különítmény: egy parancsnok. Tüzérsztály: 2 akadémikus üteg, tüzér különítmény (legénység); ütegenként egy ütegparancsnok és két beosztott tsiszt.

⁷¹ HL Ludovika Akadémia iratai, Oktatási tervezetek 1931–1934. 102. doboz.

Gyalogos tanulmányi csoport: 5 tiszt, közülük 4 sportoktató. Lovas tanulmányi csoport: 2 tiszt (lovaglótanárok). Tüzérségi tanulmányi csoport: 3 tiszt. Általános katonai tanulmányi csoport: 4 vezérkari tiszt, 20 csapattiszt és tanár.

Van ezen kívül egy rendkívüli tanár (hadbíró), egy protestáns lelkész és vannak „tanulmányi csoporton kívül állók”: 9 tiszt és tanár.

Az akadémikusok létszáma ebben az évben:

<i>Évfolyam</i>	<i>Akadémikusi létszám</i>
I. (akadémikusjelölt)	117
II.	140
III.	164
IV.	185
<i>Összesen</i>	<i>606</i>

A IV. évesek közül egy önként kivált, kettőt pedig helyi alkalmazású tisztként avattak, tehát 182 akadémikus lett csapattiszt.

A gyakorlati kiképzés eredményét részletezve a jelentés kiemeli, hogy a gyakorlati időszakban a gyakorlati foglalkozásokra fordított heti egy egész nap és egy délután igen jó hatással volt a kiképzésre. A különböző kihelyezéssel járó gyakorlati foglalkozások eredménye is kielégítő. A harcászati út a IV. évesek „harcászati tudását és érzékét nagyban emelte”.

Fokozta a gyalogság gyakorlati kiképzésének eredményét, hogy a nagygyakorlaton a zászlóalj együttműködhetett a jutasi altisztképző iskolával, a II. főcsoport híradóival, a legénységgel megnövelt létszámú huszárszázaddal és repülőkkal. De egy-egy alkalommal ki voltak rendelve a gyakorlathoz páncélosok és az egyesített gáziskola is.

A tanulmányi eredmény „igen jó”, jobb, mint az előző két évben:

<i>Átlagos osztályzat</i>			
<i>Évfolyam</i>	<i>1931/32</i>	<i>1932/33</i>	<i>1933/34</i>
II. évfolyam	3,336	3,649	3,422
III. évfolyam	3,322	3,498	3,778
IV. évfolyam	3,458	3,456	3,569
<i>Összesen</i>	<i>3,372</i>	<i>3,530</i>	<i>3,597</i>

A jelentés, hasonlóan az előző évhez, kitér a csapattól bevonultak tanulmányi nehézségeire: „[k]ülönösen a tanév elején nehezen tanulnak. A csapatszolgálat alatt az állandó és rendszeres szellemi munkától elszoknak. Feltűnően gyenge volt előismeretük a nyelvekből.” Látható, az 1933/34-es tanévben a II. évfolyam eredménye gyengébb, mint az előző évben. Magyarázatul Jány ezt jelenti: „Ennek oka a [...] csapatszolgálati évnek

tudható be.” A Leventekörrel kapcsolatban ez olvasható a jelentésben: „Az önművelésre és szórakozásra az akadémikusi kaszinó, a Leventekör, az ifúsági könyvtár, a kedvezményes színház- és mozijegyek, valamint az akadémián kívül megtartott tudományos előadások és hangversenyek szolgáltak. Alkalom tehát bőven volt, de meglátszott ez az eredményen is. Az előző évben lendületes fejlődésnek indult Levente-munka idén tovább haladt felfelé ívelő útján.

Az osztályok szerdán a délutáni órákban tartották meg üléseiket. Minden osztály ülését heti krónikával kezdte meg, melyben a hét aktuális politikai, társadalmi és közművelődési híreit foglalta össze az erre önként vállalkozó akadémikus. Ezekben az üléseken adták elő, illetve mutatták be a tagok munkáikat, s itt kerültek ezek elbírálás alá.”

Ebben az évben 22 pályázatra 107 pályázó adta be pályaművét, és közülük 22 nyerte el a pályadíjat, 53 részesült jutalomban és 31 dicséretben. A *Ludovikás Leventéről* ez olvasható a jelentésben: „A *Ludovikás Levente* – mint az akadémia Leventeköreinek évkönyve – ez évben is tükröképet adott az akadémia szellemi életéről, és jelentős mértékben előmozdította a hazafias, katonai és erkölcsi nevelés munkáját. Ezenkívül hozzájárult a ludovikás hagyományok és szellem ápolásához is. Az akadémikusokat fokozott önképző munkára serkentette azáltal, hogy kiválóbb tudományos, szépirodalmi és képzőművészeti alkotásaiknak megfelelő nyilvánosságot biztosított. A nemzeti társadalom köreiben, emelte az akadémia iránt érzett közmegbecsülést, hazafias és katonás szellemével pedig jótékonyan hatott szélesebb körökre is, elsősorban a magyar ifúságra.”

A fegyelmi állapotot elemezve a jelentés kiemeli, hogy a II. évfolyamnál: „Az év elején kemény kézzel kellett a kilengéseket megrendszabályozni. Akkor nem ütötték meg azt a mértéket, amit joggal várni lehetett. Ezt a csapatszolgálati évnek lehet betudni.” A fegyelmi vétségek között tettelegességre is akadt példa, így írja le az esetet a jelentés: „Az egyik akadémikus a szolgálatban lévő és őt felkelteni akaró bajtársát, ágyából kiugorva, megütötte. A vizsgálat megállapította, hogy a bántalmazó álomittas volt. [...] Tanulság: Nagyobb önuralomra, több önfegyelmzésre és a szolgálat helyes kezelésére kell nevelni. Fenyítés: 6 nap szigorított fogság és 30 napon át a kimenőről 15.00-ra való visszatérés.”

Egy másik akadémikus nyilvános helyen egy civillel szóváltásba keveredett, amiből azután tettelegesség lett. Az esethez a következő megjegyzést fűzi a jelentés: „A cselekmény oka: a vétkes akadémikus heves vérmérsékletű, tapasztalatlan a lovagias ügyek körüli eljárásban, a polgári egyén pedig kétségtelenül kihívó magatartást tanúsított. [...] Fenyítés: 30 nap laktanyafoogság.”

Volt ezenkívül fenyítés könnyelmű adósságcsinálásért, engedély nélküli kimaradásért és függelemsértésért. Az utóbbiban vétkes akadémikust el is bocsájtották, igaz, nála súlyosbító körülmény volt, hogy „erkölcsileg is alacsony fokon áll”.

A testnevelésről írva megint előtérbe kerül a csapatév hátránya: „A II. évfolyam akadémikusain meglátszott, hogy a csapatnál nem sportoltak rendszeresen.” Egyébként a sportélet ebben az évben is élénk volt, és az akadémikusok igen jól szerepeltek a sportversenyeken.

A főiskolai löversenyeken négy fegyverrel kellett versenyezni: hadi puska, hadi pisztoly, kispuska, céllövő pisztoly. Négy éven át ez volt az eredménye:

<i>Csapat</i>	1931	1932	1933	1934
BEAC ⁷²	2	2	4	–
Ludovika Akadémia I.	4	1	2	1
Ludovika Akadémia II.	3	2	1	–
MLE	1	4	3	2

Az akadémikusok fizikai állapotáról a következő táblázatot közli a jelentés:

<i>A mérés ideje</i>	<i>Testsúly</i>			<i>Testmagasság</i>			<i>Mellbőség</i>	
	<i>Max.</i>	<i>Min.</i>	<i>Átlag</i>	<i>Max.</i>	<i>Min.</i>	<i>Átlag</i>	<i>Belégzés</i>	<i>Kilégzés</i>
Év elején	95	54	74,5	193	162	177,5	113	75
Év végén	96	54	75,0	197	162	179,5	115	85

Az 1935/36-os tanévben az akadémikusi létszám:⁷³

<i>Évfolyam</i>	<i>Akadémikusi létszám</i>
I. (akadémikusjelölt)	109
II.	122
III.	115
IV.	134
<i>Összesen</i>	480

A gyakorlati kiképzés eredményét a jelentés az előző években látottak szerint értékeli. A kiképzési célt minden kiképzési ágban elérték. A gyakorlati kiképzést előnyösen befolyásoló tényezőket így foglalja össze a jelentés:

„A jutasi csapattisztiképző iskola, egy kocsizó géppuskás szakasz és egy lovas századdal megnövelt létszámmal való gyakorolhatás, a hajmáskéri gépkocsi csoporttal és a repülőkkal való együttműködés lehetősége.

Ez a kiegészítés tette és teszi évek óta lehetővé – hogy a gyakorlatok alatt a fegyvernemek közötti összműködés szükségessége érzékelhető –, hogy a gyakorlatokat változatosságuk következtében minden akadémikus nagy érdeklődéssel és figyelemmel kíséri, hogy a többféle csapatnem és vegyes fegyvernemek alkalmazásának módozatai – ha

⁷² Az 1898-ban alapított Budapesti Egyetemi Atlétikai Club (H. G.).

⁷³ 1935/36. évi jelentés. HL Ludovika Akadémia iratai, Oktatási tervezetek 1934–1937. 103. doboz.

kicsiben is de – megrögződhetnek; hogy az önmaguktól adódó, csak öntevékenységgel leküzdhető nehézségeket megláthassák és azokkal előre számolni tudjanak.

Tudatában vagyok annak, hogy honvédségünk jelenlegi állapotában a csapatoktól való minden elvonás (ember, ló, anyag) az illető csapat kiképzésére bénítólag hat. De ha figyelembe veszem a kiegészítésként adott erők által hozott hasznot – azt, hogy bővebb gyakorlati látókörrrel rendelkező tiszteket képezhetünk ki, valamint azt, hogy az idevezényelték sem vonatnak el eredeti hivatásuktól, hanem nekik is értékes gyakorlatokon vesznek részt – ennek a rendszernek továbbra való fenntartását kérem.”

Viszont hátrányos volt a kiképzésre, hogy a IV. évfolyam nagy létszáma miatt csak kevés alkalommal szerepelhetett parancsnokként (szakasziparancsnok átlagosan két alkalommal lehetett valaki, századparancsnoki beosztás pedig többnek nem jutott). Ez nagyon káros, hiszen, amint a jelentés írja, „[a] IV. éves akadémikusok kiképzésének gerincét a parancsnoki minőségben való szereplés képezi”. A lovasságnál ilyen szempontból sokkal jobb volt a helyzet, mivel a huszár osztaghoz beosztott legénységből komplett lovas századot lehetett szervezni, így minden IV. éves gyakran lehetett szakasz- és századparancsnok.

A tanulmányi eredmény ebben az évben:

<i>Évfolyam</i>	<i>Tanulmányi eredmény</i>
II. évfolyam	3,575
III. évfolyam	3,796
IV. évfolyam	3,995
<i>Összesen</i>	3,795

A Leventekör hadtudományi szakosztályában az akadémikusok által tartott előadások közül néhány: „Erdély katonai megszállása”, „A mai orosz hadsereg”, „A Magyarország elleni propaganda háború”, „A faji harcmód és harcászat (vita)”.

Az egyes szakosztályok munkájáról ez olvasható a jelentésben: „Irodalmi osztály. Elsősorban a nemzeti és katonai szempontoknak az irodalomban való elvi és gyakorlati érvényesítését tartotta szem előtt. Könyv- és színházkritikáival helyes útmutatást adott a kétes értékű kritikák között. Az irodalmi osztály rendezte a kör ünnepeit és »Berzsenyi emlékülésével« hozzájárult a nagy költő halálának évfordulójára rendezett országos ünnepekhez. 24 ülést tartott, melyen 28 felolvasást, 2 szabadelőadást, 16 szavazatot tartottak a tagok. Főleg a katonai vonatkozású írókkal és költőkkel, többek között Gyóni Gézával foglalkoztak.

Hadtudományi osztály. Az osztály mely 19 ülésen 17 felolvasást és 8 szabadelőadást tartott, alapos munkát végzett. Heti szemlén beszélt meg az elmúlt hét hadtudományi, katonai és politikai eseményeit. Az a körülmény, hogy az előadáshoz hozzászóló bírálók száma 142 volt, igazolja, hogy az osztály tagjait szókimondó, határozott és gondolkodó tagokká nevelte. Az osztály kezelte az olasz–abesszin harc helyzetét feltűntető abessziniai térképet, mely az akadémikusi kaszinóban volt felállítva.

Az elhangzott előadások, kritikák, becsületére váltak a kör tagjainak, mert olyan színvonalon mozogtak, melyek idősebb tisztek közt is értékeseknek mondhatók.”

A „Berzsenyi emlékülésen” a Kornis Gyula vezette bizottság is részt vett. Kornis nagy elismeréssel írt az ülés színvonaláról.

Ebben a tanévben az évi jelentésnek a fegyelmi és az erkölcsi helyzetet leíró része egészen súlyos esetekről számol be. Egy negyedéves akadémikus „[b]elekeveredett egy zsidó – állítólag homoszekszuális hajlamú egyén – társaságába és súlyos gyanú terheli, hogy magát pénzért eladta. – Elbocsátásra került.” Egy másik akadémikusnak tudomása volt erről a kapcsolatról, de nem jelentette, sőt maga is érintkezésbe lépett „a homoszekszuális zsidóval, akitől két ízben is kölcsönt próbált szerezni. – Elbocsátásra került.” Az eset óriási föltűnést keltett az akadémián, és még éveken át beszédtema volt.

Két akadémikust „bajtársi lopásért” kellett eltávolítani, egyet meg azért, mert „[b]ajtársaira rossz befolyást gyakorolt azáltal, hogy előttük a katonai pályáról, a tiszt hivatásáról állandóan lekicsinylőleg nyilatkozott, emellett elégtelen tanulmányi eredményt ért el, általában megbízhatatlan, szinte kóros gondolkozású egyén volt. Elbocsátásra került.”

Ez a jelentés is foglalkozik az akadémikusok testi felépítésével. Feltehetően a bekerülő II. évfolyam gyengébb fizikai állapota miatt a testméretek az előző évhez képest csökkentek, az átlagos testsúly 75 kg helyett 68 kg, a testmagasság 179,5 helyett 177 cm, a mellbőség pedig 115–85-ről 112–79-re csökkent.

Ugyanakkor a Pignet-index javulást mutat az utoljára látott 1932/33-as tanévvel szemben. Ebben az évben nem tüntették föl a fegyvernemek szerinti eloszlást. Az összehasonlítás eredménye:

<i>Fizikai állapot</i>	<i>1932/33-as tanév</i>	<i>1935/36-os tanév</i>
Igen erős munkabíró	30,2	42,3
Erős munkabíró	21,6	28,5
Jó munkabíró	27,6	20,8
Kevésbé jó munkabíró	16,8	8,5
Gyenge munkabíró	3,8	–

Ebben a tanévben látogatta meg az akadémiákat a már megismert bizottság Kornis Gyula vezetésével. Kornis, befejezve a katonaiskolákról szóló jelentését, ezt írja: „Mint nem-katona, nehezebb helyzetben vagyok, amikor a Ludovika Akadémiáról, mint katonai szakfőiskoláról kell beszélnem. Az eredmény lelkiismeretes megítélésére katonai szakismeretekkel kellene rendelkeznem. Így inkább csak az általános nevelési és tanítási rendszer formai oldaláról (s nem szaktartalmáról) tudok némi ítéletet szerkeszteni, hozzátevé, hogy ezt is csak egy napi megfigyelés alapján, amely természeténél fogva alapos nem lehet. De így is az a benyomásom, hogy a Ludovika Akadémiának mindkét intézete (főcsoportja) olyan főiskola, amelyre felszerelésének, tanári karának és tanulóinak kiválósága alapján bármely más nagyobb nemzet hadserege is büszke lehetne.

Az I. Főcsoportban egy hadtörténelmi (IV.I. ü. A/osztály), haditechnikai (IV. b.) s tereptani (III. A.) órát hallgattunk meg. Amennyire, mint laikus, a feleleteket megírtélhetem, ezek határozottak s intelligensek voltak.

Mély benyomást tett ránk a Leventekör irodalmi osztályának népes Berzsényi ülése. Elsőrendű szavalat, Berzsényi jelentőségének magas színvonalú ismertetése, a vezető tanár magvas előadása töltötte ki az ülés keretét.

Különösen érdekelt a Leventekör hadtudományi osztályának vitája, amely alkalmat adott a ludovikásoknak önálló gondolkodásuk, széleskörű haditechnikai, gazdasági és politikai ismereteik megmutatására, örömünk telt benne, amikor újabb és újabb ludovikás jelentkezett az előző felszólaló beható kritikájára. Nem üres dialektika, hanem sokoldalú komoly pozitív ismeret szólt belőlük. Az angol és olasz szakosztály idegen nyelvű beszélgetései és előadásai azt igazolják, hogy a növendékek alaposan és becsvágygal készülnek a magasabb rendű katonai hivatásra. Nem riadnak vissza rengeteg teendőjük mellett sem a szükséges nyelvi eszközöknek önképzés útján való fáradságos megszerzésétől. Ez nem pusztán az értelem, hanem a szívó akarat, az erős jellem dolga is. A Szépművészeti Csoportban számos kiváló művészi képességnek volt alkalma erejét bemutatni.

A főiskola valóban magas nivójának fényes tanúsága a *Ludovikás Levente* évkönyv, amelynek 1935-ös számát tüzetesebben áttanulmányoztam, hogy a fiatalok írásműveiből s rajzaiból kisugárzó szellemet s ennek irányát lássam. Irodalmi, katonapszichológiai, hadtörténelmi, alkotmánytani, elektrotechnikai, gazdasági és üzempolitikai tanulmányaik, költeményeik, műfordításaik és novelláik azt mutatják, hogy hadseregünk tisztai sarjadéka a nemzetnek igen magas műveltségű vezető rétege lesz, amelyben a tudományos, irodalmi és művészeti kultúra minden ágában számos komoly tehetség fog érvényesülni. Így máris szertefoszlóban van az a régi magyar közvéleménybe begyökerezett felfogás, amely a katonatisztben csak hetyke, mulató, erőszakos fellépésű, de a mélyebb kultúra iránt kevésbé fogékony, üresen kongó lényeket látott. A *Ludovikás Levente* évkönyvei egyben azt is bizonyítják, hogy fiatal tisztjelöltjeink lelkében sikerült az igazi katonai hivatástudatot neveltetésük folyamán kiformálni, továbbá, hogy szakműveltségüknek mélyebb általános műveltségi hátterük van, végül pedig, hogy a lelküket tüzes nemzeti érzés és bátor nemzeti öntudat hatja át.

A ludovikások remek, kisportolt emberpéldányain öröm végigtekinteni: piros-pozsgás arcukból, nyílt tekintetükből, hajlékonyra fejlesztett testalkatukból, egész vonzó extérieurjukból⁷⁴ az új magyar honvédtiszt típus reményfakasztó ereje sugárzik felénk. A fiúk nagyszerű külső megjelenése különösen szembeszökő, ha az egyetemi hallgatók legtöbbször jelentéktelen, esetlen testalkatával és ügyetlen mozgásával vetjük egybe: Ludovika Akadémia és Egyetem fiatalsága szinte kontrasztot alkot a gyakori reám.

Amikor annyi ellenség feni köröskörül fogát reánk, jólesik tudnunk, hogy honunk védelmét ilyen katonai fiatalságra bízhatjuk. Nevelési rendszerüknek ilyen színvonalra való tervszerű emelése honvédelmi kormányzatunknak a szélesebb magyar társadalom előtt alig ismert örök érdeme.

⁷⁴ Külső megjelenésükből (H. G.).

Ugyanezt igazolja a Ludovika Akadémia II. Főcsoportjának megfigyelése is. Elcsodálkoztunk egészen modern, valóban »up to date« műszaki felszerelésén, ennek gazdagságán és arányain. A háború ma műszaki ügy is, jobban, mint valaha. A modern haditechnika sokféle ága merőben elspecializált szakembereket követel meg. Hadvezetőségünk tehát helyesen tartja kötelességének, hogy a költséget nem kímélve, jeles katonai műszaki szakembereket lehetőleg jelentékeny számban nevel ki, mégpedig a leggondosabb szelekció alapján.

Megfigyelésünk mind az elméleti oktatás, mind a gyakorlati kiképzés módjára kiterjedt. A műszerismeret (II. H.), a rádióelmélet és anyagismerete (III. H. és IV. H.), a vegytani technológia (II. R. H. F.), a fegyver- és bombaismeret (III. R.), a hajóépítéstan (III. F.), az ábrázoló mértan (TI. M.), a mechanika (III. M.), a szárazföldi műszaki szolgálat (IV. M.) és a katonai földrajz (I. I. R. M.) körébe tartozó előadásokat hallgattunk meg. Ezt kiegészítette a repülő rádió-teremnek, könyvtárnak, lőszobának, házi lőtérnek, lovardának, műszaki gyakorlótérnek, hangárnak, repülő műhelymunkának stb. megtekintése. Az akadályugratás, a Herbert-hídszerelés, a lövőjáték, a motorpróba mind az intézetben folyó alapos gyakorlati kiképzés illusztrációi voltak. Ha nem is vagyok szakember e téren, annyit megállapíthatok, hogy mind a tanárok, mind a növendékek képességeik és erejük maximumát becsületesen belefektetik a munkába. E munka mögött nem pusztán hideg intellektus, hanem nagy akaraterő, hosszú munkatraining, tervszerűen fejlesztett jellem is áll. Ilyen testi és szellemi teljesítmények különben érthetetlenek lennének: ezek forrása csakis a lélek velejében átélt hivatás- és kötelességtudat, nemes becsvágy s a pálya szeretete lehet.”

Tasnádi-Nagy András jelentésében ez olvasható: „Az Akadémiákon különösen szembetűnő a tanulmányi eredmény kitűnősége.”

Részlet Teleki Pál jelentéséből: „A két Ludovika Akadémia nagyon jó benyomást tesz az emberre – időbeosztásuk azt a benyomást kelti, hogy kissé túl vannak erőltetve, de a kinézés erre rácáfol.

A tanításról csak egész általános fogalmat alkothattunk, de az a benyomásom, hogy kellően magas színvonalú. Ezt a benyomást főleg a Ludovika II-ben nyertem, ahol többet láttunk ebből – több órát. A földrajzórán itt is különösen nagy topográfiai készséget tapasztaltam.”

SZOMBATHELYI HADÜZENETE A „FŐISKOLÁS SZELLEMNEK” ÉS AZ „INTELLEKTUALIZMUSNAK”

Vitéz Szombathelyi Ferenc vezérkari ezredes 1936 augusztusában vette át a Ludovika Akadémia I. Főcsoport parancsnokságát Jánytól. Mint Kádár Gyula könyvéből⁷⁵ tudjuk, mielőtt átvette volna a parancsnokságot, Szombathelyi néhány hétig Jány társaságában

⁷⁵ KÁDÁR 1978.

gyűjtötte a tapasztalatokat, hogy megfelelően felkészülve vehesse át a parancsnokságot. Ahogy Kádár írja, kettőjük viszonya kezdetben harmonikus volt, de később megromlott. Ebben minden bizonnyal része volt a két ember alapvetően eltérő természetének, a fő oka azonban az volt, hogy Szombathelyi számos kivetnivalót talált a kiképzésben és a nevelésben, ami természetesen sértette Jány önértetét.

Kádár szerint Szombathelyi elpuhultnak és civilesnek találta az akadémián uralkodó viszonyokat, és ilyen szempontból gyökeres változtatásokat akart életbe léptetni: „Majd adok én ezeknek az elnevelt kölyköknek alma mater helyett [...]” kemény szigort⁷⁶ – mondta, ugyanakkor túlságosan is elméletinek találva a tananyagot elhatározta, hogy gyakorlatiasabbá teszi azt, és vele együtt az egész oktatást és kiképzést. Mint Kádártól tudjuk, Szombathelyi főszo­lított­a a tisztikart és a tanárokat, hogy tegyenek javaslatot a tananyag, az időbeosztás és a kiképzés, valamint a nevelés módszereinek átalakítására. A beérkezett javaslatokból azonban kiderült, hogy a tanárok éppen ellenkezően gondolják a reformot, mint Szombathelyi, amennyiben több elméleti tananyagot javasoltak, és több tanórát kértek.

Erre Szombathelyi teljesen Kádár­ra bízta a tanterv átalakítását. Kádár így írja le könyvében a munkáját: „Az én javaslatom az volt: átcsoportosítani a tantárgyakat, a csak tanteremben tanítható, csak terepen tanítható és részben terepen, részben tanteremben tanítható tárgyakra. Ennek megfelelően alakuljanak a tanórák: télen, március 15-ig sok tanterem, elméleti tárgyak, azután ki a terepre, ahol most pótolható elméleti tárgyak, mely a téli időszak alatt elmaradt a gyakorlati ismerteket kívánó tantárgyaknál.”⁷⁷

Kádár közlése annál is fontosabb, mivel sem a tanterv átalakítását elindító iratváltás, sem pedig az átalakított tanterv nem volt meg az általam kutatótt anyagban. Viszont rendelkezésemre áll Szombathelyinek az 1936/37-es tanévről készített évi jelentése,⁷⁸ amelyből világosan megismerhetők elgondolásai. A jelentés elején közli, hogy a tanterv „bizonyos mérvű módosítására” volt szükség, mert azt „túlságosan elméletinek” találta. Majd így folytatja: „A tanítás gyakorlatiassá tétele mellett célo­m a valódi katonas­ szellem meghonosítása, az akadémiái főiskolás szellem rovására. Ennek érdekében bizonyos korlátozásokat vezettem be, amennyiben a kimenőket megszorítottam és az ismétléseket mindenki számára kötelezővé tettem. Szükségesnek láttam bizonyos megszorításokat végrehajtani a Leventekör szervezetében és szellemében, valamint a sport megszervezésében és végrehajtásában is. Ennek a két kiképzési ág szervezetének felépítésében és működésének ki­lélésében annyi a polgári­as elem, hogy ezt a katonai gondolkodással és szellemmel összeegyeztethetetlennek találom. A »szakosztály« ülése, az »elnök«, »titkár«, a »jegyző«, mind olyan kifejezések, amelyekre szükség nincsen. De nincs szükség a tárgyalásnak azon civiles menetére sem, amely a Leventekör és a sportszakosztályok működését jellemzi és oly dagályossá teszi. A szervezés terén az egyszerű »csoport« is

⁷⁶ KÁDÁR 1978, 280.

⁷⁷ KÁDÁR 1978, 282.

⁷⁸ HL Ludovika Akadémia iratai, Oktatási tervezetek 1934–1937. 103. doboz.

megteszi a szolgálatot, amelyeknek élén 1-1 tiszt áll, hozzá beosztva egy akadémikus segédtszisztnak. Ez a tiszt vezeti a csoport tevékenységét teljesen katonásan.

A Leventekörben igyekeztem az intellektuális irányzatot inkább katonai általános tudás és nemzeti nevelés irányába terelni. Nézetem szerint a katona kiképzésénél nem az intellektuális, hanem az erkölcsi erők irányzata kell, hogy vezessen. A nagy műveltség alkalmas arra, hogy elpuhítson. A nagy tudás pedig a cselekvőképességet csökkentheti. A mi mesterségünkben pedig, amely végeredményben brutális mesterség, minden a keménységen, a kíméletlen cselekvőerőn fordul meg, amitől bizonyos »szép szellemek« mint »barbárságtól« irtóznak. Ezt a keménységet és cselekvőerőt az akadémikusokba belé kell nevelni, és ezt annál szükségesebbnek tartom, mert az akadémikusi fegyelmet általában véve puhának, szellemét főiskolásnak és komplikáltnak, magatartását kicsit nyeglének találtam. Ha az általános intellektuális szellemképzés tekintetében továbbmegyünk, úgy félttem a magyar katonaiifút az elpuhulástól. Félek attól, hogy egy kevésbé művelt és tanult, de cselekvőerőben határozottabb és kíméletlenebb idegen nemzetbeli katonaiifjával nem fogja tudni felvenni a harcot.”

Nincs meglepődve a Leventekör szellemével és irányzatával sem: „Ha a polgári társadalom a Levente intézményben az akadémikusi lélek gazdagságát csodálja, úgy én ezt bár propaganda szempontjából méltányolom, de a katonai foglalkozásunk szempontjából a túlzást ez irányban veszélyesnek tartom. És ha Kornis egyetemi tanár⁷⁹ a közoktatási tanács elnöke a magyar katonai ifjúságban a magyar nemzetvezető rétegének kialakulását sejti, úgy ez csak annyiban lesz valóság, amennyiben ez a réteg cselekedni tud és mer. A vezetésként az a réteg ragadja magához, amely cselekszik, amely a legnagyobb önfelelőzőzésre képes, és nem a nagy tudású, amely problémákon töri a fejét, és én az akadémikus lelki habitusát máris nagyon problematikusnak találom.”

Kitér a túlzó intellektualizmusra és a sportban eluralkodó „primadonna kultuszra”: „Miután sajnos tantervünk is nagyrészt az intellektualitás jegyében áll, nemcsak azért, mert sok az elméleti tantárgy, hanem azért, mert a katonai tantárgyakat is elméletileg tanteremben adjuk elő, az egyszerű gyakorlatias, katonás szellem kialakítása bizonyos mértékig háttérbe szorul. Márpedig a főcél az, hogy az Akadémiáról kemény magyar csapattisztek kerüljenek ki az életbe. Ennek érdekében mindent meg kell tenni.

A sport terén is arra törekedtem, hogy a bajnok hajhászás szelleme és a primadonna kultusz minden tekintetben háttérbe szoríttassék. A súly az egészséges, teljesítőképes test kialakításán legyen – mindenkinél egyaránt –, mert csak ily testben tudja a kemény cselekvő szellem kiélni magát.

A reggeli sportedzési időket már eleve csökkentettem. Ezt az időt a századparancsnok rendelkezésére bocsátottam, hogy a századot minél többször összeszedhesse. Ezzel szemben az új tanórarenddel kapcsolatban a hét egy egész délutánját testi kultusznak fogom szentelni.”

⁷⁹ Kornis Gyuláról lásd az 52. oldalon olvasható jegyzetet (H. G.).

Ezek voltak Szombathelyi nézetei a ludovikás kiképzéssel és neveléssel kapcsolatban, és most nézzük meg, hogy hogyan is folyt le az első tanév, amelyet már ő irányított. A létszám ebben az évben:

<i>Évfolyam</i>	<i>Akadémikusi létszám</i>
I. (akadémikusjelölt)	145
II.	107
III.	121
IV.	111
<i>Összesen</i>	484

A jelentés, követve az eddigi szokást, a gyakorlati kiképzéssel kezdi. Megállapítja, hogy a gyalogos II. évesek táborozással egybekötött műszaki gyakorlata (VI. 6–22.) az óbudai Hajógyári-szigeten jó eredménnyel zárult, és „testi erő és ellenállóképesség nevelése szempontjából a műszaki kihelyezés sportgyakorlat számba is vehető”.

A gyalogos III. évesek terepfelvételi gyakorlatával foglalkozva kiemeli a jelentés, hogy az „nehezen indult, mert az akadémikusok évközben a terepen soha nem voltak, hanem két éven át csupán elméletileg tanulták a tereptant”. Ezért először előgyakorlatokat kellett tartani. Jövőre úgy tervezi, hogy tavasszal egész délelőttöt vagy délutánt juttat a tereptan terepen történő oktatására.

A IV. évesek harcászati útjával kapcsolatban ez olvasható a jelentésben: „Ezen a tanulmányutazáson ugyancsak az akadémikusoknak a terepen való tájékozatlanság és bizonytalansága volt észlelhető. Oka, hogy 3 évig tanultak harcászatot, de egyszer sem mentek ki a terepre. A terepen való biztos és határozott mozgás érzete csak a harcászati út utolsó hetében mutatkozott, és így hasznot hozóan tulajdonképpen csak akkor lehetett foglalkozni.

A jövő esztendőben tehát, már év közben kell alkalmat adni a harcászati tanároknak, hogy osztályaikkal a terepre mehessenek, hogy itt gyakorlatban, a terepen mozogva foglalkozhassanak. Csakis akkor lesz lehetséges a IV. évfolyam végén tartandó 3 hetes harcászati utat teljes mértékben a tancélnak megfelelően kihasználni.”

A nagy nyári kihelyezésről így jelent Szombathelyi: „A gyakorlati kihelyezés: Általában nehézségeket okozott az, hogy mindent (ágyaktól kezdve egészen lóig és kocsig) össze kell koldulni. A lőterek kiutalását is csak az utolsó pillanatban tudtuk meg.

Az akadémiának Jutasra, illetve Veszprém, Hajmáskérre való kihelyezése igen célszerűnek bizonyult, mert a kiképzés követelményeinek mindenféle szempontból kiválóan megfelelt, úgy a gyakorló terek bősége, mint kiválósága, valamint az idegen és korszerű csapatok közreműködésének lehetősége folytán.

A gyakorlótereken a kiképzési tervezetbe beállított bármely gyakorlathoz a megfelelő terep előtalálható. Fekvésük is olyan, hogy a század és zászlóalj gyakorlatokat a laktanya közvetlen közelétől 15–25 km-es körzetben lehet beállítani.

Az altisztképző iskola, a hajmáskéri gépkocsi csoport, a repülők bekapcsolódásával a gyakorlatok beállítása és végrehajtása teljesen korszerűvé volt tehető, és e mellett igen változatos volt. A gyakorlatok így igen tanulságosak voltak, úgy a tisztek, mint az akadémikusok részére.

A fent nevezett korszerű fegyvernemekkel történt kiegészítés lehetővé tette azt, hogy a gyakorlatok alatt a különböző fegyvernemek harci alkalmazását és harcéljárását bemutassuk, a fegyvernemek közötti összműködést gyakorlatban is átvehessük.

A Várpalotán és a veszprémi repülőtéren tartott bemutató gyakorlatok igen tanulságosak voltak. Különösen a kilépő IV. éves akadémikusok olyan tapasztalatokat szerezhettek, amelyeket másutt megszerezni nem lehet.”

Nagyon meg volt elégedve Szombathelyi a zárógyakorlatokkal: „A gyakorlatok megerősített zászlóalj keretben is Jutas és környékén folytak le. Az 1-2 napos térben és időben jobban lehatárolt gyakorlatok után a csapat mindig elhelyezési körletébe tért vissza. Így a csapatnak módjában volt rendesen pihenni, felszerelését, ruházatát rendbe hozni és alaposan felkészülni. Az akadémikusok pedig jobban meg tudták érteni és felfogni a gyakorlatok lefolyását. Nagyon sok akadémikus a bevonulás után a gyakorlatokról jegyzetet készített és azt bajtársai részére sokszorosíttatta.”

Ebben az évben is hátráltatta a kiképzést, hogy a kicsiny létszám miatt a IV. évesek közül többen nem lehettek századparancsnokok, és szakasziparancsnokok is csak kétszer. A III. éveseknek pedig nem jutott mindig rajparancsnoki beosztás, nem beszélve arról, hogy a II. évesek, akik a csapattól már mint kiképzett rajparancsnokok jöttek az akadémiára, csak csatárok lehettek. Szombathelyi szerint ezért: „Kíváncsú volt, ha a nyári kihelyezés alatt gyakorló egységek rendelkezésre bocsátásával lehetővé tennénk azt, hogy minden akadémikus legalább a kihelyezés utolsó 2-3 hetében parancsnoki minőségben működhessenek.

Egy tartalékos legénységgel feltöltött zászlóalj rendelkezésre bocsátása a gyakorlati időszakban volna kíváncsú. Ezt a jutasi kihelyezés alatt a veszprémi zászlóalj bevonásával és rendelkezésre bocsátásával meg lehet valósítani.

Meg vagyok győződve, hogy a kikerülő fiatal tisztek az egy évi csapatszolgálat, 3 ízbeni fenti módon végzett nyári kiképzés után sokkal gyakorlatiasabb, fellépésükben biztosabbak, önállóbbak lennének és jobban felelnének meg.”

A három évfolyam tanulmányi eredménye a következő:

Érdemjegy	Akadémikusok	
	száma	%
Kiváló	21	6,4
Igen jó	160	48,5
Jó	117	35,5
Megfelelő	29	8,7
Nem megfelelő	3	0,9
Összesen	330	100,0

Összehasonlítás az előző évvel:

Évfolyam	Átlagegységszám	
	1935/36	1936/37
II. évfolyam	3,573	3,599
III. évfolyam	3,796	3,720
IV. évfolyam	3,995	3,954
Átlag	3,791	3,757

Átnézve a fegyelmi fenytésekről szóló kimutatást, a szokásos fegyelemsértésekkel találja magát szembe az ember. A helyzet nem tűnik rosszabbnak az előző évinél, sőt, ha tekintetbe vesszük a már említett, előző évi súlyos erkölcsi kihágásokat, inkább jobbnak látszik. Mégis, Szombathelyi elégedetlen a helyzettel. A fenytések ismertetése után ez olvasható jelentésében: „A fenytésekből kitűnik, hogy a cselekmények nem erkölcsi romlottságból, hanem fegyelmezetlenségből eredő tettek, amelyek okai abból erednek, hogy soknál hiányzik a katonás szellem és hivatástudat, és általában inkább egy főiskolás könnyed közszellem a domináló. Ez annál feltűnőbb, mert a fenytettek legnagyobb része 11–12 év óta állott katonai nevelésben. Főcélom volt a fenytések szigora által a katonai fegyelem és renden ejtett csorbát megtorolni és példát statuálni, hogy a szunnyadó katonás ösztönöket és lelkiismeretet felrázzam. E téren addig, míg a valódi katonás fegyelmet a főiskolás szellemmel szemben teljesen érvényre nem juttatom, szigorral fogok eljárni.”

Sportban ebben az évben is kitűnő eredményeket értek el az akademikusok. A gyephoki csapat a főiskolai versenyen első lett. A vívóbajnokságon törvívásban 1., 3., 4. és 6. helyezést ért el a Ludovika Akadémia csapata, csapatversenyben pedig első lett.

Érdekes módon Szombathelyi jelentésében nem tér ki az 1936/37-es tanévnek egy olyan eseményére, amely pedig szinte már egyetemes hadtörténeti érdeklődésre tarthatna számot. Az történt ugyanis, hogy az akademikusok elkezdtek politikával, egészen pontosan szociálpolitikával, annak is neuralgikus részével, a földbirtokreformmal foglalkozni, méghozzá nem egyenként és elkülönülten, hanem csoportosan és szervezeten. Néhány igen jó képességű és minden tekintetben kitűnő eredményt fölmutató akademikus vitáesteket szervezett szabályos referátumokkal, korreferátumokkal és hozzászólásokkal.

Az esettel Kádár Gyula csak futólag foglalkozik könyvében, és elmondása nem is fedi teljesen a valóságot. Viszont Bárczy János igen részletesen írja le, bár az ő előadása is kiegészítésre szorul. Úgy érzem, indokolt, hogy – miután nem mindennapi esetről van szó, és hallgatóként magam is ott voltam a vitákon –, kiegészítsem előadásukat.

Kádár Gyula így mondja el az esetet: „Sajnos ekkortájt már az akadémia hallgatói között is egyre jobban, észlelhetően jelentkezik a »korszerű politizálás« – értsd: a nyilas eszmék hódítása. Terjesztői [...] az újabban odakerült tisztek, akik előadásaikba beleszórták politikai mondanivalóikat, odavetett és a fogékony fiatalokra hatással levő megjegyzésekkel szították a zsidógyűlöletet, propagálták a német nemzetiszocializmus

sikereit. Jelentést kaptunk, hogy este, vacsora után, a hallgatók egy része a kaszinó-helyiségben gyülekezik, és ott közülük kikerülő szónokok szélsőjobboldali politikai beszédeket tartanak. Szombathelyivel együtt meglepetésszerűen elmentünk, és végig-hallgattuk a szónokot. Összehordta mindazt a zöltséget, ami a nyilas propagandából közismert volt. Az előadás után Szombathelyi keményen lehordta őket, szigorúan megtiltotta az ilyen összejöveteleket: egy katonaiskola hallgatói beszéljenek katonai témákról. A katona erényeket hangsúlyozta, mint minden lehető alkalommal, köztük említette a katona kitartását is a harcban.”⁸⁰

Bárczy viszont – nagy írói tehetséggel megírt, bár a tisztikarral szemben meglehetősen igazságtalan könyvében – plasztikusabban és nagyjából a valóságnak megfelelően mondja el az esetet: „A népi írók feltűnésének, a néptömegek és az általános gazdasági struktúra helyzetével foglalkozó szociográfiák szélesebb körű elterjedésének évei voltak ezek. Én magam is szívesen olvastam el minden könyvet, tanulmányt – Veres Péter, Féja Géza, Erdei Ferenc, Darvas József, Kodolányi János nevét említem példaképpen. Érdekes, izgalmas, tanulságos olvasmányok voltak ezek, új távlatokat nyitottak az ember előtt, megismertette olyan fogalmakkal, tényekkel, számadatokkal bizonyított társadalmi és gazdasági helyzettel, melyről korábban semmit vagy a semminél alig valamivel többet tudtam. Mások is felfigyeltek ezekre a bátor, meggyőzően komoly, sőt komor hangú írósokra. Elsősorban az a csoport, mely az Akadémián belül – ha jól emlékszem – Kossuth Irodalmi Kör⁸¹ néven az irodalommal, műkedvelő szintű irodalmi próbálkozások segítségével foglalkozott. [...] Nos, ez az Irodalmi Kör egy szép napon mozgolódni kezdett. Úgy értem ezt, hogy hatalmas, csomagolópapírra rajzolt színes grafikonok, diagramok, rövid, tömör fogalmazású ténymegállapítások jelentek meg az éttermi folyosó falán, éppen ott, ahol mindnyájunknak – majdnem mindig – várakozni kellett, míg sorra nem kerültünk. Természetesen már unalmunkban is elolvastuk, megnézegettük a merőben szokatlan tartalmú és hangú plakátokat, és parázs viták alakultak ki közöttünk a társadalmi változások, a gazdasági szerkezet reformja, a radikális földbirtokrendezés stb. szükségessége vagy épp a jelenleg uralkodó állapotok megszilárdítása, konzerválása tekintetében. Az igazsághoz tartozik azt is megmondani, hogy az akadémikusok legtöbbször – akikről pedig csak kevesen tételeztek fel komolyságot, felelősségérzetet a közügyek iránt – igen nagy érdeklődést tanúsított a hirtelen reflektorfénybe került súlyos problémák iránt.

Ezen a »faliújságon« – ma ez lenne a pontos műfaji meghatározás – hívott meg minden érdeklődőt az Irodalmi Kör a tárggyal foglalkozó nyilvános vitára...” „...én is elmentem a megadott időpontban a nyilvános vita színhelyére, az akadémiai ún. Múzeum egyik előadótermébe.”⁸² Azt zsúfoltságig megtöltötték az érdeklődők, annak bizonyosságával, hogy a faliújság által elhintett mag termő talajba hullott, gondolkodásra, cselekvésre serkentett mindenkit.

⁸⁰ KÁDÁR 1978, 287.

⁸¹ Helyes elnevezés: Leventekör.

⁸² Nem ott volt a gyűlés, hanem, mint Kádár írja, a Kaszinóban.

Szükséges azonban igen határozottan megállapítani azt is, hogy ebben az időben – 1936–37-ben – szó sem volt antiszemita izgatásról, nemzetiszocialista felforgató tevékenységről, jobb- vagy baloldali puccskísérletről. A népi írók platformja csupán a helyzet, a társadalmi és gazdasági struktúra tarthatatlan elavultságát, antiszociális voltát, a félig-meddig még mindig a feudalizmusba süppedt közgondolkodás anakronisztikus jellegét kívánta meggrázó, irodalmi értékű alkotások, meggyőző statisztikák, diagramok, táblázatok segítségével bemutatni, az ország testét elborító fájó, kóros elváltozásokat tudományos pontossággal diagnosztizálni.

Megkezdődött Tormássy Tibor (rendkívül jó eszű, tiszta gondolkodású, kitűnő rangsorolású akadémikus volt ez a Tormássy)⁸³ vitaindító előadása, ha jól emlékszem, arról, hogy a mezőgazdasági művelés alatt álló terület hány százaléka van a maroknyi mágnás, illetve az egyház kezén, és milyen elenyésző darabkán kell osztozni a milliányi parasztnak, törpebirtokosnak. A felvázolt kép abszurditása mindenki számára egyértelmű és világos volt.

Ekkor váratlanul mozgolódás, zaj támadt. Többen »Utat« és »Helyet« kiáltottak, mire a tömeg közepén kettévált, rést hagyott. Az így megnyílt keskeny folyosón Szombathelyi vágtatott végig egyenesen előre, fel az emelvényre, ahol egyetlen erélyes karmozdulattal félretolta a megszeppent előadót.

A tábornok minden ízében remegett, arca félelmetes és méltóságos volt, tekintete szikrázott. A Vatikánban, a Capella Sixtina »Kiűzetés a Paradicsomból« freskóján pontosan ilyennek ábrázolta Michelangelo Buonarroti a megbántott, haragvó istent. Most láttam első ízben Szombathelyit ilyen feldúlt, ilyen kirobbanó idegállapotban, pillanatonként kénköves szikrákat sziporkázva ránk. Az Irodalmi Kör vezetősége, [...] de mi, a hallgatók is, mindnyájan halálos csendben, dermedten álltunk, mialatt Szombathelyi magából kikelve zúdította nyakunk közé az »áldást«.

– Mi folyik itt? – üvöltötte parancsnokunk, és élesen, fürkészszerűen tekintett ránk. – Politizálnak... politizálnak a fiatalurak, mi? [...] Jó dolgukban, unalmukban kitalálták, hogy egy kicsit bomlasztják, aláássák a fegyelmet, felrúgják a hadsereg rendjét, belső békéjét? Mi akar ez lenni, fiatalurak? Lázadás, zendülés? Uszítás a fennálló társadalom erőszakos megdöntésére? Na, mi az? [...] Most mindenki hallgat, most minden botcsinálta, önjelölt politikai »zseni«-nek torkára forrt a szó? [...]

Aligha tudnám szóról szóra felidézni Szombathelyi akkor elhangzott szenvedélyes, roppant indulattól izzó dörgedelmét. Olyasmit mondott, hogy az ország pajzsa az egységes, erős hadsereg, mely minden kívülről jövő támadást képes kivédeni, visszavetni. De a hadsereg a belső béke, a fennálló társadalmi és gazdasági rend biztosítója is kell, hogy legyen. Ezt a kettős feladatát csak akkor képes ellátni, ha független a napi politika szeszélyes ingadozásaitól, s ha minden párton, frakción kívül és felül is áll. [...] A mindenkori törvényes magyar kormány szuverén, kizárólagos joga az ország politikai

⁸³ Tormássy Tibor a harctéren is megállta a helyét. Részletesebben lásd *Dél Magyarország*, 1943. július 23. Elérhető: http://digit.bibl.u-szeged.hu/00000/00099/01943/00164/dm_1943_164_007.pdf (A letöltés időpontja: 2019. 12. 15.) (H. G.).

irányának eldöntése. Ezt kell elfogadnia a hadseregnek, vita és felülbírálat joga nélkül, ezt a magatartást írja elő nekünk a mi egyetlen, legfőbb »törvénykönyv«-ünk, a Szolgálati Szabályzat is.

Felkapta az asztalról a magával hozott Szolgálati Szabályzatot, két karjával – mint az áldozó pap a monstanciát úrfelmutatáskor – magasan a feje fölé emelte. »Ez a mi törvényünk. [...] Ez a mi bibliánk, [...] aki ettől [...] csak pár szóval, betűvel is eltér: lázadóvá válik, aki szétzülleszt a hadsereget.«

Veríték öntötte el arcát, halántékáról, nyakáról parafákban folyt az izzadság. Egyszerre összeroppant, két vállá előreesett, ökleivel az asztal lapjára támaszkodott. Fáradt, elgyötört öregember lett egy pillanat alatt. Száraz, kiábrándult hangon figyelmeztetett – majdnem kért – bennünket: hagyjunk fel a politizálással, nem katonának való foglalatosság az. Foglalkozunk a »nagy kapitányokkal« – mondta –, tanulmányozzuk Nagy Sándor, Hannibál, Savoyai Jenő, Napóleon, a világháború hadjáratait, hadműveleteit. [...] Sutor, ne ultra crepidam. [...] Suszter, ne tovább a kaptafánál!

Némán, ellenvetés nélkül szétszéledtünk [...].⁸⁴

Amint látjuk, Bárczy előadása két igen lényeges pontban tér el Kádárétól, és mindkettőben neki van igaza. Először is: szó sem volt nyilas ösztönzésről, sem szervezésről. Néhány éve megkérdezve az egyik szervezőt, határozottan így nyilatkozott. Ami pedig azokat a bizonyos »nyilas propagandából közismert [...] zöltségeket« illeti, az ember csak csodálkozik, hogy Kádár egyenlőségi jelet tett a népi íróknak a ludovikás összejevetelen képviselt gondolatai és a nyilas propaganda közé.

Egyébként azonban Bárczy leírása sem teljes. Ő ugyanis csak a népi írók hatásáról ír, de nem említ két igen fontos körülményt. Az egyikről, amely még a katonaiskolához kötődik, nem is lehetett tudomása, hiszen nem volt cögger. Ez pedig az volt – és erről a katonaiskolákról szóló részben már említést tettem (50. oldal) –, hogy a lövészárkokat nem régen elhagyó, háborút járt tisztjeink, tanáraink és altisztjeink milyen szeretettel és megbecsüléssel beszéltek a döntő többségében paraszti eredetű magyar katonák helytállásáról, hősiességéről és hűségéről. Elbeszéléseik nyomán úgy rögződött lelkünkben a magyar paraszt képe, mint a katonaeurók megtestesítője. És akkor jött a csapatév, amikor szembetaláltuk magunk a legénység bizony elég jelentős részének elesettségével, szellemi elmaradottságával, fizikai gyengeségével és mindezekből eredő közömbösségével! Kínzóan merült fel bennünk a kérdés: hogyan állják majd meg helyüket ezek a szerencsétlenek, ha majd Trianon igazságtalanságainak megszüntetéséért harcba kell indulnunk. A ludovikások mozgalmát tehát döntő mértékben a katonaiskolából származó szeretet, majd a csapatév megdöbbentő tapasztalataiból eredő részvét, azaz emocionális indítékok ösztönözték a parasztság sorsával való foglalkozásra, nem pedig a Bárczy által leírt kognitív mozzanatok, ha hatásukat természetesen nem is lehet tagadni. Hogy úgy mondjam, felébredt a ludovikásokban a szociális lelkiismeret!

⁸⁴ Bárczy 1981, 95–96.

Egyébként is, az az ismeretanyag, amelyet mi a parasztság helyzetéről és a földbirtok-reformról teljesen rendszertelen, véletlenszerű olvasmányaink során megszereztünk, roppant hézagok, elgondolásaink a problémák megoldására pedig felettébb zavarosak voltak. Magam részéről tehát, Bárczyval szemben, az egész kérdésnek nem intellektuális, hanem morális oldalát tartom fontosnak. És éppen ilyen szempontból érthetetlen számomra – a ludovikásokat egyébként megértő és általuk kedvelt és megbecsült – Kádár Gyula lekicsinylése és érzéketlensége az esettel szemben. Ez annál is érthetlenebb, mert könyve tanúsága szerint a miénkhez hasonló megrázó szociális élménye – fiatal tiszt korában – neki is volt.⁸⁵

Ami Szombathelyi magatartását illeti, Bárczy leírása – hangulatában mindenképpen – teljesen hiteles. Csupán Szombathelyinek egy – problémánk szempontjából nagyon jellemző – kijelentését nem idézi, amely pedig talán éppen a furcsa, kissé éneklő hanghordozása miatt ma is fülembé cseng. Így hangzott ez a kijelentés: „Ne legyenek maguk bizonytalankodó intellektüelek, hanem olyanok, mint a kragujeváci vad tisztok!”⁸⁶ Az „intellektüel” szónak elnyújtott éneklő kiejtése valami rendkívül erős megvetést és gyilkos gúnyt jelzett! Mennyire egybevág ez mindazzal, amit Szombathelyi gondolkozásából eddig megismertünk és még meg fogunk ismerni!

Szombathelyi – Bárczy által oly megkapóan leírt – rendkívüli felindulása mutatja, hogy a ludovikásoknak ez a mozgalma rendkívül érzékenyen érintette, mondhatnám megrendítette. Ezt kellett megérnie, neki, aki szinte már savonarolai fanatizmussal⁸⁷ és szigorral fogott hozzá, hogy kiirtsa lelkünkől a „puha intellektualizmust” és a „főiskolás szellemet”! Nagyon csalódhatott „fiaiban” – tényleg annak tekintett bennünket! –, és egészen bizonyos, hogy az esetet kudarcként fogta fel. Ezt látszik bizonyítani az is, hogy évi jelentésében nem említi meg. Viszont az is bizonyos, hogy a balsiker nem térítette el útjáról, sőt még nagyobb szigorral vitte végbe elgondolásait, és parancsnoki működésének második évében látható elégedettséggel könyveli el az eredményeket.

Ilyen részek vannak ugyanis az 1937/38-as tanévről fölterjesztett évi jelentésében:⁸⁸ „Az elmúlt tanév a gyakorlatias oktatási rendszernek első és így mondhatnám kísérleti éve volt. [...] Ennek az oktatási rendszernek lényege abban áll, hogy a tantárgyakat tisztán elméletileg és gyakorlatiasan is oktatandó tárgyakra osztottam fel. Az előbbieket a téli időszakra igyekeztem összeszorítani, míg az utóbbiaknak súlyát a második félévre, vagyis a tavaszi időszakra helyeztem át, amidőn már ki lehet menni a szabadba. Ezzel a módszerrel elérhető volt az, hogy a gyakorlatiasan oktatható tantárgyak, úgymint: Harcászat, Tereptan, Gyakorlati Szabályzat, Műszaki- és híradóismeret, Lövésstan a valódi elemükbe, a terepre kerültek ki.

⁸⁵ KÁDÁR 1978, 235.

⁸⁶ Kragujevác, város Szerbiában. Szombathelyi a vad szerb tisztokról beszél (H. G.).

⁸⁷ Girolamo Savonarola (1452–1498), domonkos szerzetes, fanatikus prédikációkban kelt ki a világi bűnök ellen Firenzében, míg végül eretnekként máglyára küldték (H. G.).

⁸⁸ HL Ludovika Akadémia iratai, Oktatási tervezetek 1937–1940. 104. doboz.

A tantárgyaknak téli- és nyári időszakra való felosztása, illetve átcsoportosítása az elméleti oktatás jelentőségét nem akarta háttérbe szorítani, sőt éppen azt a célt szolgálta, hogy az elméleti kiképzést teljesebbé és realisabbá tegye. Míg eddig az akadémikus éveken át tanult Harcászatot, Gyakorlati Szabályzatot, Műszaki oktatást, Tereptant stb. anélkül, hogy évközben az órákra a terepre kijárt volna, addig az új tanmódszerrel kapcsolatban a tavaszi idő beálltával fél-fél napot töltött az egyes tantárgyak keretében a terepen. Ezáltal ezeknek a tantárgyaknak oktatása valóban reális alapokra lett fektetve. Az akadémikus tavasszal kiszabadulva a papír, vázlat, térkép, homokláda, egyszerűen a szürke fantázia birodalmából, a terepen egészítette ki a téli időszakban szerzett, tisztán elméleti tudását.

Ez képezi a gyakorlatias oktatás lényegét, melynek előnyei már ebben az első évben is sikeresen bontakoztak ki úgy az akadémikusok tudása, mint egészségi állapota terén is. A szabad levegőn, a terepen töltött foglalkozási idő így kétszeresen meghálálta a fáradságot, szemben azon foglalkozási időbeosztással, amidőn az akadémikust a legragyogóbb tavaszi időben, még a délutáni órákra is a tanterembe kényszerítették a száraz elméleti órák hallgatására. Az akadémia tanárai és tanítványai a legnagyobb buzgalommal sem voltak képesek ezeket az órákat hasznos hajtóan kihasználni, ellenben ezek az órák nagyban hozzájárultak ahhoz, hogy az akadémikus elfásultságát idézzék elő és érdeklődését a tantárgyak, sőt az egész oktatás iránt elveszítse.”

Egy most következő mondatából kitetszik, hogy amikor a jelentés készült, 1938 augusztusában–szeptemberében, már eldöntött dolog volt, hogy eltörlik a csapatévet; ez olvasható ugyanis a jelentésben: „Különösen növekszik a gyakorlatias oktatás jelentősége most, amidőn az akadémikusok az akadémiát megelőzőleg csapatszolgálatban nem fognak részt venni. Ezeknek kiképzése a terepen való oktatás nélkül tisztán könyv- és betűtudás maradna, és mint ilyen a gyakorlatias csapatszolgálat szempontjából teljesen elveszne.”

A jelentés „Katonai szellem és fegyelem” című részében ez olvasható: „A rideg elméleti oktatási rendszernek a gyakorlatias irányba történő kifejlesztésén kívül célom volt még a polgári főiskolás szellemnek visszafejlesztése a katonás, harcos szellem előnyére. Abból indultam ki, hogy a Ludovika Akadémia katonai nevelőintézet. Bár kétségtelen, hogy intézetünk a főiskolai nívóján mozog, de a polgári főiskolákhoz semmi köze sincs. Ezért a hangsúly itt nem az intellektuális oktatáson, hanem a jó szellem és erkölcsi erők fejlesztésén kell, hogy legyen.

A polgári főiskolás szellem nyilván a főiskolai törvénnyel – amely a Ludovika Akadémiát a hazai főiskolákkal egyenrangúvá emeli – csempészte be magát intézetünk szellemi szerkezetébe. Így az intézet Szervi Határozványa az elméleti kiképzés célkitűzésére vonatkozólag a következőket tartalmazza:

6. pont: »Az elméleti oktatás a tiszt számára szükséges általános műveltségi, katonaműveltségi, valamint szakismereteket adja meg.«

272. pont: Az elméleti oktatás adjon az akadémikusnak »főiskolai színvonalú állandó értékű általános, általános katonai, valamint katonai szak alapismereteket«, továbbá »nyújtson olyan általános műveltséget és katonai képzettséget stb. stb.«

Ebből azt láthatjuk, hogy az általános polgári szellemű irányzat a katonai szakképzést sorrendben megelőzi. A Szervi Határozványoknak nincs tiszta katonai irányvonala, teljesen elvész és feloldódik az általánosságok hangoztatásában. Mintha nem is katonai szakintézetről lenne szó. A katonai szakképzés utolsó sorban szerepel, az első helyet az intellektuális általános műveltséget hajhászó kiképzés foglalja el úgy polgári, mint katonai vonatkozásokban.

Általános műveltséggel egy kérdést sem lehet megoldani, de minden kérdést el lehet gáncsolni. A katonai általános műveltség is, hogy ha nem adagoljuk bölcsen, és nem keverünk hozzá egy kis szerénységet, veszélyes dilettantizmushoz vezethet. Kultúrfőlény a mi jelszavunk nem lehet. A népek nagy érdekeinek eldöntésénél nem a kultúrfőlény, hanem a nép fegyveres ereje az, ami döntően esik latba. Illik, hogy legalább a katonai intézetekben ez az egyszerű, helyes felismerés legyen az irányadó, nem pedig a polgári általános műveltséget hajhászó kultúrfelfogás, ami nézetünk szerint a polgárság harcias szellemére, fegyverkezési készségére is nagyon hátrányosan hatott vissza. Katonai nevelőintézetben nem tehetünk eleget a katonai szellem és a harcos szellem fejlesztésére. Mindent, még a művészeteket is ennek szolgálatába kell állítani.

Különben is az általános műveltség hajhászása ma már anachronizmus. Ez valamikor, amikor a tisztek mesterlegényekből lettek, indokolt lehetett, ma azonban erre nincs szükség. A polihistorok kora ma már a szó nemes értelmében is lejárt. Mindezekre való tekintettel javaslom a Szervi Határozványoknak fent idézett pontjának eltörlését s a következő átfogalmazását.

»Az elméleti oktatás adjon az akadémikusnak elsősorban alapos katonai szak alapismereteket, és oly katonai általános szakképzettséget, hogy önálló gondolkozásra és továbbképzésre képesítve legyen.«

Különben az akadémikusok az állandó behatás és nevelés által a katonás szellem terén igen szép haladást értek el, és maguk örülnek legjobban annak, hogy a katonai gondolat az, melybe fenntartás nélkül bele kell illeszkedniük.

Céлом volt továbbá az akadémikusok belső erkölcsi értékét oly magasra felfokozni és öntudatukat annyira emelni, hogy a fegyelmi fenyítéseket, különösen fogdafenyítéseket kiküszöbölhessem, mint olyat, mely méltatlan a jövődöbeli tiszthez. Jelszavam az volt, hogy nem fogdával, hanem a jó szellem erejével akarom az akadémikusokat nevelni. E cél elérésére törekvésünk központjába az akadémikus egyéni nevelést állítottam. Az egyéni érték és öntudat fejlesztése által akartam gátat emelni a kilengéseknek. Törekvésünket siker koronázta, mert határozott haladást értünk el.”

Furcsa kijelentés ebben a részben: az akadémikusok „maguk örültek legjobban” a fegyelem megszigorításának. Nem hinném, hogy Szombathelyi ezt kitalálta volna. Feltehetően tényleg így nyilatkozhatott néhány akadémikus, talán a Bárczy által is említett, a Szombathelyi lakásán végbement „parancsnoki teadélutánok” egyikén. Nem emlékszem rá azonban, hogy – egymás közt beszélgetve – bárki is pozitívan nyilatkozott volna a körülményekről, és ha nem is tudtunk Szombathelyinek Kádár előtt tett már

említett nyilatkozatáról, az biztos, hogy sokunk inkább idegenlégiónak érezte az akadémiát, nem pedig mint „alma mater” gondoltunk rá.

Egyébként a jelentés a megszokott módon számol be a kiképzés eredményeiről, így ezeket a részeket nem érdemes közölni. Érdekes viszont ez a rész: „A gyakorlatok tervezése terén a nagyvonalú és szabad mozgású gyakorlatokkal szemben már eleve a kötöttebb gyakorlatok mellett döntöttem. Csakis a térben és időben jobban lehatárolt és korszerű fegyvernemek bevonásával végrehajtott gyakorlatok járnak haszonnal az akadémikus harcászati továbbképzése és gyakorlati működése szempontjából. Tapasztalatom az, hogy a gyakorlatok tervezése terén még további korlátozások lennének célszerűek. A gyakorlatok tervezésében még viszonyosság mellett is mértéket kell tartanunk. Egy pár mozzanaton túl ne fejlesszük őket, mert különben szertefolyó, térben és időben elvesző lesz, és semmi esetre sem jár a fáradtságnak megfelelő haszonnal.”

Ez az észrevétel szorosan összefügg Szombathelyinek azzal a meggyőződésével, hogy a harc nem művészet, hanem mesterség, még hozzá brutális mesterség. Ezért mindig az egyszerűsége, rövidegsége és áttekinthetősége kell törekedni a gyakorlatok megtervezésénél, és a bonyolult, bár nagy szorgalommal és technikai hozzáértéssel készített tervek nem segítik elő a kiképzést.

A létszám ebben a tanévben:

<i>Évfolyam</i>	<i>Akadémikusi létszám</i>
I. (akadémikusjelölt)	156
II.	143
III.	105
IV.	121
<i>Összesen</i>	525

A IV. évesek közül egyet számvevőbiztságnak avattak, így a csapathoz kerülő hadnagyok száma 120.

A jelentés gyakran hangsúlyozza a „gyakorlatias kiképzés” előnyeit. Ez olvasható például: „Az ideai terepfelvételi gyakorlat eredményében messze felülmúlta az eddigi évek gyakorlatait, mert az akadémikusok a kezdet nehézségein már a gyakorlatias kiképzés során, a terepkirándulások alkalmával estek át.”

Érdekes, mert a honvédség akkori viszonyait jól jellemzi ez a rész: „A tábori tüzérség kiképzésére beállított akadémián a légvédelmi tüzérség kiképzése idő és anyag hiányában nem tud megfelelően kibontakozni. Ezért az itteni általános tüzér kiképzés megbontása nélkül, az immár külön fegyvernemmé vált légvédelmi tüzérség kiképzését a légierők kiképzésével karöltve, a II. Főcsoport lenne hivatva ellátni, annál is inkább, mert az érdemi kiképzés ugyanis csak ezen fegyvernemek együttműködése révén látszik célravezetőnek.

Javasolom, hogy a légvédelmi tüzérséghez pályázó akademikusok már az I. évfolyamban különüljenek el, és kiképzésüket a folyamórséghez pályázó akademikusokkal egyúttesen nyerjék.

Amennyiben ez az átcsoportosítás és elkülönülés kivihető nem volna, úgy az I. Főcsoportnak a szükséges megfelelő kiképző személyzettel és anyaggal való ellátása mielőbb fogantatosítandó lenne.”

A Szombathelyi által kezdeményezett gyakorlatias irányzat sikerét látszik bizonyítani ez a rész: „Várpalotán az akademikusok komoly, előre alaposan átgondolt, tervszerű lökiképzést kaptak. Az akademikusoknak alkalmuk nyílt az összes gyalogsági fegyverek körüli tudásukat bővíteni, a gyalogsági fegyverek lövésszaki tulajdonságait megismerni és alkalmazásukban gyakorolni magukat. Éjjel végrehajtott lögyakorlatok pedig a gyalogsági fegyverek éjjeli használhatóságát mutatták meg.

Különösen tanulságosak és hasznosak voltak a légierőkkel egyúttesen végrehajtott gyakorlatok, ahol egyrészt az akademikusok a repülőerők tűzharcát és annak hatását láthatták, másrészt a gyalogságnál rendszeresített fegyvereknek légvédelemre való alkalmazási lehetőségeit ismerték meg.

A harcserű lövészetet is itt tartottuk meg. Nagyobb kötelékben, megerősített század, illetve zászlóalj kötelékben végrehajtott harcserű lögyakorlatok alkalmasak voltak arra, hogy az akademikusok látókörét bővítsék, de főképpen megszokhatták a nagyobb kötelékben való éles lövészetet és ezzel kapcsolatos biztonsági rendszabályokat.

A kikerülő hadnagyok közül egyetlenegy sem lesz olyan, ki valamennyi gyalogsági fegyverrel ne lőtt volna, és annak szerkezetét, illetve alkalmazását tökéletesen ne ismerné. Ez a kihelyezés a fiatal tisztnek tanfolyamra való vezénylését feleslegessé teszi.

De ettől a konkrét tudástól eltekintve a Várpalotán látottak és tapasztaltak bő tápot és megbízható alapot nyújtanak a fiatalember képzelőtehetségének, amelyet aztán a csapathoz kikerülve, a képzésnél, harcserű lögyakorlatok tervezésénél és vezetésénél mostohább viszonyok között is gyümölcsöztetni tud.

De a tisztek (tanárok) szempontjából is igen hasznos volt ez a kihelyezés. A lőés fegyverszakmában működő oktató és kiképző tiszteknek bőven nyílt alkalmuk, hogy tudásukat gyarapítsák, illetve az újonnan rendszeresített fegyverek szerkezetét, alkalmazását, valamint tulajdonságait a gyakorlatban is a legapróbb részletekig megismerjék. Ennek gyümölcse a következő tanév elméleti oktatásánál fog mutatkozni.”

Bár a nehézségek még nagyok, a győri hadfelszerelési program hatása már megmutatkozik ebben a tanévben: „A gyakorlati kiképzés a tervezet szerint folyt le. A gyalogság nehéz fegyvereit még a téli elméleti időszakban kellő számban megkaptuk. Ezért ezek elméleti megismerése és a velük való kiképzés alaki része már a nyári időszak előtt vált ismertté. Így a kivonulások idején a fegyverek a valóságnak megfelelően beállítva kerülhettek alkalmazásba.

A második félévre már rendelkezésre álló 5 db csapatszállító gépkocsi folytán az alosztályok felváltva, távolabb eső változatos terepen is gyakorolhattak. A gépkocsik létszámának emelése igen kívánatos lenne, mert csak ezek segítségével lehet a budapesti mostoha gyakorlótér-viszonyokat leküzdeni és az egyes tantárgyak gyakorlatias oktatását a terepen foganatosítani. A tavaly igényelt 10 db gépkocsi kiutalását annál is inkább kérem, mert a Ludovika Akadémia állománya a dupla I. évfolyam és alantos tiszti tanfolyam felállítása által lényegesen növekszik.”

A IV. évesek kiképzési színvonaláról ez áll a jelentésben: „A IV. évfolyam, mint szakaszparancsnok igen jól felelt meg. A kiképzés minden ágazatában jártas, jó kiképzők és oktatók voltak és igen jól használhatók lesznek a csapatnál is.

Fellépésük, intézkedéseik mind az akadémikus, mind a vezényelt legénységi alakulatok előtt igen jó.

Az idei kihelyezésre vezényelt gyalog zászlóalj módot nyújtott arra, hogy az akadémikusok több alkalommal jussanak parancsnoki beosztásba és lehetőséget biztosított arra is, hogy a legénységgel való bánásmódban is gyakorolják magukat. Ezen üdvös vezénylésnek további fenntartását kérem azzal, hogy a vegyes fegyvernemekkel való összműködés lehetősége – mint az idén – a jövőben is fenntartassék.

A gyalogság korszerű kiképzéséhez immáron a harcokocsik nélkülözhetetlenek, 5 db kis harcokcsi kiutalását kértém.”

A tűzértség kapcsán ismét előjönnek a felszerelésbeli hiányosságok: „A kiképzés az adott lehetőségekhez képest tervszerűen folyt le. Nehézséget okozott az aránylag nagyobb létszámhoz csak korlátozott kiméretben rendelkezésre álló fogatolás. A mindinkább fejlődő motorizálással kapcsolatban az egyik üteghez megfelelő vontatók kiutalása elengedhetetlen. Így lehetőség nyílna a fogatolt mind gépvontatású ütegben való kiképzésére. [...]

Egyébként a kiképzési célok a nehézségek ellenére minden évfolyamban elértettek, az eredmény is jónak mondható.”

A tanév tanulmányi eredményei és a fegyelmi helyzetre vonatkozó adatok kétségtelenül azt mutatják, hogy Szombathelyi támadása az „intellektualizmus” és a „főiskolai szellem” ellen nem kis eredménnyel járt. Ezt tükrözi a jelentésnek a tanulmányi eredményekkel foglalkozó része: „Az elméleti oktatás mindkét félévben a gyakorlatias rendszer szerint beállított tanterv szerint folyt le. Az elért eredmény a háború utáni évek legmagasabbika. Az akadémikusoknak majdnem 70%-a érte el a kiváló és igen jó összeredményt. Ennek oka egyrészt a jó szellemben, a megváltozott oktatási módszerben is keresendő, mely az akadémikusok tanulási kedvét felfokozta, de másrészt az állandó javuló anyag is hozzájárul az eredményhez.” A jelentés diagramon mutatja be az 1927/28-a tanév óta a tanulmányi eredményeket, amelyek fokozatos – Szombathelyi parancsnokságának második évében pedig ugrásszerű – javulást mutatnak. Áttéve a „kiváló” és „igen jó” osztályzatot nyertek százalékos arányát kimutató diagram eredményeit táblázatba, a következő képet kapjuk:

Tanév	Kiváló és igen jó	Tanév	Kiváló és igen jó
	%		%
1927/28	28,3	1933/34	47,3
1928/29	32,5	1934/35	56,3
1929/30	36,0	1935/36	57,1
1930/31	48,0	1936/37	55,0
1931/32	46,5	1937/38	68,0
1932/33	46,2	–	–

Újra a gyakorlati képzés előnyeit hangsúlyozza a jelentés: „A gyakorlatiasan oktató tan-
tárgyakban mint Harcászat, Tereptan, Műszaki ismeret stb. az elért eredmény az eddigi
évek átlagához viszonyítva kiemelkedő. Ennek oka a változatosság és érdeklődés folytonos
ébredésén kívül az, hogy a tanterem kényszerítette folytonos képzelőtehetségre való
utalás megszűnt, és így az oktatás nem csak elvont tudást, hanem gyakorlati jártasságot,
biztos hozzáértést, leleményességet és kezdeményezést eredményezett.”

Viszont kissé meglepő ez a rész: „A Katonai írásmód és ügyvitel tantárgy-
ban a helyesírás terén nagyobb hiányok mutatkoznak. A reáliskolai nevelőintézetekből
és a polgári középiskolákból származó akademikusok nagy része egyaránt nem tud
helyesen írni.”

Az önképzéssel kapcsolatban ez áll a jelentésben: „A Leventekör tevékenységét
külső kereteiben ép úgy, mint munkássága lényegét illetően katonaság alapokra helyeztem.
Ezen átszervezés folyamán elvesztette polgári, önképzőkori jellegét, de ugyanakkor
határozottabb és fegyelmezettebb formák között folytatta működését és gondolköre
a katonai tárgyakra terelődött.”

Az irodalmi szakosztály működéséről ez olvasható: „A mai irodalom, sajtó, színház
és film, de általában az egész magyar szellemi élet katonai vonatkozásainak vizsgálata
– főként abból a szempontból, hogy a pacifista, katona és hadseregellenes jelenségekre
felhívja a figyelmet, s így a fertőző és bomlasztó törekvések leküzdését a nemzetvédelem
irányelvei szerint elősegítse.”

Nagyon pozitív hangon jelent Szombathelyi az akademikusok erkölcsi állapotáról:
„Az akademikusokat igen jó szellem hatja át. Vannak olyan osztályok, ahol az egész év
alatt egyetlen fenyítés sem fordult elő, amelyek a valódi bajtársias szellem és együttélés
mintaképei lehetnek. Hazafias és jó katonaság szellemtől áthatottak. Romlottság nem volt
érezhető. A tudást, tekintélyt tisztelik.

Igen értékes és megbízható megfigyeléseket tettek az akademikusok szellemére
vonatkozólag a gyakorlatiasan oktató tantárgyak tanárai, illetve csoportvezetői, akik
a kirándulások és kihelyezések alatt sokkal közelebbi érintkezésbe kerültek az aka-
demikusokkal, mint a tanszékből előadók. Nevezettek egybevégtető jelentése szerint
az akademikusok magatartását minden alkalommal úri, lovagias gondolkodás és kato-
naság viselkedés jellemezte.”

Mindezt az utolsó három év fenyítési statisztikája is alátámasztja. Az alábbi táblázatban: É = évfolyam, L = létszám, F = fenyítések száma, V = viszonyszám (egy akadémikusra eső fenyítések száma).

	1935/36			1936/37			1937/38		
É.	L.	F.	V.	L.	F.	V.	L.	F.	V.
II.	122	120	0,98	107	50	0,47	143	24	0,70
III.	115	115	1,00	121	120	0,99	105	18	0,17
IV.	134	104	0,78	111	50	0,45	121	61	0,50
Össz.	371	339	0,91	339	220	0,65	369	105	0,28

Pusztán az akadémián uralkodó szellem jellemzésére legyen szabad itt néhány fegyelmi esetet és fenyítést bemutatni. „Egy III. éves 3. századbeli akadémikus február hó 21-én 21.00-ig engedélyezett kimenőjéről csak február 22-én 05.30-kor az intézet falán át tért vissza, ezen időt egyik mulatóban töltötte és számlájával adós maradt, különös tekintettel arra, hogy nevezett megrovás alatt állt és eddigi magatartása is állandó kifogásra adott alkalmat; 3 (három) napi magányfogsággal fenyítettem meg.

Egy IV. éves 1. századbeli akadémikus február 26-án takarodó után engedély nélkül a városba távozott és csak 27-én 05.30-kor tért vissza; súlyosbító körülmény, hogy a táncestélyről, amelyen részt vett, alosztálytisztje jelenléte ellenére sem távozott 6 (hat) napi szigorított fogsággal fenyítettem meg.

Egy III. éves 1. századbeli akadémikus takarodó után engedély nélkül a városba táncestélyre távozott és onnan csak parancsra tért vissza; enyhítő körülmény, hogy alosztálytisztjénél, amikor az a táncestélyen megjelent, jelentkezett és annak további parancsát kérte, valamint, hogy eddig fenyítve nem volt, 3 (három) napi szigorított fogsággal fenyítettem meg.

Egy III. éves ütegbeli akadémikus március 1-én elégtelen osztályzat miatt laktanyafogsággal fenyítés alatt levő, a városba távozott, ahonnan csak 2-án 05.45-kor tért vissza, és hogy tettét leplezze, bajtársának nevére önhatalmúlag kimaradási engedélyt állított ki és azzal lépett ki, 6 (hat) napi szigorított fogsággal fenyítettem meg. Egyben 1938. évi április hó 30-ig figyelmeztetésben részesítettem.

Egy IV. éves lovas kiképzésben részesülő akadémikus a városban szabálytalan öltözetben jelent meg, feljebbvalójának hanyagul tisztelgett, majd az őt igazoló feljebbvalójával szemben kihívó magatartást tanúsított, súlyosbító körülmény, hogy mint IV. éves akadémikus, a társaságában levő fiatalabb akadémikusnak magatartásával rossz példát mutatott, 30 (harminc) napi laktanyafogsággal fenyítettem meg.”

Láthatjuk, ezek a fegyelmi esetek valójában nem mondhatók súlyosnak, és semmi képpen nem kérdőjelezik meg az akadémikusok hivatástudatát és katonai etikáját. Feltehetően nem volt, nincs és nem lesz olyan katonai főiskola a világon, ahol ne fordulnának elő hasonló esetek.

A sportkör működése is igen élénk volt ebben a tanévben. 9 versenyszámban 489 akadémikus versenyzett. A honvédség síbajnokságán az egyik akadémikus második, a honvédségi pentatlonverseny 29 indulója közül pedig két akadémikus 13. és 14. helyezést ért el.

Az egészségügyi helyzet is megnyugtató volt. Az akadémikusok testi állapotát jelző adatok a következők:

Időpont	Átlagos		Mellbőség	
	testsúly	testmagasság	kilégzésnél	belégzésnél
Év elején	70,5	178	105	78
Év végén	72,5	178	106	79

KÖVETKEZTETÉSEK, PROBLÉMÁK ÉS AJÁNLÁSOK

Vizsgálatainkat az 1937/38-as tanévvel be kellett fejeznünk, mert eddig tartott a ludovikás kiképzés „normális” menete. Az 1938/39-es tanév még a régi rendszer szerint kezdődött el, de 1938 őszén, egészen váratlanul, a IV. évfolyam avatását 1939. január 15-ére tűzték ki, s az ezután következő évfolyamok kiképzési idejét is lerövidítették.

Úgy gondoltuk, hogy ezek a rendkívüli változások már nem illenek bele egy olyan elemzésbe, amelynek elsődleges célja nem annyira a Ludovika Akadémia történetének felderítése, hanem azoknak a tanulságoknak a bemutatása, amelyek napjainkban a tisztképzés reformja szempontjából hasznosak lehetnek. Egyébként is, az általunk megismert és kutatótt forrásokban alig található olyan iratanyag, amelyből az 1938 utáni kiképzési rendszer rekonstruálható lenne.

Ami a levonható tanulságokat illeti, véleményem az, hogy a Ludovika Akadémia kiképzési és nevelési rendszere megfelelt a követelményeknek. Elmondható, hogy a fölavatott hadnagyok békeszolgálatban és fronton jól, sőt igen jól megállták a helyüket. A kiképzés ugyan nem felelt meg mindenben a korszerű követelményeknek, de ez, tekintettel a megismert körülményekre – a trianoni rendelkezések és a fegyverzeti, felszerelési, valamint pénzügyi hiányosságok –, érthető. Bár a győri program nyomán sok tekintetben javultak a viszonyok, de összehasonlítva azokkal a lehetőségekkel, amelyeket Németország, az angolszász hatalmak, a Szovjetunió, de még a kisantantállamok is, biztosítani tudtak a hadseregük számára, a honvédség felszereltségét igen szegényesnek mondhatjuk.

Egészen más volt a helyzet a nevelés szempontjából. Elmondható, hogy az LA nevelési módszere, egyáltalán az egész intézményi szellem kiváló volt, és elérte, hogy a fiatal tisztek igazi hivatástudattal és mély hazafisággal kezdjék el pályájukat. Egyébként ez magyarázza, hogy a honvédség nyomasztó felszerelési hiányosságai ellenére is egészében véve megállta helyét a háborúban. Mindebben természetesen döntő része volt a katonaiskolás nevelésnek, amelyre a Ludovika Akadémia, mint szilárd alapra, támaszkodhatott.

A Ludovika Akadémia képzését és nevelését áttekintve a következő problémák merültek fel, amelyek alapján az alábbi ajánlások tehetők a tisztképzés reformjára nézve.

1. Kiképzési idő: Meggyőződésem, hogy a négyéves kiképzési idő a minimum, ami alá semmi esetre sem szabad menni. Több viszont nem kell.

2. Mi legyen az első beosztás? A tapasztalat azt mutatja, hogy a Ludovika Akadémia helyesen határozta meg a kiképzés célját abban, hogy a felavatott tiszti alantos tiszti szolgálat ellátására legyen képes, és csak szükségképpen lásson el alosztályparancsnoki teendőket. Ennek némiképp ellentmond, hogy a mi évfolyamunk, amelyet a mondottak szerint 1939. január 15-én avattak, már két hónap múlva a kárpátaljai hadműveletekben mint hadi állományú századparancsnok vett részt. Bár ellentmondásosnak tűnik, a dolog úgy áll, hogy nem is egy tekintetben a hadi szolgálat könnyebb, mindennek előtt azért, mert valójában erős harcászati kiképzésünk eredményeként a harcászati vezetésben eléggé otthonosak voltunk. Ezzel szemben a békeszolgálat eléggé bonyolult szolgálatkezelési, ügyviteli és kiképzési problémáiban még nagy szükségünk volt tapasztalásra és idősebb tisztársaink útmutatásaira, tanácsaira. Semmi sem bizonyítja ezt jobban, mint az, hogy amikor visszatértünk Kárpátaljáról, és újra alantos tisztek lettünk, valóságos tanulási folyamat indult el, hogy megszerezzük a szükséges ismereteket és rutinokat.

Itt kell kitérnem a tisztesek és a tiszthelyettesek kérdésére. A tisztes kiképzés általában elérte azt a színvonalat, amely lehetővé tette, hogy nyugodtan rábízassuk a tisztesekre a kiképzés aprómunkáját, a belszolgálat kezelését és a fegyelmezést. Ami pedig a tiszthelyetteseket illeti, jutasi kiképzésük folytán elsőrangú és nagyon megbízható őrzői voltak a belrendnek, belszolgálatnak, és nemegyszer tanácsadói a fiatal hadnagyoknak. A magam részéről szinte nem volt olyan döntésem, amelyben ne kértem volna ki tiszthelyetteseim tanácsát.

3. Csapatszolgálat. Mint láttuk, a csapatszolgálatot 1931-ben vezették be. Az akadémikusjelölti év kétségtelen előnye volt, hogy megismerkedhettünk a csapat életével, így a Ludovikán tanultakat konkrét viszonyok közé illeszthettük be. Láttuk azonban, hogy az elmélyült szellemi foglalkoztatás hiánya hátrányos volt tanulmányi szempontból a Ludovika Akadémián. Ennél is hátrányosabb volt, hogy miután a csapat nem tudta biztosítani azokat a körülményeket, mint a Ludovika, a kiképzés színvonala sok kívánnivalót hagyott maga után. Elmondható, hogy a csapatév inkább veszteséget jelentett a ludovikás kiképzés szempontjából.

Az persze aligha vitatható, hogy bizonyos csapattapasztalatra szüksége van egy katonai főiskolásnak. A kérdés csupán az, hogy mennyi időt szánjunk rá, és milyen keretek között folytassuk. Nézetem szerint egynegyed, legfeljebb fél év bőven elegendő. Ami pedig a kereteket illeti, a választás nem könnyű. Ha csapattestekhez vezénylik a főiskolásokat, az esetleg azzal a következménnyel jár, hogy a kiképzés színvonala nem üti meg a kívánatos mértéket. A tancsapatokhoz történő vezénylés hátránya pedig az lehet, hogy a hallgatók nem az igazi csapatéletet ismerik meg, hanem egy speciális rendeltetésű és összetételű alakulatét.

4. Tananyag. A tudományos alapozó és az általános műveltségi tárgyak. Meggyőződésem, hogy a Ludovika Akadémián az egyes tantárgyak arányai helyesek voltak, és ezekről eltérni nem tanácsos. Van ugyan olyan vélemény, hogy a technika fejlődésével és a nagyon bonyolult fegyverek és eszközök megjelenésével meg kellene növelni a tudományos alapozó tárgyak arányát. Két ellenérv hozható fel ezzel szemben. Az egyik az, hogy ma is érvényes Clausewitznek az az állítása, hogy a harcot irányító katonai vezető szempontjából csak a fegyverek és eszközök „végeredményei” (*Resultaten*) érdekesek, és nem kell érteniük azok belső mechanizmusához, a működésük alapját képező fizikai, kémiai és más folyamatokhoz. Szinte el lehet mondani, hogy napjainkban még inkább így van. Úgy áll a dolog ugyanis, hogy éppen azért, mert oly bonyolulttá váltak a fegyverek és az eszközök, egyszerűen nem várható el, hogy egy közepes képességű ember működésük tudományos alapjait teljesen átértse. Meg kell tehát elégedni azzal, hogy a vezető tudja, hogy melyik gombot kell megnyomni a működtetéshez, és hogy ismerje a kérdéses fegyver hatásának paramétereit. Nézzünk csak szét az életben: hány közepes képességű és hiányosan iskolázott ember kezel ma teljesen kielégítő módon igen bonyolult gépeket és eszközöket!

Másrészt számolni lehet azzal is, hogy – részben a magasabb szintű középiskolai oktatás eredményeként – a mai fiatalemberek természettudományos képzettsége messze fölötte van a régi idők tanulóinak, másrészt azzal is, hogy a technika odatársult életünk minden mozzanatához, és hogy a technikai érzék és érdeklődés valahogyan a levegőben van. Nézzük csak meg gyermekeinket: milyen ösztönösséggel kezelik a legbonyolultabb eszközöket is!

Mindez elsősorban a harcot közvetlenül megvívó fegyvernemekre vonatkozik. Ezeknél ugyanis a harcászati vezetés a lényeg, és annak alapja a harcászati érzék, a döntésben való jártasság és jellemzilárdság. Mindez persze más fegyvernemeknél sem nélkülözhető, sőt még a civil foglalkozásoknál sem, a különbség azonban az, hogy a harcvezető döntését a háború különleges atmoszférájában hozza meg, közvetlenül kiteve a felelősség óriási súlyának, a személyes veszélyeztettségnek, a háborút örökké kísérő bizonytalanságnak és súrlódásoknak, végül pedig a szellemi és fizikai fáradtságnak. Ezek elviseléséhez – a jó harcászati érzék mellett – teljes biztonsággal működő rutinok kellenek, de ezekre szert tenni csak igen hosszú gyakorlás árán lehet. Követhetetlen tehát a Ludovika Akadémia 1929-es reformjának megismert gyakorlata, amely a szakmai részek rovására növelte a természettudományos megalapozást.

Ami pedig az általános műveltséget illeti, természetesen nagyon kíváncsok ilyen szempontból útravalóval ellátni a katonai főiskola hallgatóit. Csupán egyet nem szabad megtenni: a szakmai anyag rovására növelni az általános műveltségi tárgyak óraszámát. Lényegében rá kell hagyatkoznunk a középiskola nyújtotta általános műveltségre, másik oldalon pedig biztosítani kell, hogy a hallgatók egyéni adottságaik és ambíciójuk szerint önképzőköri foglalkozásokon fejlesszék általános műveltségüket.

5. A katonai főiskola és a nevelés. A katonai főiskola abban különbözik minden más főiskolától és egyetemtől, hogy a nevelést is feladatának tekinti. Ez egy olyan hivatásnál,

amely tevékenységét a háború előbb vázolt légkörében fejti ki, nem is lehet másként. Mindennek természetesen következménye a szigor és az egyéni szabadság korlátozása. A tapasztalat azt mutatja, hogy – különösen a katonaiskolás előzmények után – a ludovikások ezt maradéktalanul elfogadták.

6. A katonai egyetem ára. Az elmondottakból következik, hogy az egyetemi elismertetés ára nem lehet az, hogy a legkisebb mértékben is engedjünk a katonai főiskola szakmaiságából. Ha a polgáriak ilyen szempontból követelményeket támasztanak, akkor inkább mondjunk le az egyetemi minősületről! Végső cél különben is csak az lehet, hogy a katonai szakma önmagából, a polgári egyetemekhez történő viszonyítás nélkül építse ki társadalmi és tudományos presztízsét.

7. Szombathelyi bírálata a Ludovika Akadémia kiképzéséről és neveléséről. Nehéz véleményt mondani ebben a kérdésben. Az egészhet ugyanis olyan ellentmondások terhelik, amelyek föloldása alapos tényfelderítő munka nélkül lehetetlen. Abban ugyanis teljesen igaza volt Szombathelyinek, amikor szakmánkat „brutális mesterségnek” nevezte, és abban is, hogy a legveszélyesebbnek a félműveltséget tartotta, amit ő az „intellektualizmus” túltengéseiből eredeztetett. Na de elmondható-e vajon, hogy a parancsnokságát megelőző időben csupa elpuhult, „főiskolás” allűröket mutató hadnagyok kerültek ki az akadémiáról? Ugyanakkor Szombathelyi szigorításait, az ő koncepciója nyomán a Ludovikán eluralkodó – mondhatni: „idegenlégíós” – szellemet mintha igazolnák a látott, a parancsnoksága idejére eső jobb tanulmányi eredmények és a fenytések számának jelentős csökkenése. Ezek a tények azonban csak akkor lennének bizonyító erejűek, és csak abban az esetben igazolnák koncepcióját, ha ki lehetne mutatni, hogy azok az évfolyamok – vagyis az 1937-es, az 1938-as, az 1939-es avatásúak – szakmai és jellemtulajdonságok szempontjából fölülmúlta volna az előző és az utána következő évfolyamokat. Erről azonban szó sincs!

Egyébként Szombathelyi ugyanilyen éles kritikával illette a vezérkari kiképzést is. A vezérkari képzéssel foglalkozva, koncepcióját újra és most már szélesebb keretbe illesztve fogjuk megvizsgálni.

III. FEJEZET

VEZÉRKARI KÉPZÉS ÉS TOVÁBBKÉPZÉS A M. KIR. HONVÉDSÉGBEN

AZ ÚJ HADIAKADÉMIA

A Monarchia idején a magyar honvédség vezérkari tisztjeinek kiképzése 1890-ben kezdődött el a bécsi hadiiskolán. Évente 8 tisztet vezényeltek ide, közülük 6-7 végezte el a tanfolyamot.⁸⁹

Az önállóvá vált Magyarországon a vezérkari képzés a Tanácsköztársaság bukása után már 1919-ben elkezdődött, és 1922-ig folyt. A vezérkari képzést ekkor – a Trianonban aláírt szerződés rendelkezéseinek megfelelően – be kellett volna szüntetni. A kormány és a honvédség vezetése ezt természetesen nem fogadhatta el, miután azonban a szerződés rendelkezéseivel szembeszállni nem lehetett, a kiképzést „rejtve” folytatták. Ez így működött egészen 1936-ig, amikortól a vezérkari képzés újból nyíltan folyt.

Az első vezérkari tanfolyamok hallgatóinak összetétele előképzettség szempontjából roppant vegyes volt. Voltak közöttük hadapródiskolát és Ludovikát végzettek, háborút járt csapattisztek és a háború alatt rövidített vezérkari kiképzésben részesült és bizonyos ideig vezérkari beosztásban szolgáló tisztek. A hallgatóság összetétele 1927-ben vált homogénné, amikor is az összes hallgató Ludovikát végzett tiszt volt.

A vezérkari képzés irányítója a vezérkar főnöke volt. Központi szerve kezdetben a fővezérség IV/b. osztálya lett, később a HM VI. csoportjának egy osztálya. Az antantellenőrzés ideje alatt természetesen maga a vezérkari főnökség is rejtetten működött – mint a HM VI. csoportja. Ezen belül a 4. osztály feladata volt a vezérkari képzés és továbbképzés ügyeinek intézése. Az antantellenőrzés megszűnése után az osztály a VK 4. osztálya nevet vette fel változatlan feladatkörrel.

A magyar vezérkari tisztképzés érthető módon sok tekintetben a k. u. k. hagyományait követte. Épp ezért indokoltnak tűnik Franz Conrad (az Osztrák–Magyar Monarchia vezérkari főnöke) a vezérkari tisztekkel szemben támasztott követelményeivel megismerkedni:

⁸⁹ KÉRI 1982, I–II. sz. mellékletek.

„Hötzendorfi Conrád Ferenc gyalogsági tábornok követelményei a vezérkari tisztekkel szemben.”⁹⁰

Legyen szellemi képességekkel megáldott, világosfejű, gyors felfogású, világos értelmű és következetesen határozott, rugalmas szellemű és önállóan gondolkodó, legyen képes a legkülönbözőbb körülmények közepette célszerűen ítélni, tehát ne legyen metódikus, aki a szabályos, normális esethez ragaszkodik.

Legyen nyílt, egyenes, becsületes, jellemes, kinek szíve a helyén dobog, kibén van bátorság, hogy saját véleményével rendelkezzen, de sajátja a katonai érzés is, hogy ott, ahol azt a szolgálat megköveteli, aláveti magát a magasabb véleménynek és azt legjobb tudása szerint szolgálja akkor is, ha az saját véleményétől eltérne. A vezérkari tiszt tehát minden helyzetben alkossa meg saját ítéletét, juttassa azt kifejezésre a megszabott törvényes keretek között és tapintatosan, de ne lássa első és legelőkelőbb feladatának a magasabb intézkedések elvi bírálatát. Csúszó-mászó, szemkitörő, számító opportunistákat, hízeglő, tányérnyaló egyéneket meg kell vessen.

A vezérkari tiszt törekvése kizárólag arra kell összpontosuljon, hogy a lehető legjobbat teljesítse, függetlenül elismerésektől, kitüntetésektől, előléptetésektől stb. Ez a törekvés kell érvényesüljön magatartásában és különösen akkor, ha oly teljesítményekről van szó, melyeket senki sem lát és melyekről senki sem szerez tudomást. Egyének, akik cselekményeiket, teljesítményeiket csak a jutalom, a borraivaló érdekében végzik, nem lehetnek a vezérkar tagjai. Állásvadászok, stréberek, a látszat és külsőségek emberei, akik irigyléssel figyelik bajtársaik útját, használhatatlanok.

A vezérkari tisztet tüntesse ki a határozott egyéniség, lélekjelenlét és kitartás, az örömmel végzett vállalkozás, személyes bátorság, fáradhatatlan és örömmel vállalt munka, magas követelmények alkalmával is.

Lelki teljesítőképesség és kitartás a vezérkari tiszt nélkülözhetetlen tulajdonsága. Legyen képes tartós igénybevételre lovon és gyalogosan, legyen erőteljesen egészséges és szívós, és legyen képes nagy testi teljesítmények után is szellemileg dolgozni.

Előkelő gondolkodásmód, lovagias fellépés, tapintat a magánérinkezésben, a válogatott társaságot jellemző szokások ismerete magától értetődő követelmények.”

Itt természetesen érdeklődésre számíthat az is, hogy az önállóvá vált magyar vezérkar vezetőinek véleménye miben különbözött Conradétól. Rendelkezésünkre áll a beteg Berzeviczy Béla lovassági tábornok, vezérkari főnököt helyettesítő Lorx Győző vezérőrnagy 1921. december 12-én kelt „Vezérkari parancsa”, amely tartalmilag ugyan nem különbözik alapvetően Conrad szövegétől, de hangvétele emberibb, morálisan és érzelmileg színezett, ugyanakkor jól jellemzi az alapvetően megváltozott politikai és társadalmi körülményeket is.⁹¹ Lorx ugyanis megkívánja a vezérkari tiszttől, hogy „lelkes hazafi” legyen, ami a soknemzetiségű monarchiát szolgáló Conradtól bizonyára távol állt. A másik körülmény, ami megkülönbözteti Lorx szövegét Conradétól,

⁹⁰ KÉRI 1982, II. sz. melléklet.

⁹¹ KÉRI 1982, III. sz. melléklet.

az, hogy a vezérkarnak a vesztes háború által megtépázott tekintélyével és a tekintély visszaszerzéséhez szükséges morális tulajdonságokkal foglalkozik. Néhány részlet Lorx parancsából:

„Vezérkarunknak nincs meg a kellő tekintélye.

A vezérkarral szemben az összes hadseregben megnyilvánuló határozott ellen-szenvhez, irigykedéshez nálunk még hozzájárul a lekicsinylés igen veszedelmes neme, mely már a megvetéssel határos. Ne pazaroljuk energiánkat arra, hogy hosszadalmasan kutassuk, hogy indokolt-e ez a lekicsinylés vagy nem. Tény, hogy így van.

Csak egy út vezet a célhoz: magatartásunkkal és teljesítményünkkel kell az elismerést és a tekintélyt kikényszerítenünk. A megjelölt út terhes és rögzös. Fáradtságos munkát és nagy kitartást, önmegtagadást és személyi áldozatokat követel. De létkérdésünk, hogy ezt az utat megtegyük. Mert a vezérkarnak nincs létjogosultsága, ha nem egyesíti magában tisztikarunk legjobbjait, és ha minden egyes tagja nem teljesít többet, mint bajtársainak átlaga. Aki erre nem képes vagy nem hajlandó, az hagyja el sorainkat, annak nincs helye a vezérkarban.

Ha valahol kell »fegyelem«, ha valahol kell »testületi szellem« akkor ez a vezérkar, amelynél az egyesek magas képzettsége és tájékozottsága könnyen azt a meggyőződést érleli meg az illetőkben, hogy csakis ők vannak a vezetésre hivatva és ez kútforrása lehet annak, hogy ki-ki a maga útján halad.

»Clara pacta, boni amici« mondja a közmondás.

Tiszta helyzetet akarok tehát teremteni és megadom az irányt, melyben haladni kell. Legfontosabbak az »erkölcsi tényezők« (Clausewitz)

Csakis erről akarom ez alkalommal elmondani azt, amit a vezérkar számára különösen fontosnak tartok. Természetesen azonban, hogy ezen »erkölcsi tényezők«-nek párosulniuk kell a szellemi fölénnel és e nagy teljesítő képességgel, melyekre vonatkozólag más alkalommal fogom követeléseimet tudtul adni. Általános irányelvül szolgáljon a következő. A vezérkar nem öncél. Minden vezérkari tiszt állandóan tartsa szem előtt, hogy a csapattól jött, hogy mindenkor a csapat érdekében kell működnie, és hogy a csapathoz kell visszatérnie.

A magatartás és működésre nézve pedig tartsa minden vezérkari tiszt az alábbiakat szem előtt:

1. A vezérkar dolgozik, de nem szerepel.
2. A vezérkar munkálkodásának irányát a vezérkar főnöke szabja meg. Ezen irány, mely természetesen a legteljesebb összhangban van azon általános iránnyal, melyet a hadsereg főparancsnok úr kijelölt, minden vezérkari tiszt részére kötelező, bárhol legyen is alkalmazva.
3. Minden ténykedésünknel »fortiter in re, suaviter in modo« (Erős a lényegben, kellemes a formában) elv vezényeljen.

4. A vezérkari tisztt legyen derék ember, lelkes hazafi, testestül, lelkestől katona legyen. Gerinces, de nem nyakas, önérzetes, de nem önhitt, szerény, de nem alázatoskodó, szókimondó, de nem fennhéjázó.
5. A vezérkari tisztt munkálataiban támaszkodjék a szabályzatokra, de ne nyargaljon a paragrafusokon. Legyen alapos, de nem vaskalapos, pontos, de nem betűrágó, gyors, de nem – a zsenialitás alcégére alatt – felületes.
6. A vezérkari tisztt legyen parancsnokának hű alárendeltje, értékes tanácsadója és feltétlen megbízható támasza, de sohase gonosz szelleme.
7. Legyen feltétlenül titoktartó. Ne fitogtassa jó összeköttetéseit. Ne kérkedjen tájékozottságával, mert ez meggondolatlan fecsegésre vezet, melynek káros következményeit a háborúból eléggé ismerjük.
8. Ha véleményt mond a vezérkari tisztt, ne kerteljen, hanem mondja meg nyíltan azt, ami meggyőződése szerint helyes, még az esetben is, ha feltételezi, hogy ez nem kellemes annak, akinek szól.
9. A Szolgálati Szabályzat I. részének a parancsok végrehajtására vonatkozó pontja (64. § – 68. §) a vezérkari tisztre nézve épp olyan kötelezőek, mint a hadsereg többi tisztjére nézve.
10. A vezérkari tisztt ne arra legyen büszke, ha képességeit és tudását csodálják, hanem arra, ha hazafisága, jellemessége, kötelességtudása és megbízhatósága előtt hajolnak meg.”

Végül álljon itt az A-7 jelzésű – *Szervi határozványok a m. kir. Honvéd Vezérkar számára* címmel 1937-ben kiadott – szabályzatnak ez a része:

„A vezérkari tiszttet a hazaszeret, az eszményi hivatástudat, felelősségvállalási készség, a mély kötelességérzet, a nyílt gondolkodás, a csapat szeretete és a szerénység jellemzik. Parancsnokainak nagy munkaerejű, önzetlen munkatársa legyen, aki egyéniségét parancsnoka akaratának szemszögébe mindig beállítani képes, de sohasem válik annak meggyőződés nélküli segédeszközévé. A vezérkari tisztt tekintélyét ne a külsőség, hanem a kimagasló szellemi, erkölcsi és jelleméből fakadó bizalom alapozza meg és biztosítsa.

Ilyen legyen minden honvéd vezérkari tisztt.”⁹²

A vezérkari iskola elnevezése az 1920-as évek elején, majd az antantellenőrzés megszűnése után M. Kir. Honvéd Hadiakadémia (a továbbiakban: HAKAD), az ellenőrzés éveiben M. Kir. Budapesti Szabályzat Ismertető Tanfolyam volt.⁹³

A HAKAD parancsnokának és tanárainak kiválasztásánál a legnagyobb gondossággal jártak el: csakis kiválóan képzett, a vezérkari szolgálat minden ágában tökéletesen jártas vezérkari tisztek jöhettek ilyen szempontból számításba.

Felvételi vizsga. A HAKAD-ra a felvétel önkéntes jelentkezés alapján történt. Előfeltétele természetesen a csapatszolgálatban elért kiváló minősítés volt. Nős tisztek

⁹² KÉRI 1982, II. 158.

⁹³ KÉRI 1982, I. 10–11.

nem pályázhattak. A háború évei alatt a nagy vezérkari tiszthiányra való tekintettel kötelezővé tették a felvételre való jelentkezést, és már a nős állapot sem jelentett akadályt.

A felvételi vizsga 4–6 napig tartott. A vizsga tanteremben és terepen folyt, és szóbeli és írásbeli részből állt. A vizsgáztatás névtelenül folyt, jeligével. A pályázók személyét csak a vizsgáztatás végén azonosították, amikor a lezárt borítékban őrzött személyi adatok ismertté váltak.

Először általános műveltségből vizsgáztatták a pályázókat. Voltak szabadon választott, írásban kidolgozandó témák 10–12 témakörből és sorshúzással kihúzott témák, amelyeket rövid szóbeli vizsga követett. Nem pusztán lexikális tudást követeltek, hanem az összefüggések felismerését és az önálló ítéletalkotás képességét és a vitakészséget is.

Lényegében így folyt le az általános katonai műveltség elbírálása is.

Elsősorban németből kellett nyelvvizsgát tenni. A követelmény az 1930-as évekig magas volt, utána, amikor már egyre kevesebben voltak olyanok, akik jól tudtak németül, a követelményt leszállították. A második vizsganyelvet szabadon választhatták a pályázók. Francia, angol, olasz, cseh, szlovák, román, szerb és horvát voltak a választható nyelvek.

A harcászati vizsga a tanteremben és a terepen folyt. A tanteremben alkalmazó megbeszélés keretében egy ezredcsoport harca volt a téma. A vizsgázók írásban nyújtották be helyzetmegítélésüket, elhatározásukat, általános és részletes tervüket, tüzterveiket és intézkedéseiket. Igen fontos szempont volt az elbírálásánál a fegyvernemek együttműködésének megszervezése, és nagy figyelmet fordítottak az írásbeli munka külalakjára és a rajzkészségre is.

Ezt követte a szóbeli vizsga. Ebben a pályázók szabályzatismeretét bírálták felül.

A harcászati vizsga utolsó szakasza terepen folyt. Szintén a megerősített ezredcsoport harca volt a téma alkalmazó megbeszélés keretében. Itt az írásbeli munka már jóval kevesebb volt, csupán az elhatározást és az általános tervet kellett írásban kidolgozni. Nagy súllyal eset latba a pályázók tereptani és térképolvasási tudásának elbírálása. A végső elbírálás szempontjából döntő volt a fellépés, a határozottság, a kellő hanghordozás és parancsadási készség.

A történelmi vizsga tárgya világtörténelemből az 1648-at követő idők eseményei voltak és Magyarország történelme a honfoglalástól.

Vizsgát kellett tenni fizikából, kémiából, fegyvertanból és lövéstanból. Tüzérségi lövéstani ismereteket a nem tüzér pályázóktól is megkövetelték.

Földrajzból vakvázlat alapján kellett berajzolni folyókat, városokat, hegyeket, államhatárokat.

Az eredményeket bizottság vizsgálta felül és hozta meg a döntést arról, hogy ki felelt meg a követelményeknek, és ezek alapján ki vezényelhető a HAKAD-ra.

TANMENET

Kéri Kálmán így ír erről: „A Hadiakadémia tanmenetének általános célja az volt, hogy széles látókörű, a katonai tudomány minden ágazatában kiterjedt elméleti és gyakorlati ismeretekkel rendelkező, minden szolgálati helyre alkalmazható, magas kötelességtudású és kitűnő munkabírási, reális érzékű vezérkari tiszteket adjon a honvédségnek, akik parancsnokaik szándékait és elhatározásait hű szellemben és gyakorlatilag megvalósítható módon tudják a valóságba átvinni mind békében, mind háborúban.

Célja volt, hogy a hallgatók a hadviselés céljait, eszközeit és módjait helyesen értelmezzék, azok fogaskerékszerű egymásba kapcsolását, emberi és anyagi kölcsönhatásait megértsék, és képessé tegye őket a múlt fejlődésének megértése révén a rohamosan fejlődő technika által logikusan és célszerűen megkövetelt változtatásokhoz való alkalmazkodásra, sőt a jövőbeni változtatások irányának reális képzelőerővel történő megszabására is és kellő alapot adni az állandó, belső ösztönzésből fakadó továbbképzéshez.

Az oktatás súlya főleg a háborús szolgálatra helyeződött, ami mellett a békeszolgálat követelményei kissé háttérbe szorultak. A háborús szolgálaton belül a súly főleg a harcászati és hadművelleti vezérkari szolgálati oktatáson és kiképzésen nyugodott. Ennek megfelelően a főtantergyak a hadászat-hadtörténelem, harcászat és hadművelleti vezérkari szolgálat voltak.

A kezdeti fél-, egy- majd kétéves oktatási vagy kiképzési idő után már 1921-ben megindult a 2 évig tartó kiképzés, melyet 1924-ben a 3 évfolyamos 30 hónapig tartó követett, hogy 1940-ben, főleg a háborús szükségletek miatt, ismét 24 hónapra legyen korlátozva.

A vezérkari tisztek klasszikus kiképzésére 30 hónapos kiképzési időt vehetjük alapul. Ennél az első és második évfolyam egyenként 12 hónapig, a 3. évfolyam 6 hónapig tartott. Az első évfolyam rendszerint október elsején kezdődött, a harmadik évfolyam pedig április 30-án végződött. Május elsején a Hadiakadémiát eredményesen végzetek egy év rangelőnyt kaptak, és a vezérkarhoz beosztott főhadnagyi vagy századosi minőségben kerültek az egyes magasabb parancsnokságokhoz.

Az egyes évfolyamokban eltöltött idő elméleti és gyakorlati időszakra tagozódott.”⁹⁴

1924-től fogva a HAKAD-képzés 2 és fél évig tartott. Ezt megelőzően – majd 1940-től megint – 2 év volt. A tananyag az évek során megváltozott. A két végpontot, vagyis az 1920/21-es és az 1942/43-as tanrendet nézve a különbség igen nagy. Míg 1920/21-ben mindössze 9 tantárgy volt, addig 1942/43-ban 19. (Lásd a következő táblázatban!)

⁹⁴ KÉRI 1982, I. 47–48.

TISZT – KÉPZÉS

Heti óraszám												
Tantárgy	1920–1921				1942–1943							
	I. évfolyam		II. évfolyam		I. évfolyam				II. évfolyam			
	1. félév		2. félév		1. félév		2. félév		1. félév		2. félév	
	óra	%	óra	%	óra	%	óra	%	óra	%	óra	%
Harcászat	14,0	35,0	14,0	35,0	8,0	24,2	10,0	29,9	10,0	30,8	6,0	21,4
Hadművelési vezérkari szolgálat	7,5	18,0	7,5	18,0	4,0	12,1	6,0	17,9	6,0	18,5	8,0	28,6
Hadászathadtörténelem	2,0	5,0	2,0	5,0	3,0	9,1	3,0	9,0	4,0	12,3	6,0	21,4
Tüzértan (tüzérismeret)	2,0	5,0	3,5	8,8	1,0	3,0	harcászat és hadművelési vezérkari szolgálaton belül					
Műszaki szolgálat	2,0	5,0	2,0	5,0	1,0	3,0						
Tengerésztan	1,5	3,8	1,5	3,8	–	–	–	–	–	–	–	–
Térképtan	1,5	3,8	1,5	3,8	–	–	–	–	–	–	–	–
Katonai földrajz	1,5	3,8	1,5	3,8	–	–	–	–	–	–	–	–
Lovaglás	8,0	20,0	8,0	20,0	5,0	15,2	5,0	14,9	5,0	15,4	5,0	17,9
Repülőismeret	–	–	–	–	1,0	3,0	mint a tüzérismeretnél					
Hadserگزervezés	–	–	–	–	1,5	4,6	1,5	4,5	1,5	4,6	–	–
Hírszerzés és kémelhárítás	–	–	–	–	1,0	3,0	1,0	3,0	1,0	3,1	–	–
Hadigazdálkodás és közgazdaságtan	–	–	–	–	1,5	4,6	1,5	4,5	1,5	4,6	–	–
Általános vezérkari szolgálat	–	–	–	–	0,5	1,5	0,5	1,5	0,5	1,5	–	–
Híradás	–	–	–	–	0,5	1,5	mint a tüzérismeretnél					
Hadbiztosi szolgálat	–	–	–	–	0,5	1,5	mint a tüzérismeretnél					
Haditechnika	–	–	–	–	0,5	1,5	0,5	1,5	–	–	–	–
Katonai lélektan	–	–	–	–	0,5	1,5	0,5	1,5	–	–	–	–
Jogi ismeretek	–	–	–	–	0,5	1,5	0,5	1,5	–	–	–	–
Nemzetközi jog	–	–	–	–	–	–	0,5	1,5	–	–	–	–
Nyelvek	–	–	–	–	2,0	6,1	2,0	6,1	2,0	6,2	2,0	7,1
Vívás	–	–	–	–	1,0	3,0	1,0	3,0	1,0	3,1	1,0	3,6
Összesen	40,0	100,0	40,0	100,0	33,0	100,0	33,5	100,0	32,5	100,0	28,0	100
Szellemi foglalkozás	32,0	80,0	32,0	80,0	27,0	81,8	27,5	81,5	26,5	81,5	22,0	78,6
Fizikai foglalkozás	8,0	20,0	8,0	20,0	6,0	18,2	6,0	18,5	6,0	18,5	6,0	21,4

1929-ben lényegesen módosítják a tananyagot: elhagyják a tengerésztant, viszont beiktatják a hadserگزervezést, a repülést, az általános vezérkari szolgálatot, az anyag- és energiagazdálkodást, a hírszerzést és kémelhárítást, a jogi ismereteket és gépkocsiismeretet. 1942-ben a hadigazdálkodás és közgazdaságtan lép az anyag- és energiagazdálkodás

helyébe, és új tantárgy a híradás, a hadbiztosi szolgálat (ez eddig részben a hadműveleti vezérkari szolgálatban foglalt helyet), katonai lélektan és idegen nyelvek.

A három fő tantárgy a harcászat, a hadászat-hadtörténet és a hadműveleti vezérkari szolgálat volt. Legnagyobb óraszámban a harcászatot tanították. Ebben a tantárgyban a zászlóaljtól egészen a hadseregig bezárólag tökéletes tervezési és parancstechnikára kellett szert tenni. Részletesen kellett ismerni a magasabb parancsnoksághoz beosztott fegyvernemi parancsnokok (gyalogság, tüzér, műszaki és repülő parancsnokok) feladatait, munkájukat, intézkedéseit és a szakelőadók munkakörét.

Az első évfolyam anyagát a megerősített ezred, dandár és hadosztály harca képezte. A második anyaga a hadtest és a hadsereg harcászatát ölelte fel. A harmadik tanévben hadijáték keretében a hadsereg és a hadsereget alkotó seregtestek működése volt a téma. Ezekben a hadijátékokban nagy teret szenteltek a hadműveleti vezérkari szolgálatnak.

Az oktatás az első és második évfolyamban alkalmazó megbeszélés és csak ritkán hadijáték keretében ment végbe. Ha az időjárás megengedte, és a feladatok írásbeli kidolgozása a szobamunkát nem tette feltétlenül szükségessé, az oktatás a terepen történt. Közelebbi helyekre lóháton, távolabbra autóbusszon vagy vasúton vonultak ki a hallgatók. Az alkalmazó megbeszélések a harc mindegyik formáját felölelték. A megbeszélések általában a helyzetmegítéléssel kezdődtek, majd folytatódtak az elhatározással, a tervezéssel és az intézkedéssel, tehát a döntési processzus minden fázisát felölelték. Igen nagy súlyt helyeztek a fegyvernemek együttműködésére és a parancstechnikára. Így ír erről Kéri Kálmán: „A parancstechnika majdnem olyan lényeges volt, mint magának a parancsnak a lényegi tartalma. A parancsnak – ritka kivételektől eltekintve (közbeeső parancsok) – mindig tartalmaznia kellett röviden és találóan a saját és az ellenséges helyzetről való tájékoztatást, a parancsadó szándékát, a parancsvevő feladatát s ez utóbbi végrehajtáshoz esetleg szükséges részleteket, tér- és időbeli összhangba hozatalt a szomszéd egységekkel, tüzérséggel stb., amennyiben ezek szükségesek voltak (kötelékben harcoló csoportoknál vagy egységeknél mindig), a parancsadó tartózkodási helyét, a vele való összekötést, az anyagi részeket és azt, hogy a parancsot kik kapják meg.

Az ilyen parancstechnika drillszerű begyakorlása ugyan néha sematizáláshoz vezetett, de az egységes eljárás meghonosításához és elsajátításához elengedhetetlenül szükséges volt. Ennek a vezérkari tiszt második természetévé kellett válnia, anélkül azonban, hogy ez merevséghez vezessen. Ezzel a módszerrel volt elérhető, hogy az intézkedésekből, parancsokból lényeges részek a harc izgalmi közepette vagy az idő rövidségének sürgető hatása alatt ki ne maradjanak, de emellett a hallgatókat egyidejűleg rávezették a lehető legrövidebb, legtömörebb fogalmazásra is. A legjobb parancs technikailag (tehát nem a megoldási mód lényegét illetően) az volt, amely mindent tartalmazott, ami elengedhetetlenül szükséges volt, és mégis a legrövidebb volt, egészen az érthetőség határáig.

Ezt a határt azonban már nem volt szabad a parancsnak egy hajszállal sem átlépnie, mert ezzel teljesen értéktelenné vált.

Egy másik igen lényeges követelmény a parancs iránt az volt, hogy félreérthetetlenül legyen fogalmazva, azaz csak egyféleképpen lehessen értelmezni.

A harmadik lényeges követelmény a parancssal szemben, hogy ténylegesen végrehajtható, keresztülvihető legyen. Aki a parancsot adja, az élje bele magát az alárendelt parancsvevő helyzetébe, képzelje el, hogy ő maga hogyan hajtaná végre azt, képes lenne-e teljesíteni azt a rendelkezésére álló erővel és eszközökkel. Teljesen elvetették azt a régebbi időkben néha alkalmazott elvet, hogy »követeld meg a lehetetlent, hogy alárendeltjeidből kivedd az elérhető, a lehetséges maximumot«. A tanárok gyakran mutattak rá arra, hogy ennek az elvnek az alkalmazása csak arra vezet, hogy az alárendeltekben megrendítse az előjáróba vetett bizalmat, és arra szoktassa őket, hogy a parancsokat soha ne vegyék 100%-os komolysággal, még azokat a parancsokat sem, amelyeket kifogástalanul végre lehetett hajtani.

Általában nagy súlyt helyeztek a reális valóság mindenkorai felismerésére, a realitás határán belül mozgó lehetőségek helyes mérlegelésére, a lehetőségek közül egynek – ha nem is feltétlenül a legjobbnak – határozott kiválasztására, megragadására és konzekvens, erőteljes és egyszerű végrehajtására, ha már az egyik lehetőség mellett döntötünk. A tanárok megbeszéléseik során gyakran figyelmeztettek arra, hogy az elméletileg »jobb« nem mindig bizonyul a valóságban, a gyakorlatban jobbnak a »jónál«, különösen akkor nem, ha a jó egyúttal egyszerűbb is a végrehajtásban, annak részleteit illetően. A komplikált terv nehezebben érthető, és ha elméletileg mégoly kitűnő is, a végrehajtás folyamán, a háborúban elkerülhetetlen súrlódások miatt meglehetősen valószínűséggel becsúszik valami kis hiba a terv túl szorosan illeszkedő, finom fogazású kerekai közé, és ezzel az egésznek az összhangját halomra dönti.”⁹⁵

A hadászat-hadtörténet tananyaga rövid áttekintést adott az ókorról és a feudalizmus idejéről. Részletesebb tárgyalás kezdődött Gusztáv Adolfnál és Nagy Frigyesnél. Már részletesebben tanították a francia forradalmi és napóleoni háborúkat, az 1866. évi porosz–osztrák és az 1870/71. évi porosz–francia háborút. Az első világháború foglalta el a tananyagban a legnagyobb részt.

A magyar hadtörténet oktatása csak az 1930-as évek második felében kezdett nagyobb mértékben helyet kapni a tantervben. Egyébként azonban, mint Kéri Kálmán írja, „a hadászat oktatása alapjában és lényegében a német vonalon mozgott. [...] Clausewitz [...] *Von Kriege* c. munkája volt a Biblia, amelyből idézni indoklások vagy érvelések folyamán hozzátartozott a vezérkari színvonalhoz, az idézet bizonyítékul szolgált és megfellebbezhetetlen volt [...]”.⁹⁶ A magyar hadtörténettel csak késve kezdtek el foglalkozni, aminek az volt az oka, hogy kevés olyan magyar hadtörténeti mű létezett, amely szakszempontról tanulságokat nyújthatott volna. Persze meg kell jegyezni, hogy a német hadtörténetírást is seregnyi szemléleti és módszertani fogyatékoság jellemezte, és az ember nehezen tudja megérteni, hogy a régebbi háborúk milyen hasznos tanulsággal szolgálhattak a vezérkari képzés szempontjából. Ugyanez vonatkozik az akadémiai uralkodó Clausewitz-kultuszra is. Az újabb kutatás kimutatta ugyanis, hogy még Németországban is több gondolatát félreértették, fő mondanivalóját pedig – vagyis a katonai döntés természetét illető, valójában zseniális megállapításait – egyáltalán nem értették

⁹⁵ KÉRI 1982, I. 57–59.

⁹⁶ KÉRI 1982, I. 51.

meg. Az elburjánzott Clausewitz-citatólogiát mint hadászattanár, a Clausewitzből legtöbbet megértő Szombathelyi igyekezett korlátozni. Egy másik hadászattanár, Nádaï ezredes viszont inkább a franciás iskolát követte.

A hadtörténeti oktatás a hadműveletek leírása mellett magában foglalta a hadsereg-szervezés, a társadalmi, gazdasági és politikai viszonyokat, a katonaföldrajzi és terepadottságokat stb. Az I. évfolyamban jobbára csak történeti előadások voltak, és csak az 1866. évi osztrák–porosz és az 1870/1871. évi porosz–francia háborút tárgyalták alkalmazó megbeszélés szintjén. A II. évfolyamban az első világháború eseményeinek tárgyalásánál a hallgatóknak az egykori hadtest- és hadseregpáncsnokok szerepébe beilleszkedve kellett az alkalmazó megbeszélésen működniük.

A hadászat csak a tanérváró harcászati utazáson kapcsolódott szorosabban a harcászathoz és a hadművelati vezérkari szolgálathoz. Ezeken az utazásokon a hadászat tanára is részt vett. A II. évfolyamban minden hallgató két hadtörténeti témát kapott kidolgozásra. A kidolgozást a III. évfolyamban vitatták meg a tanárok, sok esetben a HAKAD-páncsnok jelenlétében. A kialakult, nem egyszer élénk vitában elhangzó véleményeket a tanárok nem pusztán tartalmi szempontból bírálták, hanem a közlés módja és a magatartás szempontjából is (fellépés, hanghordozás, tárgyilagosság, vitakészség stb.)

Hadművelati vezérkari szolgálat. 1920/21-ben mindkét évfolyamban 7,5-7,5 órát fordítottak hetenként a tárgyra, 1942/43-ban a kezdeti 4 óra az évfolyam második felében fölemelkedett 8-ra. A tárgy óraszámainak aránya az összes órában jelentős: 1920/21-ben 18,8%, 1942/43-ban a kezdeti 12,1%-ról fölemelkedik 28,6%-ra. A hadművelati vezérkari szolgálat nagy pontosságot, szorgalmat és hatalmas lexikális tudást igénylő tantárgy volt. Összehasonlítva a harcászattal, ott a harcászati érzék és a kreativitás volt a döntő, itt inkább a rutin és a kitarító aprómunka. A tantervben megjelölt óraszám mellett minden két hétben legalább 6–8 órát kitevő házi feladatot kellett kidolgozni. Így írja le Kéri Kálmán a tantárgyat és tanításának módszerét: „A harmadik főtantárgy a hadművelati vezérkari szolgálat. Ez rendszerint a csütörtök (lőpihenő) egész délelőttjét vette igénybe. Ezenkívül a hét valamelyik más napján még rendszerint 2-3 óra állt a tantárgy rendelkezésére. Minden második héten 8–13 óráig írásbelileg kellett egy kiadott feltevés alapján 1-2 konkrét kérdést teljes részletességgel kidolgozni, a már addig előadottak alapján. Ezek voltak az ún. »klauzur-munkák«. Ezeken a tanár felügyelete mellett, minden segédlet felhasználásával lehetett dolgozni. Ezeknél a munkáknál a tárgyi ismeret és a lényeg felismerése mellett jó időbeosztásra is szükség volt. A »klauzur-munkák«-tól függetlenül mindkét héten egy 6-8 órát igénybe vevő házi feladatot kellett kidolgozni. Ennél mód nyílt arra, hogy a hallgatók összedolgozzanak, mellyel egyéni munkájukat megkönnyíthették.

A tantárgy keretébe tartozott elsősorban – és a tanidő legnagyobb részét igénybe vette – az anyagi, ellátási szolgálat minden ága, ezeken felül a felderítő és biztosító szolgálat, menetek és egyéb (gépkocsizó és vasúti) csapat- és vonatmozgatások, elhelyezés, híradó-szolgálat, s általában a harctéri tevékenységek közül mindaz, ami nem közvetlenül

a harchoz való fejlődést, magát a harc megvívását, a visszavonulást vagy üldözést jelentette, és nem tartozott a hadászat keretébe sem.

A tananyag oktatása az általános bevezetés és történelmi visszapillantás ismertetése után rendszerint a hadműveleti egységek menetének megszervezésével kezdődött, folytatódva az elhelyezéssel, beleszöve ezek biztosítását és a felderítést, valamint az anyagi ellátás elvi menetét és gyakorlati végrehajtását e cselekmények folyamán.

Mindez rendszerint egy szélesen megalapozott feltevés kereteiből indult ki, ahol a hadműveleti egységek hadseregekötélékben szerepeltek. A feltevést azután a tanár – az átvett tananyag előrehaladásához mérten – fokozatosan, a tancél szükségleteinek megfelelően továbbfejlesztette úgy, hogy a hallgatók ugyanazzal az alapfeltevéssel és hadrenddel dolgozhattak akár egy fél tanéven át.

Megbeszélésre kerültek – a tantárgy kereteinek megfelelően – kisebb részben a hadműveleti és hírszerző vezérkari tisztek idevágó kötelmei, feladatai, tervei és intézkedései, főként azonban az anyagi vezérkari tiszttel szolgálata, minden harctéri ténykedése, súllyal valamely hadművelet anyagi megtervezésén, megalapozásán és a végrehajtás anyagi vonatkozású részein. Mindezek keretében alaposan el kellett sajátítani nemcsak az anyagi vezérkari tisztre háruló kötelmeket, hanem az egyes ellátási szolgálati ágak vezetőinek kötelmeit és munkáját is. (Lőszer, élelem, üzemanyag, egészségügy stb., kivéve a pénzellátást, ami a hadbiztosi hatáskörbe tartozott, békében és háborúban egyaránt, kizárólagos joggal).

A műszaki anyagellátás részben a műszaki ismeretek tantárgykörébe tartozott. Miután azonban az ezzel összefüggő szakellátási tervek megalkotása, beilleszkedése, az anyagi vezérkari tiszttel általános ellátási rendszerében az illető szolgálati ágak vezetőinek feladata volt, az anyagi vezérkari tisztnak mindezek általános menetét és részleteit is ismernie kellett, hogy azok helyességét vagy végrehajtását papíron és a valóságban is ellenőrizni tudja. Így megteremthette a többi ellátási ággal az elengedhetetlen összhangot, hogy az anyagi szolgálat simán és eredményesen működhessen.

A seregtest parancsnokok és vezérkari főnökeik közös elhatározása és általános terve nyomán készülő részletes vezérkari főnöki terv alapján kellett, hogy a hadsereg főszállásmestere, a hadtestek szállásmesterei, a hadosztályok és önálló dandárok anyagi vezérkari tisztjei megalkossák saját anyagi ellátási tervüket. A vezérkari főnök kellett közölje, hogy elgondolása szerint mikor és hol, milyen hevedességu harcra lehet kilátás. Ehhez kellett megteremteni az egészségügyi szolgálat iránti követelményeket, valamint azon anyagok utánpótlása iránt támasztható igényeiket, melyek nem minden egyes napon fognak azonos fogásban bekövetkezni (főleg lőszer).

Az anyagi ellátási tervek váza a közlekedési hálózatra kellett épüljön, alaposan mérlegelve a rendelkezésre álló szállítóeszközök teljesítőképességét, a közlekedési vonalak köré csoportosították az ellátó eszközöket és szerveket. Felmérték a rendelkezésre álló készleteket, ezeket szembeállították az előre látható szükségletekkel, s így állapították meg, hogy mely időpontra és hová, milyen anyagot kell igényelni az előljáró parancsnokságtól, mennyi szállítási eszközre lesz szükség az egyes anyagok megfelelő helyre szállításához, mennyire távolodhatnak el a harcoló csapatok ellátási bázisaiktól anélkül,

hogy ellátásukban zavarok állnának be, hol és milyen anyagokból kell az anyagi súlypontot megalkotni.

A fent vázoltak alapján fogtak azután munkához az egyes anyagi szolgálati ágak vezetői az illető magasabb parancsnokságnál, és alkották meg a saját szakmájukra vonatkozó számvetéseket, terveket, valamint részlet javaslatukat a hadművelleti főintézkedés mellékleteit képező anyagi toldalékhoz.

Mindezek a tevékenységek részletes és alapos oktatás tárgyát képezték, s azt lehet mondani, hogy ez a tantárgy adta a hallgatóknak a legtöbb munkát is, amennyiben a tanórákon kívül igen sok ún. házi feladatot kellett a legnagyobb pontossággal, gonddal és külsínre törekvő formában megoldaniuk, sok esetben precíz rajzmunkával egybekötve, ami igen hosszú időt vett igénybe. Ennél hátrányban voltak a fogyatékosabb rajzkészséggel rendelkező hallgatók, de ennek fejében idővel a leg-»fakezűbb« is szert tehetett e téren elfogadható ügyességre és gyakorlatra, mert e tantárgy keretében kapta a legtöbb helyet a pontosságra és alaposágra való nevelés is. Ha a hallgatók valamelyike nem igyekezett eléggé, akkor neki kellett elvégeznie a házi feladatnak a tanár által tartott megbeszélésének írásban és rajzban történő lerögzítését is, ami a házi feladatnál sokszorta nagyobb munkát jelentett, s egyúttal tréfás részveti nyilatkozatot is váltott ki a hallgató bajtársakból, akik tudták, hogy az ilyesmi legalább egy hét minden szabadidejének kényszerű feláldozását jelenti.

E tantárgy oktatása majdnem teljes egészében a tanteremben történt, amint ezt a tantárgy természete indokolta is. Kivételt csak a minden tanévet befejező harcászati utazás és hadijáték jelentett, ahol a hadművelleti vezérkari szolgálat oktatása szorosan hozzákapcsolódott a harcászathoz és ezzel azonos feltevés keretében került oktatásra és vizsgáztatásra.⁹⁷

Repülés. A tantárgyban a hallgatók két éven át elméleti oktatásban részesültek, és a két évfolyam között a gyakorlati időszakban repülőtéri gyakorlati kiképzésben vettek részt. Az előadásoknak volt egy, a repülés általános és katonai történetét ismertető része, és egy olyan, amely a repülőgép műszaki és technikai leírását adta. Nagyon részletesen foglalkoztak a légierők hadászati és harcászati alkalmazásával. Az említett repülőtéri gyakorlatok keretében a hallgatókat kiképezték a közel- és távolfelderítésre, a légi fényképezésre és elemi repülőgép-vezetésre.

Hadi műszaki szolgálat. A tananyag felölelte a különböző szállítási módokat, a vasúti és vízi szállítás technikai problémáit, a szállítóvonalak rombolását, a gázharcot, a folyamatkezelés és folyamvédelem műszaki kérdéseit, a műszaki csapatok szervezési elveit és vezetését.

Hadsergyszervezés. „A hatalmi tényezők általános ismertetése, saját hatalmi tényezők számbavétele, hadsergyszervezésünk ráadott személyi és anyagi alapjai és konkrét kihasználásuk. Szervezési alapkövetelmények a gyalogos rajtól, lövegfél-szakasztól stb.

⁹⁷ KÉRI 1982, I. 59–62.

a különböző hadosztályokig, seregtestekig. Hadtest, hadsereg, fővezérség, közvetlen alakulatok szervezése. A szomszédos államok hadi szervezetének vázlatos ismertetése, személyi, anyagi, erkölcsi méltatása, különös tekintettel a nemzetiségi kérdésre, ezen belül főleg a magyarságra.

A hadseregszervezést illetően a 3. évfolyamban minden hallgatónak egy kiadott témát kellett egy óra alatt előadnia, melyet a hadászati témához hasonlóan vita és mér-
tás követett. (Például közlekedés és hadseregszervezés.)⁹⁸

Anyag- és energiaismeretek. „Lényegében a hatalmi tényezők anyagi és energia vonatkozásainak ismertetése rendkívül érdekes és tanulságos módon, mindenkor kimutatva az általános ismertetés mellett a hazai viszonyokat is, a költségvetésen, pénzgazdálkodáson át, a meglevő anyagi alapok mennyiségének ismertetése mellett a külföldi szállításoktól való függőségükig, gyártási kapacitásunk ismertetése mellett önellátási lehetőségeink mérlegeléséig úgy nyersanyag, üzemanyag, mint energia viszonylatában.”⁹⁹

Hírszerzés és kémelhárítás. „Csak a második évfolyamban volt. Alapelvek ismertetése. A seregtesteknél levő hírszerző és kémelhárító tisztek működése, példák útján. Katonai attasé szolgálat általában.”¹⁰⁰

Katonai földrajz. A tárgy a kétéves kiképzésre való áttérés után már nem szerepelt a tananyagban. Ezt megelőzően a tananyag a következő volt: „Alapjai a Honvéd Térképészeti Intézet által igen jól összeállított »Országleírás« c. segédletek voltak, melyek valószínű hadszínterekre külön-külön készültek; az általános földrajzi ismertetésen túl ismertették a népességi viszonyokat, ipart, mezőgazdaságot, nyersanyagforrásokat, igénybe vehető anyagok helyét és mennyiségét. A közlekedési hálózatok, utak, vasutak, vízi utak teljesítőképességét. A távíró és távbeszélő vonalak vezetését és központjaikat, rádió-leadóállomásokat.”

Általános vezérkari szolgálat. „Ez a vezérkari tisztek munkájával összefüggő szolgálati és ügyviteli szabályzatok megfelelő pontjainak ismertetésére szorítkozott, súllyal a magasabb parancsnokságok ügyvitelére, a honvédelmi miniszter, a honvédség főparancsnoka és a vezérkar főnöke feladatára, szervezetére és ügykezelésére, egymáshoz való viszonyára.”

Tereptan és hadművelleti vázlatkészítés, terepfelvétel. Szintén kiiktatták az 1942/43-as tantervből. Kéri Kálmán így ír a tantárgyról: „Csak az első évfolyam anyaga volt. Visszamaradt a k. u. k. hadiiskolából. Lényegében látványos és különböző földrajzi és terepvázlatok készítésében merült ki, esetleges felderítési, illetve helyzetjelentések kiegészítésére, valamint a gyakorlati időszak alatt egy 10 napos terepfelvételi gyakorlatra Budapest környékén.”

⁹⁸ KÉRI 1982, I. 65.

⁹⁹ KÉRI 1982, I. 65.

¹⁰⁰ KÉRI 1982, I. 65.

Jogi ismeretek. „A magyar alkotmányjog és közjog vázlatos ismertetése, különösen a hadúri jog, a honvédség vezetését és szervezetét meghatározó jogi alapok ismertetése. A honvédelmi törvény adta jogok és körelességek.”

Gépkocsi ismeretek és gépkocsivezetés. „Minden hallgatónak ismernie kellett egy személy- vagy tehergépkocsi szerkezetét, egyszerű hibák elhárításának módját, és el kellett sajátítania a gépkocsivezetést.”¹⁰¹

Lovaglás. Igen sok időt fordítottak a lovaglásra. Az 1920-as években heti 8, 1942/43-ban 5 óra, ami a tanítási idő 20%-át, illetve 15–18%-át töltötte ki. Ez mindenképpen a régebbi korok örökségének tűnik, és a vezetés szempontjából kevés gyakorlati értéke volt, hiszen háború esetén a legalacsonyabb beosztásban lévő vezérkari tiszt is csak gépkocsival közlekedett. Így nézve a dolgot, nem volt túlságosan nagy gyakorlati értéke alkalmazó megbeszélésekre lóháton kivonulni. Viszont kétségtelen, hogy mint egyike a legférfiasabb, ugyanakkor a test egész izomzatát igénybe vevő sportnak, a fizikai erőállapot szempontjából igen nagy volt a jelentősége.

Vívás. Az 1920/21-es tantervben nem szerepel. Heti egy órát fordítottak vívásra, és az oktatók a legjobb vívótanárok voltak. Az óra keretében alkalmanként a párbaj-kódexszel is foglalkoztak.

Felvonulási és vasútirányítási szolgálat. „Ez a tantárgy a 30-as évek végén a 7. k.vk. osztály felvonulási és nyilvántartási alosztályának vezetője vagy az osztályvezető helyettese által kb. 18-20 órátartalommal lett előadva, a hadművelleti vezérkari szolgálat keretén belül. Vasúti szállítások megtervezése, elrendelése. Teljesítőképességek, kirakóközetek berendezése, forgalmi rendszerek ismertetése.

A HM, VKF 7. K. osztály működése, háborúban a hadiforgalom főnöke és a központi szállításvezetőség munkájának ismertetése. A központi szállításvezetőség kirendeltségeinek, vasútvonal-parancsnokságok feladata, működése. Szállításszabályozó vezérkari tisztek és szállásszabályozó vezérkari tisztek feladata, együttműködése a kirakásokat intéző katonai vasúti szervekkel. A VKF 7. K. és VKF 2. osztályok együttműködése a hírszerzés és kiértékelés terén, valamint a kiértékeléseknek a VKF 1. osztály által való felhasználása.

1938-tól majdnem minden felvonulásnál a Hadiakadémia második évfolyama a központi szállításvezetőséghez volt hetekig beosztva. A hallgatók adták a szállításszabályozó vezérkari tiszteket, és váltakozva látták el szolgálatukat a központi szállításvezetőség katonai osztályán, illetve a kirendeltségeknél.”¹⁰²

¹⁰¹ KÉRI 1982, I. 66–67.

¹⁰² KÉRI 1982, I. 67–68.

ÁTTÉRÉS A KÉT ÉVFOLYAMOS KIKÉPZÉSRE¹⁰³

A háborús évek alatt mutakozó vezérkaritiszt-hiány arra készítette a vezetést, hogy két évre csökkentse a HAKAD-kiképzést.

A rövidebb kiképzési idő és a megváltozott háborús követelmények hozták, hogy a vezérkaritiszt-jelöltek az eddigieknél többet foglalkozzanak a harctéri szolgálattal szorosabban összefüggő gyakorlati vezérkari ismeretekkel.

Ennek érdekében jóval kevesebb lett a hadászati oktatás, viszont annál több a harcászati, és ahol csak lehetett, gyakorlati alapon. A hadseregkötelékeknél adódó vezérkari szolgálat helyett megelégedtek azzal, hogy alapkiképzésben részesítsék a hadtest, hadosztály, dandárparancsnokságok jövődő vezérkari tisztjeit, hogy ottani vezérkari teendőiket tökéletesen legyenek képesek ellátni. Ennek elérésére a VKF az alábbiakat tartotta szükségesnek:

- a) a vegyes összetételű harccsoport vezetésének tökéletes elsajátítása, mint a seregtestek vezetésének alapja;
- b) az önálló dandár, hadosztály és hadtest vezetésében való közreműködéshez szükséges tudás megadása;
- c) a hadtestkötelékig bezárólag, beosztottként működő vezérkari tiszt teendőinek megismerése és a szükséges vezérkari technika gyakorlatias elsajátítása;
- d) az elméleti kiképzés mellett a jellemnevelés, azaz a szilárd, meg nem alkuvó akarat, az izzó magyar erkölcsi és szellemi felfogás, a lelkiismeretes, megbízható, öntevékeny és önzetlen munka, valamint a határozott, öntudatos, de mindig szerény és tisztelettudó magatartás.

A lecsökkentett hadászati órák alatt részletesebben kellett már foglalkozni a magyar hadművészettel és a második világháború fontosabb eseményeivel is.

A VKF által 1942. október 1-től módosított – és két évre rövidített – tantervben külön figyelmet érdemel egy hétnapos téli harcászati út beiktatása – az első és a második évfolyam számára is – a téli hadviselésnél szükséges ismeretek elsajátítására.

Ebben a tanulmányi programban helyet kapott immáron a katonai lélektan és – a sport rovására – a német nyelv oktatása is.

A repülő fegyvernem fokozódó jelentősége és a magyar légierők fejlődése szükségessé tette több repülő vezérkari tiszt kiképzését és a földi erőktől származó hallgatók részére felállított tanrend módosítását. Az 1943/44-es évfolyam már a fentiek figyelembevételével alakult meg, amennyiben a földi erőktől származó hallgatók osztálya mellett megalakult egy repülőtiszt osztály is, amelyben helyet kaptak fiatal hadiműszaki törzskari kiképzésben részesülő tisztek is. (Két tüzer, egy utász és egy híradócsapatbeli tiszt.) Ennek az osztálynak a tanterve a következőképpen módosult:

¹⁰³ Az itt következő rész: KÉRI 1982, I. 68–69. alapján.

A heti két egész napos harcászati foglalkozásból egy egész nap a különleges repülőharcra esett (repülőcsoportok: önálló, felderítő, bombázó, vadászkötelékekkel, dandárok, hadosztályok harca), a második napra esett a repülők alkalmazása a földi erők harcán belül, felderítő és harci feladatokkal, valamint a légvédelmi feladatok ismertetése országos és konkrét harci vonatkozásban. A repülő hadműveleti szolgálat keretében sor került a repülők földi berendezésének, repülőtéri műszaki szolgálatának és a repülők különleges anyagi ellátási (repülőgép, lőszer stb.) ismertetésére és a repülődandárok vagy repülőhadosztályok anyagi vezérkari tisztai szolgálatának oktatására, továbbá a repülőhíradás megszervezésére és működésére.

GYAKORLATI KIKÉPZÉS

A gyakorlati kiképzés részét képezték a harcászati utak. Kéri Kálmán így ír erről: „Úgy az első, mint a második évfolyamban rendszerint július hava volt a harcászati utazásoknak szentelve. Helyük úgy lett megválasztva, hogy a hallgatók az ország harcászat és hadműveleti szolgálat szempontjából jellegzetes vidékeit megismerjék, és ott egy tanár által készített feltevés keretében a jellemző domborzati, vízrajzi, járhatósági, terepfedezeti stb. viszonyok figyelembevételével egy alkalmazott megbeszélésen részt vegyenek.

Az alkalmazó megbeszélés kezdete előtt egy vagy két kijelölt hallgató a település és vidéke múltját, történelmileg érdekesebb szakaszait, hadtörténelmi és köz-, illetve hadigazdálkodási jelentőségét, valamint nemzetiségi képét kellett egy 30 perces előadás keretében méltassa. A hadászat tanára az előadást formai és tartalmi szempontból elbírált és kiegészítette, és vagy ő, vagy egy másik tanár a megbeszélés helyének és körzetének hadászati és hadműveleti anyagi és közlekedési jelentőségét méltatta a közel-múltban, főleg azonban a jelenben.

Egy-egy ilyen út a vasúti utazást is beszámítva, kb. 3 napot, 2 egymás utáni, de közlekedésileg egybekötött út kb. 5 napot vett igénybe, melynek befejeztével a hallgatók csak órákra tértek vissza a Hadiakadémiára, hogy tisztálkodás, ruhaváltás, új térképek vételezése után az újabb, esetleg az ország túlsó részén levő városba utazzanak. A 30-as évek végén már személyszállításra berendezett tehergépkocsit, esetleg autóbust is igénybe vettek.

A második évfolyam utolsó harcászati útja lehetőleg olyan helyőrség közelében lett megtartva, ahol csapattávbeszélő, vagy híradó csapat állomásozott. Ennek igénybevételével egy terepen megtartott hadijáték került lejátszásra, fordultatos helyzetközlésekkel, a szereplők helyes és gyors reagálásának megismerésére.

Ez a hadijáték volt a harcászati végvizsga, melyen rendszerint a vezérkar főnöke is megjelent, hogy képet kapjon a kiképzés eredményéről és egyénenként megismerje a jövő vezetői tisztai utánpótlást.¹⁰⁴

A gyakorlati kiképzéshez tartozott a hallgatóknak már említett repülőtéri gyakorlata.

¹⁰⁴ KÉRI 1982, I. 70–71.

Csapatszolgálat idegen főfegyvernemnél. Alapvető követelmény volt, hogy a vezérkaritisztjelöltek gyakorlati tapasztalatokat szerezzenek más fegyvernemeknél. Az elv az volt, hogy a gyalogos és lovas tisztek a tűzérségnél, a többi fegyvernem a gyalogságnál töltsön el bizonyos időt. A vezénylés időtartama az évek folyamán gyakran változott, volt úgy, hogy egy egész évet tett ki, de lehetett néhány hónap is. A vezénylés alatt a vezérkaritisztjelöltnak alosztálytiszti szolgálatot kellett teljesítenie. A vezénylés leteltével a jelöltnak tapasztalatairól részletes jelentést kellett beterjesztenie a HAKAD parancsnokához.

ÖSSZEGZÉS A HAKAD-KÉPZÉSRŐL

Kéri Kálmán így foglalja össze véleményét a HAKAD-kiképzésről: „Különös súlyt fektettek arra, hogy a hallgatók a tér, az idő és az erő összhangját mennyire tudják érvényesíteni, az adott erőt, eszközt mennyire képesek a megadott feladaton belül felhasználni, minél kisebb veszteséggel elérni a célt, tehát a rendelkezésre álló erőt mennyire képesek gazdaságosan felhasználni, az adott helyzetekben mennyire képesek a szabályzatok adta sémáktól önálló gondolatokkal függetleníteni magukat, sőt a feladat érdekében a kapott parancsoktól eltérő intézkedéssel a harcot folytatni.

Árgus szemmel figyelte a tanár, esetenként több tanár és az iskolaparancsnok, hogy a harcászati megbeszélést vezető hallgató mennyire uralja a megbeszélés levezetését, hogyan reagál az egyes felszólalásokra, hogyan tudja azokat méltatni, magáévá tenni, módosítani vagy elvetni, és milyen formában teszi ezt, mennyire tárgyilagosan, személytelenül.

A tantermi hadijátékok fentiekhez hasonló mederben lettek levezetve, de itt már fele-fele arányban a hadművelleti vezérkari szolgálat is helyet kapott. Utóbbinál az intézkedések, műszaki, híradó, anyagi részének, illetve toldalékainak részletes kidolgozására helyezték a súlyt. Külön intézkedések készültek a tűzérség és a repülők tevékenységére és a velük való együttműködés biztosítására.

A záró hadijáték volt az utolsó éves hallgatók legutolsó foglalkozása, melyben az alsó éves hallgatók részben vagy csak egy évfolyammal bekapcsolódtak. Rendszerint 3 napig tartott megszakítás nélkül. Pihenni csak akkor és annyit lehetett, amennyit a hadijáték menete és az adott beosztás lehetővé tett. Az igénybevétel szándékosan nagy volt, hogy az egyes hallgatók szellemi és fizikai teljesítőképességét megismerjék.

E hadijátékokra való beosztásból majdnem a hadiakadémiai rangsorolásra lehetett következtetni. A félparancsnokok, seregtestparancsnokaik, vezérkari főnökeik, vezérkari osztályvezetők beosztásaiból – melyek rendszerint a hadijáték egész tartamára érvényesek maradtak – sokszor lehetett következtetni az egyes hallgatóknak a tanári kar által való értékelésére. Minden alkalommal megtették azt is, hogy egy kritikus időpontban, főleg félparancsnokokat, seregtestparancsnokokat, vezérkari főnökeiket merőben új helyzetben, új feladat elé állítottak, hogy megállapítsák, mennyire és milyen gyorsan képesek az új helyzetbe, új feladatba beilleszkedni, és a vezetés folyamatosságát egy új elhatározás és általános terv alapján biztosítani és a harcot a sikerben bízva folytatni.

A záró hadijátékok rendszerint igen érdekesek voltak. Feltevéseik az adott kül- és katonapolitikai és később harctéri helyzetben időszerűnek voltak mondhatók és helytálló adattárral rendelkeztek, úgy a saját, mint az ellenség helyzetére és képességére vonatkozóan.”¹⁰⁵

Arra nézve, hogy mennyire aktuális volt az egyes záró hadijátékok témája, azt a következő példák is mutatják. 1940 tavaszán a Szovjetunió és a Románia közötti politikai feszültség természetesen közlőről érintette hazánkat is. Kézenfekvő volt tehát, hogy a HAKAD parancsnoksága is, levonva ebből következtetéseit, olyan alkalmazó megbeszélés és hadijáték lefolytatására adjon utasítást, amely a feszültség katonai vonatkozásainak tanulmányozására ad lehetőséget. Természetesen a magyar haderőt érintő vonatkozások voltak az érdekesek, vizsgálatához azonban mindenekelőtt arra volt szükség, hogy világosan lássák a szovjet–román katonai konfliktus alakulását. Épp ezért a hadijátékot két szakaszra tagolták. Az elsőben alkalmazó megbeszélés keretei között lejátsszották a román katonai vezetés elhatározását, terveit és intézkedéseit, a második szakaszban – hadijáték keretei között – pedig a magyar és román csapatok Erdélyben folytatott hadműveleteit.

Az alkalmazó megbeszélés politikai helyzetet felvázoló része így hangzik: „Az 1939. április 13-án (a Romániának) nyújtott egyoldalú angol–francia szavatossági nyilatkozat gyakorlati hatása – a lengyel sorson okulva – nem értékelhető túl nagyra.”¹⁰⁶

Ezt követi egy elemző rész Románia kül- és belpolitikai helyzetéről. 1. kérdés: a román vezérkari főnök javaslata a politikai vezetés számára a Szovjetunióval szemben tanúsítandó politikai magatartásra nézve. Ehhez a kérdéshez az alkalmazó megbeszélés kidolgozói meglepően gazdag politikai, gazdasági, demográfiai és közlekedési dokumentációt készítettek, amelyben ilyen kimutatások találhatók: mezőgazdasági és nemzetiségi viszonyok, terméseredmények (táblázatban és diagramon, járásokig lebontva), a teljes közúti és vasúti hálózat kapacitásadataival stb.

E dokumentáció alapján kellett kidolgozniuk a hallgatóknak a román vezérkari főnök helyzetmegítélését és haditervét az esetleges orosz–román háborúra, mégpedig úgy, hogy számolnia kell magyar és bolgár fegyveres fellépéssel is. Ezenkívül azonban a hallgatóknak ki kellett dolgozniuk a román vezérkari főnök tervét az állam katonai erejének növelésére és intézkedését a haderőfejlesztés első ütemére. Ezt követi az egyes hadszíntereken, természetesen főleg az Erdélyben folyó kezdeti hadműveletek lejátsszása.

A megbeszélés második szakaszát képező hadijátékban már az Erdély végső felszabadítására indított támadás részleteit játszották végig a hallgatók.

A másik nagyon érdekes záró hadijáték 1943 nyarán ment végbe. Feltétele a következő volt: „Nyugati szomszédunk a fokozatosan romló politikai szomszédi kapcsolatok közben haderejének egy részével hazánkat VI. 26-án lerohanta, még mielőtt a saját erők felvonulásukat befejezhették volna.”¹⁰⁷ A támadó természetesen Németország, ami eléggé meglepő

¹⁰⁵ KÉRI 1982, I. 74–76.

¹⁰⁶ KÉRI 1982, I. 76.

¹⁰⁷ KÉRI 1982, I. 77.

és elgondolkoztató, ismerve a magyar történet- és hadtörténetírásnak a magyar katonai vezetés állítólagos náci- és németbarátságát hangoztató állításait. De további meditációra készíti az embert, ha maga elé idézi 1944. március 19-et. Ha ugyanis 1943-ban lehetségesnek tartották a német inváziót, akkor miért nem adtak hitelt az ilyesfajta szándékokról szóló híreknek a megszállást megelőző hetekben? A másik kérdés, ami fölmerül: miért állította be a hadijáték vezetője úgy a helyzetet, hogy a magyar erőknek sikerül a németeket kiverni az országból? Ha ugyanis arra gondolunk, hogy amikor a támadás ténylegesen bekövetkezett, nem volt olyan katonai vezető, aki bízott volna egy esetleges ellenállás sikerében, akkor érthetetlennek tűnik ez az optimizmus. A magyarázatot feltehetően lélektani és pedagógiai megfontolások adják meg: egyszerűen képtelenségnek tűnhetett a katonai vereséget, főleg annak politikai következményeit a hallgatókkal bemutatni.

A HAKAD szellemével és kiképzésével foglalkozva nem lehet szó nélkül elmenni Rátz Jenőnek a hallgatókkal szemben támasztott, politikai és kormányzati tudást megkívánó igénye mellett. Mint a HAKAD parancsnoka (1936. október 1-től 1938. május 14-ig) így fogalmazta meg igényét: „A modern háború a vezérkari tiszttól nemcsak katonai tudást kíván, otthonos kell, legyen a honvédelmi kérdések összefüggéseiben, a szociálpolitikában, külpolitikában, közgazdaságtanban stb.” Így írja le ennek következményét Kéri Kálmán: „Fentiekből kifolyólag az 1935/36-os tanévben minden hallgató állami életünk egy-egy szektorával kellett foglalkozzon (például pénzügyi helyzetünk, pénzügyi teljesítőképességünk egy háború esetén, iparpolitikánk, hadiipari helyzetünk stb.), arról egy összefoglalást kellett készítsen, mely meg lehetett vitatva és az összefoglaló megbeszélésbe beillesztették.”¹⁰⁸

Jó lenne ismerni egy-egy ilyen „összefoglalást”, és fölülbírálni szakmai értékét. Az embernek mindenesetre olyan érzése támad, hogy – nem kételkedve a vezérkari kiképzésre vezényelt tisztek egészen kitűnő képességeiben – az összefoglalások eléggé dilettáns munkák lehettek. Elképzelhetetlen ugyanis, hogy néhány szakmunka átolvasása után és a teljes embert kívánó katonai szakmai munkája mellett bárki is a legkisebb mértékben is használható elgondolásokat vetett volna papírra. Persze lehetetlen nem meglátni ennek az egésznek a veszélyeit sem! Nem egy vezérkari akadt ugyanis, aki valójában azt hitte magáról, hogy hivatott beleszólni az állam irányításába, és félműveltségében tántróthatatlanul hitt politikai elhivatottságában.

A hallgatók látókörének bővítését szolgálták a kül- és belföldi tanulmányutak. Ezek lehettek egyéni és csoportosak, de bármelyikről is volt szó, a vezetőség támogatta.

A látókör bővítése – főleg azonban a szakmai ismeretek elmélyítése – szempontjából igen nagy jelentősége volt a külföldi hadseregekben teljesített csapatszolgálatnak. Hazatérésük után a vezényelteknek részletes jelentést kellett készíteniük tapasztalataikról. Elolvassa néhány ilyen jelentést, az ember nemcsak az idegen hadsereg viszonyairól kap érdekes információkat, de abból, ahogyan a vezényelték bizonyos jelenségeket megítéltek, hű képet kap a magyar tisztikar szelleméről, moráljáról és hivatástudatáról

¹⁰⁸ KÉRI 1982, I. 78.

is. Egy, az osztrák hadseregben az 1930-as évek közepén szolgálatot teljesítő tiszttal megismerkedve írja le a fegyelmi állapotokat, különösen azt, hogy a tisztek autoritását milyen mértékben korlátozták a szocialista pártnak a hadseregben tevékenykedő megbízottai. Egy másik, Olaszországba vezényelt tiszttal nem győz csodálkozni a hadseregben uralkodó rendetlenségen és hanyagságon, az meg kimondottan fölháborította, hogy az egyik olasz tiszttel intim részleteket mesélt el a feleségével töltött éjszakájáról.

1942 őszén elkezdtek a hallgatókat a frontra vezényelni tapasztalatok gyűjtésére. Aki már frontot járt, valamelyik seregtest törzsébe kapott beosztást, a fronton nem jártakat pedig alosztályparancsnokként osztották be. A vezényeltet kötelesek voltak naplót vezetni, és hogy a vezetés minden utólagos retusálás nélkül szerezhessen tudomást tapasztalataikról és élményeikről, a naplót a frontról való visszatérésük után a legrövidebb idő alatt kötelesek voltak betérjeszteni.

ELBÍRÁLÁS ÉS A HAKAD VISZONYAI

A TANULMÁNYI EREDMÉNY ELBÍRÁLÁSA

Erre nézve ez olvasható Kéri Kálmán tanulmányában: „Az I. és II. évfolyam végén a hallgatók el lettek bírálva abból a szempontból, hogy a következő évfolyamba való vezénylésük célszerű-e? Az elbírálás az egyes tantárgyakban elért osztályzat, valamint annak tantárgyak szerinti értékelési szorzata alapján történt.

Az osztályzat 1938-ig 1-től 8-ig terjedt. Ennél az osztályozási rendszernél a 8-as jelentette a kiválót, a 7-es és 6-os az igen jót stb., az 1-es a ki nem elégitőt. Később már csak öt számmal osztályoztak. Ezeknél:

5-ös, kiváló: ha a kérdésekre adott válaszok logikusak és kerekded formában, a tanár minden segítsége nélkül, helyesen és hiánytalanul, teljes egészében és szabatosan, kimerítően lettek előadva vagy kidolgozva;

4-es, igen jó: az előbbihez hasonló feleletek vagy kidolgozások, de kisebb és lényegtelen hibákkal, vagy ha a tanárnak kisebb mértékben irányítólag kellett közbelépni;

3-as, jó: ha a megoldások lényegi része helyes volt ugyan, de az előző osztályzatok követelményeit már nem ültette meg;

2-es, megfelelő: ha a megoldás már a lényegi részeket illetően sem volt kifogástalan, vagy erősen hiányos volt, és a tanár nagyobb mérvű támogatására is szükség volt;

1-es, meg nem felelő: ha a felelet vagy a megoldás lényegi része helytelen volt.”¹⁰⁹

A tantárgyak fontosságuk szerint bizonyos szorzószámot kaptak: a harcászati úton szerzett osztályzatot öttel, a harcászatét, hadműveleti vezérkari szolgálatét és a hadászatét négygyel, a repülést, a tüzértant, a műszaki ismereteket és a hadseregszervezést hárommal szorozták stb.

¹⁰⁹ KÉRI 1982, I. 84.

Az utolsó évfolyam végén a parancsnok és a tanári kar közösen szerkesztett jegyzőkönyvben rögzítették a hallgatók tanulmányi végeredményét és minősítését, valamint javaslatukat, amely háromféle lehetett: a hallgató a vezérkarba való átvételre „kiválóan alkalmas”, „alkalmas” és „nem alkalmas”. A jegyzőkönyv alapján döntött a vezérkari főnök arról, hogy kit vezényelnek vezérkari próbaszolgálatra. A próbaszolgálati évet a jelöltek valamelyik seregtest parancsnokság törzsében, vezérkari beosztásban töltötték el.

VISZONYOK A HAKAD-ON

Az akadémia az akkori Pálffy tüzérlaktanyában működött (Hungária krt. 11.). A körülmények eleinte eléggé spártaiak voltak, és csak az 1930-as évektől kezdődött el a korszerűsítés – ekkor lett például a közös fürdőhelyiség helyett két szobánként egy külön fürdőszoba. Az átalakításról így ír Kéri Kálmán: „Az 1920-as évek igénytelen és sok vonatkozásban kényelmetlen hadiakadémiájából a 30-as évek közepéig egy minden tekintetben korszerű, izléses, a hallgatók kényelmét szolgáló intézmény lett.”¹¹⁰ Négy hallgató részére egy szolgáló állt rendelkezésre, akik egyébként az első világháborúból itt maradt orosz hadifoglyok voltak.

Az egyes évfolyamok létszámát a vezérkari főnök határozta meg. A felvételi vizsgánál magas színvonalat felmutató évfolyamoknál az előírányzottnál több hallgatót vettek fel. Egy-egy osztály létszáma 15–25 fő volt. Az első évfolyam végeztével 2–3 hallgató bizonyult alkalmatlannak vezérkari képzésre. A hallgatók fegyvernemi megoszlása általában megfelelt a tisztikar egésze fegyvernemi megoszlásával, bár a tüzérek inkább magasabb, a husárok pedig alacsonyabb arányt képviseltek. Származási előnyök nem léteztek, és ilyen szempontból a hallgatóság összetétele megfelelt a tisztikar egészének összetételével. A zsidó származásúakat az 1930-as évek végétől fogva zárták ki.

A HAKAD szellemét így jellemzi Kéri Kálmán: „Az egészséges versengésnek – talán úgy is mondhatnám, hogy a nemes vetélkedésnek – tág tere nyílt, és ezt a tanári karnak is kötelessége volt előmozdítani. Azonban a beteges stréberségre, a mások rovására történő érvényesülésre való hajlamot, akinél ez esetleg előfordult, a tanárok igyekeztek elnyomni, illetve kiküszöbölni. Gyakorlat volt például, hogy egy-egy szóbeli kérdés (elhatározás, terv stb.) megválaszolása után a tanár feltette a kérdést, hogy kinek van más véleménye, hogy ezzel módot adjon a kérdések és problémák minél többoldalú fel-fogásának kifejezésre juttatására, megvilágítására és a megoldások megindokolására. Ha azonban a tanár észrevette, hogy egyik-másik hallgató mindig jelentkezik valami más megoldással, mindent jobban kíván tudni, mint társai, akkor az illető a tanár részéről megfelelő leintésben részesült. A bajtársak részéről a foglalkozás után elhangzó enyhén gúnyos megjegyzések is alkalmasak voltak az illető túlzott mértékű egyéni érvényesülési hajlamának lenyesegetésére.

¹¹⁰ KÉRI 1982, I. 87.

A nevelési rendszer célja az volt, hogy mindenből kihozzák a minél nagyobb teljesítményre, a megbecsülésre és elismerésre való törekvést, de csak a szigorú kötelességteljesítés egyenes útján.”¹¹¹

VEZÉRKARI SZOLGÁLAT A HAKAD UTÁN ÉS A VEZÉRKARI TÖRZSTISZTI VIZSGA

A próbaszolgalatra beosztott vezérkariak egy-két évig szolgáltak abban a beosztásban, ahova az akadémia elvégzése után beosztották őket. A próbaszolgalat minden évében részletesen minősítették, majd a minősítés alapján osztották be őket magasabb állásokba. A próbaszolgalat alatt kellett a vezérkari tisztnek alkalmasságát gyakorlati szempontból bebizonyítani, és ekkor bírálták felül alkalmazhatóságát a törzsmunkában. Végül nagyon szigorúan ítélték meg, hogy milyen a viszonya alárendeltjeivel. Hogy mennyire szigorú volt az elbírálás, bizonyítja, hogy évfolyamonként egy-két tiszt bizonyult alkalmatlannak, aminek következményeként azután visszahelyezték őket a csapathoz.

A HAKAD sikeres elvégzése egy év rangelőzéssel járt, majd a próbaszolgalat sikeres abszolválása újabb egy év előnyt jelentett, egyben a vezérkari testületbe való felvétellel járt.

A rendkívül nagy követelményeket támasztó törzstiszti vizsga döntötte el véglegesen a vezérkari tisztek pályafutását, és azokat a századosi rendfokozatban lévő csapat-tiszteket, akiknek vezérkari ambícióik voltak, és akik a HAKAD-on végzetekhez képest hátrányos helyzetükben vállalkoztak erre a nagyon sok előkészületet és tanulást kívánó vizsgára.

A következőképpen folyt le a vizsga:

„1. nap délelőtt: Egy hadtörténelmi kérdés méltatása. A kérdést a vizsgázandók a vizsga előtt hónapokkal megkapták, úgy hogy arra felkészülhettek. Például az 1806. évi francia–porosz hadjárat vagy az 1848/49-i téli hadjárat. E kérdés kidolgozásánál a vizgabizottság nem az események leírására volt kíváncsi, hanem azok kritikai méltatására, a vezetők magatartásának, elhatározásainak bírálatára, ellenvélemények indokolására, a politikai, gazdasági, katonai tényezők megítélésére stb. Egy tág látókörrrel bíró, az adott korban és helyzetbe beilleszkedni tudó vezérkari tiszt elbírálása volt tehát a cél. A kidolgozásra 4 óra állt rendelkezésre. A kimerítő tartalmat és a munkaidőt külön-külön bírálták el, majd összesítették.

1. nap délután: Egy hadászati kérdés kidolgozása. A vizsgázó 5-6 kérdés közül szabadon választhatott. Munkaidő: 4 óra. Tartalom és munkaidő külön elbírálva és összesítve.

2. nap délelőtt: A összes vizsgázó részére kiadott egységes hadászati téma. Munkaidő stb., mint az előző írásbeli kidolgozásoknál.

¹¹¹ KÉRI 1982, I. 92.

2. nap délután: Általános műveltség köréből vett, de katonapolitikai összefüggésekkel bíró adott téma kidolgozása. Munkaidő stb., mint az előbbieknél.

3. egész nap: Terepen hadosztály alkalmazó megbeszélés.

4. egész nap: Terepen hadtest alkalmazó megbeszélés.

5. egész nap: Terepen hadsereg alkalmazó megbeszélés.

6. egész nap: Írásban több hadsereget érintő fővezérségi elhatározások és tervek kidolgozása, indokolásokkal.

7. egész nap: Hadművelési vezérkari kérdések írásbeli megválaszolása, hadtest, hadsereg és fővezérségi keretben.

8. nap: Nyelvvizsgák.”¹¹²

A szóbeli vizsgákon rendszerint a vezérkari főnök is jelen volt, hogy személyesen győződhesen meg a jövőben magas beosztást betöltő vezérkari tisztjeinek képességeiről.

Az eredményeket vizsgabizottság értékelte ki, ennek alapján minősítette a vizsgázókat: „A. Minősültség. Aki minden tárgyból (hadászat, harcászat, hadtörténelem) legalább 4-es osztályzatot nyert: »Megfelelt és tudása alapján bármilyen vezető vezérkari állásra alkalmas.«

Következmény: a vezérkarban az ezredesi rendfokozatot elérheti, ha egyébként és addig is a többi előírt követelménynek megfelel.

B. Minősültség. Minden tárgyból legalább 3-as osztályzatot nyert. »Megfelelt és tudása alapján beosztott vezérkari törzstiszti állásra alkalmas.«

Következmény: a vezérkarban elvileg csak alezredesig maradhat, ha egyébként és addig is a többi követelménynek megfelel.

C. Minősültség. Ha valamely tárgyból (tehát csak egyikből is) 2-est vagy ennél kisebb osztályzatot, a többiből 3-ast vagy nagyobbat kapott: »Megfelelt, de tudása alapján a beosztott vezérkari törzstiszti állások betöltésére csak szükségképp alkalmas.«

Következmény: a vezérkari őrnagy rendfokozatot nem érheti el, 1 évfolyam rangelölépést kap. Vezérkari szolgálatban nem alkalmazandó.

D. Minősültség. Vizsgázó, aki két vagy több tárgyból 2-est vagy ennél kisebb osztályzatot nyert. »Nem felelt meg, tudása alapján vezérkari törzstiszti rendfokozathoz kötött állások betöltésére nem alkalmas.«

Következmény: rangelölépést nem kap, a vezérkari szolgálatban nem alkalmazható.

Általában a vizsgázók 20%-a érte el az A. minősültséget, 40–60%-uk a B. minősültséget, a többiek a C. minősültséget. Csak 2–3 vizsgázó lett D-nek minősítve.”¹¹³

A vizsga eredményétől függően azután így alakult a vezérkari tisztek pályafutása: „vezérkari őrnaggyá előléptethető az a vezérkari százados, aki vezérkari szolgálata alatt e szolgálatra való szellemi, erkölcsi és jellembeli alkalmasságát legalább »jelesen« beigazolta, aki a vezérkari testület számára előírt vezérkari törzstiszti vizsgát legalább »jeles« és az ezzel kapcsolatos nyelvvizsgát az előírt feltételeknek megfelelő eredménnyel

¹¹² KÉRI 1982, II. 98–99.

¹¹³ KÉRI 1982, II. 101–102.

letette, s ha végül a vezérkari főnök részéről számára előírt csapatszolgálatát alatt gyakorlatilag is legalább »jelesen« megfelelt.

Vezérkari alezredessé előléptethető az előző pont alatti feltételeknek megfelelt vezérkari őrnagy, ha a vezérkari törzstiszti vizsgát legalább »kiváló« eredménnyel tette le, és a vezérkari főnök részéről számára előírt csapatszolgálatát alatt gyakorlatilag legalább »jelesen« megfelelt.

Vezérkari ezredessé előléptethető az a vezérkari testületbeli alezredes, aki kimagasló jellem tulajdonságai, szellemi képességei, hadiakadémiai végzettsége és eddigi szolgálata alapján, valamint felelősség- és kötelességérzete folytán a vezérkar főnöke által erre érdemesnek találta. Szükséges, hogy testi és szellemi rugékonyságának azon a fokán álljon, hogy hivatásának a legnehezebb viszonyok mellett is huzamosabb időn át eleget tudjon tenni.

Vezérkari ezredessé való előléptetésre elsősorban a vezérkari törzstiszti vizsgát »kimagasló« eredménnyel letett vezérkari alezredesek jönnek tekintetbe. A vezérkari testület létszámviszonyaihoz mérten a vezérkari törzstiszti vizsgát »kiváló« eredménnyel letett vezérkari alezredesek is előléptethetők vezérkari ezredessé, vagyis amíg a vezérkari törzstiszti vizsgát »kimagasló« eredménnyel letett vezérkari alezredesek előléptetése útján pótolhatók lesznek.

Fentiek az előléptetésnél oly módon jutottak kifejezésre, hogy a vezérkari őrnaggyá történő előléptetésnél az A., B. és C. minősítések 1 év rangelőnyt kaptak, a vezérkari alezredessé történő előléptetésnél az A. és B. minősítésük ismét 1 évvel, a vezérkari ezredessé történő előléptetésnél már csak az A. minősítésük 2 év rangelőnnel jutalmaztattak.

Így adódott, hogy a Hadiakadémia sikeres elvégzése és az A. minősítés összesen hat év rangelőnyt jelentett. Ő már tábornok volt, amikor ludovikás évfolyamtársa még utolsó alezredesi idejét szolgálta, ami rendkívüli különbséget jelentett beosztás és havi díj szempontjából is. Utóbbit a korpótlék némileg enyhítette.”¹¹⁴

Továbbképzés. A vezérkari továbbképzés célja: „1. A hadiakadémián tanultak felfrissítése és fejlesztése. 2. A Honvédség hadrendjében, kiképzésében, felszerelésében történt vagy tervezett változások, a fegyvernemek és szolgálati ágak újításainak és időszerű kérdéseinek megismertetése és indoklása. 3. A vezérkari tisztek szellemi és testi frissességének biztosítása. 4. Az általános műveltség fokozásának elősegítése.”

Alkalmazó megbeszélések, hadijátékok, előadások. „1. A vegyes dandár, majd a hadtestek székhelyén kívül szolgálatot teljesítő vezérkari tisztek részt vettek helyőrségük alkalmazó megbeszélésein és hadijátékain, mint vezetők, előkészítők, esetenként beosztottak, egyben berendeltettek a 2. pont alatt tárgyalt, alkalmazó megbeszélésekre és hadijátékokra is.

2. A vegyes dandár, majd hadtestek székhelyén szolgálatot teljesítő vezérkari tisztek részt vettek a parancsnokságok által évente megtartott alkalmazó megbeszélések

¹¹⁴ KÉRI 1982, II. 102–104.

vezetésében, előkészítésében is mint beosztottak. Ezek évente 8–10 nap délutánját vagy hadijáték esetén egy alkalommal 2–3 teljes napot vettek igénybe.

Az itt szolgálatot teljesítő vezérkari tisztek esetenként bekapcsolódtak a helyőrség valamelyik csapatának alkalmazó megbeszélésébe vagy hadijátékába is.

3. Budapesten évente két-három napig tartó központi hadijáték került megrendezésére, melynek valamelyikén minden vezérkari tisztt részt vett.

Amennyiben a hadijátékok a szorosán vett vezetésen túlmenően a szolgálati ágak működésére is kiterjedtek, úgy ezek vezetői és részben beosztottjai is berendeltettek (hadbiztos, orvos, tűzérési löszertiszt stb.).

E hadijátékok technikailag kiterjedtek annak hadműveleti vezetési, repülő, híradó részére is.

Általában három évenként külön tartottak repülő-hadijátékot, híradó-, anyagi- és vasúti irányítási gyakorlatot a megfelelő szak- és csapattisztek bevonásával vasúti irányítási intézkedések és anyagi stb. toldalékok megszerkesztésével.

Fentiekől függetlenül tartottak még ugyancsak három évenként vezérkari vezetési gyakorlatot, melyeken a törzsek teljes híradóhálózattal működtek. [...] A vezérkari utazásokra általában az előléptetésre sorra kerülő alezredek és a vezérkari törzstiszti vizsgára kerülő vezérkari századosok lettek berendelve, a tábornoki utazásokra pedig a tábornoki beosztásra sorra kerülő vezérkari ezredek, a tábornoki előléptetés előtt álló és arra tekintetbe vett csapatállományú ezredekkel együtt [...] A tábornoki utazások anyagát seregtestek hadműveletei és harcai képezték, a vezérkari utazások ezen túlmenően a híradó, anyagi, vasúti stb. szolgálatra is kitértek.

Tábornoki hadijátékokat a huszas évek közepétől tartottak. A testi erőnlét megállapítására lóháton, a harmincas évek végén azonban már gépkocsin.

A tábornoki hadijátékok nemcsak a tábornoki előléptetés előtt álló rangidős vezérkari és csapatezredek elbírálását szolgálták, hanem a vezérkari törzstisztek továbbképzését is, mint előkészítők és részben résztvevők. [...] A vegyes dandár vagy hadtestparancsnokság székhelyén megtartott alkalmazó megbeszélést vagy hadijátékot a hadtest vezérkari főnök készítette elő és maga a hadtestparancsnok tartotta, a székhelyen kívül tartott megbeszéléseket és hadijátékokat viszont a helyőrség parancsnoka vezette. [...] 1924-től 1928-ig helyőrségenként, Budapesten több csoportban, a téli hónapokban úgynevezett vezérkari alkalmazó megbeszéléseket tartottak. Erre az időre esett ugyanis a Harcászati Szabályzat, számos Gyakorlati Szabályzat kiadása, illetve előkészítése. 1928-tól 1931-ig azután sor került anyagi megbeszélésekre, a sorozatosan kiadásra kerülő anyagi vonatkozású szabályzatok megjelenése előtt.”¹¹⁵

A vezérkari tisztek a szabályzatok fontosabb fejezeteinek sokszorosított példányaikat kapták, hogy azokat a szabályzatok megjelenéséig is áttanulmányozhassák és elsajátítsák. A határozványok alkalmazása azután a vezérkari főnök által kijelölt vezérkari tisztek, részben a szabályzatszerkesztő osztály tisztjeinek vezetése alatt alkalmazó megbeszélések formájában történt, gyalogos- és lovashadosztály, megerősített hadosztály és harccsoport méreteken.

¹¹⁵ KÉRI 1982, II. 107–109.

Az 1920-as évek közepétől a vezérkari főnök vezérkari előadásokat tartott, amelyek mindenkor az éppen időszerű vagy újszerű kérdésekkel foglalkoztak, és amelyeket a kérdésekkel foglalkozó vezérkari osztály rendezett és osztályvezetője adott elő.

Az előadásokat sokszorosítva minden vidéki vezérkari hely is megkapta. Az előadásokon való megjelenés, illetve az előadások áttanulmányozása kötelező volt.

Egyidejűleg a hadiműszaki törzskar főnöke is tartott előadásokat a kar tisztjei részére, amelyek természetesen haditechnikai kérdésekkel foglalkoztak. Azokra az előadásokra, amelyek a vezérkart különösen érdekelték, a vezérkari tiszteket is kirendelték.¹¹⁶

Az alkalmazó megbeszélésektől és hadijátékoktól függetlenül a Budapesten szolgálatot teljesítő és vidékről berendelt vezérkari tisztek részére a vezérkari főnök előadásokat és bemutatókat tartott, amelyek célja volt az új szabályzatokkal, fegyverekkel és felszerelési tárgyakkal kapcsolatban tájékoztatást adni. „Külön említést érdemel a vasúti irányítás gyakorlata is mint érdekesség, hogy 1925-ben fiatal vezérkari századosok – állomás-helyeiken – egy heti időtartamra vasúti forgalmi szolgálatban való tájékozódásra lettek a MÁV-hoz beosztva. A VKF 7. K. osztály vezérkari tisztjei pedig, akik a Központi Szállításvezetőség parancsnoki vagy helyettesi beosztására voltak mozgósítás esetében kijelölve, több hétre lettek a MÁV-hoz vezényelve, a mozdonyfűtői, mozdonyvezetői, fűtőházvezetői, távirdai és a forgalmi szolgálat megismerésére.

Az általában háromévenként megtartott vasútirányítási gyakorlatok rendkívül érdekesek voltak, és a mozgósítás esetén a katonai vasúti hatóságokhoz beosztott katonai és polgári személyek, valamint számos vezérkari tiszt bevonásával lettek megtartva. Ezen megbeszélésekre a budapesti helyőrség összes vezérkari tisztje be lett rendelve.

Mindenkor egy hadsereg vasúti felvonulása, esetenként annak megváltoztatása, majd egy hadtestnek egy másik hadszíntérre való vasúti szállítása lett teljes részletességgel kidolgozva, ellenséges repülő vagy egyéb behatásokkal tarkítva, saját vasúti forgalmat bénító vasúti baleseteket feltételezve.

Ezekon a gyakorlatokon a nagy számban beosztott vezérkari tisztek a korszerű vasúti szállítás elméleti és gyakorlati módszereit ismerték meg, különös tekintettel a hazai viszonyok maximális kihasználását biztosító körforgalmi, csáplüktetési irányítási és szállítási rendszerre.¹¹⁷ Gyakorolták a Központi Szállításvezetőség, ennek kirakó-, átcsoportosításoknál ki- és berakó kirendeltségek, a vasútvonal-parancsnokságok és kirendeltségeik működését, ezek együttműködését a szállásszabályozó vezérkari tisztekkel.

¹¹⁶ KÉRI 1982, II. 110–112.

¹¹⁷ A két világháború közötti magyar katonai stratégia alapvetése az volt, hogy megelőző támadást hajtanak végre Csehszlovákia vagy Jugoszlávia ellen, míg a román támadókkal szemben fedező védelemre terveztek berendezkedni a Tisza vonalán. Ehhez gyors „felriasztás” és felvonulás volt szükséges a szembenálló felek erőfőlnényének ellensúlyozására. Ezért a vasúton úgynevezett egyirányú körforgalmat terveztek bevezetni, vagyis a rakott és az üres vonatok ugyanabba az irányba haladtak. Azokon az állomásokon, ahol nem volt alkalmas rakodó, azokon a rakodószázadok építettek egy ideiglenes rakodóállást. Így egyszerre több katonavonat tudott ki- és berakni, viszonylag közel egymáshoz. A forgalomirányítás módja volt a csáplüktetés. (Köszönet az információért Horváth Attila alezredes úrnak – H. G.)

Sor került különböző fegyvernembeli csapatok ki-berakásának, sőt gépkocsi-szállításának bemutatására is.”¹¹⁸

Vezénylések nagyobb belföldi gyakorlatokhoz. A központi szerveknél szolgáló vezérkari tiszteket kirendelték nagygyakorlatokon a seregtettek törzseibe vagy döntnökként a gyakorlatvezetőséghez, esetleg csak megfigyelőként. Tapasztalataikról kimerítő jelentést kellett írniuk a vezérkari főnök számára.

Kirendelték továbbá a központ tisztjeit bemutatókra, hogy megismerkedjenek mindazokkal az újításokkal, amelyeket a kiképzésben, felszerelésben és szabályzatokban bevezettek. A nagy harcászati gyakorlatokra és fegyverzeti bemutatókra, amelyeket Várpalotán, Örkényben, Hajmáskéren, Hárósszigeten és Szentendrén a központi gyalogsági, lovassági, tüzérségi, műszaki és vasútépítő kiképző táborparancsnokságok, illetve fegyvernemi parancsnokságok rendeztek, a vezérkari tiszteket mindig kirendelték.

Tanulmányok kötelező készítése. 1930 és 1937 között minden vezérkari tisztnek egy 20 oldalas tanulmányt kellett készítenie. Néhány téma: „Átkarolás és megkerülés a motorizálás és a mechanizálás korában”, „A tiszti és altiszti utánpótlás főbb problémái a korszerű hadseregben, különös tekintettel Csonka-Magyarországra”, „Hitler megjelenése, a harmadik birodalom megerősödése és az ebből fakadó pozitív és negatív hatások Magyarország politikai, katonai és gazdasági helyzetére, különösen kifejtve befolyását nemzetiségeinkre”. Egy kis statisztika jól érzékelteti az e téren folyó munka nagyságát és jelentőségét: 1932/33-ban 19 vezérkari ezredes, 32 vezérkari alezredes, 23 vezérkari őrnagy és 70 vezérkari százados munkáját bírálták felül.

Voltak ezen kívül pályázatok. A kitűzött pályadíjak jelentősek voltak. Egy első helyezéért kitűzött díj értéke például 1500 pengő volt, ami négyhavi századosi fizetésnek felelt meg.

Tájékoztató megbeszélések, lap- és könyvszemle. Az egységes szemléletet és felfogást kialakítandó, a vezérkari főnökök időnként tájékoztató megbeszéléseket tartottak. Ezekre a magasabb parancsnokokat rendelték be vezérkari főnökeikkel, de volt úgy is, hogy a hadosztály-parancsnokokat és vezérkari tisztjüket, a Ludovika és a Bolyai Akadémia parancsnokait, fegyvernemi felügyelőket, a HM- és VKF-csoportfőnököket és osztályvezetőket, sőt a Budapesten állomásozó csapatok osztály- és ezredparancsnokait is berendelték.

A VKF 4. osztály kiadásában több tájékoztató tanulmány jelent meg harcászati, hadászati és aktuális katonapolitikai és háborús problémákról (spanyol polgárháború). Hasznos információkkal szolgáltak a Honvéd Főparancsnokság évi zárójelentései a kiképzésről, a VKF 2. osztályának tájékoztatói a politikai, és katonapolitikai helyzetéről. Több kiadvány foglalkozott idegen hadseregekkel. Különösen érdekesek voltak

¹¹⁸ KÉRI 1982, II. 113–114.

a németellenességről híres Kádár Gyula által vezetett VKF 2. osztály tárgyilagossá tájékoztatói 1944 elején a háborús helyzetről.

Külön szolgálat végezte a külföldi katonai szaklapok megfigyelését, és adott róluk tájékoztatást a *Vezérkari Lapszemle*-ben. Hasonló tájékoztatást végzett a *Katonai Szemle* és a *Vezérkari Könyvszemle* is.

A HAKAD is foglalkozott kiadói tevékenységgel. Ehhez természetesen adott volt a szellemi kapacitás, ugyanakkor nagy könnyebbséget jelentett az akadémia nyomdája. A kiadványokban az akadémia parancsnoka és tanári kara által írt előadások és az általuk összeállított alkalmazó megbeszélések jelentek meg.

Önművelés, egyetemi előadások. Az 1930-as évek elejétől az egyetemeken bevezették a „Korszerű honvédelem” című tantárgy oktatását. Az előadók vezérkari tisztek voltak. Az egyetemi városokban a vezérkari tisztek rendszeresen vettek részt az egyetemeken tartott nemzetközi jogi előadásokon és szemináriumokon. Általában megkívánták a vezérkari tisztektől, hogy kísérik figyelemmel a társadalomtudományi és műszaki irodalmat.

Nyelvtanulás. Így ír erről Kéri Kálmán: „A nyelvtanulás célja az volt, hogy minden vezérkari tiszt a német nyelvet oly mértékben ismerje, hogy egy német szöveget, mindenképp előtte egy katonai szöveget pontosan lefordítani és egy egyszerű beszélgetést lefolytatni képes legyen. Kíváncsiaknak tartották még a francia nyelvnek legalább passzív ismeretét.

A Hadiakadémia elvégzése után minden fiatal, még vezérkari próbaszolgálatos tiszt fel lett szólítva, hogy nyilatkozzon, mely világnyelvet, illetve mely szomszédos állam, helyesebben mely egykor nemzetiségünk nyelvét szeretné megtanulni, illetve magát abban tökéletesíteni.

Mint világnyelvek tekintetbe jöttek a német, a francia, az angol, az olasz és a spanyol nyelv, a harmincas évek közepétől az orosz nyelv, a nemzetiségi nyelvek közül a cseh-szlovák, rutén, román, szerb-horvát nyelv.”¹¹⁹

A vezérkari tisztek nyelvtanulását a központ kiadósan támogatta anyagilag.

Sport, gépkocsivezetés, repülés. A vezetés rendkívüli fontosságot tulajdonított a vezérkari tisztek sportolásának, és azt minden módon támogatta. Különös támogatást kapott a lovaglás, a lótarthatás, az istállózás és a lovaglási idő biztosításával. De ezen kívül szinte bármilyen sportág művelésére adtak lehetőséget. A vezérkari főnök külön rendeletben hívta fel a vezérkariak figyelmét a repülés fontosságára. Kötelező volt a gépkocsivezetői jogosítvány megszerzése, és a gépkocsitartást garázs és kedvezményes díjú javítás biztosításával mozdították elő.

Külföldi vezénylések, utazások. „Az ügykörszerű külföldi utazásoktól függetlenül a továbbképzést szolgáló utazásokat az alábbiak szerint csoportosíthatjuk:

¹¹⁹ KÉRI 1982, II. 129.

1. szakutazások;
2. nyelvtanulmányi utazások;
3. tapasztalatszerzést és országismeretek bővítését szolgáló utazások;
4. különleges külföldi tanulmányutak, mint hadszínterek megtekintése, részvétel ünnepségeken, sporttanfolyamokon, versenyeken.”¹²⁰

A szakutazásokhoz tartoztak a katonai attasék országismereteit bővítő utazások, valamint a külföldi hadseregek szervezetének, intézményeinek és kiképzésének megismerését elősegítő utazások. Több alkalommal vezényeltek vezérkariakat német és olasz hadgyakorlatokra.

Támogatták a katonaiattasé-jelöltek, a külföldi attasékkal érintkező tisztek és általában azon tisztek nyelvtanulását, akik hivatva voltak külföldi katonai szervekkel érintkezni. A csapatszolgálat célja az volt, hogy a vezérkari tisztek a csapatszolgálat minden ágát alaposan megismerjék, és hogy együtt élve a csapattal, elősegítsék a vezérkari és csapattisztek kölcsönös megértését. A körülményektől és a rendfokozattól függően több fajtája volt a csapatszolgálatnak. A HAKAD-ra való felvétel előfeltétele volt az előzetes háromévi csapatszolgálat és bizonyos idő eltöltése idegen fegyvernemnél. Elvileg számításba jött a HAKAD elvégzése után egy év szolgálat idegen hadseregben, valamint egy évi alosztály-, osztály- és ezredparancsnoki szolgálat a törzsfegyvernemnél. A háború alatt pedig az említettek szerint történtek vezénylések a csapathoz.

A vezérkari tisztek előléptetése. Részlet Kéri Kálmán dolgozatából: „A vezérkari testületbeli tisztek, minden más állománycsoporttal szembeni, gyorsított előléptetését az »Előléptetési szabály« (A-7) tartalmazta:

1. Vezérkari századosá előléptethető az a főhadnagy, aki a Hadiakadémiát legalább »jó« összeredménnyel végezte, aki a vezérkari szolgálatra való alkalmasságot, szükség esetén a vezérkari próbaszolgálat alatt is beigazolta és a vezérkari főnök részéről számára előírt csapatszolgálat alatt gyakorlatilag is legalább »jól« megfelelt.
2. Vezérkari őrnaggyá előléptethető az a vezérkari százados, aki vezérkari szolgálata alatt a vezérkari szolgálatra való szellemi, erkölcsi, jellembeli alkalmasságát legalább »jelesen« beigazolta, aki a vezérkari testület számára előírt vezérkari törzstiszti vizsgát legalább »jeles« és az ezzel kapcsolatos nyelvvizsgát az előírt feltételeknek megfelelő eredménnyel letette, s ha végül, a vezérkari főnök részéről számára előírt csapatszolgálat alatt gyakorlatilag is legalább »jelesen« megfelelt.
3. Vezérkari alezredessé előléptethető az előző pont alatti feltételeknek megfelelt vezérkari őrnagy, ha a vezérkari törzstiszti vizsgát legalább »kiváló« eredménnyel tette le és a vezérkari főnök részéről számára előírt csapatszolgálat alatt gyakorlatilag legalább »jelesen« megfelelt.

¹²⁰ KÉRI 1982, II. 136.

4. Vezérkari ezredessé előléptethető az a vezérkar testületbeli alezredes, aki kimagasló jellemtulajdonságai, szellemi képességei, hadiakadémiai végzettsége és eddigi szolgálata alapján, valamint felelősség és körelességérzete folytán a vezérkari főnök által erre érdemesnek találta.

Szükséges, hogy testi és szellemi rugékonyságának azonos fokán álljon, hogy hivatásának a legnehezebb viszonyok mellett is huzamosabb időn át eleget tudjon tenni. Vezérkari ezredessé való előléptetésre elsősorban a vezérkari törzstiszti vizsgát »kimagasló« eredményel letett vezérkari alezredek jönnek tekintetbe.

A vezérkari testület létszámviszonyához mérten a vezérkari törzstiszti vizsgát »kiváló« eredménnyel letette vezérkari alezredek is előléptethetők vezérkari ezredessé, erre azonban a vezérkari testületben csak a szükség tartamára alkalmazhatók, vagyis amíg a vezérkari törzstiszti vizsgát »kimagasló« eredménnyel letett vezérkari alezredek előléptetése útján pótolhatók lesznek.

Végül feltétel, hogy a vezérkari főnök részéről számára előírt csapatszolgálat alatt gyakorlatilag is legalább »jelesen« megfeleljen.¹²¹

A VEZÉRKARIAK ARÁNYA A HONVÉDSÉG TISZTIKARÁBAN – VISZONYUK A CSAPATTISZTEKHEZ ÉS POLITIZÁLÁSUK

Bár adataink eléggé hiányosak, az alábbi táblázatból némi fogalmat alkothatunk a vezérkariak arányáról:

Év	Csapattisztek	Vezérkariak	
	száma	száma	aránya (%)
1920	körülbelül 4000	272	6,7
1932	körülbelül 3200	183	5,7
1938	?	230	–
1943	?	234	–
1944	körülbelül 9000	272	3,0

A vezérkariak kis száma meglehetősen akadályozta továbbképzésüket is. Így például szinte kizárta, hogy a terveknek megfelelően a HAKAD elvégzése után alosztály-, osztály- és ezredparancsnokként szolgálhassanak. A háború alatt pedig kimondottan nyomasztóvá vált a vezérkari hiány.

A csapattisztek és a vezérkariak viszonya nem volt teljesen zavartalan, bár korántsem volt annyira feszült, amint az Kéri Kálmán leírásából és a különböző, a vezérkarhoz

¹²¹ KÉRI 1982, II. 148–149.

intézett vezérkari főnöki intő parancsokból kiolvasható. Az tény, hogy a csapattisztek körében volt bizonyos ellenérzés a vezérkariakkal szemben, az azonban a „mezei hadaknak” és az „okosoknak” a hadtörténetben minden időkben fellelhető ellentétéből adódott. Mohács éveiben is így volt. Végül is a csapat, érthető módon, minden balsikert és megpróbáltatást a vezérkar rovására szokott írni. Az én emlékezetemben úgy él, hogy – hasonlóan, mint a katonaiskolában és a Ludovikán, ahol elismertük az osztályelsőket és a jó tanulók tehetségét és szorgalmát – a csapatnál, ha nem is rajongtunk a vezérkariakért, de tiszteltük őket.

Nem lehet elmenni azonban a vezérkariak, egészen pontosan egy részük, politizálása mellett. Ennek eredetét Kéri Kálmán a HAKAD „Rátz-korszakához” köti. Akkor kezdődött ugyanis az a gyakorlat, amiről így emlékszik meg: „A katonai nevelés mellett széles és behatár az állampolitikai nevelés is, mely e kérdéseket a legfelsőbb fokon tárgyalta. Például hogyan szervezné meg az állam pénzügyeit, közigazgatását, sajtópolitikáját, iskolai nevelését stb. A legfelsőbb politikai vezetők szerepkörébe ültette a kérdés kidolgozásával megbízott hallgatót, aki esetenként nagyzási mániába is esett. A kérdés kidolgozása után rendszerint az összehasonlítás következett, az adott magyar viszonyokkal, kritikával, melyet a tanárok és mindenekfölött a Hadiakadémia parancsnokának kritikája kiegészített. Ez a módszer természetesen oda vezetett, hogy a fiatal vezérkari tiszt – a tényleges helyzet nem tökéletes ismeretében – kritikájában túlzó is volt, vezérkari szolgálata alatt az is maradt, és csak ha igen józan gondolkodó volt, lett fokozatosan realisabb.

Ezek az évfolyamok nemcsak, hogy felismerték országunk problémáit, hanem szolgálatban és szolgálaton kívül is tárgyalták azokat, parancsnokaik figyelmét is folyamatosan azokra irányították. A nemzeti szocialista eszme itt is bő tápot kapott, és egyesek a nemzeti szocialista eszme buzgó hívei lettek.”¹²²

Ez vezetett azután október 15-éhez, amiről megint csak Kéri Kálmán nyújt hiteles képet: „Mindegy, hogy milyen indokból kifolyólag, de a kormányzói szószattal szembehelyezkedtek éppen azok a vezérkari tisztek, akik a legbefolyásosabb központi beosztásokat foglalták el: a vezérkar főnökének helyettese, osztályvezetői és a vezérkari osztályok számos vezérkari tisztje. Hiába kérte ezek leváltását Csatay miniszter, a vezérkar főnökénél süket fülekre talált. Hogy ezek a vezérkari tisztek, akik a vezérkari tisztek állományának csak kis részét, de igen képzett és igen befolyásos részét alkották, a kormányzói szószattal szembehelyezkedtek, nem lehetett meglepő.”¹²³

Nem utolsósorban ilyesfajta következményektől félve bíralt minket is a Ludovikán Szombathelyi, és ismételte meg a vezérkarral szemben, amint később látni fogjuk.

Miután a magyar hadtörténetírás csak igen kis részét derítette fel a m. kir. honvédség történetének, s amit felderített, pontosabban szólva, amit kimutatott, igazságtalan és politikai indíttatásoktól vezérelten erősen elfogult volt, helyénvalónak látszik, ha a nagyon képzett, sok igen fontos beosztásban szolgáló és nemzetközi tapasztalatokkal

¹²² KÉRI 1982, II. 164.

¹²³ KÉRI 1982, II. 170.

is rendelkező Kéri Kálmánt idézzük: „Szolgálati időm alatt módomb volt német, francia, olasz, cseh, szlovák, osztrák, horvát, svájci, holland és román vezérkari tisztekkel érintkezni, legtöbbjükkel szolgálatilag tárgyalni, a háború alatt pedig német vezérkari tiszteket, mint előljáróimat, másokat, mint alárendelteimet megismerni. Német, olasz, cseh és szlovák vezérkari tisztekkel elég sűrűn társadalmi érintkezésben is álltam. Mindezek alapján elfogultság nélkül leírhatom, hogy általános műveltség és különösen a hadtörténelem, a hadászati elmélet terén a magyar vezérkari tisztek tudása feltűnt és elismerést aratott. A Hadiakadémia e téren kiváló útravalót adott, amit a vezérkari továbbképzés helyes célkitűzésekkel kiegészített.

Ugyanezt állíthatom a harcászat és a hadműveleti szolgálat elméleti ismereteiről is. Gyakorlati vonatkozásokban azonban sokat kellett a háborúban pótoljunk.

A trianoni békeszerződésben megengedett kis létszám, a korlátozott fegyverzet és az ország gazdasági helyzete nem tették lehetővé, hogy nagyobb és harcszerű körülmények között megtartott gyakorlatokon a vezérkari tisztek gyakorlati tapasztalatokat szerezzenek. A kiválóan előkészített és mindig érdekesen megtartott hadijátékok megadták az elméleti alapokat, de a valóságban előadódó, előre nem látott, spontán jelentkező és súrlódásokat előidéző vagy váratlan követelmények gyakorlati megoldását, a harcok légkörében sürgető helyes működést valójában csak a hadműveletek, a harcok alatt lehetett elsajátítani. Ez még az anyagi vezérkari szolgálatot teljesítő vezérkari tisztekre is vonatkozott.

E téren a német és olasz vezérkari tisztek természetesen magasabb szinten voltak, hiszen a németek a spanyol polgárháborúban szerzett tapasztalatokon kívül 1941-ig, a mi hadba lépésünkig, már túl voltak a lengyel, a francia, belga, holland és norvég haderők legyőzésén.

Mi a Felvidék, a Kárpátalja, Erdély egy részének megszállásával szereztünk némi gyakorlati tapasztalatot, de valódi harc közepette először a Jugoszlávia elleni harcoknál. A tapasztalatok hiányát keservesen kellett pótolnunk. Akkor, amikor a Vörös Hadsereggel 1941-ben szembekerültünk. De keservesen, különösen harcászati vonatkozásban akkor, midőn a bő haditapasztalatokkal rendelkező Vörös Hadsereg csapatai ellen 1942 nyarán harcba kerültünk.

De leszögezhetjük azt is, hogy az elsőrendű elméleti és békében elsajátítható gyakorlati kiképzés lehetővé tette a haditapasztalatok gyors levonását és hasznosítását.

A német alárendelésbe jutó seregtesteink vezérkari tisztjei előljáró német parancsnokaik vagy főnökeik elismerését mindenkor kívítták és harctéri tapasztalataim alapján jelenthetem, hogy nem egy esetben nehezen váltak meg a beosztott magyar vezérkari tisztektől, akiket sokszor szívesebben láttak, mint egy gyors vezérkari tanfolyamon kiképzett, pártpolitikailag erősen befolyásolt fiatal német vezérkari tisztjeiket.”¹²⁴

Ami a külföldi vezérkariakkal való összehasonlítást illeti, Szombathelyi véleménye, bár más előjellel és elmarasztalóan, de lényegében véve ugyanezt fejezi ki:¹²⁵

¹²⁴ KÉRI 1982, II. 172–173.

¹²⁵ SZOMBATHELYI 1943.

„A gépek korszakában nemcsak az alsó, hanem a középső vezetés is megszűnt művészet lenni, mesterség lett. Sőt a felső vezetés is – mint azt már kifejtettem – az lett. Ha ez nem így lenne, akkor sem az oroszok, sem az angolszászok gyorsforralós vezérkarukkal háborút egyáltalán nem viselhetnének, de még talán a németek sem a maguk rendkívül felhígított vezérkarával, amelybe fiatal, intelligens és harcban kitűnt tiszteket, pár hetes tanfolyam után vesznek át. (Ezért szállítottam le a magyar hadiakadémiát is három évről két évre, amely alatt a hallgatók a vezérkari tisztté képesítést bőven elnyerhetik, különösen a fent vázolt gyakorlati alapon.)”

SZOMBATHELYI BÍRÁLATA A VEZÉRKARITISZT-KÉPZÉSRŐL

Láttuk, hogy Szombathelyi, átvéve a Ludovika Akadémia parancsnokságát, milyen szigorúan bírálta az akadémia szellemét, kiképzési és nevelési módszereit, és hogy milyen kemény rendszabályokat léptetett életbe az általa helyesnek ítélt kiképzési rendszer megvalósítása érdekében. Arra is emlékezhetünk, hogy mindössze két évig tartó parancsnoksága alatt mennyire megjavultak a tanulmányi eredmények, és milyen mértékben csökkent a fegyelmi fenytések száma, amit egzakt statisztikák bizonyítanak. Mindazonáltal nem fogadtuk el, hogy az a négy évfolyam, amely az ő ideje alatt részesült kiképzésben, jobban állta volna meg helyét a béke- és frontszolgálatban, mint az előző vagy a következő évfolyamok. Ilyesfajta különbséget a tapasztalat egyáltalán nem mutat.

De Szombathelyi a HAKAD-on folyó kiképzés ellen is súlyos kifogásokat emelt. Mint a Ludovika esetében, legfőbb kifogása itt is az „intellektualizmus”. 1942. január 14-én kelt vezérkari parancsában, idézve Foché marsallnak katonai körökben sokszor emlegetett mondását, „De quoi s’agit-il?” (Miről is van szó?), rámutat a részletekben el nem vesző, a lényegét megragadó gondolkozás fontosságára. Mint írja: „Foché [...] a lényegét keresi, mert katona, aki nem írt közgazdasági és politikai tanulmányokat, mint olyan sokan a magyar vezérkari tisztek közül. [...] A katonai mesterség szempontjából az intellektualizmus tehertétel, [...] a cselekvés kerékkötője.”¹²⁶ A HAKAD tananyagának csökkentését kilátásba helyezve reményének ad kifejezést, hogy a kevesebb elméleti anyag és annak is gyakorlatias oktatása révén¹²⁷ „a vezérkari tisztté jó katona marad és magyar katona lesz. Nem lesz megterhelve idegen képzetekkel, és nem lesz boldogtalan és talajtalan intellektuál. A fiatal vezérkari tisztté így megmarad a reális alapokon. Nem repülve a középső vezetés határain túl, meg lesz óva attól, hogy felső vezetési vagy pláne államvezetési mámorba és képzelődésbe essék.”

Vegye tudomásul minden vezérkari tisztjelölt – írja –, hogy „a mi mesterségünk brutális mesterség. Nem az okoskodás, hanem a cselekvés a fontos. A cselekvéshez pedig elsősorban kemény, határozott jellem kell, és csak azután jön a tudás.”

¹²⁶ Uo., 5.

¹²⁷ Uo.

Még sokat lehetne idézni kifogásaiból, de mint legjellemzőbb, álljon itt ez: „Vezérkari kiképzésünk feltűnő hátránya az, hogy a fiatal tiszteket, akik a Hadiakadémiába bekerülnek, kötelezően bevezetjük a vezetés legfelsőbb régióiba. Mindenkinek egyformán tanítjuk a felsővezetést, sőt az államvezetést is a maga politikai, gazdasági és szociális tudományaival együtt. Ezen tudományok elsajátítását vizsgákkal ellenőrizzük és osztályozzuk. Így az összes Hadiakadémiát végzett fiatal tisztre rákényszerítjük azt, hogy felsővezetői, sőt államvezetői képzettséget szerezzen, tekintet nélkül arra, hogy az illető ezt belsőleg vállalja-e vagy sem, vagy képességeinél fogva vállalhatja-e, vagy sem, és tekintet nélkül arra, hogy e nélkül a képzettség nélkül igen jó vezérkari tisztek kerülhetnének ki a Hadiakadémiából. – Sőt!

Ezzel a magas politikai képzettséggel szemben a tulajdonképpeni vezérkari tiszti kiképzés, szóval maga a mesterség, háttérbe szorul, és elveszti elsőrendű jelentőségét. A fiatalembert, ki mindig hajlamos a túlzásra és koránál fogva úgy is társadalmi reformer, hamis képzetek ragadják meg.”

Szombathelyinek ezeket a nagyon éles, sokszor szenvedélyes hangú bírálatait olvasva a tájékozatlan olvasó könnyen juthat arra a következtetésre, hogy azokat egy durva, műveletlen, a kultúrával ellenséggént szembenálló ember írta. Ez azonban nagyon elhamarkodott következtetés lenne. Szombathelyi ugyanis nagyon művelt, olvasott ember volt. Ilyen szempontból rábízhatjuk magunkat az elismeréssel egyébként nagyon fukarul bánó Kádár Gyula ítéletére, aki éveken át volt közvetlen munkatársa. Így ír róla könyvében: „Nagyon tudott! Sem előtte, sem utána nem találkoztam még csak megközelítőleg is annyira alapos elméleti és hadtörténeti ismeretekkel rendelkező tiszttel. Általános műveltsége is meglepett. Széles körű világirodalmi ismeretei voltak, a közösen olvasottakról gyakran elbeszélgettünk. A klasszikus zenének nagy barátja és ismerője volt, a művészetek más ágai iránt is érdeklődő és fogékony. A magyaróvári akadémián is tanult, és a mezőgazdasági problémákhoz is értett. [...] Nagy hatással volt rá André Gide [...]”¹²⁸ Egyik börtöntársa így nyilatkozott róla: „Igen élveztuk Szombathelyit, aki ragyogóan tudott franciául, és este a cellában, zárás után a francia irodalomról tartott előadást és francia költőket idézett.”¹²⁹

Szombathelyinek rendelkezésünkre álló írásai parancsok, felterjesztések és jelentések, csupa hivatalos irat, mégis föllelhetők bennük a kultúra és a műveltség őszinte tisztelete. Megfogalmazásai ugyan nélkülözik a korabeli tudomány szaknyelvi terminusait és szokványos fordulatait, de annál eredetibbek, őszintébbek és bölcsébbek! Így ír például egy helyen: „A valódi műveltség sohasem a tudás halmozásában, hanem a lélek gazdagságában és mély felelősségérzetében rejtőzik.”¹³⁰

¹²⁸ KÁDÁR 1978, 283., 286.

¹²⁹ GOSZTONYI 1980, 59. Szombathelyit a háború után háborús bűnösnek bíróság elé állították. A tények tisztázása, főleg a tanúk – köztük Illyés Gyula, Tamási Áron, Zilahy Lajos – vallomása alapján a népbíróági ülnökök felmentését javasolták. Mindez azonban nem használt, és fegyházbüntetésre ítélték. Ezután azonban a jugoszlávok követelésére a magyar kormány gyalázatos módon kiszolgáltatta. Jugoszláviában az újvidéki vérengzésért – amelyben egyébként vétlen volt – vonták felelősségre, és halálos ítéletet hozva rá, kivégezték.

¹³⁰ SZOMBATHELYI 1943, 2.

Szerinte a túlzottan elméleti tananyag és a civil tudományokba való felületes „belekóstolás” akadályozza meg a kikerült vezérkariakat „a férfikor nyugodt és csendes beérésében, melynek lényege mindig az elmélyülés, a besűrűsödés, a bensőséges, mély kötelességérzet, és nem a szétszóródás, a tudálékosság és a felelőtlenség.”¹³¹

És milyen mély felelősségérzetről és bölcsességről tanúskodnak a tábornokokhoz és vezérkariakhoz intézett, stílárius szempontból sem lebecsülhető mondatai: „A valóságot szolgáljuk. Ne az elméleteket szolgáljuk ki. A valóság pedig az, hogy ott állunk tíz-húsz vagy harmincezer magyar harcossal, akinek élete és becsülete ránk van bízva. Feladat előtt állunk egyedül a vezéri magaslaton, amely rideg, kietlen és elhagyatott, mert oda elméletek, szabályzatok, dogmák nem érhetnek fel. Ezekből oda csak az élményszerűt vihetjük magunkkal, azt ami hosszú, szívós tanulmányok útján a miénk lett. Amit egyéniségünknek megfelelően átalakítottunk magunkban. Ezért a vezéri büszke magaslaton nem segít rajtunk semmi, de nem is akadályoz bennünket semmi. Nincsenek győzelmi sémák, sem receptek. De éppen ez a nehéz, mert önmagunkból kell merítenünk. A lelki erőnkől, az egyéniségünkől. E nagy pillanatok nagy kérdése nem az, hogy a valóságot feladva, tudunk-e elméletek, dogmák és paragrafusok után szaladgálni tanácsért, hanem az, hogy van-e lelkierőnk, van-e egyéniségünk.”¹³²

És idetartozik az is, amit már a Kemenes Illés fölfogásáról írt kritikájával kapcsolatban olvashattunk: „Az igazi műveltség belső kultúra, realitás, gyakorlatiasság, felelősség és erkölcs.”¹³³

Amikor Szombathelyi nekiront – írásainak szenvedélyes hangját nézve, úgy hiszem, a kifejezés indokolt – az elméletieskedésnek, amikor gyilkos iróniával tűzi tollára az „intellektualizmust”, nem az igazi műveltséget támadja, hanem a félműveltséget és a dilettantizmust. Jól látja ugyanis ezek veszélyeit. Egyik a félig megemésztett olvasmányok által keltett zavar és az ebből eredő bizonytalanság. A másik ennek ellenkezője, a határtalan és rendszerint politikai ambíciókkal párosuló önteltség és magabiztosság. Ez a meggyőződés áll a háttérben, amikor ilyeneket ír: „A katonai mesterség szempontjából az intellektualizmus tehertétel.”

Szó sincs arról, hogy Szombathelyi ideálja a csak a katonai mesterséget értő szakbarbár lett volna. Nagyon is fontosnak tartotta a sokoldalú műveltséget. Így írt erről: „Miután a hadvezetés a politikával, valamint a gazdasági élettel és a szociális viszonyokkal szoros kapcsolatban van, jó, ha ezeket a tudományokat a fiatal emberek előtt feltárjuk, és ezek összefüggését egymás között, valamint a hadvezetéssel ismertetjük. Ebből kifolyólag igenis tartassanak a hadiakadémián politikai, szociális, nemzetgazdasági előadások, de csak annyira, amennyire ez szükséges és teljesen tárgyilagos alapon. Tágítsuk a látókört, de csak azét, aki akarja, és akiét lehet, mert mindenkiét nem lehet. Ezért ezeket a tárgyakat nem kell vizsgáztatni, nem szabad osztályozni, mert ezek nélkül bárki kiváló vezérkari tiszt lehet. Sőt, talán még inkább nélkülük, mint azokkal.

¹³¹ Uo., 20.

¹³² SZOMBATHELYI 1942a, 28–29.

¹³³ Lásd kötetünk 61. oldalán.

Nagyon fontos az, hogy ezeket a tárgyakat politikamentesen tanítsuk. Tisztán szakszerű vonatkozásaiban ismertessük őket. Ezért szükséges, hogy az előadó tanárok maguk tekintélyes, jóhírű szakemberek legyenek és nem dilettánsok vagy autodidakták, mint a mostani tanárok, akik mint katonák kóstoltak bele ezekbe a tudományokba.”

Mint láttuk, már a ludovikásokat is féltette Szombathelyi a politizálástól. Mint vezérkari főnök újból szembe találta magát a jelenséggel, de most a vezérkariak között. Különösen fölháborította egy fiatal vezérkari tiszt hozzá fölterjesztett politikai indíttatású tanulmánya, amelyre így reagál: „Ennek a tanulmánynak a lényegét az alábbiakban ismertetem: A vezérkari tiszteknek kevés a politikai iskolázottsága. Pedig a vezérkarnak a politikai élet vonalvezetésében, megszervezésében aktíve részt kellene venni. Az egész nemzetet nemcsak politikailag, hanem gazdasági vonatkozásban is neki kellene megszervezni. Hogy a tanulmány mennyire átfogó, annak jellemzésül az alábbi kiragadott jelszavakat sorolom fel. Szó van benne rohamosztagról, földbirtok-reformról, örökösödési adóról, országos áruforgalmi központról, telepítésről, gyermekáldásról stb. Meglepő, hogy ez a vezérkari tiszt mi mindenhez ért. Ilyen nagy okosság, ennyi, intellektualizmus mellett az egyszerű katonás felfogás persze elsikkad. Ezt bizonyítja az a körülmény, hogy a tanulmány szerint a Szolgálati Szabályzat téved, amikor azt mondja, hogy a honvédség hivatása az ország határainak megvédése. Szerinte nem a határok megvédése a fontos, hanem a fajvédelem.”

Közvetlen összefüggést lát a félműveltség és a politikai ambíciók föltámadása között: „Éppen a gyengébbek azok, akik a hadiiskola elvégzésével magukat felső vezetőnek, sőt országvezető képességekkel megáldottnak gondolják, mert [...] a magas tudományokba belekóstoltak.”¹³⁴

Ha valaki felületesen olvassa Szombathelyi írásait, főleg ha távol áll tőle a katonák gondolkozása és lelkivilága, könnyen olyan következtetésre juthat, hogy durva, érzéketlen, esetleg kegyetlen ember volt. Ez azonban egyáltalán nem így volt, s ha lehet valamit a rovására írni, mint vezérkari főnöknek, akinek érzelmektől mentes hideg fejével kell döntenie, akkor az inkább a rendkívül gazdag érzelmvilágából eredő lobbanékony temperamentuma, amely gyakran elragadta, és túlzásokra, sőt nem egyszer goromba kitörésekre bírta. Szokatlannak tűnhet, hogy egy ilyen tanulmány keretében Szombathelyi érzelmi világával foglalkozom, de annak az ellentmondásnak a feloldását, amely egyik oldalról a honvédség tisztikarának beválása és tényleges teljesítménye, másik oldalról az ő szélsőséges bírálata között feszül, részben érzelmi világában találjuk meg.

Szombathelyi egyéniségének megértéséhez jó kiindulásul szolgál Kádár Gyulának ez a jellemzése: „Hirtelen természet, ilyenkor szembe goromba, nemcsak lefelé, de felfelé is, soha nem számolva azzal, hogy kijelentései ártalmára lehetnek. Közvetlen, szívesen adomázó, beszédes. Szeret jól enni, inni, megnézi a csinos nőket.”¹³⁵

De mi, ludovikások is szerettük és tiszteltük őt. Élveztük sokszor kacagtató humorát, s ha féltünk is kirobbanásaitól, éreztük, hogy nagyon szeret minket, és ha így nem is fogalmaztuk meg, de csodálkoztunk azon, hogy hogyan is egyesülhet egy lélekben ennyi

¹³⁴ SZOMBATHELYI 1943, 2.

¹³⁵ KÁDÁR 1978, 283.

szigor, keménység a megértéssel, szinte már gyengédséggel. Előfordult például egyszer, hogy az egyik osztály tantermében örült zajt csapott. Történetesen az osztály szomszédos volt Szombathelyi lakásával, benne is azzal a szobával, amelyben kisleánya lakott, akit, beteg lévén, a lárma nagyon zavart. Várható lett volna, hogy a szigorú iskolaparancsnok hatalmi szóval vet véget a ricsajnak, ehelyett, belépve az osztályba, ezt mondta „Fiúk, kislányom beteg, kérem magukat, csendesebben legyenek.”¹³⁶

Szombathelyi bölcsességéből és gazdag érzélemlilágából következett, hogy nagyon megértő volt a ludovikások szexuális és szerelmi ügyeivel szemben. Nagy tetszést kiváltó, sok humorral fűszerezett beszédeiben gyakran utalt ifjúságának ilyesfajta élményeire, mindig lelkünkre kötve, hogy őrizkedjünk a korai házasságtól. Ha valamilyen fegyvelm-sértésnél szerelmi hátteret sejtett, nagyon engedékennyé vált. Jellemző ilyen szempontból ez a Kádár Gyula által leírt eset: „Parancsoksága idején történt, hogy az egyik IV. évfolyambeli akadémikus a lőtéren elveszítette puskáját, csak sokára, hosszú kereséssel lehetett megtalálni. A bűnöst kihallgatásra rendelte, és előttem fogadkozott: senki, sem tudja megakadályozni, hogy ezt a haszontalan, katonátlan kölyköt eltávolítsa az akadémiáról; nem lehet tiszt, aki ennyire nem becsüli fegyverét. Próbáltam védeni, a gyereket: gorombán leintett. Másnap reggel – szép májusi nap volt – azzal lépett be az irodámba: »Gondolkoztam azon, amit mondtál. Eszembe jutott, hogy amikor én a bécsi hadiiskolában voltam, a vén Krausz Alfréd altábornagy, a hadiiskola parancsnoka folyton a kötelességről szavalt. Kötelesség, kötelesség, mondtam magamban: volnál te, vén szármár, 24 éves, élnél Bécsben, majd megtudnád, mi itt a kötelesség! Ha ez a kölyök a mai kihallgatáson azt mondja, hogy szerelmes volt, nem bántom.« A kihallgatás előtt kioktattam a gyereket. Nem fenyegette meg. Diadalmasan mondta nekem utóbb: »Meg kell érteni a fiatalokat. Tudtam, hogy szerelmes.«”¹³⁷

Több volt ludovikás társamtól hallottam, hogy később találkozva vele, kitörő örömmel, meleg öleléssel üdvözölte őket.

Szombathelyi gazdag érzelmi világából következett izzó magyarság- és hazaszeretete. És roppant érdekes, hogy amikor írásaiban – amelyek egytől egyig hivatalos iratok – a magyarságot érintő kérdésekhez érkezik, a „katonai ügyirály” nehézkes, bürokratikus nyelvezetének terheit viselő és bizony nem egy germanizmussal megtűzdelt nyelvezete fölforrósodik, megszépül és nagyszerű képekkel, hasonlatokkal dúsul fel. Trianon Magyarországnak bajait átérző emberi szavai ezek: „Magyarok vagyunk! Kis nemzet »Szegény magyarok katonái« [...]. Mennyivel nagyobb dolog egy kis nép, mint egy nagy nép katonájának lenni. Mennyivel több hit, erő és akarat kell ehhez. [...] A magyar katonának saját magából kell erőt merítenie. Miközben harcol, még neki kell adni hitet és bizalmat is kis nemzetének. Ez a magyar katona kettős hősi feladata.”¹³⁸

¹³⁶ Romhányi Ferenc – a szóban forgó osztály egyik tagja – közlése.

¹³⁷ KÁDÁR 1978, 285.

¹³⁸ SZOMBATHELYI 1942b.

Szombathelyi izzó hazaszeretetéből és fölényes katonai tudásából következett, hogy szörnyű aggodalmak töltötték el az ország sorsa miatt, ő volt ugyanis azon kevesek egyike, aki kezdettől fogva kételkedett a németek győzelmében, épp ezért nagy szerencsétlenségnek tartotta belépésünket a háborúba. Magyarország előtt tehát az az iszonyatosan nehéz feladat áll, hogy „fal mellett járva” ne provokálja a németeket, és teljesítse gazdasági és katonai természetű követeléseiket, ugyanakkor azonban amennyire lehetséges, tartalékoljon erőt a háború végére, nehogy védtelenségében újra megismétlődjék 1918. Ez volt az a koncepció, amiért a kormányzó kinevezte őt a vezérkar főnökévé.

Működése tehát arra irányult, hogy részvételünket a Szovjetunió elleni háborúban csökkentse. Ez azonban a hazai szélsőjobboldalról heves ellenkezésre talált. A szélsőjobbal értett egyet a tábornoki kar és a vezérkariak egy része, nem feltétlenül már a hazaárulással határos németimádatból, amint ezt egyes hadtörténészek oly nyomatékkal hangsúlyozták. Egyrészt sokuknak imponált a náci diktatúra kétségtelen kezdeti gazdasági és szociálpolitikai sikerei. Másrészt, miután egyébként is tisztelték a német katonai elméletet és gyakorlatot, most, hogy a németek oly fényes győzelmeket arattak, meg voltak győződve, hogy a végső győzelem is az övék lesz. Amint Szombathelyi megnyilatkozásából kivehető, mindkét balhiedelemmel le akart számolni.

Legelőször is azt tartotta fontosnak, hogy lehűtse a németek győzelméhez fűzött várakozásokat. Persze ilyen szempontból nagyon óvatosan kellett eljárnia, hiszen teljesen nyílt beszéddel provokálta volna a németeket, amit, mint láttuk, mindenképpen el akart kerülni. Ezért veszi körül mondanivalójának lényegét egy nagy ívű hadtörténeti elemzéssel. Sokan vannak, akik még mindig a „villámháborúban” bíznak – mondja 1942. december 14-én tartott beszédében –, pedig emlékezhetnének rá, hogy annak idején a Sedannál aratott gyors német győzelem sem hozta meg a döntést, és „utána kezdődött el a komoly német–francia háború”. Nos, most is így van, folytatta, és a „villámháború”-ban hívők „észre sem veszik, a 90 milliós nép már halkabban beszél.”¹³⁹

Képzett katona számára félreérthetetlen a hadászati külső- és belső vonalról folytatott elmélkedésének ez a mondata is: „Abban rejlik a belső vonalon operáló fél fatális helyzete – minden előnye mellett is –, hogy ha az ellenségre nem sikerül gyorsan döntő csapást mérnie, akkor az szinte vereségnek számít. Viszont az ellenség részéről szinte győzelemnek számít az, ha a belső vonalon operálót meg tudja abban akadályozni, hogy döntően győzzön.”¹⁴⁰ A „fatális helyzetben” lévő fél természetesen Németország!

Majd szinte fricskát int a Magyarországon oly nagyra becsült német hadtudomány azzal, hogy ironikus hangon tollára tűzi az első világháború előtti német vezérkar főnökének, a szinte bálványként tisztelt Schlieffennek „Cannae-gondolatát”. Azt tehát, hogy minden esetben az a cél, hogy a koncentrikus forma alkalmazásával egy Cannae-szerű megsemmisítő vereséget mérjünk az ellenségre. Mint ismeretes, a hadtörténetírás módszertana ellen durva hibát vétve, Schlieffen a cannaei csata taktikai tanulságait hadászati szintre vetítette ki, és ezzel alapozta meg a francia erők átkarolására kidolgozott

¹³⁹ SZOMBATHELYI 1942b, 2.

¹⁴⁰ SZOMBATHELYI 1942a, 18.

tervét, amely azután a valóságban teljes csőddel végződött. Így bírálja Szombathelyi a Cannae-gondolatot: a németek ebben a háborúban is gyors és megsemmisítő győzelemre törekedtek, de „az Oroszország elleni gyors döntést (a lerohanó háború) épp oly kevésbé hozta meg, mint ahogy 1812-ben Napóleon sem tudta a gyors döntést kicsikarni, mert Oroszország kiterjedése majdnem határtalan. De ettől eltekintve Oroszország meglepően jó katonaanyaggal rendelkezik. A Cannae nem fogja! Oldalak és hátaik iránt teljesen érzéketlen. [...] Bekeríthetik, de akkor sem adja meg magát, hanem minden szabály ellenére tovább harcol.”¹⁴¹

De nemcsak a német győzelembe vetett hitet kellett gyengítenie, hanem szét kellett rombolnia a nemzetiszocialista, egyáltalán minden „parancsuralmi rendszerrel” kapcsolatos illúziókat is. És éppen ezen a ponton látta veszélyesnek a félműveltségből, a felületes tájékozottságból és a társadalomtudományokba való „beleköstölésből” eredő és ennek következtében a diktatúrák teljesítményeit mértéktelenül eltúlzó nézeteket. Így ír erről: a HAKAD-on folyó túlzó elméleti és a diktatúrák eredményeit szem előtt tartó politikai irányú oktatás, ami „a hallgatókban az elmaradottság érzetét keltette. Bennük bizalmatlanságot ébresztett a mi viszonyaink iránt. Az elméleti túlképzés a különben is erős kritizálási hajlamot rendkívül kifejlesztette. Még a politikai vonalon is a jobban tudás érzetét ébresztette fel. Különösen izgatólag hatottak e téren a külföldi események, parancsuralmi rendszerek keletkezése, amelyek dinamikája főként a fiatal lelkeket hatalmába kerítette. A magyar globus szűk lett, sőt kárhozatos.”

Nem lenne becsületes dolog részünkről, hogy akkor, amikor vitába szállunk Szombathelyinek a ludovikás és hadiiskolás kiképzésről kimondott negatív véleményével, elmennénk a hadtörténet és a konkrét katonai gyakorlat igen alapos ismerete alapján fölhozott érvei mellett. Ezt már csak azért sem tehetnénk meg, mivel írásait elolvasva az a meggyőződés lett úrrá bennünk, hogy kora egyik legjobb katonai szakértője volt, akinek helye ott van von Seeckt, Guderian, De Gaulle, Liddell Hart, Fuller és Tuhacsevszkij mellett. Sőt, teljesítménye nagyobb, mert míg ők gazdag, nagy hadipotenciállal rendelkező ország hadseregével a hátuk mögött fejthették ki nézeteiket, és javasolhattak megoldásokat, ő lépten-nyomon beleütközött a hadsereg korszerűsítését gátló akadályokba.

Szélsőségesen bíráló megjegyzéseit és önmagukban esetleg csapongónak tűnő kijelentéseit vasabroncsként fogja össze a katonai szakismeret. Mint teoretikus alkat a ma problémáit a múltból kiindulva akarja megérteni és megértetni. Kiindulva a napóleoni háborúkból, így végez el egy nagy ívű hadtörténeti elemzést. De ott van mondanivalójának hátterében Clausewitz olyan mély megértése is, amelyhez hasonlóval a felsorolt katonai szakírók egyikénél sem találkoztunk.

És ha a parancsuralmi rendszerekről, köztük a német nemzetiszocializmusról és annak politikai és gazdasági rendszeréről kritikus hangon nyilatkozott, kimondottan élessé válik hangja, amikor a német hadtudományt, egészen pontosan a Clausewitzet lépten-nyomon félreértő és a német hadi dicsőséget a fellegekbe emelő

¹⁴¹ Uo.

szakírókkal és gyakorló katonákkal vitatkozik. Ilyen szempontból persze a k. u. k. hadsereget és Conradot sem kíméli. Különösen károsnak tartja, hogy a németeket csodáló magyar tisztikar előtt elhomályosultak a magyar értékek és eredmények. Átérzéssel és mély meggyőződéssel írja: „Azt akarom, hogy a parancsnokok mellett magyar vezérkari tiszt álljon. Clausewitz, Moltke és Schlieffen germán szemlélete sokakat teljesen elvezet a magyar lelkiségtől, a magyar életszemlélettől. A német klasszikusok tanulmányozása teljesen kiforgatja a magyar lelkületüket sarkaiból, úgyhogy már észre sem veszik, hogy mindent – így a magyar viszonyokat is – német mértékkel mérik.

A német szemlélet mellett eltörpül a magyar géniusz értékelése mind általános, mind katonai vonatkozásban. Pedig a magyar géniusz katonai vonatkozásban is alkotó, eredeti és nem másodlagos jelenség. Ez a magyar katonai géniusz rányomta bélyegét egész Európa hadvezetésére, és hosszú ideig le is nyugtázta azt. A katonai tudomány szempontjából sem állunk hátrább másoknál. Zrínyink megelőzte Clausewitzet és Moltkét, és dacára annak, nem marad el mögöttük. Csak annyi szeretettel és megértéssel kell Őt forgatni, mint azt a német klasszikusokkal tesszük. Akkor rajövünk arra, hogy a mi katonai tudományunk is klasszikus, noha kisebb is az irodalma, mint a németeké, és ami a fő, a mienk. Lehet, hogy a tál kisebb, amin az ételt kapjuk, de az étel ereje ugyanaz. Az idegen szemlélet hatása alatt állók elfelejtik azt is, hogy a magyar nép nem Clausewitz és Schlieffen népe, hanem Zrínyi népe, és nekünk katonáknak ezt a magyar népet és nem a német népet kell vezetni. Nem ér az a tudás semmit – legyen az bármilyen nagy –, amely bennünket a mi népünkől, annak sajátosságainak felismerésétől elvezet. Minden nép saját magából kiindulva érthető meg és nem idegen szemlélet alapján.

Tehát eszméljünk magunkra. Szabadítsuk fel magunkat idegen szemléletek hatása alól, és akkor látni fogjuk, hogy mi magyarok is vagyunk valakik, és ha nem is vagyunk elsőszülöttek Európában, de legalább is egyenrangúak vagyunk mindenkivel, és akkor mindjárt öntudatosabban fogunk gondolkodni és viselkedni, különösen kifelé.”

A már említett Cannae-gondolattal perlekedve újra Schlieffent tűzi tollára, ezt írva róla: „kész volt felsővezetési elvei érdekében [...], és hogy alantosait a megsemmisítő csata szükségességére oktassa [...], a történelmet is meghamisítani.”¹⁴² Ez ezért így nem egészen helyes, mert Schlieffen Cannae-tanulmányában nem tért el az ókortörténeteszek által feltárt tényektől, hanem a mondottak szerint hibás következtetéseket vont le belőlük. Mindenesetre, hallani sem akar a megsemmisítés schlieffeni elvéről: „Én nem szeretem parancsainkban folyton azt hallani, hogy az ellenséget megsemmisíteni. [...] Ez nyelvelés. Én megelégszem azzal, ha az ellenséget egyszerűen megverjük, de ezt aztán alaposan és becsületesen.”¹⁴³

Így érkezik el a második világháborúhoz, abban is az orosz hadszíntérhez. Kiderült, hogy a „katlancsaták”, a „zsákhadászat” egy lépéssel sem vitték előre a németek ügyét. Hangja szinte csúfondárossá válik: „A Cannae-mumus le van leplezve. A brutális harc lerántotta a leplet a művészi gondolatról, a manőverről. A harcosok nem ijednek meg

¹⁴² SZOMBATHELYI 1942b.

¹⁴³ Uo., 2.

a bekerítéstől, nem adják meg magukat, hanem tovább harcolnak. Nem a helyzet, a harc győz. Nem a vezéré, hanem a harcosé az utolsó, a döntő szó.”¹⁴⁴

A hadtörténet tanulságainak levonása, a folyó háború tapasztalatainak gondos kiértékelése után tér át Szombathelyi a vezetés előtt álló újszerű problémákra. A magyar vezérkar még mindig nem ismerte fel a világméretű küzdelem realitásait, véres valóságát, és még mindig a nagy stratégiai teóriák bűvöletében él. Pedig e század kezdete óta „a felső vezetésbe, amely eddig a szellem, a zsenialitás jegyében állott, a fegyver és a technika mind határozottabban beleszól. Emellett a manőver-gondolat, mint csatadöntő gondolat, teljesen eltörlődik. De beleszól a technika a vezetésbe azáltal is, hogy a milliók ellátása, fenntartása, a rendkívül sok gyorstüzelő fegyver lőszerének utánpótlása, hatalmas előgondoskodásokat igényelnek, amelyeket csak a felső vezetés tud biztosítani. A vezetés mechanizálódik, olyannyira, hogy sokan a felső vezetés lényegét a vezetés technikai kérdésének megoldásában, az utánszállítási forgalom lebonyolításában, az ellátási kérdések rendezésében – a hadseregek növekedésével és az ismétlődő fegyverek bevezetésével, nemcsak hogy rendkívüli mértékben megnövekedett, hanem az erőik alkalmazására, a vezetésre is döntően visszahatott –, valamint az átcsoportosítási műveletekben látják, amelyet sokan mechanikus súlypontáthelyezésnek képzelnek. Pedig ezek csak segéd-eszközei a felső vezetésnek.

Végleg megpecsételi a felső vezetés a technika jegyével, a páncélos és a repülő fegyvernem.”

Ebből következik, hogy a felső vezetés problémáinak megoldása „nem a hadvezéri géniusz misztikus homályában” megy végbe, mert ezek „a problémák tiszták, világosak és tárgyilagosak, mint maga a technika korszaka. Statisztikai adatok gondos mérlegelése alapján megfejthetők.”¹⁴⁵

A második világháború azonban teljesen új helyzetet teremtett a felső vezetés számára a helytállás szempontjából is. A régebbi korokban a legnagyobb csaták is egy-két óra alatt lezajlottak, a 19. század végén azonban már egy-két napig, az első világháborúban pedig már hetekig is eltartott egy-egy döntő csata. Ez azt jelentette, hogy a csatavezetés heteken át állandó aktivitást követelt a hadvezértől, és „a vezér nyugalmát és akaraterejét [...] minden nap, de különösen a csata vége felé idegtépő krízisek halmaza ostromolta.”¹⁴⁶

A második világháborúban mindehhez a személyes biztonság veszélyeztetése is hozzájárult, hiszen az ellenség repülőinek, páncélosainak, főleg pedig ejtőernyőseinek megjelenésével mindig és mindenhol számolni kell. Mindent összevéve tehát: „A magasabb parancsnok teljesítménye ma a helytálláson és nem az elhatározás nagyszerűségén fordul meg.”¹⁴⁷

A középső vezetésről ezt írja: „A középső vezetés semmi más, mint a különböző fegyvernemek összműködésének feszes és szakszerű megszervezése egy-egy harcfelelathoz.

¹⁴⁴ SZOMBATHELYI 1942a, 19–20.

¹⁴⁵ Uo., 20.

¹⁴⁶ Uo., 21.

¹⁴⁷ Uo., 23.

A csatadöntés gondolata, melyet már a felső vezetésben is teljesen a gépek és a technika uralnak, itt egészen eltűnik. Az átkarolás, a megkerülés eleve alig játszhatnak szerepet. A középső vezetés problémája a széles és aránylag tűzerős arcvonalak mellett rendszerint az, hogy az ellenség arcvonalába behatoljon, azt ha nem nagyon mély, esetleg áttörje, az áttörést a behatolás után tovább vigye és így megteremtse az előfeltételeket az ellenség átkarolásához, ha úgy tetszik »bekatlanozásához«, amelyben maga is részt vesz.” Ilyenformán tehát a középső vezetés is „csupán mesterség”.

1943. március 7-én adta ki Szombathelyi az *Irányelvek az alsó vezetés számára* című, akár harcászati tanulmánynak is beillő köriratát. Ez olvasható a bevezetésben: „Ez a háború kétségtelenül bebizonyította, hogy az alsó vezetés mesterség. Brutális, kegyetlen mesterség, melyben az marad felül, aki mesterségének eszközeit szakszerűbben tudja kezelni és keményebb.”¹⁴⁸ Majd – elemezve az alsó vezető jellemtulajdonságait – ezt írja: „Az alsó vezető egy személyben parancsnok és harcos is. [...] Az alsó vezető szempontjából csak támadás és védelem van. [...] Az alsó vezető legfőbb vezényszava az »Előre!« Vissza csak parancsra van.”¹⁴⁹ Majd sorra véve a rajtól a zászlóaljig az egyes egységek harceljárását, minden esetben a kemény helytállás fontosságát hangsúlyozza.

Megismerve Szombathelyinek a vezetést a mesterségre és helytállásra redukáló, mondhatnánk puritán elveit, nem csodálkozhatunk, hogy olyan szigorúan bírálja a vezérkari kiképzést. Észrevételeit 1943. július 27-én tette közzé a *Vezérkari kiképzés irányelvei* című parancsában, amelyben bejelentette a kiképzési idő két évre való csökkentését is. Sorra véve az egyes tantárgyakat, a harcászat tanításáról ezt írja: „A harcászból nagy tudomány lett, melyben a spekulatív rész volt a domináló, ezért a súly az elhatározásokon, a tervezgetéseken és intézkedéseken nyugodott. Ezzel szemben a végrehajtás, a mesterség teljesen eltörpült. Ennek megfelelően a feltevésekben igyekeztünk feszült helyzetet teremteni, melynek alapján többféle elhatározásra lehetett jutni, bár mégis mindig csak egy elhatározás volt a helyes, amit el kellett találni. Hogy ez nehezebben történhessék meg, igyekeztünk a helyeset elrejteni, vagy leplezni. Ehhez mesterséges körülményeket használtunk fel, rendszeren fikciókat iktatunk közbe. Sok eszmefuttatás, magyarázás és kibeszéd, szóval mindaz, ami a katonai mesterség szellemével, egyszerűségével, határozottságával ellenkezik, kellett azután hozzá, hogy a sokféle lehetőség közül kibányásszuk azt a megoldást, amely egyedül volt helyes, amely megoldást hivatalos megoldásnak is nevezhetnénk. Ez az eljárás a sok beszéd mellett még gondolatolvasásra is nevelt. Fontos volt, hogy a tanár gondolatát, eltaláljuk.”

A harcászat oktatásában megelégedtek az intézkedés kiadásával, „pedig a korszerű harcászat [...] az intézkedés kiadása után kezdődik, mert a korszerű harcászatban mindenek felett áll a brutális harc. A gépek a harcászatot minden romantikájától megfosztották.”¹⁵⁰

¹⁴⁸ SZOMBATHELYI 1943, 1.

¹⁴⁹ Uo., 1–2.

¹⁵⁰ Uo., 12.

Majd így folytatja: „A harcászat mellett különösen feldagadt és teljesen spekulatív térre szorul a hadműveleti vezérkari szolgálat a honvéd vezérkar kiképzésében, [...] a tantárgyak tantárgya lett, [...] több [...] csodabogár jelent meg a tantárgy keretében. [...] Sőt matematikai képletek, számvetések, grafikonok láttak napvilágot. [...] A probléma maga – amely az ellátás szempontjából mindig ugyanaz, hogy hogyan lehet az embert az anyaggal, egy bizonyos számú és fajú szállítóeszközzel, adott távolságon belül összehozni – teljesen eltűnt a túlfeszített elméleti tudományban [...]”.¹⁵¹

De más területeken is elmarasztalja a vezérkariak tevékenységét: „a feliasztási utasításunk hatalmas füzetei, az anyagi nyilvántartások komplikált, sokrétű kimutatásai, amelyekben több vezérkari nemzedék szorgalmas munkája és idegereje feküdt elásva, és amelyek minden kiválóságuk mellett abban a pillanatban, amikor a gyakorlati élet követelményei merültek fel, nem voltak használhatók.

Vezérkarunk szerette a kiváló munkát, és értett is hozzá, tudott tökéleteset produkálni, de a munka eredménye rendesen osztotta a honvédség kiválósági mértékének azt a tragikumát, hogy minden és mindenki, ami és aki kiváló volt, az a gyakorlati életben kevésbé volt használható, mint azt elvárhattuk volna vagy használhatatlan volt.”

De nem tetszenek neki a „böbeszédű” fegyvernemi és harcászati szabályzatok sem.

Még lehetne szaporítani Szombathelyinek a vezérkari kiképzéssel szemben felhozott súlyos kifogásait, de most dolgom, sőt kötelességem, hogy megkíséreljem feloldani azt az ellentmondást, ami a köztük és a tisztikar tényleges teljesítménye között felszül. Kötelességem ez, amit elsősorban az elesett bajtársaim iránti kegyelet és a még élő bajtársaim helytállásának elismerése, valamint szakmai becsületének megvédése parancsol. De ezt kívánja tőlem hadtörténetési felelősségem is. Végül pedig – és közvetlenül most ez áll az előtérben – megbízásom, hogy a honvédség tisztképzése elveinek és módszereinek bemutatásával segítsem elő új honvédségünk tisztképzésének reformját, parancsolóan írja elő számomra az állásfoglalást.

Mint ismeretes, szinte nem volt olyan háború a történelem folyamán, mely ne okozott volna meglepetést, és ne állította volna új, addig nem is sejtett problémák elé a vezetést. Érdekes módon Szombathelyi erre sehol sem tér ki. És azt sem említi az itt idézett írásaiban, hogy a magyar politikai és katonai vezetés csakis a kisantant államaival való háborúval számolt, és még álmában sem jutott eszébe senkinek, hogy egyszer majd a végtelen orosz hómezőkre kell katonáinkat kiküldeni. Minderre egyedül a kormányzóhoz 1943. február 12-én írt memorandumában tesz említést a következőképp: „az orosz háború, a maga hatalmas méreteivel a magyar lélek szempontjából már eleve túl volt méretezve. Magyarország ilyen hatalmas külháborúra, amely majdnem 2000 km hosszú hadtápvonalat vonszolt maga után, soha nem készült, és az egész történelem folyamán ilyen háborút nem is viselt. Háborús céljait mindig a Kárpátok medencéjén belül akarta megvalósítani [...]”.¹⁵²

¹⁵¹ Uo., 12–13.

¹⁵² SZŰCS–SZINAI–TELEKI 1962, 346–347.

A magyar honvédség balsikereit, főleg pedig a doni katasztrófát tehát nem az „intellektualizmus” okozta, hanem az általa itt vázolt körülmények. Ami az elméletieskedést és a dolgok túlbonyolítását illeti, feltehetően minden hadsereg békekiképzését ez jellemzi. Minden szakmában ismerős az az elméleteket és módszereket gyártó öngerjesztő folyamat, amit ezután a gyakorlat józanul korrigál és helyes mederbe terel. Emellett nem lehet szem elől tévesztetni a honvédségnek az ország gazdasági helyzetéből és a trianoni korlátozásokból eredő súlyos fegyverzeti és felszerelésbeli hiányosságait, amelyek igen kevés teret engedtek a kísérletezésnek, a kipróbálásnak és az alkalmazásnak – tehát a gyakorlatnak!

Másrészt ha a harcászati, hadászati, logisztikai kiképzés némely tekintetben valójában mesterkéltnél, túlbonyolított és elméletieskedő is volt, egy azonban bizonyos: határozottan fejlesztette a harcászati és hadászati érzéket, nagyon eredményesen iskolázta és gyakoroltatta a döntéshozatali folyamatot, olyan vezetéstechnikai rutinokkal látta el a hallgatókat, amelyekre, különösen, ha kellő háborús tapasztalatra tettek szert, nyugodtan és biztonságosan támaszkodhattak. Egyébként ezt látszik bizonyítani – és ezt Szombathelyinek leváltása, majd letartóztatása miatt már nem volt alkalmunk megállapítani –, hogy 1944-ben a Kárpátok előterében és a Kárpátokban a tiszttakar már sokkal otthonosabban mozgott és tevékenykedett, mint 1942/43-ban a Don mentén.

A döntő szót ebben az egész kérdésben a hadtörténeti kutatás tudná kimondani, az egyes hadműveletek alapos és szakszerű harcászati és hadászati vizsgálata alapján. Ilyen szempontból sajnos közel fél évszázad teljében kiesett, mert azokat a szakembereket, csapattiszteket és vezérkariakat, akik ezt el tudták volna végezni, kizárták a kutatásból. Még súlyosabbá teszi a dolgot, hogy miután a csapatok és központi szervek iratanyagából alig maradt valami, ezen tisztek visszaemlékezéseire és kutatómunkájára még fokozottabban szükség lett volna.

Ilyen körülmények között talán tanulságos lehet, ha személyes tapasztalataimról számolok be. Ami a ludovikás kiképzést illeti, nem lehettünk mi annyira katonátlanok, bizonytalankodó entellektüelek, ha az avatás után néhány hónappal már hadi állományú századot vezettünk a visszacsatolásokkal kapcsolatos hadműveletekben, majd rövid időn belül a fronton is.

Ami pedig a túlságosan „bonyolult” és „hosszúlére eresztett” szabályzatainkat illeti, én bizony nagyon jó hasznukat vettem, és állandó segítőim voltak a gyakorlatok tervezésénél.

Ugyanígy egyáltalán nem esett nehezünkre a vezérkar által kidolgozott, Szombathelyi szerint bonyolult, felriasztási (mozgósítási) tervek alapján századunk mozgósítási tervének kidolgozása, majd a mozgósítás végrehajtása. Kétségtelenül igen bonyolultak voltak a vezérkar tervei, de hát az egész mozgósítás nagyon bonyolult dolog, tetejében nem is lehetett mindig az előírásokat betartani. Mindazonáltal a mozgósítási tervek kidolgozására fordított hetekben olyan áttekintést nyertünk, ugyanakkor olyan részletismeretekre tettünk szert, hogy a rendkívüli esetekhez rugalmasan tudtunk alkalmazkodni. Még élénken él emlékezetemben az a tiszti gyűlés, amelyet Kanizsán, a kárpátaljai hadműveletek után tartottunk: mindenki azt mondta, hogy szinte semmi sem úgy történt, ahogy

tervezve volt, mégis annyira kitanultuk a dolgot, hogy a századokat a 43. órában teljes létszámban és hiánytalan folszereléssel föl tudtuk sorakoztatni a laktanya udvarán.

Amennyire pedig a vezérkar munkáját meg tudom ítélni, inkább csodálkozom rögtönzési képességén. Szinte nem volt katonai szolgálatomnak olyan aktusa, amelyben az elkövető anyagi és más hiányosságok miatt ne kellett volna improvizálnia a vezérkarnak.

Végül szólni kell a tisztikar politizálásáról és a parancsuralmi rendszerek követendő példaként való tiszteletéről. Itt megint szükség lenne alapos katonai elemzéssel párosult szociológiai és mentalitástörténeti vizsgálatokra. Nem kétséges, voltak szélsőjobboldali beállítottságú tisztek, mégpedig a vezérkarban aránylag többen, mint a csapatnál. Mindez azonban távolról sem azt jelenti, hogy a vezérkar szolgálatait teljesítette volna a németek minden kívánságát. Ma már közzismert, hogy a politikai vezetés mennyire szabotálta a Németországba irányuló nyersanyag- és terményszállításokat, és ehhez a vezérkarban megbízható partnerre talált. A vezérkarban még azok sem lépték át az ország iránti hűség határát, akik valójában rokonszenveztek a nácizmussal. A háborúba való belépést a vezérkar ugyan szorgalmazta, de nem németimádatból, hanem azért, mert úgy gondolták, hogy ez magyar érdek.

Még október 15-e miatt sem lehet a magyar vezérkar egészét elmarasztalni. Kétségtelen, hogy néhány, éppen a központban szolgáló vezérkari tiszt szabotálta a kormányzó hadparancsát, de ha a kiugrás jobban elő lett volna készítve, Szálasi pedig nem veszi át a vezetést, a küzdő csapatoknál lévő vezérkarikák a kormányzó szándékai szerint jártak volna el.

Igen nagy tévedés lenne tehát, ha a honvédség tisztikarának szellemét, kiképzését és helytállását Szombathelyi írásai alapján ítélnénk meg. Teljesen bizonyos, hogy ha módja lett volna bővebben megírni visszaemlékezéseit, sokkal pozitívabb képet festett volna. Nem lehet elfelejtkezni ugyanis arról, hogy amikor elmarasztalásait leírta, óriási nyomás alatt állt. Jól jellemzi ezt védőügyvédének leírása az utolsó szó jogán elmondott beszédéről: „Szombathelyi azzal kezdte beszédét, hogy elmondta, hogyan nézett ki tábornoki díszegyenruhájában: aranyszujtás, a köpeny bélése bíborszínű, baloldalt mellette a sok kitüntetés. Egyik oldalon ilyen csillag, a másik oldalon a Magyar Érdemrend Középkeresztje a csillaggal, a nyakában a már nem tudom ilyen nagykereszt a hadi-ékitményekkel. »De a legnagyobb kereszt a vállamon volt. Hogyan vezethetem ki ezt a kis országot ebből az esztelen háborúból!« Megrázó volt beszéde.”¹⁵³

Amikor Szombathelyi a „fal mellett való járás” taktikáját akarta követni, az ország megmaradásának egyetlen esélyét abban látta, hogy amennyire lehet, ütőképes hadsereg maradjon a háború végére. Az idő sürgetett, így sarkítva kellett előadnia észrevételeit. És itt, ezen a ponton lépett be a folyamatba gazdag érzélemlétele, temperamentuma, szenvedélyessége, amely tollát meglódítva olyan megfogalmazásokra ragadta, amelyeket később, nyugodtabb körülmények között bizonyára nem vállalt volna.

MELLÉKLETEK

1. Az I. évfolyam egységes tananyaga (1920–1924) (Heti óraszámok)
2. A gyalogság és lovasság II–IV. évfolyam heti óraszám (1920–1924)
3. Tüzér II–IV. évfolyam heti óraszám (1920–1924)
4. Műszaki II–IV. évfolyam heti óraszám (1920–1924)
5. Híradó II–IV. évfolyam heti óraszám (1920–1924)
6. Gyalogság foglalkozásai a gyakorlati időszakban, I–IV. évfolyam (1920–1924)
7. Tüzérség foglalkozásai a gyakorlati időszakban, I–IV. évfolyam (1920–1924)
8. Híradók foglalkozásai a gyakorlati időszakban, II–IV. évfolyam (1920–1924)
9. Tantárgyak óraszám (tantárgycsoportok szerint) (1920–1924)
10. A tantárgyak csoportosítása óraszám és arány szerint (1929–1931)
- 11/a. A gyalogság és a lovasság heti órászámai (1931–1932)
- 11/b. A tüzérség heti órászámai (1931–1932)
- 11/c. A műszakiak heti órászámai (1931–1932)
- 11/d. A híradók heti órászámai (1931–1932)
- 11/e. A folyami erők heti órászámai (1931–1932)
- 11/f. A légierők heti órászámai (1931–1932)
- 11/g. A vonat és gépkocsizó csoport heti órászámai (1931–1932)
12. A gyakorlati időszak időbeosztása (1931–1932)

TISZT – KÉPZÉS

1. melléklet

Az I. évfolyam egységes tananyaga (1920–1924)
(Heti óraszámok)

Tanulmányi csoport	Tantárgy	Téli évad	Nyári évad
Gyalogos	Gyalogsági gyakorlati szabályzat	2	2
	Szolgálati szabályzat	1	1
	Lövésstan és fegyverügy	2	2
	Összekötő (híradó) szolgálat	1	1
	Különleges harceszközök és géppuska-ismeret	2	2
	Műszaki ismeret	1	2
	Hivatus- és álláskötelmek	1	–
	Írálytan	1	1
	Egészségtan és egészségügyi szolgálat	1	–
	Gyalog gyakorlati kiképzés	6	11
	Vívás	1	1
	Torna	1	1
	Sport	2	3
	Összesen	22	27
Lovas	Lovaglás	1	1
Általános	Hadseregszervezés	1	1
	Fegyvertan	2	2
	Tereptan	2	2
	Összesen	5	5
Tüzér	Tüzérismeret	2	2
Műszaki	Mennyiségtan	1	2
Nyelvek	Nyelvek	3	3
Tanulmányi csoporton kívül	Földrajz	1	–
	Történelem	1	–
	Összesen	2	–
Heti órák összege/ebből gyakorlati kiképzés és testgyakorlat		36/11	40/17

TISZTKÉPZÉS A M. KIR. HONVÉDSÉGBEN

2. melléklet

A gyalogság és lovasság II–IV. évfolyam heti óraszámja
(1920–1924)

Tanulmányi csoport	Tantárgy	II. évfolyam		III. évfolyam		IV. évfolyam	
		téli	nyári	téli	nyári	téli	nyári
Gyalogos	Gyalogsági gyakorlati szabályzat	1	1	1 ¹	1 ¹	1 ¹	2 ¹
	Szolgálati szabályzat	1	1	1	1	2	1
	Lövésstan és fegyverügy	1	1	1	1	2	2
	Különleges harceszköz és géppuska-ismeret	1	1	–	–	2	2
	Összekötő (híradó) szolgálat	1	1	–	–	2	2
	Műszaki ismeretek	–	–	–	–	2	2
	Hivatás- és álláskötelmek	1	–	1	–	–	–
	Csapatpedagógia és csapatszolgálat	–	–	–	–	2	2
	Irálytan	2	2	–	–	–	–
	Katonai közigazgatás	–	–	1	1	–	–
	Egészségtan és egészségügyi szolgálat	1	–	–	–	–	–
	Gyalogság gyakorlati kiképzés	6	11	6	11	6	11
	Vívás	1	1	1	1	1	1
	Torna	1	1	1	1	1	1
	Sport	2	3	2	3	2	3
	Összesen	19	23	15	20	23	29
Lovasság	Lovasság gyakorlati szabályzat	–	–	1 ²	1 ²	2 ²	2 ²
	Lovasság gyakorlati kiképzés	–	–	6 ²	11 ²	6 ²	11 ²
	Lovaglás	1	1	2	2	2(4) ²	3(4) ²
	Összesen	1	1	2(9) ²	2(14) ²	2(12) ²	2(17) ²
Általános	Harcászat	2	2	4	4	5	3 ³
	Hadseregszervezés	1	1	1	1	–	–
	Hadtörténelem	–	–	3	3	3	3
	Katonai földrajz	1	1	–	–	–	–
	Technológia	2	2	2	2	–	–
	Fegyvertan	2	2	–	–	–	–
	Tereptan	3	2	2	2	–	–
	Erődítés és várharc	2	2	1	1	–	–
	Összesen	13	12	13	13	8	6
Tüzér	Tüzérismeret	1	1	–	–	–	–
Nyelvek	Nyelvek	3	3	3	3	3	3

TISZT – KÉPZÉS

Tanulmányi csoport	Tantárgy	II. évfolyam		III. évfolyam		IV. évfolyam	
		téli	nyári	téli	nyári	téli	nyári
Tanulmányi csoporton kívül	Jog- és államtudományi ismeret	–	–	1	1	–	–
	Nemzetgazdasági ismeret	–	–	1	1	–	–
	Társadalmi ismeret	–	–	–	–	1	1
	Összesen	–	–	2	2	1	1
Heti órák összege/ebből gyakorlati kiképzés és testgyakorlat		37/11	40/17	35/12	40/18	37/12	42/19

¹ Csak gyalogosoknak.

² Csak lovasoknak.

³ Ezenfelül egy délután a terepen.

3. melléklet

Tüzér II–IV. évfolyam heti óraszámja (1920–1924)

Tanulmányi csoport	Tantárgy	II. évfolyam		III. évfolyam		IV. évfolyam	
		téli	nyári	téli	nyári	téli	nyári
Tüzér	Tüzér gyakorlati szabályzat	2	2	1	1	–	–
	Tüzér lövéstan	–	–	4	3	3	3
	Tüzér anyagismeret	5	4	2	2	–	–
	Összekötő (híradó) szolgálat	1	1	1	1	–	–
	Szolgálati szabályzat	1	1	1	1	–	–
	Hivatás- és álláskötelmek	–	1	–	–	1	1
	Csapatpedagógia és csapatszolgálat	–	–	–	–	1	1
	Tüzér gyakorlati kiképzés	4	9	4	9	4	9
	Lovaglás és hajtás	2	2	3	3	4	4
	Fegyvertan	–	–	–	–	1	1
	Mechanikai technológia	–	–	–	–	1	1
	Gépszerkezettan	–	–	–	–	3	3
	Összesen	15	20	16	20	18	23
Lovasság	Lóismeret	–	–	–	–	1	1
Műszaki	Felsőbb mennyiségtan	5	5	–	–	–	–
	Ábrázoló mértan	3	3	–	–	–	–
	Mechanika	–	–	5	5	–	–
	Fizika	–	–	3	3	–	–
	Vegytani technológia	2	2	–	–	–	–
	Földmértan	3	3	–	–	–	–
	Géprajz	–	–	2	2	–	–
	Összesen	13	13	10	10	–	–

TISZTKÉPZÉS A M. KIR. HONVÉDSÉGBEN

Tanulmányi csoport	Tantárgy	II. évfolyam		III. évfolyam		IV. évfolyam	
		téli	nyári	téli	nyári	téli	nyári
Általános	Harcászat	–	–	2	2	5	4
	Hadseregszervezés	1	1	–	–	–	–
	Hadtörténelem	–	–	–	–	5	5
	Katonai földrajz	–	–	1	1	–	–
	Tereptan	–	–	1	1	2	2
	Erődítés és várharc	–	–	2	2	–	–
	Írálytan	1	1	–	–	–	–
	Összesen	2	2	6	6	12	11
Gyalogos	Gyalogsági gyakorlati szabályzat	1	–	–	–	–	–
	Katonai közigazgatás	–	–	–	–	1	1
	Vívás	1	–	1	–	1	–
	Torna	1	–	1	–	1	–
	Sport	–	2	–	2	–	2
	Összesen	3	2	2	2	3	3
Nyelvek	Nyelvek	3	3	3	3	3	3
Tanulmányi csoporton kívül	Jogi és államtudományi ismeretek	–	–	–	–	1	1
	Nemzetgazdaságtan	–	–	–	–	2	–
	Társadalmi ismeretek	–	–	–	–	–	2
	Összesen	–	–	–	–	3	3
Heti órák összege/ebből gyakorlati kiképzés és testgyakorlat		36/8	40/14	37/9	41/13	40/10	44/16

4. melléklet

Műszaki II–IV. évfolyam heti óraszám (1920–1924)

Tanulmányi csoport	Tantárgy	II. évfolyam		III. évfolyam		IV. évfolyam	
		téli	nyári	téli	nyári	téli	nyári
Műszaki	Hidász-szolgálat	2	2	2	2	1	1
	Árkász-szolgálat	1	1	2	2	2	2
	Erődítés és várharc	–	–	2	2	2	2
	Hídépítés	–	–	–	–	3	3
	Út- és vasútépítés	–	–	–	–	3	3
	Építési enciklopédia	–	–	2	2	2	2
	Felsőbb mennyiségtan	5	5	–	–	–	–
	Ábrázoló mértan	3	3	–	–	–	–
	Mechanika	–	–	5	5	–	–
	Fizika	–	–	3	3	–	–
	Vegytani technológia	–	–	2	2	–	–

TISZT – KÉPZÉS

Tanulmányi csoport	Tantárgy	II. évfolyam		III. évfolyam		IV. évfolyam	
		téli	nyári	téli	nyári	téli	nyári
Műszaki (folyt.)	Földmértan	3	3	–	–	–	–
	Geológia	2	2	–	–	–	–
	Műszaki szabadkézi rajz	2	2	–	–	–	–
	Műszaki gyakorlati kiképzés	3	5	3	5	3	5
	Csapatpedagógia és csapatszolgálat	–	–	–	–	1	1
	Összesen	21	23	21	23	17	19
Gyalogos	Gyalogsági gyakorlati szabályzat	1	1	–	–	–	–
	Szolgálati szabályzat	1	1	1	1	–	–
	Hivatus- és álláskötelmek	–	1	–	1	–	1
	Egészségtan és egészségügyi szolgálat	1	–	–	–	–	–
	Katonai közigazgatás	–	–	–	–	1	1
	Gyalogsági gyakorlati kiképzés	2	3	2	3	2	3
	Vívás	1	–	1	–	1	–
	Torna	1	–	1	–	1	–
	Sport	–	2	–	2	–	2
	Összesen	7	8	5	7	5	7
Általános	Harcászat	–	–	2	2	4	4
	Hadseregszervezés	1	1	–	–	–	–
	Hadtörténelem	–	–	2	2	4	4
	Katonai földrajz	–	–	1	1	–	–
	Fegyvertan	1	1	–	–	–	–
	Tereptan	2	2	1	1	–	–
	Összekötő (híradó) szolgálat	1	1	–	–	–	–
	Írálytan	1	1	–	–	–	–
	Összesen	6	6	6	6	8	8
Tüzérség	Gépszerkezettan	–	–	1	1	–	–
Lovasság	Lóismeret	–	–	–	–	1	1
	Lovaglás	–	–	2	2	3	3
	Összesen	–	–	2	2	4	4
Nyelvek	Nyelvek	3	3	3	3	3	3
Tanulmányi csoporton kívül	Jogi és államtudományi ismeretek	–	–	1	1	–	–
	Nemzetgazdaságtan	–	–	–	–	2	–
	Társadalmi ismeretek	–	–	–	–	–	2
	Összesen	–	–	1	1	2	2
Heti órák összege/ebből gyakorlati kiképzés és testgyakorlat		37/11	40/17	39/11	40/14	39/9	43/13

TISZTKÉPZÉS A M. KIR. HONVÉDSÉGBEN

5. melléklet

Híradó II–IV. évfolyam heti óraszámja
(1920–1924)

Tanulmányi csoport	Tantárgy	II. évfolyam		III. évfolyam		IV. évfolyam	
		téli	nyári	téli	nyári	téli	nyári
Műszaki	Összekötő (híradó) szolgálat I–II. rész	1	–	–	–	3	3
	Hangolvasás	1	1	1	1	–	–
	Műszertan és kapcsolástan	3	2	2	–	–	–
	Építő szolgálat	2	3	1	1	1	3
	Forgalmi szolgálat	1	1	–	–	–	–
	Jelző szolgálat	–	2	–	–	–	–
	Akkumulátor- és motorismeret	–	–	1	1	1	1
	Rádióismeret	–	–	3	3	–	–
	Rádió levelezés	–	–	–	3	1	2
	Elektrokémia	–	–	–	–	1	1
	Elektrotechnika	–	–	–	–	2	1
	Erődítés és várharc	–	–	2	2	2	2
	Építési enciklopédia	–	–	2	2	2	2
	Felsőbb mennyiségtan	5	5	–	–	–	–
	Ábrázoló mértan	3	3	–	–	–	–
	Mechanika	–	–	5	5	1	1
	Fizika	–	–	3	3	2	1
	Vegytani technológia	–	–	2	2	–	–
	Földmértan	3	3	–	–	–	–
	Geológia	2	2	–	–	–	–
	Műszaki és szabadkézi rajz	2	2	–	–	–	–
	Csapatpedagógia és csapatszolgálat	–	–	–	–	1	1
	Összesen	23	24	22	23	17	18
Gyalogos	Gyalogsági gyakorlati szabályzat	1	1	–	–	–	–
	Szolgálati szabályzat	1	1	1	1	–	–
	Hivatal- és álláskötelmek	–	1	–	–	1	1
	Katonai közigazgatás	–	–	–	–	1	1
	Gyalogsági gyakorlati kiképzés	2	3	2	3	2	3
	Vívás	1	1	1	1	1	1
	Torna	1	2	1	–	1	–
	Sport	–	–	–	2	–	2
	Összesen	6	9	5	7	6	8

TISZT – KÉPZÉS

Tanulmányi csoport	Tantárgy	II. évfolyam		III. évfolyam		IV. évfolyam	
		téli	nyári	téli	nyári	téli	nyári
Általános	Harcászat	–	–	2	2	4	4
	Hadseregszervezés	1	1	–	–	–	–
	Hadtörténelem	–	–	–	–	4	4
	Katonai földrajz	–	–	1	1	–	–
	Fegyvertan	1	1	–	–	–	–
	Tereptan	2	2	1	1	–	–
	Írálytan	1	1	–	–	–	–
	Összesen	5	5	4	4	8	8
Tüzérség	Gépszerkezettan	–	–	1	1	–	–
Lovasság	Lóismeret	–	–	–	–	1	1
	Lovaglás	1	1	2	2	2	2
	Összesen	1	1	2	2	3	3
Nyelvek	Nyelvek	3	3	3	3	3	3
Tanulmányi csoporton kívül	Jogi és államtudományi ismeretek	–	–	1	1	–	–
	Nemzetgazdaságtan	–	–	1	1	–	–
	Társadalmi ismeretek	–	–	–	–	1	1
	Összesen	–	–	2	2	1	1
Heti órák összege/ebből gyakorlati kiképzés és testgyakorlat		38/5	42/7	39/6	42/8	38/6	41/8

6. melléklet

Gyalogság foglalkozásai a gyakorlati időszakban,
I–IV. évfolyam
(1920–1924)

Időszak	Napok száma	A foglalkozás tárgya			
		I. évfolyam	II. évfolyam	III. évfolyam	IV. évfolyam
VI. 1. – VI. 8.	7	Sporthét			
VI. 9. – VI. 14.	5	Megtekintés	Megtekintés	Terepfelvételi gyakorlat	Tereplovaglás
VI. 15. – VI. 29.	14	Tanulmányozás	Műszaki gyakorlat	Terepfelvételi gyakorlat	Tanulmányút
VI. 30. – VIII. 15.	35	Nagygyakorlat			
Összesen	61				
VIII. 16. – VIII. 20.	5	Előkészület avatásra és rendezkedés			

TISZTKÉPZÉS A M. KIR. HONVÉDSÉGBEN

7. melléklet

Tüzérség foglalkozásai a gyakorlati időszakban, II–IV. évfolyam (1920–1924)

Időszak	Napok száma	A foglalkozás tárgya		
		II. évfolyam	III. évfolyam	IV. évfolyam
VI. 1. – VI. 8.	7	Sporthét		
VI. 9. – VI. 14.	5	Megtekintés	Megtekintés	Tereplovaglás
VI. 15. – VI. 29.	14	Földmértani gyakorlat	Terepfelvételi gyakorlat	Tanulmányút
VI. 30. – VIII. 15.	35	Nagygyakorlat		
Összesen	61			
VIII. 16. – VIII. 20.	5	Előkészület avatásra és rendezkedés		

8. melléklet

Híradók foglalkozásai a gyakorlati időszakban, II–IV. évfolyam (1920–1924)

Időszak	Napok száma	A foglalkozás tárgya		
		II. évfolyam	III. évfolyam	IV. évfolyam
VI. 1. – VI. 8.	7	Sporthét		
VI. 9. – VI. 14.	5	Állandó vonal tervezése és kitűzése a terepen		
VI. 15. – VI. 29.	14	Műszaki gyakorlat	Terepfelvételi gyakorlat	Tanulmányút
VI. 30. – VIII. 15.	35	Nagygyakorlat		
Összesen	61			
VIII. 16 – VIII. 20.	5	Előkészület avatásra és rendezkedés		

9. melléklet

Tantárgyak óraszámja tantárgycsoportok szerint (1920–1924)

Tantárgyak	Gyalogság		Tüzérség		Műszaki	
	I–II.	III–IV.	I–II.	III–IV.	I–II.	III–IV.
	évfolyam					
I. Elméleti tárgyak						
1. Alapképzés						
a) reális tárgyak						
Felsőbb mennyiségtan	3	–	4	–	4	–
Ábrázoló mértan	2	–	2	–	2	–
Mechanika	2	–	2	2	2	2
Fizika	1	–	2	–	2	–
Vegytani technológia	3	–	3	–	3	–
Géptan	2	–	2	–	4	–

TISZT – KÉPZÉS

Tantárgyak	Gyalogság		Tüzérség		Műszaki	
	I–II.	III–IV.	I–II.	III–IV.	I–II.	III–IV.
	évfolyam					
Geológia	–	–	–	–	–	1
Tereptan	4	–	4	–	4	–
Földmértan	2	–	2	–	2	–
Összesen	19	–	21	2	23	3
b) általános katonai és gyalogsági szaktárgyak						
Szolgálati szabályzat és csapatpedagógia	3	3	3	2	3	2
Gyakorlati szabályzat	3	6	3	7	3	1
Harcászat	–	10	–	8	–	8
Hadtörténet	–	6	–	6	–	6
Hadseregszervezés	3	–	3	–	3	–
Katonai földrajz	2	–	2	–	2	–
Általános fegyvertan	3	–	3	–	3	–
Gyalogsági lövéstan	2	5	2	–	2	–
Gyalogsági fegyverismeret	2	1	1	–	1	–
Tüzérismeret	2	2	2	–	2	1
Műszaki ismeret	4	2	2	–	4	–
Erődítéstan	–	2	–	2	–	4
Híradó szolgálat	2	4	2	3	2	1
Repülőtan	–	2	–	2	–	2
Katonai iránytan és közigazgatási szolgálat	2	1	2	1	2	1
Jogismeret	–	1	–	1	–	1
Katonai egészségügyi szolgálat	1	–	1	–	1	–
Nyelvek	5	4	5	4	5	4
Lóismeret	–	1	–	1	–	1
Összesen	34	50	31	37	33	32
2. Szakkiképzés						
a) tüzérség						
Tüzérismeret	–	–	–	5	–	–
Tüzér mérőszolgálat	–	–	–	5	–	–
Tüzér lövéstan	–	–	–	4	–	–
Tüzér légvédelmi szolgálat	–	–	–	2	–	–
Összesen	–	–	–	16	–	–
b) műszakiak						
Hídépítéstan	–	–	–	–	–	6
Épület-szerkezettan	–	–	–	–	–	3

TISZTKÉPZÉS A M. KIR. HONVÉDSÉGBEN

Tantárgyak	Gyalogság		Tüzérség		Műszaki	
	I–II.	III–IV.	I–II.	III–IV.	I–II.	III–IV.
	évfolyam					
Közlekedési vonalak tervezése	–	–	–	–	–	6
Műszaki szolgálat vízen	–	–	–	–	–	7
Robbantástan	–	–	–	–	–	2
Összesen	–	–	–	–	–	24
Összes elméleti	53	50	52	55	56	59
II. Gyakorlati tantárgyak						
Gyakorlati kiképzés	12	12	12	10	12	8
Lovaglás és hajtás	2	7	2	7	2	6
Vívás	4	2	4	2	4	2
Torna	2	2	2	2	2	2
Összes gyakorlati	20	23	20	21	20	18
Összes elméleti és gyakorlati óra	73	73	72	76	76	77

10. melléklet

A tantárgyak csoportosítása óraszám és arány szerint (1929–1931)

Tárgyak	Gyalogság				Tüzérség				Műszaki			
	a heti órák											
	száma	%	száma	%	száma	%	száma	%	száma	%	száma	%
	I–II. évfolyam		III–IV. évfolyam		I–II. évfolyam		III–IV. évfolyam		I–II. évfolyam		III–IV. évfolyam	
I. Elméleti tárgyak												
1. alapkiképzés												
Reális tárgyak	19	26,0	–	–	21	29,2	2	2,6	23	30,3	3	3,9
Általános katonai és gyalogsági szak-tárgyak	34	46,6	50	68,5	31	43,0	37	48,7	33	43,4	32	41,5
2. szak-kiképzés	–	–	–	–	–	–	16	21,1	–	–	24	31,2
II. Gyakorlati tárgyak	20	27,4	23	31,5	20	27,8	21	27,6	20	26,3	18	23,4
Összesen	73	100,0	73	100,0	72	100,0	76	100,0	76	100,0	77	100,0

TISZT – KÉPZÉS

11/a. melléklet

*A gyalogság és a lovasság heti óraszámjai
(1931–1932)*

Tantárgycsoport	Fsz.	Tantárgy	II.	III.	IV.
			évfolyam		
Általános tárgyak	1.	Ábrázoló mértan	2	–	–
	2.	Géptan	–	–	2
	3.	Haditechnikai ismeretek	2	1	2
	4.	Jogismeretek	–	–	1
	5.	Társadalmi ismeretek és nemzetgazdaságtan ¹	–	–	1
	6.	Nyelvek	2	2	2
	Összesen		6	3	8
Általános katonai tárgyak	7.	Szolgálati szabályzat ²	1	1	2
	8.	Gyalogság gyakorlati szabályzat	2	2	2
	9.	Harcászat	3	4	4
	10.	Hadseregszervezés	2	1	–
	11.	Hadtörténet	–	3	2
	12.	Katonai földrajz	–	2	–
	13.	Tereptan ³	3	3	–
	14.	Fegyvertan	1	1	1
	15.	Tűzérismeret ⁴	2	1	–
	16.	Műszaki ismeret ⁴	3	2	1
	17.	Híradóismeret ⁴	2	2	2
	18.	Repülőismeret	–	1	1
	19.	Katonai írásmód és ügyvitel; Gazdálkodás, közigazgatás-szolgálat ⁵	1	–	1
	20.	Katonai egészségügyi ismeretek	1	–	–
	21.	Lóismeret	–	–	1
	Összesen		21	23	17
Katonai szaktárgyak	22.	Gyalogsági lövéstan	2	1	2
Összes elméleti óra			29	27	27
Gyakorlati órák	23.	Gyalogság gyakorlati kiképzés ⁷	6	6	6
	24.	Lovaglás	1	3	3
	25.	Vívás ⁶	2	2	2
	26.	Torna (sport) ⁶	2	2	2
Összes gyakorlati óra			11	13	13
Összes heti óra			40	40	40

¹ I. félév: Társadalmi ismeretek, II. félév: Nemzetgazdaságtan.

² A IV. évfolyamban Becsületügy is.

TISZTKÉPZÉS A M. KIR. HONVÉDSÉGBEN

³ Földmértan is.

⁴ Gyakorlati kiképzés is.

⁵ A IV. évfolyamban: első félév Katonai írásmód és ügyvitel, második félév: Gazdálkodás, közigazgatás-szolgálat.

⁶ Ezenfelül naponta, reggel 50–60 perc edzés és sportgyakorlás.

⁷ A második időszakban az óraszám: 11 (egy egész nap és egy délután), a torna órászáma pedig egy órával csökken. A lovasság heti órászáma és tananyaga ugyanaz, mint a gyalogságé, azzal az eltéréssel, hogy a reggeli sportgyakorlást lovaglásra kell fordítani.

11/b. melléklet

A tüzérség heti órászámai (1931–1932)

Tantárgycsoport	Fsz.	Tantárgy	II.	III.	IV.
			évfolyam		
Általános tárgyak	1.	Felsőbb mennyiségtan	2	2	–
	2.	Mechanika	2	2	–
	3.	Fizika	–	2	–
	4.	Ábrázoló mértan	2	–	–
	5.	Technológia	2	–	–
	6.	Géptan	–	2	–
	7.	Földmértan	1	–	–
	8.	Jogismeret	–	–	1
	9.	Társadalmi ismeretek és nemzetgazdaságtan ¹	–	–	1
	10.	Nyelvek	2	2	2
	Összesen		11	10	4
Általános katonai tárgyak	11.	Szolgálati szabályzat ²	1	1	2
	12.	Tüzérség gyakorlati szabályzat ³	2	2	3
	13.	Harcászat	3	4	4
	14.	Hadseregszervezés	2	–	–
	15.	Hadrőrténet	–	2	2
	16.	Katonai földrajz	–	2	–
	17.	Tereptan	2	2	–
	18.	Fegyvertan	1	–	–
	19.	Tüzérismeret ⁴	2	1	1
	20.	Műszaki ismeret ⁴	1	–	1
	21.	Híradóismeret ⁴	2	1	1
	22.	Repülőismeret	–	1	1
	23.	Katonai írásmód és ügyvitel; Gazdálkodás, közigazgatás-szolgálat ⁵	1	–	1
	24.	Katonai egészségügyi ismeretek	1	–	–
	Összesen		18	16	16

TISZT – KÉPZÉS

Tantárgycsoport	Fsz.	Tantárgy	II.	III.	IV.
			évfolyam		
Katonai szaktárgyak	25.	Lóismeret	–	–	1
	26.	Tüzér lövéstan	–	–	3
	27.	Tüzér mérőszolgálat	–	2	2
	28.	Tüzér légvédelmi szolgálat	–	–	2
	Összesen		–	2	8
Összes elméleti óra			29	28	28
Gyakorlati órák	29.	Tüzérség gyakorlati kiképzés ^{6,9}	6	6	6
	30.	Lovaglás	1	2	2
	31.	Vívás ^{6,7,8}	2	2	2
	32.	Torna (sport) ^{6,7,8}	2	2	2
Összes gyakorlati óra			11	12	12
Összes heti tanóra			40	40	40

¹⁻² Mint a gyalogságnál.

³ Lőutasítás is.

⁴⁻⁵ II. évfolyamon 3 óra Gyalogsági Gyakorlati Szabályzat; a III–IV. évfolyamon a második időszakban havonta egyszer gyalogos századba egyesítve a gyalogos zászlóalj kötelékében harcgyakorlaton vesz részt.

⁷ Az edzés idejéből egy óra lovaglás.

⁸ A tornán kívül reggelente 50–60 perc edzés.

⁹ A második időszakban a gyakorlati kiképzés óraszám 11 (egy egész nap és egy délután). A második évfolyamban a heti óraszám tornából egy órával csökken.

11/c. melléklet

A műszakiak heti óraszámjai (1931–1932)

Tantárgycsoport	Fsz.	Tantárgy	II.	III.	IV.
			évfolyam		
Általános tárgyak	1.	Felsőbb mennyiségtan	5	–	–
	2.	Mechanika	–	5	–
	3.	Fizika	–	2	–
	4.	Ábrázoló mértan	3	–	–
	5.	Technológia	–	2	–
	6.	Géptan	–	–	2
	7.	Földmértan	3	–	–
	8.	Jogismeret	–	–	1
	9.	Társadalmi ismeretek és nemzetgazdaságtan ¹	–	1	–
	10.	Nyelvek	2	2	2
	Összesen		13	12	5

TISZTKÉPZÉS A M. KIR. HONVÉDSÉGBEN

Tantárgycsoport	Fsz.	Tantárgy	II.	III.	IV.
			évfolyam		
Általános katonai tárgyak	11.	Szolgálati szabályzat	1	–	2
	12.	Gyakorlati szabályzat ²	1	–	1
	13.	Harcászat	2	3	4
	14.	Hadseregszervezés	2	–	–
	15.	Hadtörténet	–	2	2
	16.	Katonai földrajz	2	–	–
	17.	Tereptan	2	2	–
	18.	Fegyvertan	–	1	–
	19.	Tűzérismeret ³	–	1	–
	20.	Híradóismeret ³	–	1	1
	21.	Repülőismeret ³	–	–	1
	22.	Katonai írásmód és ügyvitel; Gazdálkodás, közigazgatás-szolgálat	1	–	1
	23.	Katonai egészségügyi ismeretek	1	–	–
	24.	Szárazföldi műszaki szolgálat	2	3	2
	Összesen		14	13	14
Katonai szaktárgyak	25.	Műszaki szolgálat vízen	–	2	3
	26.	Hídépítéstan	–	–	6
	27.	Épület-szerkezettan	2	2	–
	28.	Erődítéstan	–	1	2
	29.	Műszaki rajz	1	–	–
	Összesen		3	5	11
Összes elméleti óra			30	30	30
Gyakorlati órák	30.	Gyakorlati kiképzés ^{4,6}	6	6	6
	31.	Lovaglás, hajtás	2	2	2
	32.	Vívás ^{5,6}	2	2	2
	33.	Torna ^{5,6}	2	2	2
Összes gyakorlati óra			12	12	12
Összes heti tanóra			42	42	42

¹ Motorvezetés is.

² Műszaki és gyalogsági gyakorlati szabályzat.

³ Gyakorlati foglalkozás is.

⁴ Szakkiképzés és gyalogsági gyakorlati kiképzés.

⁵ Ezenfelül napi 50–60 perc edzés.

⁶ A második időszakban az óraszám 11 (egy egész nap és egy délután), a torna egy órával csökken.

TISZT – KÉPZÉS

11/d. melléklet

A híradók heti óraszámai (1931–1932)

Tantárgycsoport	Fsz.	Tantárgy	II.	III.	IV.
			évfolyam		
Általános tárgyak	1.	Felsőbb mennyiségtran	2	2	–
	2.	Mechanika	–	2	2
	3.	Fizika	–	2	–
	4.	Ábrázoló mértan	2	–	–
	5.	Technológia	2	–	–
	6.	Géptan	–	2	–
	7.	Jogismeret	–	–	1
	8.	Társadalmi ismeretek és nemzetgazdaságtan ¹	–	–	1
	9.	Nyelvek	2	2	2
	Összesen		8	10	6
Általános katonai tárgyak	10.	Szolgálati szabályzat	1	–	2
	11.	Gyakorlati szabályzat ²	2	–	1
	12.	Harcászat	2	3	4
	13.	Hadseregszervezés	2	–	–
	14.	Hadtörténet	–	2	2
	15.	Katonai földrajz	–	2	–
	16.	Tereptan	3	2	–
	17.	Fegyvertan	2	–	–
	18.	Tűzérismeret ³	1	–	–
	19.	Műszaki ismeret	1	–	–
	20.	Repülőismeret ³	–	–	1
	21.	Katonai írásmód és ügyvitel; Gazdálkodás, közigazgatás-szolgálat	1	–	1
	22.	Katonai egészségügyi ismeretek	1	–	–
	23.	Lóismeret	–	–	1
	Összesen		16	9	12
Katonai szaktárgyak	24.	Elektronika	–	2	3
	25.	Rádióelmélet és anyagismeret	–	4	2
	26.	Műszerismeret	2	2	2
	27.	Vonalépítés és forgalmi szolgálat	3	–	1
	28.	Híradószolgálat harctéri alkalmazása	–	2	2
	29.	Híradó anyagi szolgálat	–	–	1
	30.	Műszaki rajz	1	–	–
	Összesen		6	10	11
Összes elméleti óra			30	29	29

TISZTKÉPZÉS A M. KIR. HONVÉDSÉGBEN

Tantárgycsoport	Fsz.	Tantárgy	II.	III.	IV.
			évfolyam		
Gyakorlati órák	31.	Gyakorlati kiképzés ^{4,6}	6	6	6
	32.	Lovaglás, hajtás	2	3	3
	33.	Vívás ^{5,6}	2	2	2
Összes gyakorlati óra			12	13	13
Összes heti tanóra			42	42	42

¹⁻⁶ Mint a műszakiaknál.

11/e. melléklet
A folyami erők heti óraszámai
(1931–1932)

Tantárgycsoport	Fsz.	Tantárgy	II.	III.	IV.
			évfolyam		
Általános tárgyak	1.	Felsőbb mennyiségtan	2	2	–
	2.	Mechanika	–	2	2
	3.	Fizika	–	2	–
	4.	Ábrázoló mértan	2	–	–
	5.	Technológia	2	–	–
	6.	Géptan ^{1,2}	–	2	–
	7.	Jogismeret	–	–	1
	8.	Társadalmi ismeretek és nemzetgazdaságtan	–	–	1
	9.	Nyelvek	2	2	2
	Összesen		8	10	6
Általános katonai tárgyak	10.	Szolgálati szabályzat	1	–	2
	11.	Harcászat	2	3	4
	12.	Hadseregszervezés	2	–	–
	13.	Hadtörténet	–	2	2
	14.	Katonai földrajz	–	2	–
	15.	Tereptan	3	2	–
	16.	Fegyvertan	2	–	–
	17.	Tűzérismeret ³	2	1	1
	18.	Műszaki ismeret ³	1	–	–
	19.	Híradóismeret ³	2	2	2
	20.	Repülőismeret	–	–	1
	21.	Katonai írásmód és ügyvitel; Gazdálkodás, közigazgatás-szolgálat	1	–	2
	22.	Katonai egészségügyi ismeretek	1	–	–
	Összesen		17	12	14

TISZT – KÉPZÉS

Tantárgycsoport	Fsz.	Tantárgy	II.	III.	IV.
			évfolyam		
Katonai szaktárgyak	23.	Folyamórségi szabályok	1	1	1
	24.	Lövésstan	–	–	3
	25.	Légvédelmi szolgálat	–	–	2
	26.	Hajóismeret	2	–	1
	27.	Hajóépítéstan	2	2	–
	28.	Vízrajz	–	1	1
	29.	Kisvíz kitéző szolgálat	–	–	1
	30.	Hajógéptan	–	4	2
	Összesen		5	8	11
Összes elméleti óra			30	30	31
Gyakorlati órák	31.	Gyakorlati kiképzés ^{4,6}	6	6	6
	32.	Lovaglás, hajtás	2	2	2
	33.	Vívás ^{5,6}	2	2	2
	34.	Torna ^{5,6}	2	2	2
Összes gyakorlati óra			12	12	12
Összes heti tanóra			42	42	43

¹ Általános géptan.

² Motorvezetés.

³ Gyakorlati kiképzés is.

⁴ Gyakorlati kiképzés is.

⁵ Gyakorlati kiképzés is.

⁶ A tornaórán kívül reggelente 50–60 perc edzés.

⁷ A második időszakban 11 óra (egy egész nap és egy délután), és a torna óraszám egy órával csökken.

11/f. melléklet

A légierők heti óraszámai (1931–1932)

Tantárgycsoport	Fsz.	Tantárgy	II.	III.	IV.
			évfolyam		
Általános tárgyak	1.	Felsőbb mennyiségűtan	2	2	–
	2.	Mechanika	–	2	2
	3.	Fizika	–	2	–
	4.	Ábrázoló mértan	2	–	–
	5.	Technológia	2	–	–
	6.	Géptan ^{1,2}	–	1	–
	7.	Jogismeret	–	–	1
	8.	Társadalmi ismeretek és nemzetgazdaságtan	–	–	1
	9.	Nyelvek	2	2	2
	Összesen		8	9	6

TISZTKÉPZÉS A M. KIR. HONVÉDSÉGBEN

Tantárgycsoport	Fsz.	Tantárgy	II.	III.	IV.
			évfolyam		
Általános katonai tárgyak	10.	Szolgálati szabályzat	1	–	2
	11.	Gyakorlati szabályzat ³	1	2	3
	12.	Harcászat	2	3	4
	13.	Hadseregszervezés	2	–	
	14.	Hadtörténet	–	2	2
	15.	Katonai földrajz	2	–	–
	16.	Tereptan	3	2	–
	17.	Fegyvertan	2	1	–
	18.	Tűzérismeret ⁴	2	–	–
	19.	Műszaki ismeret ⁴	1	–	–
	20.	Híradóismeret ⁴	3	2	3
	21.	Katonai írásmód és ügyvitel; Gazdálkodás, közigazgatás-szolgálat	1	–	1
	22.	Katonai egészségügyi ismeretek	1	–	–
	Összesen		21	12	15
Katonai szaktárgyak	23.	Repülőgép-ismeret	–	2	1
	24.	Repülőmotor-ismeret	–	2	2
	25.	Gépszerkezettan és műszaki ismeret	–	2	–
	26.	Fegyver- és bombaismeret	1	1	–
	27.	Navigáció	–	–	1
	28.	Légi fényképészet	–	2	2
	29.	Légkörntan	–	–	2
	30.	Anyagismeret	–	–	1
	Összesen		1	9	9
Összes elméleti óra			30	30	30
Gyakorlati órák	31.	Gyakorlati kiképzés ^{5,7}	6	6	6
	32.	Lovaglás, hajtás	2	2	2
	33.	Vívás ⁶	2	2	2
	34.	Torna ⁶	2	2	2
Összes gyakorlati óra			12	12	12
Összes heti tanóra			42	42	42

¹ Általános géptan.

² Motorvezetés.

³ Gyakorlati kiképzés is.

⁴ Szakkiképzés és gyalogsági kiképzés (szakasz és század, géppuskás szakon).

⁵ A tornán kívül reggelente 50–60 perc edzés.

⁶ A második időszakban heti 11 óra, a torna egy órával csökken.

TISZT – KÉPZÉS

11/g. melléklet

*A vonat és gépkocsizó csoport heti óraszámái
(1931–1932)*

Tantárgycsoport	Fsz.	Tantárgy	II.	III.	IV.
			évfolyam		
Általános tárgyak	1.	Felsőbb mennyiségtan	2	2	–
	2.	Mechanika	–	2	2
	3.	Fizika	–	2	–
	4.	Ábrázoló mértan	2	–	–
	5.	Technológia	2	–	–
	6.	Géptan ^{1, 2}	–	2	–
	7.	Jogismeret	–	–	1
	8.	Társadalmi ismeretek és nemzetgazdaságtan	–	–	1
	9.	Nyelvek	2	2	2
	Összesen		8	10	6
Általános katonai tárgyak	10.	Szolgálati szabályzat	1	–	2
	11.	Gyakorlati szabályzat ³	2	2	2
	12.	Harcászat	2	3	4
	13.	Hadseregszervezés	2	–	–
	14.	Hadtörténet	–	2	2
	15.	Katonai földrajz	–	2	–
	16.	Tereptan	3	2	–
	17.	Fegyvertan	2	2	–
	18.	Tűzerismeret ⁴	1	–	–
	19.	Műszaki ismeret ⁴	1	–	–
	20.	Híradóismeret ⁴	1	–	1
	21.	Repülőismeret	–	–	1
	22.	Katonai írásmód és ügyvitel; Gazdálkodás, közigazgatás-szolgálat	1	–	1
	23.	Katonai egészségügyi ismeretek	1	–	–
	24.	Lóismeret	–	–	1
	Összesen		17	13	14
Katonai szaktárgyak	1.	Gépkocsi-szerkezetan	2	2	2
	2.	Gépkocsi-üzemanyagtan	1	–	1
	3.	Gépkocsi-anyagismeret	–	–	2
	4.	Vonatutasítás	1	2	2
	5.	Forgalomirányítás	1	2	2
	Összesen		5	6	9
Összes elméleti óra			30	29	29

TISZTKÉPZÉS A M. KIR. HONVÉDSÉGBEN

Tantárgycsoport	Fsz.	Tantárgy	II.	III.	IV.
			évfolyam		
Gyakorlati órák	6.	Gyakorlati kiképzés ^{5,7}	6	6	6
	7.	Lovaglás, hajítás	2	3	3
	8.	Vívás ^{6,7}	2	2	2
	9.	Torna ^{6,7}	2	2	2
Összes gyakorlati óra			12	13	13
Összes heti tanóra			42	42	42

¹⁻⁷ Ugyanaz, mint a légierőnél.

12. melléklet

A gyakorlati időszak időbeosztása (1931–1932)

A foglalkozás megnevezése	Napok száma		
	II.	III.	IV.
	évfolyam		
Gyalogság, lovasság			
Sportthét	8	8	8
Vízi műszaki gyakorlat	10	–	–
Szárazföldi műszaki gyakorlat	5	–	–
Térképolvasás és vázlatkészítés	4	–	–
Terepfelvétel	–	19	–
Harcászati út	–	–	19
Kihelyezés (nagygyakorlat)	45	45	45
Összesen	72	72	72
Műszakiak			
Sportthét	8	8	8
Földmértani gyakorlat	9	–	–
Terepfelvétel	–	19	–
Harcászati út	–	–	19
Térképolvasás	4	–	–
Fényszóró kiképzés	6	–	–
Műszaki gyakorlati kiképzés	45 ^{1, 3}	45 ^{1, 2}	45 ^{4, 5}
Összesen	72	72	72

¹ Ebből öt nap harcszerű lövészet a II. évfolyamon.

² Ebből három nap harcszerű lövészet.

³ Hat nap „Erődítési mintaépítmények és aknaharc”.

⁴ Ebből három nap harcszerű lövészet.

⁵ Hat nap „Út-vasút kikutatási gyakorlat”.

TISZT – KÉPZÉS

A foglalkozás megnevezése	Napok száma		
	II.	III.	IV.
	évfolyam		
Híradók			
Sportthét	8	8	8
Földmértani gyakorlat	6	–	–
Terepfelvétel	–	19	–
Harcászati út	–	–	19
Térképolvasás	4	–	–
Híradó gyakorlati kiképzés ¹	54	45	45
Összesen	72	72	72
¹ A II. évfolyamnál öt, a III. és IV. évfolyamnál három nap harcszerű lövészet és a IV. évfolyamnál „állandó vezető kikutatási gyakorlat”.			
Folyami erők			
Sportthét	8	8	8
Földmértani gyakorlat	6	–	–
Terepfelvétel	–	19	–
Harcászati út	–	–	19
Térképolvasás	4	–	–
Állóvíz kiképzés	9	–	–
Folyamőr gyakorlati kiképzés ¹	45	45	45
Összesen	72	72	72
¹ A II. évfolyamnál öt, a III. és IV. évfolyamnál három nap harcszerű lövészet.			
Repülők			
Sportthét	8	8	8
Földmértani gyakorlat	6	–	–
Terepfelvétel	–	19	–
Harcászati út	–	–	19
Térképolvasás	4	–	–
Repülő gyakorlati kiképzés ¹	54	45	45
Összesen	72	72	72
¹ A II. évfolyamnál öt, a III. és IV. évfolyamnál három nap harcszerű lövészet.			
Vonat és gépkocsizó csapat			
Sportthét	8	8	8
Földmértani gyakorlat	6	–	–
Terepfelvétel	–	19	–
Harcászati út	–	–	19
Térképolvasás	4	–	–

TISZTKÉPZÉS A M. KIR. HONVÉDSÉGBEN

<i>A foglalkozás megnevezése</i>	<i>Napok száma</i>		
	<i>II.</i>	<i>III.</i>	<i>IV.</i>
	<i>évfolyam</i>		
Szárazföldi és vízi műszaki kiképzés	9	–	–
Gyakorlati kiképzés ¹	45	45	45
Összesen	72	72	72
¹ A II. évfolyamnál öt, a III. és IV. évfolyamnál három nap harcszerű lövészet.			

Vákát oldal

OLYAN
FOGLALKOZÁS,
MINT A TÖBBI?

Vákát oldal

BEVEZETÉS

Úgy tűnik, a hadseregek történetük legnagyobb válságát élik át napjainkban.¹ A válság lényege abban foglalható össze, hogy a társadalom alapvetően megváltozott, és nemcsak a háborút utasítja el határozottan, hanem azokat az értékeket is, amelyek a múltban arra bírták az embereket, hogy közösségük, államuk, hazájuk védelmére – akár életük feláldozásával is – teljesítsék állampolgári kötelességüket. A háború viszont megmaradt annak a brutális, kegyetlen, pusztító emberi tevékenységnek, mint amilyen a történelem folyamán mindig is volt, így felmerül a kérdés, a társadalom erkölcsi támogatása nélkül hogyan tudnak majd működni a hadseregek. Ez az ellentmondás természetesen kihatott a katonai hivatás megítélésére is, élénk, sokszor szenvedélyes vitákat váltva ki. Egyik oldalon ott állnak a „tradicionalisták”, akik – abból kiindulva, hogy a háború természete semmit sem változott, sőt még kegyetlenebbé vált² – azt állítják, hogy a katonai hivatás kifejtéséhez ugyanazok a tulajdonságok szükségesek, mint a múltban – azaz a katonaság, a katonai szolgálat sajátos természetű, egyedi, minden mástól különböző, „sui generis hivatás”. A másik oldalon a reformisták állnak, akik elutasítják ezt, és azt hirdetik, hogy a katonai hivatás „olyan foglalkozás, mint a többi”.³

Mint háborút járt hivatásos tiszt, természetesen közelebb áll hozzám a „tradicionalisták” álláspontja. Önmagában véve, persze, a háborús tapasztalatra való hivatkozás nem döntheti el a vitát. Ezért tanulmányom első részében megkísérlem felvázolni azokat a motívumokat, amelyek a kényszer mellett, sőt azt meghaladóan, még a második világháborúban is helytállásra bírták a katonákat. Ezt követően – nagy vonalakban – vázolni azokat a társadalmi és politikai változásokat, amelyek előidézték a hadseregek említett válságát. A harmadik részben azokkal az elméleti és gyakorlati válaszokkal foglalkozom, amelyeket a katonai és katonaszociológiai irodalom, illetve az egyes hadseregek adtak a társadalmi kihívásra.

¹ *Perjés ezt a munkáját az 1990-es évek elején írta. Lásd erről jelen kötet bevezető tanulmányát (H. G.).*

² Ezt állítja Kellet (560.) és mindkét cikkében Gal (568. és 2822.). „A háború brutális, megalkuvást nem ismerő és könyörtelen.” *Field Manual 100-5 Operations* 1993, 2–3.

³ A vitát tulajdonképpen a „reformisták” kezdték el Németországban a Bundeswehr felállításának körüli években. Első képviselője: Baudissin tbk. Kiindulása az volt, hogy nincs lényeges különbség a katonai és civil létforma, gondolkodás és magatartás között, mert a katonai foglalkozás „olyan, mint a többi”. OETTING 1988, 249. (Magyar kiadás: OETTING 1993, 151–152.) Hasonló nézetet vall Haltinger. Szerinte a hadsereget ugyanolyan közszolgálati intézménynek lehet tekinteni, mint a vasutat vagy a postát. HALTINGER 1992. További reformista irodalom: BALD 1993; VOGT 1993. „Tradicionalista” nézetek: HAMMEL 1993; KIELMANSEGG 1991; FARIS 1988; CAFORIO 1991. Magyarországon: BARACZKÁNÉ NAGY 1993; ANISZI 1993; SIMON 1993; MOLNÁR A. 1993; MOLNÁR K. 1993. Caforio és Gabriel–Savage szerint a katonaság nem csupán „szakma” (*profession*), hanem „hivatás” (*calling*).

AZ EMPÍRIA DIADALA: A HADSEREG ÓVÓ, VÉDŐ ÉS SEGÍTŐ FUNKCIÓI

Életem egyik legnagyobb olvasmányélményei közé tartozik *Az amerikai katona* című könyv.⁴ Öt évvel a háború után került a kezembe. Ekkor még frissen éltek bennem háborús élményeim, ugyanakkor egyetemi szociológiai stúdiumaim folytán fogalmat alkothattam a társadalmi szervezetek működéséről, valamint a tudományos kutatás módszertanáról. Így meglepetésként hatott, ugyanakkor jóleső érzés volt, hogy azoknak a dolgoknak a helyességét, amelyekről katonaiskolás és ludovikás koromban – később pedig mint csapattiszt, mondhatni az „erénykatalógus” szintjén megfogalmazott kijelentések, ajánlások, nem egyszer frázisok formájában – hallottam és olvastam, a tudományos elemzés igazolja.

Mert ténylegesen úgy állt a dolog, hogy tanultunk ugyan a katonaiskolában némi pszichológiát, a Ludovikán pedig csapatpedagógiát, de arról, hogy mi a megtanult szabályok, eljárások, rutinok, magatartási formák és etikai normák tudományosan megmagyarázható háttere, úgyszólván semmit nem hallottunk. De hát a katonapszichológia és -szociológia akkori fejlettsége mellett nem is hallhattunk. És nagy csodálkozás fogott el: a hadseregek több ezer éves történetük során minden tudományos alapvetés nélkül, pusztán tapasztalataikra támaszkodva olyan intézményes formákat hoztak létre, amelyek amellet, hogy kényszerítették, egyben segítették, védtek és óvták is a katonát, hogy feladatát a háború borzalmai között is végrehajthassa, ugyanakkor esélyt biztosítottak számára a túléléshez.⁵

⁴ STOUFFER et al. 1949. A négykötetes mű a katonaszociológiának eddigi legnagyobb teljesítménye. Az első kötet a kiképzést, általában a háborúra való felkészítést, a második a katonák harcban való magatartását, a harmadik a tömegkommunikáció és a hadsereg viszonyát érintő szociológiai felvételek eredményét közli. A negyedik kötet módszertani kérdésekkel – mérés és prognózis – foglalkozik. A kutatást civil szociológusok végezték az amerikai hadügyminisztérium megbízásából. Mintegy 170 felvételt végeztek, 100-tól 23 000-ig terjedő mintával. A megkérdezettek száma félmillió katonánál több volt.

⁵ A Ludovika Akadémia történetét kutatva kezembe került egy, a kiképzés és nevelés előmozdítását célzó könyvészeti ajánló lista. A több tucatnyi cím közül csupán néhány komoly pszichológiai és pedagógiai tárgyú mű volt, kimondottan katonai pszichológiai tárgyú pedig csak egy, de az is a katonai sportoktatással foglalkozott. Nem volt jobb a helyzet ilyen szempontból a katonaiskolákban sem. 1936-ban a katonaiskolákat, a Ludovikát, a Hadiakadémiát és más intézményeket meglátogató civil szakértői bizottság vezetője, Kornis Gyula egyetemi tanár kifogásolta, hogy a tanári könyvtárban nincsenek meg „a modern pedagógia legjelentősebb könyvei”. Ugyanakkor elismerését fejezte ki a nevelői és tanári kar nevelői munkájáról (PERJÉS 1992, 111–112., 35.).

Már *Az amerikai katona* fejezeteinek címe elárulja, hogy milyen döntő fontosságú vállalkozásról van szó:

1. Magatartás harc előtt és harcban.
2. A szárazföldi harc jellegzetességei.
3. Motiváció a szárazföldi csapatoknál.
4. A harc közben fellépő félelem kontrolljának problémái.
5. A harci veszteségek pótlása.
6. A szárazföldi harci alakulatok magatartása a nem harcosokkal és az anyaországokkal szemben.
7. A légierők harci repülőinek morális magatartása.
8. A légi harccal kapcsolatos morális magatartás objektív tényezői.
9. Pszichoneurotikus szimptomák a szárazföldi hadseregnél.
10. A felváltással és a harcképesség visszaállításával kapcsolatos problémák.
11. A békére való áttérés és leszerelés pontrendszerének problémái.
12. A háború utóhatásai.
13. A katonából veterán lesz.

Láthatjuk, a felvétel kiterjedt a katonák egész szolgálati idejére, kezdve az anyaországi kiképzéstől egészen a leszerelésig. Nincs olyan fejezete a könyvnek, amely ne tartalmazna rendkívül fontos megfigyeléseket, megállapításokat és következtetéseket, miután azonban elsősorban a hadsereg említett, a harcost segítő, védő és óvó funkciói fontosak számunkra, csak azoknak a fejezeteknek az eredményeit ismertetjük, amelyek a harchoz, főleg a földi harchoz kapcsolódnak.

Elöljáróban érdemes bővebben idézni azt a részt, amelyben a szerzők azokkal az „intézményi jellemzőkkel” foglalkoznak, amelyek közvetlenül érvényesülnek harc közben: „Nem lehetne megérteni a katona magatartását a harcban, ha figyelmen kívül hagynánk azt a nyilvánvaló tényt, hogy a küzdelmet olyan hadseregek vívják meg, amelyek komplex társadalmi szervezettel és a dolgok elvégzésének, értelmezésének és értékelésének előírt szabályaival vonulnak a háborúba. [...]”

A hadsereg elsősorban merev és összetett hierarchikus szervezetével és a hozzá tartozó formális szabályokkal válaszol a stresszre és a harc zűrzavarára. A katona nem egyedi atom a harcban, hanem integráns része egy nagy, fegyelemre és koordinációra alapozott rendszernek. A parancsnoki lánc úgy van megalkotva, hogy szigorú büntetéseket szabhat ki. A katonák a harcot feszesen szervezett csoportokban vívják, és a társadalom által szentesített büntetések tartják meg ezekben a csoportokban. A szankciók része a halálbüntetés is, bár szinte soha nem élnek vele. Az egyént tehát egyszerre vezeti, támogatja és kényszeríti a szervezet a harcban. [...]

Annyira szükség van a harcban a koordinált magatartásra, és oly nehéz azt megvalósítani, hogy a hadsereg olyan magatartási formákkal és érzelmekkel támogatott szervezeti struktúrát hoz létre, amely biztosítja a parancsok azonnali és pontos végrehajtását. Ez az érteleme több olyan dolognak, ami ellen a katonák sokszor lázadoznak. Nem

kétséges mindazonáltal, hogy döntően fontos azoknak a műveleteknek mechanikus, szinte automatikus végrehajtása, amelyeket a kiképzés alapoz meg. [...] A harc forgatagában, amelyben minden cselekvés problematikus és veszélyes, az egyén ítélőképességének pedig óriási nehézségek között kell működnie, a tény, hogy az ember tudja, hogy kitől várhat irányítást és parancsot, és hogy ez a parancs rövid időn belül el is érkezik, továbbá, hogy a viselkedés lehetséges formáit a szabályok szűk korlátok közé szorítják – nos, ez egyike a legfontosabb meghatározója a harci magatartásnak.”⁶

Elolvasva a fenti sorokat, az ember meglepődik, hogy ezek az amerikai szociológusok, akik nem ismerték Clausewitz művét, mennyire vele egyezően írják le a „háború atmoszféráját”.⁷ Ez olvasható ugyanis Clausewitznél: „Ha átfogó pillantást vetünk arra a négy alkotó részre, amelyek a háború atmoszféráját kialakítják, [...] a veszélyre, a testi megerőltetésre, a bizonytalanságra és a véletlenre (súrlódás), akkor könnyen érthető, hogy igen nagy jellemerő és értelem kell ahhoz, hogy ebben a nehéz ellenállású közegben előrehaladhassunk.”⁸ A különbség annyi, hogy míg Clausewitz számára korának pszichológiája igen kevés támogatást adhatott, és pusztán haditapasztalataira és lélektani érzékére támaszkodva vázolhatta fel a háború légkörét, addig Stouffer és társai – a 20. század 30-as, 40-es éveinek gazdag tudományos arzenálját fölvonultatva – az előbb vázolt nagyszabású szociológiai felvétel alapján mutathatták be a katonára nehezedő súlyos háborús terhelést. Azt talán túlzó lenne állítani, hogy leírásuk hitelesebb, de mindenképpen konkrétabb, tapasztalati bázisuk pedig összehasonlíthatatlanul szélesebb.

Az *amerikai katona* szerzői Selye János – az 1930-as években tett – felfedezése⁹ nyomán elinduló stressz kutatások eredményeire támaszkodva a harcot „stressz-szituációként” jellemzik.¹⁰

A stresszt kialakító tényezők egész inventáriumát készítették el, és vizsgálták egyenként a szerzők. Néhány példa. 1945 tavaszán lövész és nehézfegyver századhoz tartozó katonáktól kérdezték meg, hogy mennyi alváshoz jutottak utolsó harci bevetésük alkalmával. A 2500 megkérdezettnek mintegy egyharmada aludhatott naponta 2–4 órát, a fele 5–6 órát és csak valamivel több mint egytizede 7-nél többet.

A táplálkozást illetően közel 1800 katona mintegy egyötöde a harc folyamán egyszerűen nem jutott ételhez, egyharmadának nem ízlett, egytizedének nem volt étvágya. Csupán egyharmad állította, hogy kielégítő volt az ételmezés.

Az alváshiány és az elégtelen táplálkozás mellett stresszt kiváltó tényező az otthon megszokott kényelem teljes hiánya, a hideg vagy a hőség, az eső és hó, a sár stb.

⁶ STOFFER et al. 1949, II. 97–98.

⁷ Ezt kell feltennünk, mivel a szerzők sehol nem hivatkoznak Clausewitzre. Ismerve a tényt, hogy a második világháború előtt Clausewitzet az angolszász világban nagyon kevesen olvasták, a feltevés nem tűnik megalapozatlannak. PERJES 1983, 432–433.

⁸ CLAUSEWITZ 1973, 237–238.; CLAUSEWITZ 1961, I. 81.

⁹ SELYE 1964, 5., 31.

¹⁰ STOFFER et al. 1949, II. 76–77.

Mindezek eredményeként a katonák fizikai állapota a fronton eltöltött időtől függően egyre rosszabbá vált. A csendes-óceáni hadszíntér három hadosztályánál végeztek vizsgálatot 1944 tavaszán. A feltett kérdés ez volt: „Milyennek érzi fizikai állapotát pillanatnyilag?” A válaszokat az 1. táblázat mutatja.

1. táblázat

Az egyes hadosztályok körülményei és a magukat igen gyengének vagy gyengének érzők aránya

		„A” hadosztály	„B” hadosztály	„C” hadosztály
Az Egyesült Államoktól való távollét (hónap)		12	19	27
Hadjáratok száma		2	1	2
A hadosztály vesztesége (fő)		2500	2500	1500
Tényleges harci napok száma		19	31	55
Maláriát kapott (%)		2	41	66
Állapotát rossznak vagy igen rossznak érzi (%)	közlegény	22	39	65
	tisztes vagy tiszthelyettes	19	27	53
Vizsgált minta nagysága (fő)	közlegény	899	720	1041
	tisztes vagy tiszthelyettes	385	630	915

Eredeti módon vizsgálták a legfontosabb stressztényezőt, a félelmet. A heves szívveréstől, a hidegverítéken át egészen a hányásig, a nadrágba csinálásig és a bevizelésig 10 félelmi szimptómát különböztettek meg, s arról kérdezték meg a katonákat, hogy ebből – a harc súlyosságától függően – hány mutatkozott meg náluk. A valamivel több mint 1000 megkérdezett közül 67 vett részt súlyos harcokban, és ezek 22%-a 0–3, 24%-a 4–5 és 54%-a 6–9 szimptómáról számolt be, míg ugyanezek az arányok kevésbé súlyos harcban 54%, 26% és 20% körül mozogtak.¹¹

Mindezekon kívül azonban ott van még az aggodalom az életben maradás és testi épség miatt, a szexuális kielégülés, a személyes szabadság és mozgás, valamint a harc zűrzavarában a megfelelő kognitív tájékozódás hiánya. Súlyosak lehetnek az értékek összeütközéséből eredő konfliktusok: kötelességérzet és személyes biztonság, a katonai kötelesség és a család iránti felelősségérzet, a csoport informális parancsa, a bajtársak iránti lojalitás és az adott harci helyzet követelése között (tudniillik a harci feladat nem mindig engedi meg a bajba jutott bajtársak megsegítését).

¹¹ STOUFFER et al. 1949, II. 81., 201. A szerzők súlyosság szempontjából négy fokozatát különböztették meg a harcnak:

1. magas veszteség a században; a katona tanúja volt egy vagy több barátja halálának és az ellenség atrocitásának; minta: 67 fő;
2. mint az előbb, csak nem tapasztalt atrocitást; minta: 310 fő;
3. nagy veszteségek; minta: 108 fő;
4. kis veszteségek; minta: 533 fő.

Az állandó stressz végül is lelki zavarokhoz, nem egyszer teljes letöréshez vezethet. Az alábbiakban a pszichoneurotikus zavarok felderítésére irányuló felvétel (1944. január–február és 1945. június) adatait láthatjuk:

2. táblázat
Kritikus állapotban lévők

A szolgálati idő tartama	25 évnél fiatalabb		25 évnél idősebb	
	Középiskolát			
	nem végzett	végzett	nem végzett	végzett
	közül (%)			
1944. január–február				
2 évnél több	29	19	31	20
1–2 év	29	20	40	25
½–1 év	29	19	47	29
½ év és kevesebb	24	10	42	25
1945. június				
3 évnél több	41	28	42	35
2–3 év	43	25	60	40
½–2 év	37	24	61	46
½ év és kevesebb	28	13	51	37

Bár a rendelkezésünkre álló tér nem engedi meg, hogy *Az amerikai katona* rendkívül érdekes és tudományos szempontból annyira értékes adatait részletesebben elemezzük, nem állhatjuk meg, hogy ne hívjuk föl az olvasó figyelmét néhány jelenségre. Mindenekelőtt teljes világossággal kitűnik, hogy a háborúban eltöltött idő és a pszichiai rendellenességek aránya között eléggé szoros az összefüggés. Nagy jelentősége van az életkornak. Láthatjuk, hogy a 25 éven aluliaknál jelentősen kisebb a megbetegedések aránya. Végül igen figyelemre méltó, hogy a magasabb iskolai végzettségűek ellenállóbbak a stresszel szemben.

A szerzők „A harci helyzet szociológiai jellemzői, amelyek ellenállnak a stressznek” című fejezettrészt így kezdik: „Mindezek után csodálkozni lehet, hogy – ennyi romboló és bomlasztó erő hatása mellett is – a katonákat egyáltalán rá lehetett bírni, hogy harcoljanak. Teljesen jogos ez a csodálkozás, és éppen ez a tény mutatja azon ellenkező hatású tényezők erősségét, amelyek segítették a katonát abban, hogy harcoljon – sőt, jól harcoljon, hosszú időn át és gyakran jelentősebb személyiségzavarok nélkül.”¹²

¹² STOUFFER et al. 1949, II. 95.

A következő tényezőkről van szó:

1. *Magából a harci helyzetből eredők.* Miután a harcot csoportok vívják, a következő kohéziós erők lépnek fel:

- a) A kívülről fenyegető közös veszély csoportszolidaritást hoz létre: nincs helye belső ellentéteknek és a közösség érdekeitől eltérő magatartásnak.
- b) A harci helyzet szükségképpen hozza magával az agresszió elfogadását, amelynek természetes tárgya az ellenség.
- c) A szervezett harc lényegéhez tartozik a határozott és kézzel fogható cél – az ellenség legyőzése; mindig ez a cél, még akkor is, ha a kapott feladat (értelme) és helye a nagy egészben nem látható át.

2. *Intézményes tényezők.* Itt a hadseregnek mint organizációnak a 231. oldalon idézett segítő funkcióiról van szó.

3. *Szociológiai tényezők, amelyek elsősorban magában a harcban lépnek működésbe.* Ezek az informális kényszerek. Így írnak erről a szerzők: „a harcot a kölcsönös függés jellemzi. A katona élete szó szerint és közvetlenül társai cselekvésétől függ, ő maga viszont felelős cselekedeteivel azok biztonságáért. Ez az életbevágó kölcsönös függés a harcban sokkal szorosabb és döntőbb, mint az emberi tevékenység más területein.”¹³ De nem pusztán a túlélés biztosításának gyakorlati hasznáról van szó. A katona csoportjában részesül azokban az érzelmi hatásokban, amelyek annyira fontosak az ember életében, mint az elismerés, helyeslés és fontos személyként való elfogadás. A stressz mindezeket még fontosabbá teszi. Egy, a fronton eltöltött napjaira visszaemlékező katona így beszélt erről: „az emberek a rajban közeli barátaim voltak. [...] Együtt laktunk, együtt aludtunk, együtt harcoltunk és elmondtuk egymásnak, hogy hova varrtuk be pénzünket ingünkbe. Még ma is levelezünk egymással. Várjuk, hogy a háború után találkozhassunk. [...] Ha valaki levelet kapott otthonról, az egész század elolvasta. Minden, ami az enyém, az az egységé is.”¹⁴

4. *Formális és informális kényszer a harcban.* A fronton a formális fegyelemből eredő kényszerítés részben háttérbe szorul a csoport kontrolljával szemben, és sok tekintetben ettől kap támogatást. Mindazonáltal a parancsokat a parancsnoki láncolat közvetíti, és a parancsok mögött mindig ott áll teljes súlyával a hadsereg tekintélye. Valamely egység harci értéke akkor a legnagyobb, ha a hadsereg által megszabott célok és a csoportok céljai egybeesnek. A csoportdinamika által kialakított kohéziós erő és a csoport tagjai közötti erős érzelmi kapcsolat egyébként kimondottan meglepte a felvételeket végző szociológusokat. Civil szervezetek esetén ilyen erős érzelmi kötelékekkel nem találkoztak.¹⁵

¹³ STOUFFER et al. 1949, II. 98.

¹⁴ STOUFFER et al. 1949, II. 99.

¹⁵ JANOWITZ 1959, 93.

A csoport iránti lojalitással együtt jár a csoporthoz tartozás büszkesége. Egy, a szicíliai harcokban megsebesült katona mondta: „Ismered az embereket az egységben. Lojálisnak kell lenni hozzájuk. [...] Függnek egymástól, és semmiképpen sem hagynák cserben egymást. Inkább elszenvedik a halált, semmint ilyet tennének. Beleélik magukat a másik lelkivilágába. Ez a legfőbb dolog, ami a fickókat megvédi attól, hogy bedilizzenek.”¹⁶

A csoport által megkövetelt viselkedés szerves részét alkotta a férfias magatartás: bátorság, kitartás, keménység, közömbösség ijesztő és undorító hatásokkal szemben, általában a gyengeség látszatának kerülése, tartózkodás érzelmi vagy idealisztikus megnyilvánulásokkal szemben és a szexuális potencia. A nagy próba persze a nagy kihívás, a harc. Soha nem lehet tudni előre, hogy megállja-e az ember a helyét a harcban – avagy nem. Ez gyakran szorongást vált ki, úgyhogy maga a harc megkönnyebbülést jelenthet. Ha pedig helyt is tudott állni a katona, megnyugodva mondhatta ki az ütközet után: „Teringettét – katona vagyok!”¹⁷

„Légy férfi!” – olyan parancs volt ez az amerikai katonák között, hogy a harcban tanúsított férfiatlan magatartás a csoport legsúlyosabb ítéletét vonta maga után. A legenyhébb jelző a „vénkisasszony” volt ilyen esetekben.

Egy Észak-Afrikában és Szicíliában harcoló hadosztály gyalogos katonáinak föl-tették a kérdést: „Ki volt a legjobb katona, akivel együtt harcolt, és miért becsülte őt?” 8600 katonát kérdeztek meg, és 749 értékelhető választ kaptak. A választás 260 esetben közlegényre, 414 esetben tisztésre és tiszthelyettesre, 75 esetben tisztre esett.

3. táblázat

Tulajdonságok, amelyeket a katonák megjelöltek (%)

<i>Tulajdonság</i>	<i>Közlegény</i>	<i>Tiszt és tiszthelyettes</i>	<i>Tiszt</i>
Bátorság és agresszivitás	59	42	30
Tudás és a feladat eredményes végrehajtása	28	19	13
Vezetési készség	8	33	56
Vegyes	5	6	1

Látható, hogy mennyire különbözött a csoporttársaktól és a tisztektől megkívánt tulajdonság: a csoporttárs legyen bátor és agresszív, azaz férfias, a tiszt viszont vezessen jól.¹⁸ Igaz viszont, hogy a vezetési készség megítélésében bennfoglaltatott a személyes példa és a harc terheinek megosztása, azaz a katonák szemében a jó tiszt csak férfias tiszt lehetett.

Nagyon jellemző egy veterán katona véleménye egy pánikba esett társáról: „Próbáltam megnyugtatni, de hát nem volt katona. Írnok volt és a tisztek számára

¹⁶ STOUFFER et al. 1949, II. 136.

¹⁷ STOUFFER et al. 1949, II. 132.

¹⁸ STOUFFER et al. 1949, II. 133–134.

kommissiózott. Az ezredes seggét nyalta, nem volt igazi katona. Az igazi katona jó fej – iszik és káromkodik –, de bízik önmagában, és tud vigyázni magára.”¹⁹

A harc férfimunka, tehát aki abban nem vesz részt, másodrendű ember – nem férfi: és tisztelni tartozik a harcost! Egy, a sebesülés után a frontra visszatérő tizedes így mesélte el felháborodottan, hogy hogyan bánt egy ellátó katona a veteránokkal a gyűjtőtáborban: „Sorba állított bennünket, harcoló katonákat, és konyhai munkára osztott be. Végül dühbe gurultam, és ezt mondtam neki: Figyelj csak ide, a fene essék beléd. Mindenből kihúztad magad. Itt férfiak vannak, és nem tűröm, hogy lealacsonyítsd őket!”²⁰

A férfiaság és a csoporttársak iránti lojalitás szerepelt a második helyen, amikor megkérdezték a katonákat, hogy mi ösztönözte őket a harcban. Ez a lojalitás oly erős volt, hogy akadtak sebesült katonák, akik elszöktek a segélyhelyről vagy kórházból, hogy csatlakozhassanak harcoló társaikhoz. Különösen erőssé vált a lojalitás, és büszkeséggel párosult a veterán egységeknél. 1944 tavaszán 5, az európai és a csendes-óceáni hadszíntéren harcoló hadosztálynál a katonák 54%-a mondta, hogy nagyon büszke egységére, míg ez az arány 5, az Egyesült Államokban kiképzés alatt álló hadosztálynál csak 24% volt. Ugyanakkor azoknál a csapatoknál, amelyek veterán katonái büszkék voltak egységükre, a megkérdezettek 33%-a állította, hogy készséggel vállálja a további harcot, míg ez az arány a büszkeséget nem érzőknél csupán 23% volt.²¹

Az *amerikai katona* egyik legfontosabb és legérdekesebb fejezete a fő stresszforrás, a félelem kezelésével és legyőzésével foglalkozik. A hadsereg három módon igyekezett segíteni abban, hogy úrrá lehessenek félelmükön a katonák. Mindenekelőtt tudatosították, hogy a félelem természetes jelenség, amely úrrá lehet bárkin, bármikor. Épp ezért a szorongást és a félelmet nem kell szégyellni, sőt, be kell vallani. A hadügy-minisztérium által kiadott katonai kézikönyvben ez olvasható: „*Félni fogsz!* Biztos, hogy félni fogsz. Mielőtt harcba mész, félni fogsz a bizonytalanságtól, attól, hogy meg fognak ölni. [...]”

Öntelt bolond vagy, ha azt mondd, nem fogsz félni. Ne fogadd el, ha azt mondja rád valaki, hogy gyáva vagy, mert félsz. A tényleges harcot megelőző félelem normális érzelmi reakció. Ez az utolsó szakasza a fölkészülésnek, amikor úgy érzed, hogy semmit sem tudsz abból, amit megtanultál.

¹⁹ STOUFFER et al. 1949, II. 133–134.

²⁰ STOUFFER et al. 1949, II. 135. Azóta több szociológus is foglalkozott a jelenséggel. Janowitz „férfikultúráról” beszél a katonai közösségekkel kapcsolatban. Az újoncnak be kell illeszkednie egy nyers „férfitársadalomba”, és az érzelmi kielégülést egy „férfiközösségben” kell megtalálnia (JANOWITZ 1959, 48., 55., 66.). Harries-Jenkins szerint a „harc egység [...] a férfias katonai közösség archetípusa” (HARRIES-JENKINS 1993, 190.). Egyébként a „férfiaság” ideálja szinte minden fiúgyermek-közösségben kitapintható. Ezért is érthetetlen, amikor Herrguth egyebek mellett azért ítéli el a tiszt hivatás „sui generis” voltát hangsúlyozó „tradicionalistákat”, mert egy „maszkulin ideált” ápolnak; szerinte az új, a „reformista” tisztképzés nem törekedhet „extrém módon férfias” tiszt egyéniségek kialakítására (HERRGUTH 1993, 168–169.).

²¹ STOUFFER et al. 1949, II. 138., 142.

Amint megszokod a csata képét és hatásait, megváltozol. Mindazt, amit a kiképzés során megtanultál, újra tudod használni. Ez lesz a válasz. Ekkor fog bebizonyosodni, hogy jó katona vagy. Ez az első harc – a harc önmagaddal – ezzel véget ér. Ekkor leszel felkészülve arra, hogy az ellenség ellen harcolj.”²²

Ez a türelmes magatartás abból a felismerésből eredt, hogy a rosszallás, büntetés vagy megbélyegzés folytán a katona kettős terhelés alá kerül: a félelemhez társul az önvád, az önleértékelés. Ez utóbbi egy olyan közegben, ahol a mondottak szerint a férfiaság a legfőbb érték, valójában romboló lehet. Érdekes módon a végtagbénulásokban megnyilvánuló konverziós hisztéria nevű tünet, amely az első világháborúban gyakori volt, a másodikban, feltehetően éppen a türelmes, permisszív felfogás miatt alig fordult elő, kivéve az ejtőernyős egységeknél. Ezeknél ugyanis a csapatszellemmel nem volt összeegyeztethető a félelem bevallása.²³

A központnak ezt a helyes felismerését a csapatok általában magukévá tették. 1944 tavaszán 2 európai és 4 csendes-óceáni hadszíntéren harcoló hadosztály 1271 tisztjét és 6878 közlegényét kérdezték meg, hogy milyen eljárást tartanak helyesnek a harc közben összeroppanó vagy pánikba esett katonákkal szemben. A tisztek 71%-a válaszolta, hogy beteg emberként orvosi kezelésben kell részesíteni őket, 2,9% szerint gyávaságuk miatt büntetést érdemelnek, 23,3% valamilyen más eljárást javasolt. A legénységnél ez az arány: 72,4%, 3,7% és 20,2% volt.²⁴ Érdekes, hogy a legénység nagyobb számban javasolta a büntetést, mint a tisztek.

A másik eljárás, amellyel az amerikai hadsereg enyhíteni igyekezett a félelem káros hatását az egyes katonára, de az egész hadseregére is, a harcra pszichológiai okokból alkalmatlanok kiszűrése volt. A szűrés elkezdődött a bevonulásnál, végigkísérte a kiképzést, és nem szűnt meg a harctéren sem.

A hadsereg vezetése a félelem leghatásosabb ellenszerét végül a kiképzésben találta meg. A cél az volt, hogy a katona olyan reflexekre és rutinokra tegyen szert, amelyek veszély esetén segítségére vannak, ugyanakkor a harctéri viszonyokat megközelítő gyakorlatokkal és szoktatásokkal készítsék fel a félelmet keltő hatások elviselésére.

A kiképzés úgy is hozzásegítette a katonákat a félelem leküzdéséhez, hogy önbizalmat fejlesztett ki bennük. A felvételek ilyen szempontból határozott összefüggést mutattak ki. Három kérdést tettek fel 1384 katonának: 1. Mekkora volt az önbizalma azelőtt, hogy először harcba került? 2. Több harci bevetés során nőtt vagy csökkent az önbizalma? 3. Mit gondol, ha rajparancsnokká neveznék ki, el tudná vezetni embereit a harcban? A válaszokat aszerint csoportosították, hogy a megkérdezett katona hány félelmi szimptómáról számolt be.²⁵ Az eredményt, némileg összesűrítve, a 4. táblázat mutatja:

²² STOUFFER et al. 1949, II. 196.

²³ STOUFFER et al. 1949, II. 206.

²⁴ STOUFFER et al. 1949, II. 198–199.

²⁵ STOUFFER et al. 1949, II. 225.

OLYAN FOGLALKOZÁS, MINT A TÖBBI?

4. táblázat

Félelem és önbizalom az első harci bevetés előtt és több harci bevetés során (%)

Félelem és önbizalom az első harci bevetés előtt				
Félelmi reakció erőssége		Az önbizalom erőssége		
A szimptómák száma	Kevés vagy semmi	Elég erős	Nagyon erős	
6–9	17	45	38	
0–1	6	38	56	
Félelem és önbizalom több harci bevetés során				
Növekedett vagy csökkent az önbizalma? (%)				
A szimptómák száma	Csökken	Ugyanaz maradt	Határozatlan	Növekedett
6–9	45	25	13	17
0–1	18	30	6	46
Önbizalom és a vezetés vállalása (%)				
Úgy hiszi, hogy a rajt ... vezetné.				
A szimptómák száma	nem valami jól	elég jól	nagyon jól	
6–9	24	62	14	
0–1	3	60	60	

Az a katona tehát, aki alaposabb kiképzés folytán önbizalmat kapott, enyhébb félelmi reakción ment át, mint az, aki nem bízott magában, ugyanakkor vezetésre is alkalmasabbnak tartotta magát.

Az 5. táblázat teljesen közvetlenül mutatja az összefüggést a kiképzés szubjektíve érzett minősége és a félelmi reakciók között.²⁶

5. táblázat

A katona megítélése

A félelmi szimptómák száma	Megfelelő kiképzésben nem részesült (%)	Megfelelő kiképzésben részesült (%)	Esetek száma	%
6–9	46	54	420	30,3
2–5	40	60	748	54,1
0–1	32	68	216	15,6
Összesen			1384	100,0

Érdekes – és az amerikai hadsereg félelemmel szembeni permisszív gyakorlata sikerét bizonyítja –, hogy egyetlen katona sem akadt, aki indítást érzett volna arra, hogy letagadja félelmét.

²⁶ STOUFFER et al. 1949, II. 228.

Bármennyire is „lázadoztak” az amerikai katonák – amint azt az előzőekben láttuk – a kiképzés keménysége, egyhangúsága és a drill miatt, harci tapasztalatokat szerezve már egész más hangon beszéltek. A tűzkeresztségen az észak-afrikai harcokban átesett 700 veterán egyharmada a következőképp vélekedett a kiképzésről: „Éles löszert használva közelítsék meg a gyakorlatok a valóságot. Néhány esetleg meghal, a többi azonban tanul belőle. Megismerik így a tétet, azt, hogy háborúról van szó, nem pedig piknikről.”²⁷

Arra a kérdésre pedig, hogy a felsorolt kiképzési ágak közül melyiket és milyen mértékben tartják fontosnak, a veteránok a 6. táblázatban foglaltak szerint válaszoltak.²⁸

6. táblázat

A kiképzési ágak fontossága az amerikai veteránok szerint

Kiképzési ág	Nem nagyon	Bizonyos fokig	Nagyon fontos (%)
Kemény, a valóságot megközelítő harc kiképzés	6	13	81
Rendszeres reggeli torna és csuklógyakorlat	16	35	49
Nehéz akadálypálya-gyakorlat	20	34	46
Nehéz terepen, teljes felszereléssel menetgyakorlat, hogy akár 40 km-t is megtegyen kimerülés nélkül	29	33	38

Nagyon fontos és érdekes tapasztalatokat szereztek a szociológusok a parancsnokok, valamint a közlegények viszonyáról, és arról, hogy hogyan értékelik ez utóbbiak parancsnokaik magatartását és vezetését a harcban. A harci magatartás szempontjából döntő jelentősége volt a tisztek, másodsorban a tisztesek, valamint tiszthelyettesek és a legénység viszonyának. Egyik oldalról a tiszte a hadsereg személytelen, kényszerítő autoritásának reprezentánsa. Másik oldalról azonban ő maga is katona, olyan személy, aki beilleszkedik az informális csoportstruktúrába. Bár intézményi szerepe szembeütő, mégsem lehet szem elől téveszteni, hogy ugyanakkor a harci egységben kifejlődő viselkedési mintának is meg kell felelnie. A tiszte, aki tiszteletet vívott ki magának, és akivel szemben a katonák lojálisak, mozgósítani tudja alárendeltjeinek teljes támogatását. Így egyformán áll rendelkezésére a hadsereg formális és a csoport informális kényszere.

A harci helyzet mindenképpen közelebb hozza egymáshoz a tiszte és a legénységet. Ez jól megmutatkozik abból, hogy a harcoló alakulatoknál a katonák véleménye tisztjeikről sokkal kedvezőbb volt, mint a hátsó, az ellátó és más csapatoknál. 3721 legénységi állományú egyénnek tették fel a kérdést: „Hány olyan tiszte van az egységében, aki mindazt megteszi, amit ő maga megkövetel?” A válaszok százalékos megoszlását – összevont formában – a 7. táblázatban közöljük.²⁹

²⁷ STOUFFER et al. 1949, II. 229.

²⁸ STOUFFER et al. 1949, II. 231.

²⁹ STOUFFER et al. 1949, II. 120.

7. táblázat

„Hány olyan tiszt van az egységében, aki mindazt megteszi, amit ő maga megkövetel?”

Egység	Egy sem	Kevés	Mintegy fele	Legtöbb	Mindegyik
Lövész századok	1	12	19	39	29
Hadosztály, hadtest és hadsereg közvetlen támogató alakulatok	4	20	19	37	20
Ellátó és más hátsó alakulatok	7	26	17	33	17

A tisztek megbecsülése az első vonalban eltöltött idővel párhuzamosan csökkent. A magyarázatot általában az első vonalban eltöltött szolgálati idő különbsége adja meg. A veszteségek pótlására a frontra érkező, haditapasztalatokkal nem rendelkező tisztekkel szemben a veterán katonák ugyanis fölényben érezték magukat.

Általában elmondható azonban, hogy a tisztek magatartásából a katonák erőt merítettek, és igényelték vezetésüket. Ugyanakkor a tiszt példakép is volt. A katonák nagyon számontartották, hogy a tiszt hol tartózkodik a harcban. Szerették az első vonalban látni maguk között őt, azaz „vezessen”, ne pedig hátulról „irányítson”. Veterán katonákat kérdeztek meg arról, hogy tisztjeik mely magatartása segítette hozzá őket, hogy kritikus helyzetben helytálljanak.

A válaszok százalékos arányát a 8. táblázat mutatja.³⁰

8. táblázat

A tisztek viselkedése mint ösztönző

Viselkedés	%
Példát mutatott, veszélyes dolgokat művelt, bátran viselkedett, hidegvérű maradt	31
Biztosította a katonákat, buzdított, tréfált, tájékoztatott	26
Törődött a katonák jólétével és biztonságával	23
Barátságos volt, együtt dolgozott a katonákkal	5
Vegyes	15

A „barátságos” minősítés aránya is igazolja a régi tapasztalatot, hogy a fronton a katonák nem az úgynevezett „jó” tiszteket kedvelik, hanem azokat, akik szakértelmükkel és magatartásukkal segítik, hogy átvészeljék a háborút.

Érdekes összefüggés mutatkozott a harci készség, a tisztekről alkotott vélemény, valamint a fizikai állapot között. A csendes-óceáni hadszíntér három veterán hadosztályánál kérdezték meg a katonákat arról, hogy készen állnak-e a további harcra. A válaszok százalékos arányát a 9. táblázat mutatja.³¹

³⁰ STOUFFER et al. 1949, II. 125.

³¹ STOUFFER et al. 1949, II. 1296.

9. táblázat
A válaszok megoszlása

A század tisztjeinek megítélése a katonák részéről	Készen áll a további harcra (%)		
	„A” hadosztály	„B” hadosztály	„C” hadosztály
Magukat jó fizikai állapotban érző katonák			
Kedvező	78	65	53
Közepes	68	51	33
Kedvezőtlen	58	42	29
Magukat rossz fizikai állapotban érző katonák			
Kedvező	62	37	26
Közepes	35	28	19
Kedvezőtlen	26	17	13

A három hadosztály 4019 megkérdezett katonájából 42,8% volt megelégedve tisztjeivel, 25,5% volt elégedetlen és 31,7% megítélése volt közepes. A csendes-óceáni hadszíntér nehéz viszonyait tükrözi, hogy a katonák 39,7%-a érezte magát rossz fizikai állapotban, de ilyen szempontból a C hadosztály helyzete volt a legrosszabb, mert itt ezek aránya 60,7% volt. Egyértelműen mutatkozik, hogy a harci készség pozitív összefüggést mutat a tisztekről alkotott véleménnyel és negatívat az erőállapottal. Viszont a gyenge fizikai állapotban lévő katonák tisztjeiket is kedvezőtlenebbül ítélik meg. Míg a kedvezőbb helyzetben levő A hadosztályban a katonák 50%-a vélekedett kedvezően tisztjeiről és csak 17,3% kedvezőtlenül, ez az arány a C hadosztálynál 34,4% és 32,1% volt.

De a tisztekbe vetett bizalom szorosan összefüggött más harci motivációkkal, így az egység iránt érzett büszkeséggel, a háború igazságos voltáról alkotott véleménnyel, a kockázatvállalással. Érdekes összefüggés mutatkozott a tisztek, valamint a tisztesek és tiszthelyettesek megítélése között: ott, ahol a tisztekbe vetett bizalom erős volt, az utóbbiakról is kedvezőbb volt a véleménye a katonáknak. Elmondható tehát, hogy ott, ahol a tisztek megállták a helyüket, a tisztesek és tiszthelyettesek magatartását is kedvezőnek ítélték a katonák.

Láthatjuk, *Az amerikai katona* – amelynek eredményeiből csak keveset ismertethettünk – mondhatni kimeríthetetlen kincsestára a háború szociológiájának, és egyértelműen bizonyítja, hogy azok a szervezeti formák, szabályok, eljárási módok és morális értékek, amelyek a hadakozás több évezrede folyamán minden elméleti alapvetés nélkül kialakultak, beváltak.³² És nemcsak úgy váltak be, hogy lehetővé tették a harc

³² Mindez természetesen nem azt jelenti, hogy kétségbe vonnánk a régebbi hadtudományi irodalom jelentőségét. Viszont semmiképpen sem szabad szem elől tévesztenünk, hogy a katonai írók mindig a kialakult gyakorlatot rögzítették leíró formában, és soha nem valamilyen új elméleti tételt felállítva és azt kifejtve írták meg könyvüket. Különösen áll ez a háború lélektanát és szociológiáját érintő kérdésekre. Jellemző ilyen szempontból, hogy a 16–17. századi vitézi költőink pontos felismerései

megvívását, és nemcsak azzal hogy kényszerítették a katonát a helytállásra, hanem azzal is, hogy segítve és védve őt, esélyt biztosítottak számára testi épségének megővéséhez és a túléléshez.

Csupán egy szempontból kelt hiányérzetet az emberben *Az amerikai katona*: a vizsgálatokat nem terjesztették ki a tisztekre, és nem kérdezték meg tőlük, hogy mi készítette őket arra, hogy helytálljanak, hogy vezessenek, és miként voltak képesek racionálisan dönteni a háború terhelései és bizonytalanságai között. Pedig mindennek döntő jelentősége van abban a vitában, hogy a katonáskodás „sui generis” hivatás-e vagy csupán „olyan foglalkozás, mint a többi”.

a félelem lélektanáról nem a korabeli, pszichológiának csak bajosan nevezhető, elméletekből indultak ki, hanem költői képességeikre támaszkodtak. Amikor Zrínyi a *Zrínyiász*ban leírta Deli Vid párviadalát Demirhámmal, anélkül, hogy ismerte volna a félelem élettanát, pontosan megkülönböztette a „félelmet” az „ijedtségtől”, azaz a veszélyhelyzetben bekövetkező gyors reakcióképességet a pániktól (PERJÉS 1965, 157.).

AZ EMPÍRIA DIADALA: A HADSEREG MINT A RACIONÁLIS DÖNTÉST ELŐSEGÍTŐ SZERVEZET

Kérdés persze, hogy a tisztek körében végzett vizsgálat eredményes lett volna-e. Ismerve ugyanis a katonatisztek gyakorlatias beállítottságát és a hadsereg „férfias” légköréből eredő irtózásukat az introspekciónál, az önelemzéstől – amelyet ők nőies „lelkizésnek” tartanak –, egyáltalán nem biztos, hogy a többségük képes lett volna leírni azokat a lélektani folyamatokat, amelyeken keresztül eljutottak a döntéshez.³³

Továbbá ahhoz, hogy *Az amerikai katona* szerzői egy ilyen vizsgálatot elvégezhessenek, szükségük lett volna a megfelelő, a katonai vezetés és döntés lélektanát leíró tudományos eredményekre. Ilyenokról azonban még napjainkban sem lehet beszélni.³⁴

Úgy tűnik, még mindig Clausewitz az, aki – gazdag háborús tapasztalatai, lélektani érzéke és introspekciónál való hajlama segítségével – a legjobb leírását nyújtotta a katonai döntés természetének, éles különbséget vonva annak kognitív és emocionális vonatkozásai között. Ő írta le elsőként, máig tartó érvénnyel, a katonai döntés és viselkedés reaktív, rutinszerű és kreatív válfajait.³⁵ Egyébként nagyon érdekes, hogy a katonai vezetés és döntés intellektuális részéről nem volt túlságosan nagy véleménynel. Szerinte az építőmestertől vagy az iskolamestertől „megkíván tudás nagyobb, mint amire a hadvezérnek szüksége van”. A hadvezetésnek semmi köze a matematikához, nem kell értenie a hadvezérnek a térképrajzoláshoz, nincs szüksége átfogó földrajzi ismeretekre. Döntő a jellemzilárdság, amint írja. „Sokkal nagyobbak a követelmények a hadvezér

³³ Már Clausewitznek is feltűnt, hogy milyen szűkszavúak a katonák, amikor „cselekvéseik motivációjáról” kérdezték őket, sőt egyenesen bosszantotta az a „könnyelmű magatartás”, amivel a kérdést kezelték (PERJÉS 1983, 285.).

³⁴ Segall jegyzi meg, hogy kevés fontosabb téma létezik, mint a vezetés lélektana, és kevés van, amit oly csekély mértékben kutatnának. Amikor a szociológusok a problémát érintik, mondhatni közhelyeket ismételnek: „a háború menedzselése komoly és veszélyes ügy”; „A hivatásos katona egyszeri jelenség, mert a katonatiszt a háborúzás és az erőszak szervezett alkalmazásának szakértője” (JANOWITZ 1959, 8., 15.). Ugyanezt ismétli Caforio (1991, 37.). Az amerikai katonai enciklopédia megkülönbözteti egymástól a vezetést (*leadership*) és a parancsnoklást (*command*) – lásd Donohue-Wong és Nye szócikkeit. Az IMDE *Leadership* szócikkének szövege azonban nem fedi sem a magyar katonai „vezetés”, sem pedig a német „Führung” jelentését, pusztán a civil vezetés társadalomtudományokban használatos leírását adja. Azt, amit mi vezetésen értünk, a „command” kifejezés fedi, és erre vonatkozóan Nye azt írja, hogy jelentését mindeddig nem fejtették ki, és magát a parancsnoki tevékenységet sem elemezték (NYE 1993, 589.).

³⁵ PERJÉS 1983, 314–314.; PERJÉS 1988, 161–162.

jellemével és természetes adottságaival, mint tanultságával szemben.”³⁶ A katonai „génusz” kreatív döntésének lényegét pedig így foglalja össze: „Figyelembe kell venni a lelki képességeknek együttesen a háborúra való irányultságát, mert ezt tartjuk a katonai génusz lényegének. [...] A katonai génusz [...] a lelki erők harmonikus együttese, amikor is valamelyik fölülmúlhatja a többit, de egyikkel sem kerülhet ellentétbe.”³⁷ A „harmonikus együttes” az intellektuális képességek és jellemerő együttese. Nyilvánvaló ugyanis, hogy egy matematikus, egy író vagy egy zenész megélhet bátorság, kockázatvállalás, testi és lelki erő nélkül, de a katonai vezető nem.

Mint említettük, Clausewitz, messze megelőzve kora lélektanát, élesen megkülönböztette egymástól a rutinszerű és a kreatív döntést, az előbbi metódusnak, az utóbbit a katonai génusz döntésének nevezve. Ugyanakkor, mintegy megelőlegezve a mai viselkedéstudományok eredményeit, a hadsereg döntési hierarchiájában a metódus helyét a taktikában, a génusz döntését pedig a stratégiában jelölte ki,³⁸ nem zárva ki ezzel annak lehetőségét, hogy alkalmilag a csapatvezető is hozhat kreatív döntést, és a magasabb vezető is támaszkodhat a rutinokra. Ez természetesen nem azt jelenti, hogy a tisztképzés alacsonyabb szintjein a kreatív döntés ne lehessen a kiképzés tárgya, annál is inkább nem, mert ha annak lényegét egy addig ismeretlen probléma megoldásában látjuk, akkor a kiképzés kezdeti fokán a rutineljáráások is új problémaként jelentkeznek, tehát alkalmazásuk bizonyos fokú kreativitást kíván. Nehéz lenne tehát elfogadni, hogy a döntéshozatal lélektana szempontjából alapvető különbség lenne a századparancsnok (*junior command*) és az annál magasabb parancsnokok (*senior command*) között, amint ez az amerikai katonai enciklopédiában olvasható.³⁹ Éppen azért, mert a taktikai és stratégiai döntés lélektanát nem látom alapvetően különbözőnek, továbbá, mert a kutatás jelzett hiányosságai miatt a háborús tapasztalattal való bizonyítás (vagy legalábbis megvilágítás) indokolt, az alábbiakban egy háborús döntésem folyamatát írom le, majd a katonaiskolai és ludovikás nevelésnek és kiképzésnek azokat a módszereit, amelyek révén otthonossá váltunk a harcászati döntésben és vezetésben.

1943 januárjában történt, hogy parancsot kaptam arra, hogy századommal kiemeljek egy partizán védőállást. Az 1942. őszi, sokszor heves összecsapások ekkorra már lecsillapultak, és kisebb járőrtevékenységet meghaladó vállalkozásra egyik fél oldaláról sem került sor. Sündisznóállásainkat mintegy 15–20 km-es senkiföldje választotta el a partizánokétól. Felszerelésünk és fegyverzetünk nem különbözött lényegesen a partizánokétól, sőt, miután nekik több géppisztolyuk volt, a fölény inkább az ő oldalukon volt. Jellemző például, hogy a századomhoz beosztott zsákmányolt aknavetőnek és páncéltörőnek nem

³⁶ CLAUSEWITZ 1937, 8–9.; PERJÉS 1983, 279–280.

³⁷ CLAUSEWITZ 1973, 231–232.; CLAUSEWITZ 1961, I. 75.

³⁸ PERJÉS 1988, 95–96.

³⁹ NYE 1993, 589–590. Bizonyára az USA hadserege hivatalos álláspontját képviseli Nye, mikor az IMDE *Command* szócikkében azt írja, hogy a „junior command”-ban, tehát a század vezetésében, nincsenek meg a valódi parancsnoklás elemei, mint megfelelő hatalmi koncentráció, a döntés autonómiája, a törzs stb. Kreativitás sem kell a század vezetéséhez. Nem hiszem, hogy a világ bármelyik hadserege osztaná ezt a véleményt.

volt irányzéka. Az aknavető irányzásához külön eljárást kellett kikísérleteznem, a páncéltörőnél pedig a lövegzárat kinyitva, a csövön keresztül irányoztunk. Több szempontból viszont abszolút fölényben voltak a partizánok. Elsősorban morális szempontból: ők hazájukat védték, és meg voltak győződve ügyük igazáról, ami a mi katonáink esetében távolról sem volt így. Ami századom morálját illeti, súlyosbította a helyzetet, hogy talán tíz napja vettem át vezetését, nem ismertem embereimet, ők sem engem, sok volt közöttük román és ruszin, akikkel egyáltalán nem tudtam megértetni magamat. Az előző, hadbírói eljárás miatt leváltott századparancsnok hozzá nem értése és korrupt magatartása miatt a legénység és a tisztek mondhatni teljes apátiába süllyedtek. Végül pedig a partizánok bírták a lakosság bizalmát, és otthon lévén, tökéletesen ismerték a terepet.

A kiemelendő partizánállás helyét földi és légi felderítés alapján ismertük. Hajnali támadásról lévén szó, éjfél körül kellett elindulnunk. Előző este térkép és tájoló segítségével rögzítettem a kanyargós földút egyes szakaszainak irányát és hosszát, kijelöltem egy lépésszámlálót, aki a menet alatt jelezte egy-egy szakasz végét.

Már szürkült, amikor egy cserjés-bokros széléről megpillantottuk a tőlünk mintegy 300–400 méterre levő partizánállás négy-öt bunkerjét és az őrt, aki fel és alá járkált a nagy hidegben. Nagy izgalom vett rajtam erőt, és valami elemi erejű tevékenységi láz töltött el. Áttekintve a terepet, rögtön felismertem, hogy a partizánállástól jobbra lévő erdő kitűnő lehetőséget nyújt a rejtett eltolásra, így pillanatok alatt döntöttem: a század egyharmadával szemből lekötöm az ellenséget, a kétharmaddal balról átkarolom. Bár az átkaroló manővert ezernyi alkalommal gyakoroltuk a Ludovikán, sőt már a katonaiskolában is hadi számjátékok és kisebb harcgyakorlatok során, ez az elhatározás mégsem mondható pusztán rutindöntésnek, mert kétségtelenül közrejátszott benne bizonyos intuíció és az a nehezen megfogható „harcászati érzék”, amely a kiképzés során kifejlődött bennem. Maga a parancskiadás tiszta rutin volt, a belénk sulykolt parancstechnika szinte automatikus alkalmazása. Számításom bevált. Az átkarolás sikerült, a partizánok az eltolásból semmit sem vettek észre, és amikor a tüzet megnyitottuk, álmukból felriadva pánikba estek, és sebesülteik és fegyvereik egy részének hátrahagyásával menekülésbe fogtak.

Ez volt döntésemnek az intellektuális része, s amint látható, Clausewitz felfogásának megfelelően nem igényelt valamilyen kivételes szellemi erőt és tudást. Sokkal bonyolultabb a dolog morális része. Mostanában, már közel a nyolcvanhoz, amikor elalvás előtt néha felidézem az akciót, kimondott szorongás fog el, és csodálkozom, hogy ott, a végtelen hőmezőn menetelve, majd a támadást végrehajtva, miért nem volt bennem a félelemnek legkisebb nyoma sem. Bizonyára nem azért, mintha idegen lett volna tőlem a félelem – volt néhány eset a fronton, amikor bizony féltem –, hanem azért, mert a szabályok, amelyeket betartottam, a fegyelem, ami engem is kötött, de ami századomat minden gyengesége mellett is összetartotta, autoritástudatom, felelősségérzetem, a parancsnoki szerepem kényszere, azaz a hadsereg-organizációnak a racionális döntést és viselkedést elősegítő funkciói egyszerre kényszerítettek, vezettek, óvtak és segítettek és töltöttek el biztonságérzettel. Ugyanúgy tehát, ahogyan *Az amerikai katona* egyszerű katonáit, engem is – mint parancsnokot – a hadsereg-organizáció segített.

Itt természetesen nem lehet figyelmen kívül hagyni, hogy szakmai szempontból teljesen biztos voltam önmagamban, azaz önbizalom töltött el. Végül is ekkor már három és fél év béke- és fél éves háborús szolgálat állt mögöttem. És ebbe a békeszolgálatba esett a kárpátaljai hadművelet és az erdélyi bevonulás. Mindkét alkalommal hadiállományú századot vezettem hónapokon át.

Még ki kell térnem az autoritás kérdésére. Mint ismeretes, a katonai lélektan és szociológia háromféle autoritást különböztet meg: a *hivatalit*, tehát azt, amely a hadsereg hierarchikus szervezetéből, fegyelmeiből, a parancsnokra ruházott hatalomból ered, a *szakmai autoritást*, amely természetesen következik a parancsnok magasabb szintű képzettségéből és szakmai tudásából és a *személyi autoritást*, ezt a parancsnok egyéniségével vívja ki.⁴⁰

Amikor századommal elindultam a vállalkozásra, csupán a hivatali autoritásom volt meg, de ez sem teljes mértékben, hiszen mint említettem, amikor átvettem a századot, fegyelmezetlen és demoralizált volt. Parancsnoklásom tíz napja alatt sikerült tekintélyemet valamelyest fokoznom, éltem ugyanis a fegyelmezés régi, bevált eszközével, a kemény zártrendi gyakorlatoztatással. Már sokkal kisebb mértékben tisztelhatték katonáim szakmai tudásomat, hiszen e rövid tíz nap alatt harcra nem került sor, tehát nem tudtam bizonyítani harci vezetői tudásomat, ami a háborúban köztudottan a szakmai tekintély megalapozója. Persze ilyen szempontból is volt némi javulás. Amikor ugyanis kiérkeztem a körkörös védelmet ellátó századhoz, megdöbbenve tapasztaltam, hogy elődöm tudatlansága és felelőtlensége miatt a védelmi berendezkedés tökéletesen hibás volt. Átrendeztem tehát az egész állást, és abból a buzgalomból, amivel az emberek az új tüzelőállásokat és fedezékeket építették, arra kellett következtetnem, hogy belátták: intézkedéseim helyesek, és azok az ő biztonságukat is szolgálják. Végül, ami személyi autoritásomat illeti, ennek megszerzéséhez az idő végleg kevés volt; igyekeztem ugyan a katonákhoz emberi hangon szólni, állandóan ellenőriztem a konyhát, hogy megkapják-e az emberek a nekik járó ételmezt – ilyen szempontból az előző parancsnok korruptsága folytán súlyos hiányosságok voltak –, a tetvesség megszüntetésére fürdést szerveztem – de hogy mindezzel megnyertem-e katonáim bizalmát, nem tudom.

Hogyan és miből merítettem a biztonságérzetet ebben a vállalkozásban? A katonaiskolás és ludovikás nevelésből és kiképzésből. Az előbbi határozta meg – főleg! – magatartásom és harcászati vezetésem, döntésem emocionális mozzanatait, motivációit, az utóbbi – főleg! – annak kognitív részét. Miután a mondottak szerint a kognitív rész az egyszerűbb, először azzal foglalkozom, bemutatva a harcászati kiképzés felépítését és menetét a Ludovikán.

Két vonalon folyt a harcászat oktatása: a fegyvernemi (gyalogos, lovas, páncélos, tüzér stb.) és a vezérkari „tanulmányi csoport” keretei között. Az első vezetője az akadémikusi zászlóalj (osztály) parancsnoka volt, a másodiké az akadémiára vezényelt rangidős vezérkari tiszt. Durván megkülönböztetve, a fegyvernemi tanulmánycsoport feladata a gyakorlati kiképzés volt, míg a másiké az elméleti oktatás vagy pontosabban: az előbbi a gyakorlati módszereket, eljárásokat és rutinokat közvetítette, míg az utóbbi a kreatív döntést tanította.

⁴⁰ OETTING 1988, 116–117.

A fegyvernemi tanulmánycsoport-vezető határozta meg a kiképzési célokat és az időbeosztást, a végrehajtást az alosztályparancsnokok irányították. A kiképzés magában foglalta a fegyvernemi gyakorlati szabályzat tanítását, a terepasztal- és terepgyakorlatokat. A kiképzés felölelte az összes harcnevet (támadás, védelem, visszavonulás stb.), a harctéri szolgálatot (felderítés, biztosítás) a fegyverek alkalmazását és együttműködését.

A terepasztalon főleg formai elemeket gyakoroltunk (harcrend, menet- és nyugvás-biztosítás, felderítés). A terepgyakorlatoknak két időszaka volt: a tanévközi és az év végi tízhetes nagygyakorlat. A tanévközi gyakorlatokon úgynevezett „típusgyakorlatokat” hajtottunk végre raj és szakasz kötelékben. Mint a nevéből is látszik, a típusgyakorlat valamilyen harci tevékenység formai elemeire – mondhatni sematikusan – épült fel, és ekkor tanultuk meg a harcvezetés rutinjait. A gyakorlatokat a negyedévesek tervezték és vezették, és ők adták a döntőnököket, a jelzőket.

Az év végi nagygyakorlaton század (üteg) és zászlóalj (osztály) kötelékben folyt a kiképzés. Főleg zászlóalj (osztály) gyakorlatoknál több fegyvernemből álló harcscsoportokban gyakorlatoztunk.

A négy évig tartó kiképzés révén – amelynek első éve 1931 és 1939 között a csapatnál folyt – igen alapos gyakorlati, de persze elméleti tudásra is szert tettünk, és a század (üteg) harcászati vezetésben meglehetősen biztonságot szereztünk.

A harcászati elméleti kiképzés évközben a „harcászat” órákon folyt, részben tanteremben, részben a terepen. A negyedik évfolyamban az elméleti időszak végén háromhetes „harcászati utazás” tette fel a koronát az elméleti kiképzésre.

A harcászati órák célja az érvényben lévő harcászati elvek és gyakorlat elsajátítása, a harcászati érzék fejlesztése és a rutinszerű, valamint a kreatív döntés gyakorlása volt. A döntési folyamatot a *Harcászati Szabályzat* így tagolta:⁴¹

1. Helyzetmegítélés (feladat, saját és ellenséges helyzet, erő, tér, idő)
2. Elhatározás (*mit*: támadás, védelem, visszavonulás stb., *hogyan*: átkarolóan, arcban stb.)
3. Tervezés (a végrehajtás nagybani elgondolása)
4. Intézkedés (tájékoztatás a saját helyzetről)
 - tájékoztatás az ellenségről
 - szándék
 - erőcsoportosítás, egyes egységek feladata, parancsnoka, ereje
 - felderítés és biztosítás parancsnok tartózkodási helye
 - összeköttetés
 - műszaki rendszabályok
 - anyagi ellátás (lőszer, élelmezés stb.)
 - egészségügyi ellátás

⁴¹ *Harcászati Szabályzat* 1938, 15–19.

A katonai döntési folyamatnak ez a tagolása már nagyon régi keletű dolog, nyomai már az ókorban is megtalálhatók. Ez annál is inkább figyelemre méltó, mivel a probléma-megoldásnak ezeket a fázisait a lélektan tudománya csak a múlt század végén fedezte fel.

Természetesen ahhoz, hogy a hallgatók helyes elhatározásra jussanak és harcintézkedést dolgozhassanak ki, előzőleg témérdek tudnivalót kellett elsajátítaniuk. Erre szolgáltak a harcászati szabályzat egyes részeit ismertető előadások és az egyes anyagrészek házi feladat formájában történő kidolgozása. De a tudásanyagának fel kellett ölelnie más tantárgyak eredményeit is, mint a fegyvertanét, a löismeretét, a műszaki ismeretét, tűzér ismeretét stb. Ezeknek a tárgyaknak az anyaga úgy volt fölépítve és ütemezve, hogy a harcászati kiképzést szolgálják.

Bár a Ludovika legfeljebb század (üteg) parancsnoki teendők ellátására készített elő, az alkalmazó megbeszélések rendszerint zászlóalj (osztály) keretben folytak. A megbeszélés alapját a „feltevés” alkotta, amely szöveges részből és a helyzetet feltüntető térképvázlatból állt. Ennek alapján kellett – a döntési folyamat előbb vázolt fázisain átmenve – az elhatározáshoz eljutni, majd az intézkedést kidolgozni. Bár volt „hivatalos megoldás”, az attól eltérő megoldásokat is elfogadta a tanár, ha kellően indokoltuk.

A harcásztanárak mondhatni a vezérkari tiszt mintapéldányai voltak: megjelenésükkel, fellépésükkel, beszédmodorukkal, követelményeikkel szinte odavarázolták a tanterembe a háború kegyetlen légkörét, és azt, hogy a harci feladatot teljesíteni kell. Bár, mint szó volt róla, szabadságot adtak a megoldásban, annál szigorúbbak voltak a harcintézkedés kidolgozásának elbírálásában. A kidolgozásnak rutinszerű parancstechnikává kellett válnia, és a felsorolt pontok bármelyikének elhagyása elégtelen osztályzatot vont maga után. Nagy súlyt helyeztek a világos és tömör fogalmazásra, valamint a határozott, katonás magatartásra. Ez megint csak a hadakozás évszázados tapasztalatain alapult, hiszen számtalanszor bebizonyosodott, hogy harc közben nincs helye a bőbeszédűségnek, maga a kétértelműség pedig roppant veszélyeket hordoz magában. Ami pedig a magatartást illeti, az is régi tapasztalat, hogy a katonás fellépés és a formaságok betartása csökkenti a harci helyzetből eredő szorongást és félelmet. A parancstechnikához tartozott a vázlatrajzolás, a feladat közlése rajzban.

A harcintézkedést követően az alkalmazó megbeszélés fölépítésének megfelelően következett a végrehajtás, tehát a témának megfelelő harci mozzanat lejátszása. Azaz élesen elkülönítették egymástól a clausewitzi „tervezést” (*Planung*) a „vezetéstől” (*Führung*) vagy napjainkban a viselkedéstudomány kifejezéseit használva, a priori döntést a posteriori döntéstől.⁴² A szárazföldi erők számára kiadott legújabb amerikai hadműveleti szabályzat így különíti el egymástól e két tevékenységet: „A parancsnoklásnak [command] két alapvető összetevője van: döntéshozatal [decision making] és vezetés [leadership].”⁴³ A megbeszélésnek ebben a második részében a tanár, végigvezetve a harci cselekményt, újabb és újabb fejleményeket iktatott be: meglepetéseket az ellenség

⁴² PERJÉS 1988, 199–200.

⁴³ *Field Manual 100-5 Operations* 1993, 2–14.

részéről, veszteségeket és a háborúból soha nem hiányzó zavarokat, előre nem látható eseményeket, röviden, súrlódásokat.

A ludovikás kiképzés koronája kétségtelenül a harcászat volt. Együtt számítva a harcászatórákat a gyakorlati szabályzat órákkal és a gyakorlatokkal, a II–IV. évfolyamban az összes óraszám 9%-át tették ki, de az első, nagyrészt gyakorlati harcászati ismereteket nyújtó csapatszolgálati évvel együtt az arány mintegy 20%-ra emelkedett. És elmondható, hogy igen eredményes volt. A Ludovika évi jelentései ezt mindig kiemelik, sőt volt úgy az 1930-as évek elején, hogy a negyedévesek harcászati képzettségét jobbnak ítélték, mint egyes csapattisztekét. (Ehhez persze magyarázatként hozzá kell tenni, hogy főleg azokról a „rejtett” tisztekről lehetett szó, akik a trianoni tiltásokat kijátszva nem a csapatnál szolgáltak, így harcászati továbbképzésben sem részesültek.) Egyébként mindezt személyes tapasztalataim alapján is állíthatom. Több évfolyamtársammal együtt részt vettünk 1939 tavaszán, tehát avatásunk után két hónappal, a kárpátaljai hadműveletekben, és nagyon jól beváltunk hadiállományú század vezetőiként.

A harcászati kiképzés kognitív elemeinek oktatása tehát kielégítő, sőt, bátran mondhatom, kiváló eredménnyel járt. De hát jól tudják, a döntés nem pusztán kognitív folyamat, nemcsak az intellektus dolga, hanem az érzelmeké is. Semmilyen döntés nem lehet meg motivációk nélkül, a katonai döntést és vezetést ezen felül magas rendű erkölcsi értékek is kell hogy motiválják, hiszen a háború óriási lelki és fizikai terheléseket magában hordozó légkörében kell cselekedni és helytállni. A kérdés tehát az, hogy milyen módszerekkel építette bele a Ludovika, de már a katonaiskola is, a tisztjelöltek lelkébe azt a közös értékek egybefonódásából összeálló motivációs rendszert, amely hozzásegítette őket vezetői feladataik ellátásához. Itt elengedhetetlen a katonaiskolás nevelésről is beszélni, mert ugyan a ludovikásoknak csupán egy része – az én időmben 80%-a, később csak 50–60%-a – került ki a katonaiskolákból, de egyforma értékeket valló és azonos magatartású homogén csoport lévén mintául szolgált a civil életből jöttek heterogén csoportja számára, és normáit rá tudta kényszeríteni.

A katonaiskolás nevelés lényegében a hadseregnek felnőttekre szabott fegyelmi és belszolgálati szabályait alkalmazta tízéves gyermekekre. Napjaink liberális pedagógiájának elvei és gyakorlata tükrében a módszer hajmeresztőnek tűnhet, de még az akkori fogalmak szerint is nagyon szigorú volt. Már az első nap nyakunkba zúdították a zártrend és a szobarend előírásait, és ha hibáztunk, nálunk három-négy évvel idősebb raj-, szakasz- és szobaparancsnokok nem a legkíméletesebb módon figyelmeztettek botlásainkra, sőt büntettek is. Nem kétséges, mindez traumatikusan hatott, mégsem roppantunk bele. Egyrészt a megszokás, másrészt a gyermeki vidámság és a hamar kifejlődő bajtársiasság segített, úgy, hogy néhány hét után az élet elviselhetővé vált.

Különösen nagy jelentősége volt a zártrendi kiképzésnek. Egyik oldalról fegyelmeztet, másik oldalról biztonságot kölcsönzött a fellépésben, megjelenésben, és persze fizikailag is edzett. Mindennek lélektani hatása olyan szempontból volt nagy, hogy a reflexszé és rutinná vált formaságok révén úrrá lehettünk a kamaszos ügyetlenségen és sutaságon, ugyanakkor az arcvonala előtti fellépés és vezénylés, tehát az, hogy egységet vezethettünk

és parancsokat adhattunk, bizonyos autoritástudatot és vele együtt kötelezettségérzetet oltott belénk. Kétségtelen, a katonaiskolát mint vezetésre képes, felelősséget szívesen vállaló és a zártrend minden formájában tökéletesen eligazodó fiatalemberekként hagytuk el.

De természetesen nagy teret kaptak nevelésünkben a morális mozzanatok. Izzó hazafias nevelésben részesültünk, és a katonai etika parancsait korán belénk oltották. Természetesnek tartottuk, hogy kötelességünket akár életünk feláldozásával is teljesítsük. Kitűnően valószínűsíthető, hogy a gyakorlatban a katonai kiképzésnek azt az ősidők óta érvényes elvét, hogy a fegyelmet párosítsák a kezdeményezéssel. Ilyen szempontból jó érzékkel tapintottak rá a gyermeki lélek romantikus képzeletvilágára és kalandvágyára: szóban, írásban, képben ismertették azoknak a hősöknek a haditetteit, akik a parancstól eltérően vagy azzal éppen ellenkezően cselekedtek a háborúban, és azért Mária Terézia Renddel vagy Arany Vitézségi Éremmel tüntették ki őket. De ezenkívül is állandóan hangoztatták az önálló gondolkodás és a kezdeményezés fontosságát. Hogy ez a törekvés milyen eredménnyel járt, azt Kornis Gyula – a Pázmány Péter Tudományegyetem filozófia és pedagógia professzora – elismerése is bizonyítja. Ő ugyanis 1936-ban a honvédelmi miniszter felkérésére egy bizottság vezetőjeként meglátogatta a katonaiskolákat, a Ludovikát és más katonai oktató- és nevelőintézményeket. Jelentésében a probléma pszichológiai és pedagógiai gyökereit ragadja meg, föltéve a kérdést: „hogyan lehet összeegyeztetni két olyan ellentétes irányú lelki készség fejlesztését, mint amilyen egyfelől a feltétlen engedelmesség és fegyelem, másfelől az önálló gondolkodás és autonóm cselekvés, [...] az egyéni kezdeményező erők kibontakoztatása [...]”? Hogyan hozható összhangba a fiatal lelkek formálása közben az abszolút fegyelem követelte katonai kollektizmus, másrészt a kezdeményező erőt [...] megkívánó individualizmus? [A] katonai fegyelem követelte egyforma lelki viselkedési módot szokássá, második természetté kell automatizálni. [...] Abban áll a katonai nevelés igazi művészete, hogy a fejlődő lelkek, uniformizált katonai viselkedési módjuk mellett mégis megőrizték önállóságukat, kezdeményező erejüket, kombináló képzeletüket, nem-reproduktív, pusztán csak parancsnak engedelmeskedő, hanem eredeti, független gondolkodásmódjukat, önálló elhatározó képességüket [...]”

Majd az intézetben tapasztaltak alapján ezt írja: „A fegyelem nem olyan lenyűgöző, hogy elfojtaná végleg és károsan az egyéniséget. Az ifjakkal alkalmuk van a bennük szunnyadó egyéni erők kibontakoztatására is. [...] A fiúknak külsőleg is megnyilvánuló jóérzése, a tanárokkal való tiszteletudó, de fesztelen és nyílt társalgása, általános jókedve és gyermekes humora [...] arra mutat, hogy a komoly fegyelem nem gátolja az egyéniségnek egészséges kivirágzását.”⁴⁴

A kezdeményezés hangsúlyozása erősítette a gyermeki lelkekben egyébként is benn lévő romantikus, heroikus életérzést, amelyben oly szétválaszthatatlanul keveredik a bátorság, a kitűnni vágyás, a vállalkozó kedv és a harc, a küzdelem szeretete. Napjainkban sokan vannak, akik a heroizmusban az erőszak, a brutalitás és kegyetlenség forrását látják. Pedig, amint a történelem is igazolja, igen magas kvalitású írók és művészek viszonyultak így a harchoz. Gondoljunk csak Balassira, Zrínyire, a 17. századi és kuruc kori vitézi költőinkre:

⁴⁴ PERJÉS 1992, 31–34.

csak úgy sugárzik verseikből a harc szeretete. De Zrínyinél nemcsak a *Zrínyiász*ban találkozzunk a harc szeretetével, hanem egyes vállalkozások tervét vagy tényleges végrehajtását leíró leveleiben is. S ha valami megakadályozza portyája végrehajtásában, elemi erővel tör fel belőle az indulat. Egy alkalommal kémei útján arról értesült, hogy a török betörni készül Muraközbe, ezért lesvetést tervezett ellene. A beállt rossz idő miatt azonban a török nem támadott, így terve meghiúsult. Így írt az esetről egyik levelében: „Minden szándékunkat mind nekünk, mind az töröknek elrontá ez az rossz üdö, mely bizony éjjel kezdett, csak meg nem bolondultam bosszúságomban, de ha az Isten így akarta talán kétszeresen téríti meg örömem kikeletre [...]”⁴⁵ De ott van a mélységesen humanista, a háborút gyűlölő Tolsztoj: milyen nagyszerű képet rajzol a huszárhoamot öntevékenyen, a vadászszenvedély izgalomával végrehajtó Rostov grófról vagy az ütege tüzét vezető derék Tusin kapitány lelkes, szinte már vidám szorgoskodásáról.

Egyébként a heroikus életérzéssel – mint döntően fontos motivációval – a modern katonaszociológia is számol. Janowitz műveiben többször ír róla. Ő különbséget tesz az újonnan megjelenő „menedzser vezető” és a „heroikus vezető” között. A megkülönböztetés vitatható, már csak azért is, mert a történelem folyamán a nagy hadvezérek egyben menedzserek is voltak. Gondoljunk csak Cézárra, Mátyás királyra, Zrínyire, Montecuccolira, Marlborough-ra, Napóleonra, Moltkéra stb. És napjainkban sem képzelhető el magasabb beosztású katonai szervező, irányítóképesség, tehát anélkül, amit ma menedzsmentnek neveznek. A problémára még visszatérek, itt csupán azt szeretném igazolni, hogy a harc szeretete nem valamilyen idejétmúlt, barbár dolog. Ezt írja Janowitz: a technológiai fejlődés nem tette feleslegessé a „nehezen definiálható harcos szellemet; alapja olyan motívum, amely az embert arra ösztönzi, hogy a harcban, tekintet nélkül személyi biztonságára, sikert érjen el”. Bármennyire is növekedjék a háború vezetésében a technológia és a racionális szemlélet szerepe, folytatja, „a heroikus vezetőre továbbra is szükség van. A harc megváltoztathatatlan körülményei határt szabnak a civil tendenciáknak a hadseregben.”⁴⁶

Gabriel és Savage az amerikai hadsereg vietnámi katasztrófájának okát a McNamara által bevezetett menedzserképzésben látják, amelynek hatására eluralkodott a „vállalkozói üzleti etika” és a tisztikar „eltávolodott a gladiátoretikára támaszkodó tradicionális modelltől és erkölcsi kódextól”.⁴⁷

„Gladiátoretika”? Ez így persze túlzás, de a lényeg nem a kifejezésben van, hanem abban, hogy a katonatiszti hivatás „sui generis” voltát döntő módon a heroikus életérzés határozza meg. A katonaiskolai nevelés egyik legnagyobb eredménye éppen az volt, hogy a gyermekek lelkében egyébként is meglévő romantikus heroizmust erősítette és fejlesztette.⁴⁸

⁴⁵ KLANICZAY–CSAPODI 1958, II. 66.

⁴⁶ JANOWITZ 1964, 32–33.

⁴⁷ GABRIEL–SAVAGE 1978, 17.

⁴⁸ Mint Janowitz írja, a heroikus életérzés kifejlesztése az amerikai hadseregben a tisztai főiskolák feladata (JANOWITZ 1964, 129.).

Elmondható tehát, hogy a katonaiskolák szilárd katonai etikai alappal bocsátották útra növendékeiket, olyan alappal, amelyre a Ludovika nyugodtan építhetett. Állításunk igazolására újra idézzük a katonai szakmától oly távol álló, de nagyon tapasztalt, emberi dolgok iránt érzékeny és persze nagy lélektani és pedagógiai tudással rendelkező Kornis Gyula véleményét: a katonaiskolai nevelés „fő motívuma a katonai hivatástudatnak kis kortól kezdve minél hatásosabb fejlesztése. Tízéves kortól a gyermek, majd ifjú érzi, hogy milyen életfeladat szolgálatába állott, micsoda kötelességek várnak rá, milyen szellemi és testi erőfeszítéssel kell ezeknek eleget tenniük. Erre figyelmezteti állandóan egész élő környezete, az iskolában tanulmányainak anyaga, az iskolán kívül sportszerű foglalkozásai s katonai gyakorlatai, az egész intézetben uralkodó fegyelem, a tanárok és nevelők bánásmódja és szuggesztíója. Így kialakul benne pályájának szeretete és ethosza: tudja mi akar lenni, s ez a tudat nemes becsvágyat ébreszt benne, amelynek konkrét tárgya [...] az alapvető irányérzelem: jó katonának lenni, a hazát önfeláldozóan megvédeni. [...] Micsoda örömről telt benne, amikor [...] a gyakorlótéren már a kis pöttöm gyerekek [...] büszke katonás öntudattal, fegyelmezetten biztos léniákba állva, indultak menetelésre. S a felsőosztályos serdülő ifjak milyen komolyan és odaadással foglalatostkodtak a tereptani gyakorlaton! A szolgálat milyen belső öröme sugárzott [...] a legtöbb fiú arcáról, amikor valami tisztséget teljesített, rendezkedett vagy szervezkedett, parancsolt vagy engedelmeskedett. A katonai atmoszféra hatása már kis korukban [...] szemmel láthatólag beleorganizálódik idegrendszerükbe s egészen más külső magatartásává s belső gondolkozásmódjává formálja őket, mint amilyen civil középiskolai társaik testi-szellemi habitusa. A katonai hivatás kezdettől fogva rájuk nyomja bélyegét.”

Ami a ludovikai harcászati-vezetői nevelés és kiképzés emocionális oldalát illeti, az elmondottakhoz sokat hozzátenni nem nagyon lehet. A változás abból állt, hogy érintetlenül hagyva a katonaiskolás nevelés emocionális elemeit, azokat racionális elemekkel egészítették ki. Három példával lehet megvilágítani ezt. A hazafias érzés magas hőfokon tartásában rendkívül nagy szerepe volt a katonaiskolában Trianon igazságtalanságainak. A Ludovikán ehhez társult a kérdés földrajzi, etnikai és statisztikai vonatkozásainak elemzése, főleg a katonai földrajz keretei között. Míg a katonaiskolában a hősiesség, a kitartás és az önfeláldozás példáit kiemelkedő egyéni teljesítmények szolgáltatták, addig a Ludovikán a hadtörténeti oktatásban ezeket az erényeket egy-egy hadjárat vagy csata szakszerű elemzésének keretei között – mint a hadászati vagy harcászati elgondolások és tervek megvalósításának előfeltételét – mutatták be. Végül pedig, ami a bátor kezdeményezést illeti, ha azt a katonaiskolában valamilyen izgalmas, férfias dolognak tartottuk, akkor a Ludovikán a harcászat oktatása során meggyőződhattunk róla, hogy az ellenséggel szemben fölényt adó, harcot eldöntő tényező.

Nagyon röviden így próbáltam választ adni arra a kérdésre, hogy miként segített a hadsereg-organizáció abban, amikor több mint fél évszázada végrehajtottam a leírt átkarolást, miért lehettem annyira biztos önmagamban és századomban, és miért volt az, hogy nem töltött el félelem, sem szorongás, sőt kellemes izgalomban, tettvágytól fűtve hajtottam végre feladatomat. Mindez önmagában véve is csodálatra méltó, de még

csodálatosabb, hogy a hadseregek ezeket az óvó, védő, segítő funkciókat a történelem folyamán minden tudományos alapvetés nélkül, pusztán az egymást követő generációk tapasztalataira alapozva építették be a hadsereg-organizációba.

És természetesen szó sincs arról, hogy a technológiai és társadalmi változások a hadseregnek ezeket az óvó és segítő funkcióit feleslegessé tették volna. A szakértők véleménye ilyen szempontból teljesen egyezik. Egy nemrégiben megjelent, a 21. század háborúját felvázoló cikk szerzői írják Clausewitzre emlékeztető módon: „A háború természete a félelem, mindent beburkoló sűrű köd, a veszély, a bizonytalanság, a félrevezetés és a sűrűlódás jellemzi, [...] ezért a modern elektronikai eszközök mellett sem lehetünk teljesen informáltak [...]” A legmodernebb csúcstechnológia mellett is „megmarad a háború művészi jellege: kreativitás, intuíció, vezetés, motiváció és döntéshozatal kell a korlátolt információmennyiség mellett is”. Majd idézik a híres hadtudós, van Creveld mondását: „A háború elsődlegesen a szív ügye, s benne irracionális tényezők – határozottság, bátorság, hűség és önfeláldozás – uralkodnak.”⁴⁹

Az amerikai hadsereg szabályzatában pedig ez olvasható: „A vezetés felelősségvállalás és hűség az alárendeltekhez, [...] erkölcsi és fizikai bátorság tanúsítása nehéz körülmények között. [...] Mint olyan, a parancsnoklás inkább művészet, mint tudomány. A csatában a vezetőt gyakran vezeti a hosszú évek gyakorlatában és tanulmányaiban megszerzett intuíció és érzék.”⁵⁰

⁴⁹ SULLIVAN–DUBIK 1993, 24., 30., 34.

⁵⁰ *Field Manual 100-5 Operations* 1993, 2–15.

A MEGVÁLTOZOTT TÁRSADALMI KÖRNYEZET

A kurrens katonai publikációkat tanulmányozva állandóan szemben találja magát az ember a hadseregek válságát leíró írásokkal. Ilyen címekkel hívják fel magukra az olvasó figyelmét a szerzők: „Az európai hadseregek forradalmi átalakulása”; „A katonai identitás a nyugat-európai társadalmakban”; „A katonatiszt: hivatás vagy foglalkozás?”; „A katonai hivatásra vonatkozó kutatások helyzete”; „Katonaság – egy hivatáskép átalakulóban” stb.⁵¹

Érdekes itt a svájci Haltiner tanulmányának fő mondanivalóit összefoglalni.⁵² A tanulmány első fejezetének címe „Szociokulturális felfordulás Nyugat-Európában az utóbbi negyven évben”. A „felfordulás” okai: az életszínvonal ötszörös-hétszeres emelkedése; a nemzeti és nemzetközi mobilitás látványos megnövekedése húsz év alatt; gyors urbanizáció; az oktatás színvonalának általános emelkedése; a munkamegosztás és a specializáció felgyorsulása; a felhalmozott tudás gyors növekedése; a technológia egyre növekvő behatolása az élet minden területébe; az információs, kommunikációs és médiatechnológia fokozódó jelentősége.

Mindez fölgyorsult az 1970-es években, és változást hozott az értékekben és a társadalmi normákban. A preindusztriális társadalmak működését a szociális közelség, a társadalmilag előírt szerepek és magas fokú társadalmi ellenőrzés biztosította. Ezt a berendezkedést fölváltotta egy urbánus-kozmopolita életvitel. A közösen vallott értékek jelentősége elveszett, és ma már nemigen fogadják el az emberek a család, az iskola, az egyház, a nemzet és a hadsereg által képviselt értékeket. Ezzel párhuzamosan az engedelmesség, a kötelesség, a rend, a tekintély egyre kisebb szerepet játszik az emberek életében, helyettük individuális értékek – autonómia, szabadidő, önmegvalósítás, egyenlő elbánás és esélyegyenlőség, humanizmus és tolerancia – váltak fontossá.

A következő fejezet a biztonságpolitika politikai és kulturális változásaival foglalkozik. A főbb változások: a biztonságpolitikát bíráló közvélemény mint hatalmi tényező megjelenése; a kötelező katonai szolgálat értelmének kétségbe vonása és a hadsereg leértékelése; a hadsereg demokratizálásának és civilizálásának igénye; az állampolgári jogok biztosítása a hadseregben; az alternatív szolgálat elismerése.

⁵¹ HALTINER 1992; HALTINER 1993; KUHLMANN 1991; CAFORIO 1991; SBW. Az általam elérhető irodalomban egyedül az amerikai szerzők írásaiban lelhető föl optimizmus. Ezek közül is kiemelkedik Dunnigan és Macedonia könyve, amely a vietnámi válságot maga mögött hagyó és a Golf-háborút sikerrel megvívó amerikai hadseregben végbement pozitív változásokat írja le.

⁵² HALTINER 1992.

A felsorolt változások közül témánk szempontjából legfontosabb a hadseregek demokratizálása és civilisése. Ha olyan értékek jelentőségüket veszítik – írja Haltiner –, mint engedelmesség, fegyelem, rend és tradíció, akkor természetes, hogy a hadsereg merev fegyelme nem talál helyeslésre, de ugyanez a helyzet a katonai szimbólumokkal és az autoritással is. A modern humánus nevelés, amely az erőszakot mint végső eszközt elveti, ellentétbe kerül a hadsereg rendeltetésével, és súlyosan megnehezíti a katonai szocializálódást. Általános igényné vált a hadsereg, a katonai élet illesztése a társadalomhoz.

Ezt azonban a hadseregen belüli folyamatok is siettetik. A haditechnikai fejlődés ugyanolyan működési differenciálódást és specializálódást tett szükségessé a hadseregben, mint a civil életben. A gazdasági élet és a civil szervezetek bürokratikus és menedzsment jellegű eljárásaihoz való alkalmazkodás egyre kevésbé igazolja a formális és normatív katonai szervezetek fennmaradását. Megváltozott a hadsereg autoritatív parancsnoklási jellege, és a motiválás és a szakértői tevékenység váltja fel a beosztástól és rendfokozattól függő tekintélyt.

A társadalomban eluralkodó individualizációs és demokratikus törekvések következtében igény támadt a katona jogállásának megjavítására, az önkényeskedéssel szembeni védelemre. Ennek nyomán alakultak meg a hadseregekben az érdekvédelmi szervezetek, amelyek követelték a munkaidő szabályozását, a parancsnoki döntés megbírálásának jogát, a polgári bíróság bevezetését, a véleménynyilvánítás szabadságát és a materiális körülmények megjavítását.

Az állampolgári jogok védelme a hadseregen belül fő törekvéssé vált, bár az állam és a társadalom érdekeinek önfeláldozó védelmét továbbra is kötelességévé teszik a katonáknak. Azt, hogy a nevelés civil elvei hogyan váltják fel a hadseregben a katonai nevelési elveket, és hogy a katonák miként látják hivatásukat, erre mintát a német hadsereg „belső vezetés” (*Innere Führung*) fogalma ad.

Az alternatív szolgálat és a szolgálatmegtagadás nemcsak elfogadott, de már tisztelet is övezi. Ezen felül az alternatív szolgálat a szociális és egészségügyi gondoskodás integráns részévé vált.

Összefoglalásként ezt írja Haltiner: Nyugat-Európában a hadsereg többé már nem a nemzeti identitás képviselője, és többé nem tekintenek rá elragadtatással, a társadalom és a hadsereg kapcsolata azon a demisztifikáló és racionalizáló változáson megy át, amit Max Weber „varázstalanításnak” (*Entzauberung, disenchantment*) nevezett. „A katonai identitás [...] kétségtelenül válságban van, [...] a régi tradicionális struktúrák és elvek összeütközésbe kerültek a gyorsan változó társadalommal és nemzetközi politikai környezettel. Nyugat-Európában a katonák reakciója az intézményükről folyó társadalmi és politikai vitákra részben védekező, részben bizonytalan, de akadnak olyanok is, akik a vita élharcosainak akarnak föltűnni.”

Bonyolítja a helyzetet az instabilitás Kelet-Európában, ami bizonytalanságot eredményezett a biztonságpolitikai célokban is. Egyes hadseregek válasza erre a létszámcsoökkentés, mások új célokat fogalmaznak meg, mint a terrorizmus és a kábítószer elleni küzdelem, békefenntartás stb.

Persze rengeteg kérdésre nincs válasz, pedig az idő és a körülmények sürgetnek – jelenti ki Haltiner. Még abban az esetben is elő kell mozdítani a hadsereg integrációját a társadalomba, ha az a harcra való képesség csökkenésével jár? Az erőszakkal való fenyegetés marad az egyetlen célja a hadseregnek vagy egy a sok közül? Fenntartható még a kötelező katonai szolgálat? „A Keleten bekövetkezett demokratizálódás következtében Nyugat-Európa elérkezett a háború nélküli társadalomhoz, amiről Tocqueville és más XIX. századi filozófusok álmodtak?”

Ami a hadseregek válságának társadalmi okait illeti, teljesen egyet lehet érteni Haltinerrel. Egyáltalán nem meggyőző azonban, amit a hadseregen belüli folyamatokról ír. Nem áll, hogy a civil életben tapasztalható differenciálódás és specializálódás hatna a hadseregre. Mindkettő régtől fogva sajátja a hadseregeknek. Gondoljunk csak a fegyvernemekre – gyalogság, lovasság, tüzérség stb. – és a fegyvernemeken belül a csapatnemekre – lövész, nehézfegyvert kiszolgáló egységek, árkász, utász és hidász stb. – és a csapatnemeken belül egyes funkciókra – géppuskás irányzó és löszeres, tüzér felderítő és bemérő stb.

Nem tudom, hogy mit nyerne vele a hadsereg, ha feladná eddigi jól bevált bürokráciáját és vezetési módszereit. Köztudott, hogy a menedzsment bevezetése az amerikai hadseregbe mennyire hozzájárult a vietnámi katasztrófához. Hogy miért kellene megváltoztatni a parancsnoklás autoritatív jellegét, szintén magyarázatra szorul.

Még szerencse, hogy kérdés formájában fogalmazza meg Haltiner Tocqueville ábrándját, mert a világ fejleményei egyáltalán nem valószínűsítik bekövetkezését. A kérdésre még visszatérek.

A VÁLASZOK

A hadseregek válságát vizsgáló irodalomban érthető módon a szociológusok írásai foglalják el a legnagyobb részt. Sajnos a mennyiség nem jelent egyben minőséget is. A szociológusok – kevés kivételtől eltekintve – eltávolodtak a gyakorlattól, a hadseregek mindennapi életétől, főleg pedig szem elől tévesztették, hogy a hadsereg alapvető feladata a *harc*. Szinte teljesen elfeledkeztek *Az amerikai katona* nagyszerű eredményeiről, és sutba dobva az empíriát, elvont filozofálásba kezdtek.

Négy okát látom ennek. Első a katonai szakértelem szinte teljes hiánya. Ugyan *Az amerikai katona* szerzői sem voltak katonák, de éveken át együtt éltek a harcoló hadsereggel, így jelentős katonai szakismeretekre tettek szert.

A másik ok háttérében a hibás mennyiségi szemlélet áll. A hadseregekben az utóbbi száz évben teljesen megváltozott a ténylegesen harcoló és a nem harcos rész aránya. Míg a polgárháború idején az amerikai hadseregben a harcos rész aránya 93% körül volt, 1954-re mintegy 30%-ra csökkent le, és napjainkban 10% körül van.⁵³ A szociológusok figyelmét a nagyobbik rész ragadta meg, megfeledkezve arról, hogy annak feladata csupán a harcoló rész támogatása és kiszolgálása. Természetes, hogy a nagyon magasan képzett, csúcstechnológiát működtető támogató és kiszolgáló csapatok szelleme más, de ez nem vetíthető ki a harcolókra.

A harmadik ok, hogy a szociológusok egy része elvontan és szélsőségesen értelmezi a humanizmus és a liberalizmus elveit, ezért a hadseregben az embert megalázó, elnyomó intézményt lát, és ennek következtében ellenszenvvel tekint a katonaságra. Így aztán képtelenek tárgyilagosan ítélni.

A szociológusok szerény hadtörténeti tájékozottságuk miatt sokszor újnak hisznek olyan jelenségeket, amelyek távolról sem azok, mert a történelem folyamán mindvégig léteztek. Már szó volt Janowitz azon tévedéséről, hogy a menedzser vezetői típust új jelenségnek tartja. Mint említettem, szinte nem volt olyan hadvezér, aki ne fejtett volna ki nagyon komoly „menedzseri” tevékenységet, amennyiben az egyáltalán elkülöníthető a hadvezetéstől.

Egyébként a menedzsment jellegű módszerek és eljárások alkalmazása a hadseregben széles körű vitát váltott ki. Miután a magyar tisztképzés reformjával kapcsolatban több oldalról is jelentkezett az igény a menedzsment bevezetésére, indokolt a kérdéssel bővebben foglalkozni.

Mindenekelőtt lássuk a legújabb amerikai felfogást, amely szöges ellentétben áll a menedzsmenthez fűzött korábbi felfokozott várakozásokkal. McNally szócikkében

⁵³ OETTING 1988, 57. „A hadseregek [...] egyre inkább a nem harcosok seregévé válnak. A harcoló csapatok fokozatosan mellékes pozícióba szorulnak, és feladatuk a harcban [...] atipikus lesz. A katona eredeti, elsődleges feladata háttérbe szorul” (OETTING 1988, 129.).

így definiálja a fogalmat: „Menedzsment: az organizáció erőforrásainak koordinációja az organizáció céljainak eléréséhez.” Majd történeti áttekintést ad, és kimutatja, hogy már a prehistorikus vadászó népek is folytattak menedzseri tevékenységet, a piramisok építését pedig a menedzsment egyik csúcsteljesítményének tartja. Majd ezt, a problémánk szempontjából annyira fontos megállapítást teszi: „A katonai szervezetekben már a legkorábbi időktől fogva létezik a menedzseri megközelítés. Régebbi katonai vezetőknek meg kellett birkóznuk a nagy tömegek vezetéséből eredő menedzseri problémákkal, a taktikai és stratégiai célok elérése érdekében.”

Majd felsorolja a menedzseri funkciókat: tervezés, szervezés, vezetés, ellenőrzés.⁵⁴ Látható, ezek mindegyikét ősidők óta gyakorolják a hadseregekben.

Rendkívül érdekes Nye felfogása is. Szerinte a parancsnok legyen menedzser, ha azon a szervezést, vezetést stb. értjük. „De téved a parancsnok, ha szemléletét a civil intézmények menedzserelmélete befolyásolja.” A menedzserirodalom ugyanis hallgat a parancsnok 24 órás felelősségéről, és „a parancsnok nem fogja megtalálni a szokványos menedzserelméletben azokat a felismeréseket és értékeket, amelyek megmagyaráznák a katonáknak, hogy miért fontosabb az egységük, mint ő maguk, miért kell magukat föláldozni a nemzetért, és hogy élve maradhatnak, de akár meg is halhatnak. [...] Így tehát a parancsnok vezet, ha vezetni kell, és menedzsel, ha erre van szükség. De a parancsnok legyen harcos és hadász, technikus és logisztikai szakember, harcos és erkölcsi tekintély is, azaz fegyelmező, kiképző és nagy fizikai és lelki erővel rendelkező katona.”⁵⁵

Donohue és szerzőtársai, összevetve a vezetést és a menedzselést, kijelentik, hogy a vezető „karizmatikus hős”, a menedzser viszont „íróasztalához láncolt tervező”.⁵⁶

Láthatjuk tehát, hogy azóta, amióta Janowitz bevezette a katonaszociológiában a „menedzser vezető” fogalmát, a felfogás eléggé megváltozott. Másrészt véleménye nem is teljesen ellentmondásoktól mentes. Bár már első könyvében tényként említi a menedzser vezető megjelenését, mégis ezt írja: „Egyetlen empirikus vizsgálat sincs, amely összehasonlítná a hadsereget az üzleti vagy más típusú organizációkkal. Pedig ilyesfajta tanulmányok kellenének ahhoz, hogy be lehessen bizonyítani a vállalati adminisztráció úgynevezett elveinek alkalmazhatóságát a hadsereg-organizációban.”⁵⁷ Nos, ilyen vizsgálat nélkül vezették be az amerikai hadseregbe a vietnámi katasztrófa előidézésében nem jelentéktelen szerepet játszó menedzserképzést. De erről később.

Második könyvében – a tényeknek megfelelően – nagy elismeréssel ír a hadsereg kezdeményezéseiről: „A nagy organizáció alapeleme, a törzs és a csapat megkülönböztetése, a hadseregben vette kezdetét, amit azután a gazdasági és kormányzati szervezetek átvettek. A statisztikára és a matematikára alapozott menedzseri technikák, az elektronikus adatfeldolgozás, a minőségellenőrzés, legújabbban pedig az operációs kutatás

⁵⁴ McNALLY 1993, 1605–1606.

⁵⁵ NYE 1993, 590.

⁵⁶ DONOHUE–WONQ 1993.

⁵⁷ JANOWITZ 1959, 88.

a hadseregben virágzott először.”⁵⁸ Nem egészen érti az ember, hogy ezek után mi indokolta, hogy az amerikai vezérkari iskolán bevezették a menedzserképzést, és azt sem, hogy miért lát Janowitz szoros összefüggést a szellemi képességek és a menedzserképzés között. Ezt írja ugyanis a vezérkari iskolákról: „Ezek az iskolák [...] képzik ki azokat a tiszteket, akik rendelkeznek a képességgel, hogy katonai menedzserekké váljanak, és ne maradjanak katonai mesteremberek.” Majd, hogy semmi kétely se maradjon arról, hogy többre becsüli a menedzser vezetőt a régi, csak katonai ismeretekkel rendelkező vezetőnél, kijelenti: „A legfelső katonai elit [...] nem a porosz vezérkari tiszteket mintázza, hanem sokkal inkább egy civilisített katonai menedzserét.”⁵⁹ Ismerve az angolszászok és a szovjetek elismerő véleményét a német vezérkarról, furcsa kijelentés ez!

A vietnámi háború keserű tapasztalatai nagy kiábrándulást hoztak. Ennek adott hangot 1978-ban a Gabriel–Savage szerzőpáros. Ők szinte egyedül a McNamara által bevezetett menedzserrendszert teszik felelőssé a katasztrófáért, ami vélhetően túlzás, véleményük azonban semmiképpen sem hagyható figyelmen kívül. Szerintük már a második világháborúban elkezdődött eljárások és módszerek átvétele a vállalati adminisztrációból és menedzsmentből. Az irányzat 1961-től – McNamara minisztersége alatt – teljesen áthatotta a hadsereget, és „a vállalatok és hadsereg struktúrájának egyezése szinte teljessé vált, [...] és a hadseregen belül a felfogás, a hangvétel, a nyelvezet és a stílus hasonlulni kezdett az üzleti életben szokásoshoz.”⁶⁰ Egyre több tiszteket küldtek civil főiskolákba „üzleti menedzsmentet és adminisztrációt tanulni. Így a katonai életvitel tradicionális vonatkozásai elenyésztek.” Eluralkodott a felfogás, hogy a következő háborút „számítógépes modellek segítségével egyenruhás vállalati alkalmazottak fogják megvívni. [...] A katonai vezetés feleslegessé válik. [...] Elérkezett az automatizált csatatér korszaka. [...] A tisztek elhitték, hogy a vezetés egyenlő a menedzsmenttel.”⁶¹

Mindez oda vezetett, hogy a sajátos katonai etika kiveszett, és átadta a helyét a pénzbeli nyereségtől motivált üzleti etikának. Teljesen szem elől tévesztették, hogy az IBM-nél vagy a General Motorsnál senkitől nem várják el, hogy életét feláldozza, ami pedig a hadseregnél normális követelmény. „A vietnámi rizsültetvényeken bizonyosodott be, hogy mekkora tévedés ez!”⁶² A hadtörténet bizonyítja, hogy nem létezik olyan dolog, mint „a halál menedzselése; [...] a tradicionális tiszti magatartás történetileg helyesnek és eredményesnek bizonyult, így az legyen továbbra is a norma. A tradíciótól való eltérést tehát patológiakusnak kell tartani. Azt állítjuk tehát, hogy a menedzszeri magatartás ártalmas a katonai szervezetre.”⁶³

Gabriel és Savage véleményét többen osztják. Faris már a menedzserségnek mint kifejezésnek az eltörlését javasolja. Mítosznak bizonyult, hogy a menedzserelmélet módszerei pontos prognózist tesznek lehetővé. Semmilyen organizáció nem működhet a bizonytalanság beszámítása nélkül. Nagy károkat okozott az amerikai hadseregnek, hogy az előléptetési

⁵⁸ JANOWITZ 1959, 26–27.

⁵⁹ JANOWITZ 1959, 139., 160.

⁶⁰ GABRIEL–SAVAGE 1978, 18–19.

⁶¹ GABRIEL–SAVAGE 1978, 20–21.

⁶² GABRIEL–SAVAGE 1978, 20–21.

⁶³ GABRIEL–SAVAGE 1978, 51., 56.

rendszer „az alacsony kockázatra törekvő menedzsmentet részesítette előnyben a kockázatvállaló vezetéssel szemben, hogy aránytalanul nagy súlyt helyezett a pénzbeli ösztönzés és individualizmus bátorítására, figyelmen kívül hagyva a csoportdinamikát és a kohéziót”.⁶⁴

Faris idézi a neves szociológus, Luttwak megállapítását: „Jelenleg a katonai struktúra hiányosságai eltorzítják a stratégiát és a hadműveleti művészetet, mérhetetlenül elnyomják a harcászati találékonyságot és kiszorítják a tradicionális katonai mesterség felismeréseit és szabályait [...] a vállalati menedzsment elvont hatásossági fogalmai kedvéért. Ez vezetett Vietnámbhoz.”⁶⁵

Hasonlóan, mint az amerikai hadseregben, a Bundeswehrben is sok bonyodalmat okozott a menedzsment gyakorlatának bevezetése. Így ír erről Oetting: „Másfél évtizeden át a Bundeswehr is áldozata volt a tévedésnek, hogy a technikai tökéletesség szinte egyedüli kulcsa a modern haderők erejének és harci értékének. A hatvanas évek közepén fölfedezték a menedzsmenttechnikák hatásos voltát, és a kibernetikai szabályozás összképének tartott úgynevezett vezetési folyamat abszolút és szinte vitathatatlan státuszt vívott ki magának.” Ilyesfajta, a kibernetika nyelvén megfogalmazott szövegek láttak napvilágot: „Az előljáró mint szabályozó működik. [...] Ő szabja meg a »kell« méretét [vagyis az elérendő célt és annak mértékét – P. G.] és ellenőrző szerepének keretei között (szolgálati ellenőrzés) méri annak »van« állapotát. A két elemet, a szabályozót és a rendszert, kommunikáció (parancs/feladat) köti össze. [...] Ez a kétoldali viszony nemcsak előljáró és alárendelt között áll fenn, hanem a katona és a fegyverrendszer között is.”

Az 1970-es évek végén kezdik bírálni a menedzsmentet. Egy szerző így ír például: „Miután a Bundeswehrben csak az számít, ami mérhető és számolható, a teljesítményt ilyen kritériumokra korlátozzák.” Egy másik írásban ez olvasható: „A katonai teljesítményt pusztán katonatechnikai teljesítmények maximalizálására redukálták. Így azonban a katonai tevékenység és a katonai vezetés társadalmi, lélektani és politikai vonatkozásairól szükségszerűen nem vettek tudomást, vagy legalábbis mellékesnek ítélték.”

A csapatoknál végzett vizsgálat szerint: „a Bundeswehr ugyan funkcióinak megfelelően és eredményesen működik, de az emberi klíma hűvössé, esetenként hideggé vált. A háborúk azonban megmutatták, hogy a csapat harcértéke szempontjából az ember fontosabb, mint a technikai tökéletesség.”⁶⁶

Magyar kutatók is regisztrálták a menedzsment körüli vitát. Krizbai János az angolszász irodalom kiadós tanulmányozása alapján jó áttekintést nyújt a kérdésről. Szabó János arról számol be, hogy a „Büszkeség hadművelet” eredményeként a menedzser helyett miként került vissza méltó helyére az amerikai hadseregben a parancsnok. Molnár Károly, a vietnámi katasztrófával foglalkozva, ezt írja: „A hadsereg széthullása tehát egyebek mellett a hagyományos tisztí hivatástudat hiányával függött össze, amely viszont a menedzser karrierizmus terjedő jelenségében jutott kifejezésre.”⁶⁷

⁶⁴ FARIS 1988, 64–65., 69.

⁶⁵ FARIS 1988, 69–70.

⁶⁶ Az összes idézet: OETTING 1988, 130–131.

⁶⁷ KRIZBAI 1993, 9–10.; SZABÓ 1993b, 5.; MOLNÁR 1993, 281.

Visszatérve a hadtörténeti tévedésekhez, van olyan felfogás, amely szerint a katonai morállal a 19. században kezdenek el foglalkozni, és hogy a fegyelem is újkori, az állandó hadseregekben megjelenő követelmény.⁶⁸ Az ókortól fogva szinte nincs olyan hadtudományi író, aki ne foglalkozna a morál és a fegyelem kérdésével, és nincs hadsereg, amely ne biztosította volna intézményesen fenntartásukat.

A szociológiában van egy elmélet a „totális szervezetekről”. Ilyenek a börtönök, iskolák, zárt intézetek – és persze a hadsereg. Az elmélet szerint Nagy Frigyes hadserege tipikus totális szervezet volt, amelyet megalkotója minden történelmi előzmény nélkül, voluntarista módon alkotott meg. Ez a minta öröklődött azután át a 19. és 20. századra, „az emberi szubjektumot a rendszerből kiülő szervezeti formában”.⁶⁹ Elképesztő tévedés!

Nem ismervén a katonai döntéshozatal természetét, és azt feltételezve, hogy a katonának nem lehetnek önálló gondolatai, egyes írók kétségbe vonják a hadseregen belül a kreativitást és az innovációt, és ezeket mint új követelményeket tárgyalják.⁷⁰ A katonai vezetésnek mindig lényeges része volt a kreativitás. Ami pedig az innovációt illeti, egyáltalán nem igaz, hogy a hadseregek ellenálltak volna szervezeti és technológiai újításoknak. Legfeljebb óvatosabbak voltak. A hadseregeknél nem úgy van, mint az üzleti életben, ahol egy új áru piacra dobásával legfeljebb a befektetett tőkét kockáztatják. A hadseregnél a kockázat esetleg az állam fennmaradása. És semmi garancia sincs arra, hogy a laboratóriumokban és gyakorlótereken használhatónak bizonyult fegyverek a harcmezőn is beválnak.

Mint szó volt róla, a hadseregek mindig arra törekedtek, hogy a fegyelem mellett fenntartsák és fejlesszék a katonák kezdeményezőképességét. A kezdeményezés tehát nem új követelmény, és nem a zárt taktikai alakzatok 19. századi fölbomlásával vált szükségessé, amint ezt többen állítják.⁷¹ A taktikán kívül ugyanis igen sok harci tevékenység volt és persze van, amelyben parancs nélkül, kezdeményezően kell eljárni a katonának és vezetőnek (felderítés, biztosítás, rajtaütés, színlelés, büntetés stb.).

A hadtörténeti ismeretek hiányát mutatja az a kijelentés is, hogy a régebbi hadseregekben nem volt munkamegosztás.⁷²

⁶⁸ OETTING 1988, 9., 176., 182. Hasonló tévedés az, hogy Gusztáv Adolf a katonai lélekten megalapozója, és az, hogy ő kezdeményezte a szervezett, pontos kiképzést (DRISKELL–SALAS 1993, 2217.).

⁶⁹ JÁVOR 1992, 8. Németországban is vannak, akik a Bundeswehrt totális intézménynek mondják. Ez ellen tiltakozik: KLEIN 1989, 35.

⁷⁰ Meghökkenő Berkiné az az állítása (BERKI 1992, 16–17.), hogy az izraeli hadseregbe civil szakértők tanácsára vezették be a kreatív döntés tanítását. Janowitz szerint „hosszú története van annak, hogy miként álltak ellen a hivatásos katonák a technológiai változtatásoknak, és miként tartottak fenn korszerűtlen szervezeti formákat” (JANOWITZ 1964, 22–23.).

⁷¹ JANOWITZ 1964, 40–41. A m. kir. honvédségnél, mint már szó volt róla, a kezdeményező, a parancstól eltérő cselekvést bátorították: „Ha [...] az események a feladatot túlhaladták, [...] a parancsnok öntevékenyen, de a magasabb szempontok figyelembevételével, feladata szellemében, legjobb belátása szerint cselekedjék” (*Harcászati Szabályzat* 1938, 15.). Hasonló volt a gyakorlat a német hadseregben is, ahol jó német szokás szerint az eljárásra külön terminust találtak ki (*Auftragstaktik, feladattaktika*). Ezt vette át az amerikai hadsereg „mission-type orders” elnevezés alatt (HUGHES 1993, 328–329.).

⁷² LIPPERT 1993, 370.

Hadtörténeti szempontból különösen akkor tévednek nagyot a kutatók, ha szemléletükben politikai és ideológiai preconcepciók lesznek úrrá. Ilyen szempontból a német szakírók eljárása meglehetősen megdöbbentő. Abból kiindulva, hogy Németország katasztrofáinak oka a német militarizmus volt, minden elismerést megvonnak az egykori német hadseregektől. Így azonban ellentétbe kerülnek az objektív igazsággal, de persze a világ hadtörténetészeinek többségével is, akik csupán a katonai teljesítményt tartva szem előtt, a legnagyobb elismeréssel írják akár az első, akár a második világ-háború német hadseregéről.

Rohde, ny. alezredes, a filozófia doktora, *A német tisztikar a két világháborúban* című tanulmányában kizárólag a hadvezetés hibáit és a tisztikar politikai vakságát ecseteli, és egy szót sem ejt a hatalmas hadászati és harcászati eredményekről, és arról a derekasságról és bátorságról, ahogy a katonák harcoltak. Alapbeállítottsága világos: a régi katonai erények hirdetőinek, a „tradicionalistáknak” elítélése. Ez világlik ki záró soraiból: „sokan vannak még ma is, akik a régi »egészséges katonavilágot« sírják vissza, és meg akarják óvni a hadsereget a »demokrácia áldásaitól«. [...] Ez zárta és zárja el még mindig a múlt, a jelen és a jövő realitásainak megismeréséhez vezető utat, és ez felelős a haderőnk helyzetéért és azokért a problémákért, amelyek a társadalomhoz [...] való viszonyában feltalálhatók. Csak akkor lehet alapvetően más útra térni, és csak akkor lesz a Bundeswehr az, ami kezdettől fogva lenni akart: egy teljesen normális hadsereg egy teljesen normális demokráciában.”⁷³

Bald professzor a Bundeswehr Társadalomtudományi Intézetének tudományos igazgatója, mint a tradicionalisták egyik legelszántabb ellenfele, a scharnshorsti és az 1948/49-es katonai reformok jelentőségének eltűnésével, a restauráció idején bekövetkező állítólagos hanyatlással foglalkozik. Ezt írja: „A reform évtizedei végül is áldozatul estek az 1870/71-es háborúban sikeres katonáknak. Az elsorvasztást Helmuth von Moltkének a pontos tervezésre és általában a tökéletességre irányuló törekvése indította el, és a szellemet, amit életre hívott, már nem tudta megfékezni a nyolcvanas évek végén. A porosz–német militarizmus a megsemmisítés gondolattal együtt győzött a vilhelmiánizmus jegyében [...]”⁷⁴ Ha más nem, annyit talán elismerhetett volna a szerző, hogy az a hadszervezet, hadászati és harcászati felfogás, valamint vezérkari munka, amelyet Moltke elindított, világszerte mintául szolgált. És természetesen nem csak a német vezérkar hangsúlyozta a megsemmisítés gondolatát, amely egyébként mindig is a hadvezetés egyik vezető gondolata volt.

És amikor angol vezérkari tanfolyamon dicsérik a német tábornokokat, és Rommelt állítják mintaképül az amerikai hadtudományi enciklopédiákban, valamint a harcászati szabályzatban és az egész angolszász katonai irodalom tele van a második világháború német hadserege teljesítményeinek elismerésével,⁷⁵ akkor nem érti az ember, hogy miként írhat le ilyet

⁷³ ROHDE 1993, 46–47.

⁷⁴ BALD 1993, 178.

⁷⁵ MÜHLING 1992, 618.; DONOHUE–WONG 1993, 1463.; *Field Manual 100-5 Operations* 1993, 2.; DUPUY 1977, 5., 295–296.; GABRIEL–SAVAGE 1978, 33., 298. Még több példát hoz: OETTING 1988, 55–56.

egy, a német tisztképzésben fontos helyet betöltő tudós: a Wehrmachtban „olyan értékeket, mint kötelesség és felelősség, hűség és bátorság dezavualtak”, és hogy a „tiszt Führer-segédde vált, [...] és kiveszett a professzionalizmus”.⁷⁶ Itt nem lehet említés nélkül hagyni a tényt, hogy a német hadifoglyokkal felvételt készítő amerikai szociológusok kezdeti hipotézise az volt, hogy a Wehrmacht makacs kitartását a náci ideológia okozta. A hipotézist azonban el kellett vetni, mert a felvételek során igen alacsony arányban találtak ilyen összefüggést.⁷⁷

De nemcsak a szociológusok beállítottságával és hadtörténeti ismereteivel van baj, hanem azzal az optimizmussal, ahogyan a politikusok, politológusok (sőt még katonák is) a háborús konfliktusok lehetőségét megítélik. Ilyen szempontból rendkívül jellemző a Bundeswehr megalapítójának, Baudissin tábornoknak a véleménye. Ő egyébként az *Innere Führung* (belső vezetés) koncepciójának kidolgozója. Szerinte nincs lényeges különbség a katonai és a civil foglalkozások között, „hacsak nem a háborús katasztrófát tesszük meg mértékül mindannak, ami nem civil”. „A hadsereg funkcióinak többsége nem katonai, hanem igazgatási és gazdasági természetű.” „A háború olyan katasztrófa, [...] amelynek elkerülésére tartják ma fenn egyedül a hadseregeket.” Erre a „nagyon valószínűtlen szélsőséges esetre” alapozni a katonaság öntudatát azt jelentené, hogy „eltérítenénk igazi feladatától és a társadalmon kívül helyeznénk”.⁷⁸ Ez a koncepció az, ami később a „sui generis” felfogás elvetéséhez vezet. De ugyanide nyúlnak le a „Katona a békéért” és a „Biztonságtermelés” (*Produktion von Sicherheit*) szlogenek gyökerei is.

Azóta, hogy Baudissin koncepcióját kifejtette, sok minden történt, többek között a Szovjetunió összeomlása, a kelet-európai népek felszabadulása és a háborús fenyegetés megszűnése a Varsói Szerződés államai részéről. Baudissin optimizmusa most már sokak számára bizonyossággá vált, még hozzá annyira, hogy a háborúról és a hadvezetésről alkotott eddigi felfogás revízióját is időszerűnek gondolják. Ezt a véleményt fejt ki Däniker svájci tábornok, a londoni International Institute for Strategic Studies tagja *A Golfháború mint fordulat. A jövő hadseregeiről és felhasználásukról* című könyvében.⁷⁹ A könyv alap- tézise: a hidegháború végével új világrendnek kell létrejönnie, amelynek az Egyesült Nemzetek alapokmányában rögzített értékeket kell képviselnie. A haderő ne legyen pusztán a hatalmi, hanem a világ megbékítésére irányuló politika eszköze. Ez új stratégiai gondolkozást kíván a katonai erő alkalmazását illetően. A politikai vezetés dolga, hogy a hadseregek alkalmazása „ne egyszerűen a háború úgynevezett logikáját kövesse, hanem mindenekelőtt a béke végső céljának elérését segítse”.

Ebből az „alaptézisből” vezet le Däniker hét tézist.

Első tézis. Miután „az ipari államok közti nagyszabású katonai összecsapás valószínűsége drámaian csökkent”, a hadseregek feladata elsősorban a békefenntartás és hasonló akciók. A harci feladatok tehát a második helyre szorulnak.

⁷⁶ BALD 1993, 178., 187.

⁷⁷ JANOWITZ 1959, 14.

⁷⁸ Idézi: OETTING 1988, 249–250.

⁷⁹ A könyvét nem láttam, beszerzését javasoltam a vezérkar könyvtárának. Ismertetésében Rose – elég megbízhatónak tűnő – recenziójára támaszkodom.

Második tézis. A katonai győzelem egyre inkább taktikai jellegűvé válik. A stratégia szempontjából a béke előfeltételeinek megteremtéséről lesz szó. „A katonai gondolkozást tehát meg kell reformálni, hogy ne pusztán a katonai eredmény álljon a középpontban, hanem a béke stratégiai célja.” Nem kell tehát sem „rendes győzelem”, sem pedig megsemmisítés, hanem az eszközöknek a célnak megfelelő „kiszámított, szelektív, adagolt, ellenőrzött és pontos alkalmazása”. A korszerű katonai vezetés legfőbb feladata, hogy még a fegyveres konfliktus alatt is ügyeljen arra, hogy a békéhez vezető út nyitva maradjon. Ilyenformán a katonai vezetés feladata túllépi a régi értelemben vett katonai feladatot, és felelős azért is, hogy „a későbbi megbékélés érdekében biztosítsa a saját és az ellenséges nép számára az emberhez méltó életfeltételeket”.

Harmadik tézis. „A jövő katonai doktrínájában ne foglaltassák bele sem a megsemmisítés, sem pedig a kifárasztás, hanem csakis a megbüntetés, az ellenség harci akaratának megtörése, semlegesítés és lefegyverzés, végül azonban a megbékélés. [...] Kerülni kell a feltétel nélküli kapituláció követelését.”

Negyedik tézis. A katonai terv viszonylagos legyen, azaz arra kell törekedni, hogy nemcsak a saját veszteségünk, de az ellenségé is a lehető legkisebb legyen. Ha tehát a végcél a béke és a kiegyezés, „akkor a katonai stratégia sem kaphat szabad kezét eszközei és eljárási módja megválasztásában. Nem korlátozhatja magát a hadművészet örök törvényeinek betartására, de még a genfi egyezmény humanitárius rendelkezéseinek tiszteletben tartására sem, [...] hanem elsősorban a veszteségek csökkentésére törekedjen.” A katonai vezető kötelessége, hogy „úgy tervezze és vezesse a hadműveleteket, hogy a háború célját mészárlás, terrortámadások és az ellenfélnek teljes fizikai megsemmisítése nélkül érje el. Előbb-utóbb az egykori ellenség hálát fog érezni a győztes emberkímélő magatartásáért. A háború borzalmainak fokozatos korlátozásáról van szó, ami mindenképpen a politikai cél elérését szolgálja.”

Ötödik tézis. „A jövőben nem létezhet pusztán katonai kategóriákhoz sorolható katonai gondolkozás és cselekvés. Még a részletekben is meg kell felelni a fő célnak, a tartós és átfogó nemzeti és nemzetközi egzisztenciális biztonság fönntartásának.”

Hatodik tézis. „A rugalmasság és a multifunkcionalitás ugyanolyan fontos, mint a tűzerő és mozgékonyosság.” Ez azt jelenti, hogy a hadseregnek a harc mellett képesnek kell lennie katasztrófa esetén a lakosság védelmére, megsegítésére és mentésére.

Hetedik tézis. A katonai gondolkozás és cselekvés megváltozásával együtt jár a katonai ideál megváltozása. „Kevésbé lesz szükség verekedő és harcos katonákra, pusztán a csatatér technikusaikra, hanem a »miles protectornak« nevezhető új katonatípusra [...]” A katona kiképzésének magában kell foglalnia, hogy „fegyverét mikor és hogyan alkalmazza, vagy ne alkalmazza, [...] és azt a meggyőződést, hogy a végső cél nemcsak a taktikai győzelem lehet, hanem a stratégiai béke kell hogy legyen.”

Széttekintve a világon, úgy hisszük, hogy Baudissin és Däniker optimizmusa a világ-békét illetően alaptalan, s azzal, hogy hamis biztonságérzetet kelt, veszélyes is.⁸⁰ Ami pedig Dänikert illeti, az ő felfogása szakmailag is elfogadhatatlan. Azzal kell kezdeni,

⁸⁰ Baudissin felfogásáról írja Petting (250.): „Az ilyesfajta okfejtést követni a felelősségteljes biztonságpolitika szempontjából aligha megengedett.”

hogy semmi újdonság nincs abban, hogy a stratégia végső célja a béke. Clausewitz ezt művében többször hangsúlyozta, talán leginkább ebben a két mondatában: „A békével a célt elértnek és a háborús tevékenységet befejezettnek kell tekinteni. [...] Államunk megtartása és az ellenséges állam leverése a cél, egy szóval a szándékolt béke.”⁸¹

Ami a háború „megszelídítését” és a háború logikájának, valamint az eddigi katonai kategóriák feladását illeti, úgy gondolom, megint csak Clausewitzet idézve lehet legalkalmasabb módon Däniker javaslataira és jövődöleéseire válaszolni. A háború fogalmának meghatározásánál ezt írja: „Emberbaráti lelkek könnyen úgy képzelhetik, hogy létezik az ellenség lefegyverzésének vagy leverésének valamilyen művészi módja, mellyel nem ejtünk túlságosan nagy sebeket, és éppen efelé fejlődik a háború. Bármilyen szépen hangzik, el kell oszlatni ezt a tévedést, mert olyan veszélyes dolgokban, mint a háború, éppen a jóakaratból eredő tévedések a legveszélyesebbek; [...] soha nem lehet a háború fogalmába a mérséklés elvét bevezetni anélkül, hogy ne kövessünk el abszurditást.”⁸²

De hát nemcsak abszurd dolog mérsékletet vinni a háborúba, hanem alapvetően antihumánus is. Arról van ugyanis szó, hogy csakis a rendelkezésre álló erők és eszközök maximális bevetésével lehet gyors döntést elérni. Másként a háború elhúzódik, megnövekednek a veszteségek, és egyre nagyobb méreteket ölt a pusztulás, és ezzel együtt a polgári lakosság szenvedése is. Nem hiába mondja ki az amerikai harcászati szabályzatnak már az előszava is, hogy a hadseregnek „gyors és döntő győzelmet” kell elérnie.⁸³

Ugyanakkor a gyakorlatban kivihetetlen, hogy az ellenség veszteségeinek csökkentése céljából a katonai vezető eszközeit „kiszámítottan, szelektíven és adagolva” alkalmazza. Kevesebb fegyver, eszköz, lőszer stb. felhasználására adjon utasítást? De adott pillanatban ki tudja megmondani, hogy mennyi a kevés és mennyi a sok? Meg aztán: az ilyen, az ellenséget kímélő eljárás szükségszerű következménye a saját csapatok nagyobb vesztesége. Akadna parancsnok, aki ezt vállalná? Minden harcászati szabályzat kötelességgé teszi a parancsnokoknak, hogy feladataikat a lehető legkisebb veszteséggel oldják meg!⁸⁴

Veszélyes javaslat, hogy a harcos katona helyébe a „miles protector” lépjen, azért mert a hadseregek feladatába emberbaráti és segítő funkciók is beletartoznak. Az amerikai hadsereg is készül „más műveletekre, mint a háború” (*operations others than war*), de az igazi háborúban keménységet és bátorságot követel a parancsnoktól és alárendelttől egyaránt. Egyébként talán érdemes fölhívni a figyelmet arra, hogy bár nem neveztük magunkat ünnepélyesen „miles protector”-nak, mi sem volt természetesebb számunkra a két világháború között, minthogy szükség esetén segítsük a bajba jutott lakosságot.

Bizonyára sok fejtörést okoz majd a katonának a „taktikai győzelem” szembehelyezése a „stratégiai békével”. A világbékébe vetett mekkora hit kell ahhoz, hogy egy szakíró ennyire eltávolodjék a klasszikus hadtudomány fogalmaitól? És hogy lehet a katonának felelősségét politikai síkra is kiterjeszteni?

⁸¹ CLAUSEWITZ 1973, 215., 808.; CLAUSEWITZ 1961, I. 60.; CLAUSEWITZ 1962, II. 286–287.

⁸² CLAUSEWITZ 1973, 192–193.

⁸³ *Field Manual 100-5 Operations* 1993, Preface.

⁸⁴ *Harcászati Szabályzat* 1938, 7.; *Field Manual 100-5 Operations* 1993, 1–4.

Az örök béke veszélyes gondolatával való játszadozás, a „béketermelés” és a „katoná a békéért” jelszavak hangoztatása Németországban járt igen súlyos következménnyel: mintegy 38 000 tartalékos és 4500 hivatásos katona tagadta meg a Golf-háború⁸⁵ idején a szolgálatot!⁸⁶ Az eset óriási feltűnést keltett. Így ír róla Hammel vezérkari ezredes: „A német katonáról a Golf-háború idején kialakult kép – siránkozás, a készség hiánya a személyes kockázat és keménység vállalására, menekülés a felelősségtől – megütközést és szégyent váltott ki a közvéleményben.”⁸⁷ Egyik politikus így nyilatkozott az esetről: „Láttuk a Golf-krízisnél, hogy mekkora hisztérikus érzékenységre tapasztalható még hivatásos katonáknál is, ha arról van szó, hogy egy törökországi [...] repülőterre vezényeljék őket. [...] Miért lettek ezek a nadrágba csináló urak egyáltalán hivatásos katonák, ha vonakodtak odamenni [...]”.⁸⁸

Gróf Kielmansegg tábornok, a NATO Északi Hadseregcsoportjának vezérkari főnöke messzemenő, bár nem mindenki által helyeselt következtetéseket von le a történetekből *A háború, a komoly eset* című, 1991-ben megjelent cikkében. „A Golf-krízis idején, majd az azt követő háborúban, a Bundeswehr fennállása óta először álltak német katonák valóságos próba elé, amelyben esetleg [...] harcolni kellett volna. Az eredmény aggasztó. [...] A tekintélyvesztés, amit Németország és a Bundeswehr elszenvedett, [...] néha már a megvetéssel határos.”⁸⁹ A Bundeswehr katonáinak többsége jól megállta eddig a helyét „persze a békeszolgálat kellemes feltételei között. [...] A háború feltételei, de még egy válságé is egészen mások. [...] Bizonyos jelek azt mutatják, hogy zavarok vannak a katonai feladat és a katonai szolgálat lényegének értelmezésében. Aggodalmat kelthetnek a hadsereg terhelhetőségét illetően komoly esetben. A komoly eset azonban éppen hogy nem a béke. [...] A komoly eset mindenekelőtt a háború. Ilyen szempontból az alaptörvény is egyértelmű. A Bundeswehr alkotmányban megszabott feladata a védelem – ha és de nélkül, nem pedig a béke.” Ha a Szaddam Huszein féle gonoszokat nem lehet megfékezni, „akkor a katonának harcolnia kell, de tudnia és akarnia is kell harcolni, ahogyan azt a törvény – az erkölcsi törvény is! – előírja”.

Majd így folytatja Kielmansegg: a Bundeswehr, sokszor külső politikai és más kényszernek engedve, de sokszor magától is, csupán a békére szabta a hadsereg működését. A hadsereg civilizációját a hadrafoghatóság követelménye azonban szűk határok közé fogja. „Tehetséges, intelligens tiszteket képeztünk ki, akadémikusokat, funkcionáriusokat, menedzsereket, hivatalnokokat, csupán a katonai, a nem civil ethosz merült feledésbe.”

Kielmansegg kételye a tisztikar akadémikusi képzettségével szemben bizonyára konkrét tapasztalatokon alapszik. E sorok írója ilyen tapasztalatokat legfeljebb a pedagógus, filozófus, szociológus és más doktori diplomával rendelkező német tisztek publikációi alapján szerezhetett. És meg kell mondani, hogy nem volt elragadtatva tőlük. A civil képzés ugyanis nem

⁸⁵ Az 1990–1991-ben lezajlott öbölháború, amelynek során az ENSZ-koalíció felszabadította az Irak által megszállt Kuvaitot (H. G.).

⁸⁶ HAMMEL 1993, 127.

⁸⁷ HAMMEL 1993, 127.

⁸⁸ BRENNE-WEGENER 1993, 373.

⁸⁹ KIELMANSEGG 1991, 304–305.

párosult megfelelő katonai-szakmai tudással. Erre példa az a pedagógiai diplomával rendelkező őrnagy, aki recenziójában oly lelkesen írt Däniker előbb ismertetett koncepciójáról.

És ezzel itt vagyunk a tanulmányunk címében és bevezetőjében exponált problémánál: a katonaság „ilyen foglalkozás, mint a többi” vagy „sui generis hivatás”? Bár a kérdés a világ sok hadseregében vita tárgya, mi itt csak az amerikai és a német hadseregben fölmerült véleményekkel foglalkozunk.

Amerikában a vita már az 1950-es években elkezdődött, de a vietnámi katasztrófa után vált igazán élessé. Nagy szerepe volt ebben a már idézett Gabriel–Savage szerzőpárosnak. Mint láttuk, ők a menedzserképzésben és a nyomában eluralkodó üzleti szellemben találták meg a magyarázatot. Amikor könyvüket írták, véleményük az volt, hogy az amerikai hadsereg többé nem nevezhető „igazi katonaságnak”, olyannak, amelyet eltölt az érzés, hogy „a társadalomtól elkülönült, egyedülálló” szervezet és amelynek „saját tapasztalataiban és tradícióiban mélyen gyökerező etikája van, amely meghatározza a »katona életútját«”. Hamis állítás, hogy „katonának lenni ugyanaz, mint bármely más foglalkozásban dolgozni, [...] de veszélyes is, mert bizonyos esetekben a tisztnek élete árán is teljesítenie kell kötelességét.”⁹⁰

Gabriel és Savage problémafelvetését követően széles körű vita indult meg, és ennek eredményeit foglalja össze Faris.⁹¹ Ismerteti a neves szociológus, Moskos koncepcióját, amely szerint a katonai hivatást illetően két felfogás áll szemben egymással. Az egyik szerint a hivatásos katonát az önfeláldozás, az összetartás, a morál, a hazafiság és a hadsereg-organizáció szociológiai adottságai motiválják. Ez az *intézményi* (*institutional*) magatartás. A másik felfogás szerint a hivatásos katonai szolgálat vállalását az önérték, a foglalkozással való megelégedettség és a jogoktól és mozgási szabadságtól való viszonylagos, de még elbírható megfosztás, a munkaerőpiac rugalmassága, valamint gazdasági szempontok ösztönzik. Ez a *foglalkozási* (*occupational*) magatartás.⁹²

A foglalkozási attitűd a menedzserszemléletből következő „bürokratikus racionalizmus” hatására uralkodott el a hadseregben. Miután azonban a hadseregben működik az „önkorrekció dinamikája”, a bürokratikus racionalizmus nem érvényesülhet teljes erejével. Egyrészt kitapintható a katonák között „a menedzsment foglalkozási retorikájának közvetlen, sokszor zsigeri [visceral] elutasítása”. Ugyanígy elvetik az „ilyen foglalkozás, mint a többi” nézetét is. Másrészt a hadseregben és a társadalomban egyaránt mélyen gyökereznek a tradíció, a hazafiaság és az intézmények értékei. Azok, akik az anyagi-pénzügyi ösztönzéseket hangsúlyozzák, nem veszik észre a tömegkommunikáció szocializáló hatását (háborús filmek, könyvek stb.), a nagyapák, apák és fiúk integrációs kapcsolatát, a szimbólumok hatását és azt, hogy „a kockázat, a hősiesség és a hősi halál valóságos dolgok”. A parancsnokok különös kötelessége, hogy az anyagi haszon kérdésével szemben „oltsák be csapataikba a katonai erőnyeket és az önmagáért való kötelességteljesítést”.⁹³

⁹⁰ GABRIEL–SAVAGE 1978, 20., 162.

⁹¹ FARIS 1988, 57–58.

⁹² A problémáról nagyon jó áttekintést nyújt Szabó János két idézett írásában.

⁹³ FARIS 1988, 70–71.

A Lucában, 1989 őszén megtartott szociológuskonferencián is központi kérdés volt az intézményes és foglalkozási attitűd vizsgálata.⁹⁴ Voltak, akik az „olyan foglalkozás, mint a többi” véleményen voltak, de a „sui generis” felfogást is sokan képviselték. Boene szerint a katonai hivatás „egyedülvalóságát” nemcsak „a harc kockázatai jelentik, hanem a racionalitás korlátai a harcban és az elfogadott társadalmi normák áthágása. [...] Mindez különleges szocializációt kíván; [...] a katonatiszt nem egyszerűen közalkalmazott, őt a katonai dolgok iránti eleven érdeklődésből, a közös jó iránti elkötelezettségből, életének és testi épségének kockázatásából, valamint a fegyveres szolgálat különös kötelezettségeiből összeálló elhivatottság [calling] kell hogy vezérelje. [...] A technológia nem módosítja a katonai hivatás lényegét.”⁹⁵

Kételemek merültek fel a konferencián a Moskos-féle foglalkozási-intézményi szembeállítás, illetve annak kutatási, gyakorlati felhasználhatóságával kapcsolatban. Egyáltalán – merült fel a kérdés – valójában megváltozott a katonai hivatás az utóbbi ötven évben?

A Segall szerzőpáros áttekintést ad az évtizedek óta tartó vita állásáról. Moskos felfogását ugyan nem fogadja el, de mint a vita „intellektuális kereteinek” meghatározóját, fontosnak tartja. Az 1980-as években újra fölfedezték Az amerikai katona által oly jól kimutatott csoportdinamikát. Hangsúlyozta a csoportkohézió fontosságát, s példának a Wehrmachtot hozta fel.

A vietnámi háborúban a hadseregből hiányzott a „professzionalizmus és az etikai dimenzió, ami pedig minden hivatás előfeltétele”.⁹⁶

Láthatjuk, a hadsereg felfogását kifejező amerikai katonai enciklopédia, elutasítva Moskos elméletét, elég egyértelműen foglal állást a „sui generis” felfogás mellett. Az enciklopédia egy másik szócikkében Misrachi rámutat a földi harc nehézségeire, amelyben a technológia távolról sem nyújt akkora biztonságot, mint a légi és tengeri háborúban. Épp ezért az intézményi és foglalkozási megkülönböztetést illetően ezt írja: „ha van is benne valami, akkor sem érvényes a szárazföldi erőkre.”⁹⁷ Itt a „harcos” típus (*warrior*) kell.

Különösen élessé vált a „sui generis” felfogást valló „tradicionalisták” és az „olyan foglalkozás, mint a többi” nézetén lévő „reformisták” vitája a német Bundeswehrben. Már láttuk a két tábornok, Baudissin és Kielmansegg, felfogásának egymással teljességgel kibékíthetetlen ellentétét. A vita semmivel sem kisebb intenzitással, sőt indulattal folytatódott az 1993-ban megjelent *A katona – egy hivatáskép változásban* című kötetben.⁹⁸

A már idézett Bald cikkében (*A tisztképzés vitája. Egy végnélküli történet*) a „belső vezetés” (*Innere Führung*) fogalmára támaszkodva érvel: „A belső vezetés fogalma több, mint emberek vezetése.” Magában foglalja a 19. századi német történelem pluralista és demokratikus hagyományait, amelyből szükségszerűen következik a történelem azon szakaszainak bírálata, amikor a militarizmus és a nemzetiszocializmus befolyásolta vagy éppen uralta a német politikát. „A belső vezetés lényegéhez tartozik, hogy megvalósítsák az állampolgár ideálját a hadseregben. Ez a kulcsfogalma a katonaság reformjának. [...]”

⁹⁴ CAFORIO 1991, 48.

⁹⁵ CAFORIO 1991, 49.

⁹⁶ A Segall szerzőpáros álláspontját idézi CAFORIO 1991, 49.

⁹⁷ Misrachi in IMDE 593–594.

⁹⁸ SBW.

A katona tovább már nem állhat szemben a civil társadalommal. Az egyenruhás állampolgár meg akarja szüntetni a szolgálatteljesítést, az elnyomást és a jogtalanságot a hadseregben, és a civil alkotmányt akarja benne megvalósítani.”⁹⁹

A belső vezetés a katonáról alkotott olyan elképzelésen alapszik, amely eltér a múltban megszokottól, amennyiben nyitott a politikából és a társadalomból érkező hatások felé. Az 1957-ben kiadott *A katonai nevelés vezérfonala* szerint az erkölcsi, szellemi és lelki erők fejlesztése fontosabb, mint a szakmai ismeretek.

A reformtörekvéseket azonban a Reichswehr és a Wehrmacht tapasztalataira hivatkozó tradicionalisták befolyására leállították, és emiatt a Bundeswehrben „valóságos káosz keletkezett”. Ezt követően újra a reformisták győztek, és 1970-ben életbe lépett a tisztképzés reformja, amely hasonlóan a civil ipari képzéshez, „menedzsment- és vezetési követelményeket” illesztett bele a képzésbe. Ekkor vezették be a négyéves, civil szakdiplomát nyújtó „tudományos főiskolai képzést”.

Ez a képzés lehetőséget biztosított „a civil gondolkodás, a nyíltság és sokoldalúság számára. A gátat, amit a sui generis felfogás emelt, áttörtük, ha nem is tűnt el teljesen.”

A Bundeswehr hamburgi vezetési akadémiájának tudományos igazgatója, a politikai tudományok doktora, Wolfgang Vogt – az előbb hivatkozott kötetben megjelent – tanulmánya *A tisztí hivatásképe a viták tüzeiben* négy „katonai hivatásképet szerkeszt: a demokratikusan reformált, a tradicionális katonai, a technokrata-funkcionális és az archaikus-harcos”.¹⁰⁰ Mi itt csak a problémánkat közvetlenül érintő első két típusnak Vogt által felsorolt jegyeivel foglalkozunk.

A demokratikus reformált típus. A Bundeswehr felállítása alkalmával lehetőség nyílt, hogy újrafogalmazza a hadsereg és a tisztí hivatás lényegét. Ehhez újra kellett gondolni a történelmi tapasztalatokat, nehogy a hadsereg, a politika és a társadalom áldatlan kapcsolata megismétlődjék, és megint katasztrófába sodorja az országot. Ezért az új hadsereg nem vehette mintául az előző korszakok hadseregeit. Különösen meg kellett szakítani a kontinuitást a Wehrmachttal, amely „végső soron engedelmes eszközzé vált a bűnös nemzetiszocialista rezsimnek”. A következő elvekre és szempontokra volt tehát szükség:

- a nukleáris háború korszakában a háború már nem a politika eszköze, ezért a hadsereg fő feladata a békefenntartás;
- a haderő csak kellő felszereltséggel lehet a védelem eszköze, természetesen a NATO keretein belül;
- csak a parlament által ellenőrzött hadsereg nem jelent kockázatot a demokrácia számára, amiből az következik, hogy a katonai hivatásnak társadalmilag elfogadhatónak kell maradnia;
- csak a társadalomba integrált hadsereg követheti a gyors társadalmi fejlődést;
- csak politikailag motivált és katonailag képzett katona képes az államot és a társadalmat szükség esetén fegyverrel is megvédeni.

⁹⁹ BALD 1993, 179.

¹⁰⁰ VOGT 1993, 109.

Ezek az elvek a „belső vezetés” koncepciójában és az „egyenruhás polgár” elvében jelentkeztek konkrét formában. Mindezek alapján kimondták, hogy a „béke a komoly eset”. Ami a hadseregnek a társadalomban való integrálódását illeti, a katonaságnak a civil társadalom értékeihez és normáihoz kell igazodnia. A katonai szolgálat „olyan foglalkozás, mint a többi”, és semmilyen előnyös megkülönböztetésben nem részesülhet. Meg kell változtatni a szervezeti struktúrát és a specialistáknak megfelelő teret kell biztosítani. Az autoritásfogalomnak is át kell alakulnia: a hivatali tekintélyt váltsa fel a szakmai tekintély. A döntés és tervezés legyen kollektív.

A katona mint állampolgár részesüljön méltó elbánásban, és „ne legyen kiszolgáltatva előljárói önkénynek”. A parancsnokok vezetésükben érvényesítsék a kooperáció és – ahol lehetséges – a participáció elvét.

*A tradicionális katonai hivatásképp.*¹⁰¹ Ez a hagyományos és időközben részben újra életre keltett hivatásképp szinte kizárólag a háborúhoz igazodik. „Ez a politikailag ellentétes irányzat a haderőreform átértelmezését akarja, és jelentős része van a belső vezetés tartós válságában.” A szerző szerint ennek a felfogásnak az az „irréális” feltevés az alapja, hogy a katonai hivatásnak már tanulmányunkban említett „varázstalanítási folyamatát” a régi katonai erények fölélesztésével meg lehet állítani. A következők jellemzik a tradicionalisták gondolkozását a szerző előadásában:

- a háborút az atomkorszakban sem lehet kizárni; a háború elvonatkoztathatatlan az emberiség történetétől;
- a békét csakis a hadsereg harcképességének fenntartásával lehet fenntartani, tehát a katonai gondolkozás alapja ez legyen; a hadsereg integrációja a társadalomba veszélyezteti a harcképességet;
- a biztonság érdeke fölötté áll a demokratikus szabadságnak;
- következésképp ne a hadsereg igazodjék a társadalomhoz, hanem fordítva; a társadalom egyébként is a hanyatlás jeleit mutatja, és reformra szorul;
- léteznek „örök” katonai erények, így a német katonai tradíciók is érvényben kell hogy maradjanak;
- a katonának, különösképpen pedig a tisztnek szüksége van érzelmi motivációra és kötődésre a nemzethez, a hazához, mert a nép egzisztenciális érdekei forognak kockán, és a küzdelem életre-halálra megy;
- a katonát a parancs és a fegyelem, a vezetés és az ellenőrzés, a gondoskodás és a büntetés mechanizmusaival kell támogatni a küzdelemben.

Vogt, hogy senkiben ne maradjon kétely a tradicionalisták veszélyes eszméit illetően, az előbbieket még a következőkkel egészíti ki. Nem jelöli meg a forrást, így nem tudom, hogy ki javasolhatta a mai Németországban, hogy a hadsereg alkosson „harc-, sors- és szükség-közösséget”, de ez a náci ízű kifejezés már önmagában minősíti használóját. Nem hinném,

¹⁰¹ VOGT 1993, 113.

hogy Kielmansegg tábornok, Hammel ezredes és sok más tradicionalista tiszt így vélekedne. Vogt helyteleníti, hogy a katonai szigorú hierarchia, valamint a parancs és a fegyelem hangsúlyozásával a tradicionalisták kétségbe vonják a demokratikus participációt és emancipációt, amelyek pedig a belső vezetés koncepciójának lényeges részei. Emancipáció és participáció – a modern lélektan két szlogenje. Én bizony azt tapasztaltam a fronton, hogy beosztottaim boldogok voltak, hogy én döntöttem helyettük, és eszük ágában sem volt participálni a vezetésben. De ugyanezt bizonyítja az *amerikai katona* és sok más háborús leírás.

Nem érti az ember ezt az ironikus hangvételt: a tradicionalisták szerint „a tiszt [...] még a magasan technizált hadseregekben is elsősorban »vezető« és/vagy harcos, aki az »örök« katonai erényeket vallja, mint fegyelem, bátorság, bajtársiasság, hűség a halálig stb., és akit a katonai szellem kell hogy áthasson. Készség a harcra, a halálra és gyilkolásra – ez »nemesíti« a tisztit hivatást, amely a »rendkívüli halál ideológiájának« megfelelően, »sui generis« hivatás.”¹⁰² Az embernek az az érzése, hogy a szerző újfent a náci zsargonból kölcsönvett kifejezéseket ad a tradicionalisták szájába, így akarva kompromittálni őket. Egyébiránt, láttuk, hogy a lényegét illetően nagyon sok szociológus és katona vélekedik így. Aki kicsit is ismeri a katonai szakmát, felismeri, hogy amit Vogt olyan nevetségesnek tart, az a katonai etika!

És ahogyan a liberális és demokratikus elvek szélsőséges hangoztatóinál oly gyakori, Vogt is gyanúsít, ha ellenvéleménybe ütközik. Így ír a tradicionalisták sanda szándékairól: „A pluralista társadalom demokratikus fejlődését, szembeállítva az állítólag magasrendű állammal, erős gyanakvással figyelik; »erős államot«, »szilárd« politikai vezetést akarnak, és a pluralizmust csak kellenként fogadják el, és mint hanyatlást értelmezik.”¹⁰³

Még több hasonló kijelentést lehetne idézni, de gondolom, a tendencia világos: van egy, a belső vezetés mindent megmagyarázó és mindent megalapozó koncepcióján felépülő, a hadsereg minden problémáját megoldó reformmozgalom, és vele szemben ott állnak a sötét terveket fejükben forgató, restaurációra törekvő tradicionalisták.

Nem tudom, hogy Hammel ezredes vállalná-e, ha a tradicionalisták közé sorolnám. Cikkét¹⁰⁴ elolvasva mindenesetre az a meggyőződés lett úrrá bennem, hogy felelősséggel csakis így lehet állást foglalni a vitában.

A „katonakép”-ről a világban folyó vitát természetesnek tartja, csak azt sajnálja, hogy Németországban oly mértékben megterheli az ideológia. Leír egy nagyon jellemző esetet. A Golf-háborúval kapcsolatos németországi botrányról készült interjúbán a riportter megkérdezte a riportalányt, a Bundeswehr egyik admirálisát, hogy felelősnek érzi-e magát a hadsereg vezetése, hogy a katonák lehetetlennek tartották a „komoly eset” bekövetkezését. Az admirális válasza: „Igen. Valójában nagyban beálltunk a »biztonság termelésére«. De emlékszem rá, hogy néhány éve az egyik tábornok súlyos nyilvános megrovást kapott, mert sürgette a háborús körülményeket megközelítő kiképzést.”¹⁰⁵

¹⁰² VOGT 1993, 114.

¹⁰³ VOGT 1993, 114.

¹⁰⁴ HAMMEL 1993, 123–124.

¹⁰⁵ HAMMEL 1993, 124.

Majd *Sui generis* – a *rémkép* cím alatt ismerteti a töméntelen félreértéstől terhelt vitát. Más okok mellett ezekből a félreértésekből ered, hogy „szabályos ismétlődéssel válásról beszélnek a Bundeswehrben”. Kitér a társadalomban végbement „értékváltozásra” (*Wertewandel*), és kijelenti, hogy a hadseregnek küzdenie kell ellene.

Ha szem elől tévesztik – folytatja –, hogy a katonai hivatástól elválaszthatatlan a harc fogalma, akkor természetesen adott a más foglalkozásokkal való összehasonlítás lehetősége, és ebben az esetben már elérkeztünk a „biztonságtermelés” jelszávához.

Ezt követően *Ami összehasonlíthatatlan* cím alatt azokat a körülményeket sorolja fel Hammel, amelyek kizárják, hogy egyformának lehessen tekinteni a katonai hivatást más foglalkozásokkal. Természetesen megemlíti a katona kötelességét, hogy ha kell, életét áldozza. Ugyanakkor hangsúlyozza a katonai vezető óriási etikai felelősségét a kezében összpontosuló hatalom törvényes használatáért. Miután a Bundeswehr egyetemén nincs katonai etikát érintő oktatás, a felelősségtudat és a törvénytisztelet erősítése a törzsekre és a csapatra marad.

A katona magatartását, egész életét – még magánéletét is – szigorú normák és szankciók szabályozzák. A katonák jogállását szabályozó törvényhez például alig hasonlítható a közszolgálati törvény. Olyan vétségeket és büntetteket, mint az ittas vezetés, testi sértés stb. nemcsak a polgári, hanem a katonai büntetőtörvény hatálya alá is esnek. Hasonló, kétfajta felelősségre vonás kevés más foglalkozásnál van.

Hammel ezután a menedzsmentetika – tanulmányunkban már tárgyalt – káros hatásait foglalja össze.

Végso következtetéseit így vonja le: a hadsereg nem választható el a társadalomtól, még akkor sem, ha felépítése és működése nem demokratikus. Ez ugyanis előfeltétele annak, hogy ellenállhasson a külső fenyegetésnek. Ha ellentét lenne a hierarchikusan szervezett hadsereg és a demokrácia szabályai szerint működő társadalom között, akkor ezen még egy módosított katonai hivatásképp sem tudna segíteni. Ténylegesen az történt, hogy a Bundeswehr nem mondott le a katonai hivatásképről, de azt „ragyogó fehérre” festette, és a »biztonságtermelés«, valamint »katona a békéért« szólamokkal tűzdelte meg. A baj csak az, hogy ez nem felel meg a katonai hivatás kifejtésének. „Miért nem elég nekünk az alkotmány feladatmegjelölése, miért nem azonosítjuk vele magunkat, és miért tekintjük csupán szükséges rosszznak, amikor egyike a modern államok tényleges jegyeinek? Aligha van állam, ahol oly mértékben kétségbe vonnák ezt, mint nálunk, Németországban.”¹⁰⁶

Megfelelő hivatásképp nélkül a katonai szolgálatra jelentkezők nem is tudják, hogy mire vállalkoznak. „Ha valaki a Bundeswehrbe biztos munkahely reményében jelentkezik, vagy azzal a tudattal, hogy olyan foglalkozása lesz, mint bármely más, akkor valószínűleg túlzott követelésnek érzi, hogy egy török repülőtéren vásárra vigye a bőrét. Nem kétséges, a Bundeswehr azt kapta meg katonáinak magatartásában a Golf-válságban, amit megérdemelt. Nyomatékosan kell hangsúlyozni, hogy ezt nem lehet a társadalom hatásának tulajdonítani, hanem a katona feladatáról kialakított azon felfogásnak, amely éveken át uralkodott a Bundeswehrben.”¹⁰⁷

¹⁰⁶ HAMMEL 1993, 137–138.

¹⁰⁷ HAMMEL 1993, 138.

A német katonaszociológusok szerint a katonai hivatásképbén még mindig a tradicionális, tehát „veszélyes” jegyek az uralkodók. Pedig már éppen ideje lenne, hogy véget vessünk annak, hogy a tradíciót szembehelyezzük a reformmal, a tradícióban pusztavisszatartást, demokráciaellenességet, a reformban pedig pozitívat, modernet és emberbarátit lássunk. Nem minden reform vált hasznára az emberiségnek. A Bundeswehr feladata egyébként sem az, hogy lépést tartson a „Zeitgeist”-tel, vagy éppen megelőzze.

Hammel meg van győződve, hogy a közvéleményben egészen más kép él a katonákról és a tisztokról, mint amit egyes publicisták vagy akár maga a Bundeswehr is terjeszt. A vasúti kocsikat szabadságra átutazóban feldúló katonákban az emberek nem egyszerűen huligánokat látnak, akiknek tetteire vállvonogatással lehet válaszolni; azok a tiszték és altiszték, akikben nincs kellő önérték, és civilben mennek be a laktanyába, nevetségessé válnak az emberek előtt; „és azt a kufárkodást, ami a 38,5 órás munkahétért vagy a munkaidő kiegyenlítéséért folyik, nemcsak szövetséges bajtársaink nézik értetlenül. Az ilyen magatartásformákat – legyenek azok pusztán külsőségek – a lakosság nem azonosítja a katonáról alkotott képével. A lakosság sokkal higgadtabban viszonyul a sui generis problematikához, mint ahogyan azt sok hadtudós vagy biztonságpolitikus állítja, akik emellett a hadsereget nem ismerik saját élményeik alapján. [...] Németország hadereje nem azért vesztette el vonzerejét, mert benne túlhaladt, restaurációs struktúrák lennének, hanem azért, mert karakterét és arcélét elvesztette.”¹⁰⁸

Nem érezzük magunkat illetékesnek, hogy ítéletet mondjunk a Bundeswehrről. Ezt annál inkább nem tehetjük meg, mert nincs módunk eldönteni, hogy Hammelnak vagy Kielmanseggnek igaza van-e minden tekintetben. De ha csak azt vesszük tekintetbe, hogy milyen áthidalhatatlan ellentét feszül az ő véleményük, valamint Baldé és Vogté között, akkor is súlyos figyelmeztetésként kell felfognunk, amikor a honvédségünk, főleg pedig a tisztképzés reformján dolgozunk.

A Bundeswehrrel foglalkozva láttuk, hogy milyen gyakran szerepelt a „belső vezetés” fogalma. Ez a tény parancsolóan írja elő számunkra, hogy foglalkozzunk vele. Érdekes itt először Oetting ezredes véleményét ismertetni. Ezt írja: „A belső vezetés körüli vita irodalmából akár kisebb könyvtárat is össze lehetne állítani.” A vita 1969/70-ben volt a leghevesebb. Így ír erről egy, a vitán kívül álló, tárgyilagos szakértő: „A vita élességét mutatja, hogy a Bundeswehr általában, a belső vezetés és az egyenruhás állampolgár pedig különösen, 15 évvel a Bundeswehr felállítása után még mindig, sőt még fokozottabban olyan téma, amely érzelmi reakciókat vált ki [...] az ösreakciótól a haladóig, a nacionalistától a szocialistáig terjed a gyorsan kiosztott jelzők skálája.”¹⁰⁹

Mindezt figyelembe véve – írja Oetting – meglepő, hogy a belső vezetés gondolatai mennyire áthatják a csapatok életét, ami azt bizonyítja, hogy beváltak. Ennek az az oka, amit sokszor elmarasztalnak: a fogalom nincs definiálva, és alapgondolatai néhány alapelvben foglalhatók össze. Így az elv nyitott marad az értelmezés számára.

¹⁰⁸ HAMMEL 1993, 139.

¹⁰⁹ OETTING 1988, 248. Magyar kiadás: OETTING 1993, 150.

Ha magunk részéről nem is tartjuk föltétlen előnynek a fogalom ilyen rugékony alakíthatóságát, a kérdés fontossága megkívánja, hogy egyes értelmezéseivel foglalkozzunk. Kezdjük talán a hadsereg világán jóval túlmutató, mondhatni társadalom- és történetfilozófiai értelmezésekkel.

A már idézett Bald professzor szerint a belső vezetés elve elsősorban a Bundeswehr képzési rendszerének kialakítása szempontjából volt alapvetően fontos. Ez azért volt így, mert a belső vezetés több mint embervezetés – elsősorban a német történelem megítélését elősegítő kategória. De a belső vezetés lényegéhez tartozik „a polgár ideáljának megvalósítása a katonai szolgálatban. Kulcsfogalom ahhoz, hogy a katonaság önmagát reformálja, és beilleszkedjék az állam demokratikus-parlamentáris építményébe. [...] Az egyenruhás polgár a 19. századi német forradalmakban megszületett fogalom. [...]”

A belső vezetés alkotta meg a Bundeswehrt; a haderő új modellje. [...] A belső vezetés a katonának olyan elképzelésén alapszik, amely a múltban megszokottól különbözik, amennyiben nyitott a politika és a társadalom felé is, engedi, hogy a demokrácia, a polgári szabadság és pluralitás hasson rá és működjék benne.”¹¹⁰

Nagyon érdekes a régi német idealista filozófia, a szellemtörténet megjelenése egy, a német hadsereg sorsának alakításában oly döntő szerepet játszó tudós gondolkozásában: adva van egy idea, amely megmagyarázza a múltat, a jelent és a jövőt, és tévedhetetlen biztonsággal jelöli ki a gyakorlat útját.

Bár kiindulása téves, sokkal szerényebben fogalmaz, és a katonai elméletet és gyakorlatot is jobban megközelíti a Fritscher–Schuh szerzőpáros.¹¹¹ Egyrészt félreértik Clausewitzet, másrészt – a belső vezetés hadtudományi alapjai megteremtésének szándékától vezetve – azt állítják, hogy már ez a nagy katonai gondolkozó is körvonalazta a belső vezetés fogalmát. Idézik egyik fejtegetését, amelyben az erkölcsi erők fontosságát emeli ki. Ennek alapján állapítják meg, hogy Clausewitznél már fellelhető a külső vezetéssel – hadászat, hadművelati művészet stb. – szemben a belső vezetés, amely az erkölcsi tényezőkre terjed ki. Ilyet azonban Clausewitz sehol nem állított. Végeredményben a szerzők a következő „összetevőkből” állítják össze a belső vezetést: belső rend és jog, politikai képzés, parancsnoki vezetés, ellátás és gondoskodás. Mit lehet kezdeni egy ilyen hibás és erőltetett következtetési láncsal?

Steer dandártábornok, a Belső Vezetési Centrum (*Centrum Innere Führung*) törzsének vezetője így határozza meg a fogalmat: „A belső vezetés a szolgálat irányt adó alkotórésze. Alapelvei mindenekelőtt azokat az eszközöket és utakat jelöli ki, amelyekkel a katonát arra bírjuk, hogy feladatát teljesítse. A belső vezetés legfontosabb hatását az embervezetésben fejtí ki.”¹¹² Nem tudja az ember, mi szükség van itt a belső vezetés fogalmára. A mi időnkben részben fegyelemnek, részben az emberekkel való bánásmódnak neveztük.

De ugyanez a helyzet a 100/100 jelzésű „Csapatvezetés” és a 102/100 jelzésű „Csapatképzés” szabályzatokkal is. Az elsőben ez olvasható: „Az embervezetést mint a háborús csapatvezetés fontos részét a belső vezetés elvei kell hogy meghatározzák.”

¹¹⁰ BALD 1993, 179–180.

¹¹¹ FRITSCHER–SCHUH 1993, 15–16.

¹¹² STEER 1989, 8.

A másikban ez áll: „A katonában bizalom ébred az olyan parancsnokok iránt, akik példásan viselkednek, és képesek az embereket helyesen vezetni. Ezért a belső vezetés alapelveinek alkalmazása fontos előfeltétele a csapatkiképzés sikereinek.”¹¹³

De mik ezek az alapelvek? Oetting szerint: a katona mint állampolgár jogainak tiszteletben tartása; a katonák integrációja a társadalomba; a vezető és vezetettek egyetértése.¹¹⁴ Noack az alaptörvény, illetve a katonatörvény három cikkelyét idézi mint a belső vezetés három elvét: „A német államszövetség védelemre szervez haderőt”; „Az ember méltósága érinthetetlen”; „A katona állampolgári jogai ugyanazok, mint más állampolgáré”.¹¹⁵

Látva ezt a sok egymástól eltérő értelmezést, igazat kell adnunk Oettingnek: a belső vezetés fogalma valójában nincs definiálva. De hozzátehetjük ehhez még azt is, hogy ahhoz képest, hogy egy forradalmi reform vezéreszméje volt, eltekintve Bald filozofikus megfogalmazásaitól, kevés olyan dolgot foglal magában, ami más hadseregekben ismeretlen lenne, viszont igen sok olyat, amelyek, mióta az ember hadakozik, mindig ismertek voltak.

Teljesen alaptalan lenne Preuss vitriolos megjegyzése *A Bundeswehr és a belső vezetés. – Egy ideológia fénye és nyomorúsága* című könyvében? „A Belső Vezetés Centrumának erőfeszítései 1979 óta sem hoztak megoldást a belső vezetés problémájára. A különösen fontos hivatali dokumentumok átvizsgálása nyomán újfent meg kell állapítani, hogy a belső vezetés nem más, mint egy érthetetlen jelszó és egy tetszés szerint értelmezhető ideológia.”¹¹⁶

Olyan foglalkozás, mint a többi? – tettük föl a kérdést tanulmányunk elején. Az előadottak alapján, úgy hisszük, a válasz inkább a „nem” lehet. Mindazonáltal, szem előtt tartva az egész kérdés bonyolultságát és rendkívüli fontosságát, nagyon jónak tartanánk, ha a magyar szakemberek körében is folytatódna a vita. A nézetek ütköztetésében mindenesetre ügyelni kellene arra, hogy az új, vagy éppen annak tűnő, annyira csábító reformjavaslatokat a háborúk történetéből levonható tapasztalatokkal ütköztessük.

Budapest, 1994. június 22.

Perjés Géza

¹¹³ STEER 1989, 112., 114.

¹¹⁴ OETTING 1989, 120.

¹¹⁵ NOACK 1989, 131.

¹¹⁶ Idézi: OETTING 1988, 267.

FÜGGELÉK

Vákát oldal

RÖVIDÍTÉSEK

HL	Hadtörténelmi Levéltár
HM	Honvédelmi Minisztérium
HM HIM	Honvédelmi Minisztérium Hadtörténeti Intézet és Múzeum
IMDE	DUPUY, Trevor Nevitt ed. (1993): <i>International Military and Defense Encyclopedia</i> . Vols. 1–6. McLean (US-VA), Brassey's.
OSZK	Országos Széchényi Könyvtár
SBW	KLEIN, Paul – KUHLMANN, Jürgen – ROHDE, Horst Hrsg. (1993): <i>Soldat – Ein Berufsbild im Wandel</i> . Band 2. <i>Offiziere</i> . Bonn, Deutscher Bundeswehr Verlag.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- ANISZI 1993 ANISZI Kálmán (1993): Szövetségben (méltóság, szolgálat, szabadság, felelősség). In MOLNÁR Károly szerk.: *Katonaetika. Tanulmánygyűjtemény*. Budapest, Zrínyi. 114–139.
- BALD 1993 BALD, Detlef (1993): Streitfall Bildung. Eine unendliche Geschichte. In KLEIN, Paul – KUHLMANN, Jürgen – ROHDE, Horst Hrsg.: *Soldat – Ein Berufsbild im Wandel*. Band 2. *Offiziere*. Bonn, Deutscher Bundeswehr Verlag.
- BARACZKÁNÉ NAGY 1993 BARACZKÁNÉ NAGY Mária (1993): Honvédetika – közszolgálatetika. In MOLNÁR Károly szerk.: *Katonaetika. Tanulmánygyűjtemény*. Budapest, Zrínyi. 19–28.
- BÁRCZY 1981 BÁRCZY János (1981): *Zuhanóugrás*. (Tények és tanúk). Budapest, Magvető.
- BERKI 1992 BERKI Sándor (1992): „Hej! Ha én is köztetek mehetnék.” *Vezetéstudomány*, 23. évf. 11. sz.
- BODA et al. 2016 BODA József et al. (2016): Fókusz és együttműködés. A hadtudomány kutatási feladatai. *Honvédségi Szemle*, 144. évf. 3. sz. 3–19.
- BRENNE-WEGENER 1993 BRENNE-WEGENER, Lothar W. (1993): Die Armee Öffentlich-rechtlich im Abseits? Interview mit WDR-Intendant Friedrich Nowotny zu Bundeswehr und Medien. *Truppenpraxis*, Vol. 37, No. 4. 371–374.
- CAFORIO 1991 CAFORIO, Giuseppe (1991): The State of Studies of The Military Profession. In KUHLMANN, Jürgen – DANDEKER, Christopher eds.: *Stress and Change in the Military Profession of Today*. München, Sozialwissenschaftliches Institut der BW. 21–75.
- CLAUSEWITZ 1937 CLAUSEWITZ, Carl von (1937): *Strategie aus dem Jahre 1804 mit Zusätzen von 1808 und 1809*. Hamburg, Hanseatische Verlagsanstalt.
- CLAUSEWITZ 1961–1962 CLAUSEWITZ, Carl von (1961–1962): *A háborúról*. I–II. Budapest, Zrínyi.
- CLAUSEWITZ 1973 CLAUSEWITZ, Carl von (1973): *Vom Kriege*. Bonn, Hahlweg.
- CSAPODI 1967 CSAPODI Csaba (1967): Perjés Géza: Zrínyi Miklós és kora. *Irodalomtörténeti Közlemények*, 69. évf. 1. sz. 106–107.

- DEZSÉRI BACHÓ 1930 DEZSÉRI BACHÓ László szerk. (1930): *A Magyar Királyi Honvéd Ludovika Akadémia története*. Budapest, M. Kir. Honvéd Ludovika Akadémia.
- DOMBRÁDY 2012 DOMBRÁDY Lóránd (2012): *Szombathelyi Ferenc vezérezredes*. Budapest, HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum.
- DONOHUE–WONG 1993 DONOHUE, K. S. – WONG, L. (1993): Leadership. In DUPUY, Trevor Nevitt ed.: *International Military and Defense Encyclopedia*. Vol. 3. McLean (US-VA), Brassey's.
- DRISKELL–SALAS 1993 DRISKELL, J. E. – SALAS, E. (1993): Psychology, Military. In DUPUY, Trevor Nevitt ed.: *International Military and Defense Encyclopedia*. Vol. 5. McLean (US-VA), Brassey's.
- DUNNIGAN–MACEDONIA 1993 DUNNIGAN, James F. – MACEDONIA, Raymond M. (1993): *Getting It Right: American Military Reforms After Vietnam to the Gulf War and Beyond*. New York (US-NY), HarperCollins.
- DUPUY 1977 DUPUY, Trevor Nevitt (1977): *Genius for War: The German Army and General Staff, 1807–1945*. Toronto (CA-ON), Prentice Hall.
- ERŐS 2014 ERŐS Vilmos (2014): A Mohács-vita. *Magyar Szemle*, Új folyam, 23. évf. 5–6. sz. Elérhető: www.magyarszemle.hu/cikk/a_mohacs_vita (A letöltés időpontja: 2020. 04. 30.)
- FARIS 1988 FARIS, John H. (1988): The Social Psychology of Military Service and the Influence of Bureaucratic Rationalism. In MOSKOS, Charles C. – WOOD, Frank R. eds.: *The Military: More Than Just a Job?* New York (US-NY), Pergamon-Brassey's International Defense Publishers. 57–78.
- Field Manual 100-5 Operations (1993) Field Manual 100-5 Operations (1993). Washington, D. C., Headquarters Department of the Army.
- FRITSCHER–SCHUH 1993 FRITSCHER, W. – SCHUH, H. (1993): A parancsnoki vezetés pszichológiai alapjai a fegyveres erőkbén. In *Csapatpszichológia*. Budapest, Zrínyi. 13–123.
- GABRIEL–SAVAGE 1978 GABRIEL, Richard, A. – SAVAGE, Paul. L. (1978): *Crisis in Command. Mismanagement in the Army*. New York (US-NY), Hill and Wang.
- GAL 1993a GAL, R. (1993a): Combat Stress. In DUPUY, Trevor Nevitt ed.: *International Military and Defense Encyclopedia*. Vol. 2. McLean (US-VA), Brassey's.
- GAL 1993b GAL, R. (1993b): Unit Cohesion. In DUPUY, Trevor Nevitt ed.: *International Military and Defense Encyclopedia*. Vol. 6. McLean (US-VA), Brassey's.
- GOSZTONYI 1980 GOSZTONYI Péter szerk. (1980): *Szombathelyi Ferenc visszaemlékezései*. Washington, D. C., Occidental Press.
- Hadnagyavatások (1939) Hadnagyavatások (1939). *Ludovikás Levente*, 49–50. sz.

- HALTINER 1992 HALTINER, Karl W. (1992): Demokratie und Streitkräfte. Zur militärischen Identität westeuropäischer Gesellschaften. In BÄCHLER, Günther Hrsg.: *Friede, Freiheit. Die Schweiz in Europa*. Zürich, Chur. 147–168.
- HALTINER 1993 HALTINER, Karl W. (1993): Europas Streitkräfte im Umbruch – Trends, Probleme, Fragen. *Beilage zur ASMZ*, No. 11. 4–9.
- HAMMEL 1993 HAMMEL, Klaus (1993): Plädoyer für den besonderen Beruf des Offiziers. In KLEIN, Paul – KUHLMANN, Jürgen – ROHDE, Horst Hrsg.: *Soldat – Ein Berufsbild im Wandel*. Band 2. *Offiziere*. Bonn, Deutscher Bundeswehr Verlag. 123–142.
- Harcászati Szabályzat (1938) Harcászati Szabályzat. Tervezet (1938). Budapest, M. Kir. Honvédelmi Minisztérium.
- HARRIES-JENKINS 1993 HARRIES-JENKINS, Gwyn (1993): Armed Forces and Society. In DUPUY, Trevor Nevitt ed.: *International Military and Defense Encyclopedia*. Vol. 1. McLean (US-VA), Brassey's.
- HAUSNER 2019 HAUSNER Gábor (2019): A Zrínyi-életmű modern katonaiszakmai interpretációja: Perjés Géza Zrínyi-képe. *Hadtudományi Szemle*, 12. évf. ksz. 111–125. DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.2.2>
- HERRGUTH 1993 HERRGUTH, Jürgen (1993): Probleme der Nachwuchsrekrutierung für die Laufbahn der Offiziere des Truppendienstes. In KLEIN, Paul – KUHLMANN, Jürgen – ROHDE, Horst Hrsg.: *Soldat – Ein Berufsbild im Wandel*. Band 2. *Offiziere*. Bonn, Deutscher Bundeswehr Verlag. 161–176.
- HUGHES 1993 HUGHES, D. J. (1993): Auftragstaktik. In DUPUY, Trevor Nevitt ed.: *International Military and Defense Encyclopedia*. Vol. 1. McLean (US-VA), Brassey's. 328–333.
- JANOWITZ 1959 JANOWITZ, Morris (1959): *Sociology and the Military Establishment*. New York (US-NY), Russell Sage Foundation.
- JANOWITZ 1964 JANOWITZ, Morris (1964): *The Professional Soldier: A Social and Political Portrait*. London, Free Press.
- Javaslat az ellátás utalványozására Javaslat az ellátás utalványozására. Budapest, HM HIM Központi Irattár, 211/491. tiszti okmánygyűjtő.
- JÁVOR 1992 JÁVOR István (1992): *A humán politika egyes kérdései a katonaságnál*. Tanulmány. Kézirat.
- KÁDÁR 1978 KÁDÁR Gyula (1978): *A Ludovikától Sopronköhidáig*. (Tények és tanúk.) Budapest, Magvető.
- KELLET 1993 KELLET, Anthony (1993): Combat Motivation. In DUPUY, Trevor Nevitt ed.: *International Military and Defense Encyclopedia*. Vol. 2. McLean (US-VA), Brassey's.

- KENDE–MINK 2006 KENDE Tamás – MINK András (2006): Proletár – nemzet – köziség. Szemelvények a „baloldal és nemzet” problematikájának eszmetörténetéből. *Beszélő*, 11. évf. 2. sz. Elérhető: <https://bit.ly/3bkberk> (A letöltés időpontja: 2017. 10. 24.)
- KÉRI 1982 KÉRI Kálmán (1982): *A magyar vezérkari tisztek képzése és továbbképzése az 1920–1944 közötti időszakban I–II.* (Kézirat.) Budapest, HVK Tudományos Osztály.
- KIELMANSEGG 1991 KIELMANSEGG, Johann A. (1991): Der Krieg ist der Ernstfall. *Truppenpraxis*, Vol. 35, No. 3. 304–307.
- KISBARNAKI 1939 Vitéz KISBARNAKI FARKAS Ferenc (1939): Emlékezés vitéz Szombathelyi Ferenc altábornagyról, a Ludovika Akadémia volt parancsnokáról. *Ludovikás Levente*, 3–4. sz.
- KISFALUDY 2003 KISFALUDY András (2003): *Dialógusok – Perjés Géza történésszel.* Elérhető: www.youtube.com/watch?v=Ytq8iutYKW8 (A letöltés időpontja: 2020. 04. 30.)
- KISS 2018 KISS Dávid (2018): *A magyar haderő átalakítása 1987 és 1992 között.* Budapest, Magyar Napló.
- KLANICZAY–CSAPODI 1958 KLANICZAY Tibor – CSAPODI Csaba szerk. (1958): *Zrínyi Miklós összes művei.* I–II. Budapest, Szépirodalmi.
- KLEIN 1989 KLEIN, Paul (1989): Menschenführung. Aufgabe und Erfüllung. Die Beurteilung des Wehrdienstes durch Soldaten aller Laufbahngruppen. In STEER, Anton Hrsg.: *Menschen Führen im Heer.* Frankfurt am Main – Bonn, Report. 35–52.
- KRIZBAI 1993a KRIZBAI János (1993a): *Parancsnok és/vagy menedzser? A katonai vezetéselmélet fejlődése a nyugati katonai irodalom tükrében.* (Társadalompolitikai kérdések hivatásos katonák részére.) Budapest, MH Oktatási és Kulturális Anyagellátó Központ.
- KRIZBAI 1993b KRIZBAI János (1993b): *Szemelvények a nyugati katonai irodalomból a Parancsnok és/vagy menedzser című kiadványhoz.* Budapest, MH Oktatási és Kulturális Anyagellátó Központ.
- KUHLMANN 1991 KUHLMANN, Jürgen (1991): The Military Officer: Profession or Job? Some Considerations and Empirical Findings. In KUHLMANN, Jürgen – DANDEKER, Christopher eds.: *Stress and Change in the Military Profession of Today.* Munich, SOWI. 105–138.
- LACKÓ 2008 LACKÓ Miklós (2008): Molnár Erik és a 60-as évek történész-vitája. *Századok*, 142. évf. 6. sz. 1483–1536.
- LIPPERT 1993 LIPPERT, Ekkehard (1993): Berührungsängste. Insgesamt befindet sich die Militärsoziologie in einem mangelhaften Zustand. *Truppenpraxis*, Vol. 37, No. 4.
- M. SZABÓ – OROSZI 2012 M. SZABÓ Miklós – OROSZI Antal (2012): *A Zrínyi Miklós Katonai Akadémia története 1990–1996.* Budapest, Zrínyi.

- M. SZABÓ 2014 M. SZABÓ Miklós (2014): *Volt egyszer egy egyetem 1996–2007. Rektor a tűzvonalban*. Budapest, Zrínyi.
- MAKKAI 1966 MAKKAI László (1966): Két könyv Zrínyi Miklósról. *Századok*, 100. évf. 6. sz. 1310–1314.
- McNALLY 1993 McNALLY, Jeffrey A. (1993): Management. In DUPUY, Trevor Nevitt ed.: *International Military and Defense Encyclopedia*. Vol. 4. McLean (US-VA), Brassey's.
- MOLNÁR Attila 1993 MOLNÁR Attila (1993): A katonaság és a modernizáció. In MOLNÁR Károly szerk.: *Katonaetika. Tanulmánygyűjtemény*. Budapest, Zrínyi. 140–156.
- MOLNÁR Károly 1993a MOLNÁR Károly (1993a): A devianciákhoz való viszony a hadseregben. In MOLNÁR Károly szerk.: *Katonaetika. Tanulmánygyűjtemény*. Budapest, Zrínyi. 82–113.
- MOLNÁR Károly 1993b MOLNÁR Károly (1993b): A honvédség erkölcsi válságának mibenléte, a kiütkeresés irányai. In MOLNÁR Károly szerk.: *Katonaetika. Tanulmánygyűjtemény*. Budapest, Zrínyi. 253–294.
- MOLNÁR–SZABÓ 2015 MOLNÁR András – SZABÓ Péter (2015): *Zalai honvédek Erdélyben. Dokumentumok a magyar királyi 9. honvéd önálló gyalogdandár mozgósításáról és észak-erdélyi bevonulásáról, 1940*. Zalaegerszeg, MNL Zala Megyei Levéltára.
- MÜHLING 1992 MÜHLING, H. (1992): So kann man operative Führung lernen. Der britische Ausbildungsansatz im Higher Command and Staff Course. *Truppenpraxis*, Vol. 36, No. 6.
- NAGY 1967 NAGY László (1967): Hadtörténetírásunk fejlődése a felszabadulás óta. *Századok*, 101. évf. 6. sz. 1205–1215.
- NOACK 1989 NOACK, Peter (1989): Masstäbe. In STEER, Anton Hrsg.: *Menschen Führen im Heer*. Frankfurt am Main – Bonn, Report.
- NYE 1993 NYE, Roger H. (1993): Command. In DUPUY, Trevor Nevitt ed.: *International Military and Defense Encyclopedia*. Vol. 2. McLean (US-VA), Brassey's.
- OETTING 1988 OETTING, Dirk W. (1988): *Motivation und Gefechtswert. Vom Verhalten des Soldaten im Kriege*. Frankfurt am Main – Bonn, Report.
- OETTING 1989 OETTING, Dirk W. (1989): Bestandsaufnahme im Heer. Eine Untersuchung. In STEER, Anton Hrsg.: *Menschen Führen im Heer*. Frankfurt am Main – Bonn, Report.
- OETTING 1993 OETTING, Dirk W. (1993): *Motiváció és harci érték. A katona magatartása a háborúban*. Budapest, HM Okt. és Tud. Főosztály.
- ŐZE 2009 ŐZE Sándor (2009): *Nemzettudat és historiográfia*. Budapest, Hamvas Intézet.
- PAMLÉNYI 1967 PAMLÉNYI Ervin (1967): A magyar történetírás fejlődése a felszabadulás óta. *Századok*, 101. évf. 6. sz. 1185–1204.

FÜGGELÉK

PERJÉS 1949	Perjés Géza <i>önéletrajza</i> . 1949. július 1. (Gépirat) Budapest, HM HIM Központi Irattár, 211/491. tiszti okmánygyűjtő.
PERJÉS 1955a	PERJÉS Géza (1955): Zrínyi Miklós a fegyelemről. <i>Néphadsereg</i> , 8. évf. 8. sz. 2.
PERJÉS 1955b	PERJÉS Géza (1955): A bátorságról. <i>Néphadsereg</i> , 8. évf. 148–149. sz. 5.
PERJÉS 1965	PERJÉS Géza (1965): <i>Zrínyi Miklós és kora</i> . Budapest, Gondolat.
PERJÉS 1967	PERJÉS Géza (1967): A nemzeti önérzet zavarai. (Gondolatok a nacionalizmus vitához.) <i>Látóhatár</i> , 7–8. sz. 683–704.
PERJÉS 1971	PERJÉS Géza (1971): Szerencse, valószínűség és hadvezéri szemmérték. A katonai döntés és a valószínűség Montecuccolitól és Zrínyitől Clausewitzig. [Az 1970. évi moszkvai nemzetközi történész kongresszus hadtörténész szekciójában tartott referátum és vita szövege.] <i>MTA Filozófiai és Történettudományi Osztályának Közleményei</i> , 1–2. sz. 121–143.
PERJÉS 1983	PERJÉS Géza (1983): <i>Clausewitz</i> . Budapest, Magvető.
PERJÉS 1988	PERJÉS Géza (1988): <i>Clausewitz és a háború praxeológiája</i> . Budapest, Zrínyi.
PERJÉS 1991a	PERJÉS Géza (1991): A ludovikásokról 1. <i>Hitel</i> , 4. évf. 6. sz. 27–31.
PERJÉS 1991b	PERJÉS Géza (1991): A ludovikásokról 2. <i>Hitel</i> , 4. évf. 7. sz. 24–27.
PERJÉS 1991c	PERJÉS Géza (1991): A honvédség reformja nem csak katonai feladat. <i>Új Magyarország</i> , 105. sz. 8.
PERJÉS 1992	PERJÉS Géza (1992): <i>Tisztképzés a m. kir. honvédségben</i> . (A tisztképzés reformjával foglalkozó, Kondor Lajos vezérőrnagy által vezetett kutatócsoport keretei között készült tanulmány – Kézirat.) Budapest.
PERJÉS 1993	PERJÉS Géza (1993): Hivatástudat és szakmaiság a két világháború közti tisztképzésben. In <i>A katonai felsőoktatás reformja – 1993</i> . (A konferencián elhangzottak gyűjteménye.) Budapest, HM Oktatási és Tudományos Főosztály. 125–132.
PERJÉS 2014	PERJÉS Géza (2014): A brjanszki erdő aljában. Harctéri élményeim. In PERJÉS Géza: <i>Csatakönyv. Tanulmányok a magyar és az egyetemes történelem csatáiról</i> . Budapest, Hadtörténeti Intézet és Múzeum.
Perjés Géza katonai anyakönyvi lapja	Perjés Géza katonai anyakönyvi lapja. Budapest, HM HIM Központi Irattár, 211/491. tiszti okmánygyűjtő.
Perjés Géza katonai és politikai jellemzési lapja	Perjés Géza katonai és politikai jellemzési lapja. Budapest, HM HIM Központi Irattár, 211/491. tiszti okmánygyűjtő.
Perjés Géza panaszlevele Nógrádi Sándor altábornagynak (1955)	Perjés Géza panaszlevele Nógrádi Sándor altábornagynak (1955). Budapest, 1955. július 7.
Perjés Géza személyi adatlapja	Perjés Géza személyi adatlapja. Budapest, HM HIM Központi Irattár, 211/491. tiszti okmánygyűjtő.

- R. VÁRKONYI 2005 R. VÁRKONYI Ágnes (2005): A történetíró bátorsága. In HAUSNER Gábor szerk.: *Az értelem bátorsága. Tanulmányok Perjés Géza emlékére*. Budapest, Argumentum.
- RADA 1998 RADA Tibor (1998): *A Magyar Királyi Honvéd Ludovika Akadémia és a testvérintézetek összefoglalt története. 1830–1945*. Budapest, Gálos-Nyomdász.
- RAINER 2018 RAINER M. János (2018): *Századosok*. Budapest, Osiris–OSZK.
- RÁSKAY 1994 RÁSKAY Pál (1994): *Középiskolai honvéd nevelő- és képzőintézetek 1918–1943*. Budapest, Honvéd Hagyományörző Egyesület.
- RÁZSÓ 1966 RÁZSÓ Gyula (1966): Perjés Géza: Zrínyi Miklós és kora. *Hadtörténelmi Közlemények*, 13. évf. 2. sz. 416–418.
- ROHDE 1993 ROHDE, Horst (1993): Das deutsche Offizierkorps im Zeitalter der Weltkriege. In KLEIN, Paul – KUHLMANN, Jürgen – ROHDE, Horst Hrsg.: *Soldat – Ein Berufsbild im Wandel*. Band 2. Offiziere. Bonn, Deutscher Bundeswehr Verlag.
- ROMSICS 2011 ROMSICS Ignác (2011): *Clio bűvöletében. Magyar történetírás a 19–20. században – nemzetközi kitekintéssel*. Budapest, Osiris.
- ROSE 1993 ROSE, Jürgen (1993): Vom Wesen und Gebrauch Zukünftiger Streitkräfte. *Truppenpraxis*, Vol. 37, No. 4. 346–351.
- SELYE 1964 SELYE János (1964): *Életünk és a stress*. Budapest, Akadémiai.
- SIMON 1993 SIMON Géza (1993): Dilemmák, alternatívák, kibontakozási lehetőségek a tiszti értékrend katonai tanintézeti alakításában. In MOLNÁR Károly szerk.: *Katonaetika. Tanulmánygyűjtemény*. Budapest, Zrínyi. 63–81.
- SIPOSNÉ KECSKEMÉTHY – B. KALAVSZKY 2018 SIPOSNÉ KECSKEMÉTHY Klára – B. KALAVSZKY Györgyi (2018): *A Ludovika egykor és most*. Budapest, Zrínyi.
- STEER 1989 STEER, Anton Hrsg. (1989): *Menschen Führen im Heer*. Frankfurt am Main – Bonn, Report.
- STOUFFER et al. 1949 STOUFFER, Samuel A. et al. (1949): *The American Soldier. Combat and its Aftermath. (Studies in Social Psychology in World War II)*. II. Princeton (US-NJ), Princeton University Press.
- SULLIVAN–DUBIK 1993 SULLIVAN, Gordon R. – DUBIK, James M. (1993): Land Warfare in the 21st Century. *Military Review*, Vol. 73, No. 9. 13–32.
- SZABÓ 1992 SZABÓ János (1992): Humán konfliktusok a Magyar honvédségben. *Vezetéstudomány*, 23. évf. 11. sz. 33–40.
- SZABÓ 1993a SZABÓ János (1993): Az intézmények erkölce a modern nyugati hadseregekben. *Új Honvédségi Szemle*, 47. évf. 8. sz.
- SZABÓ 1993b SZABÓ János (1993): *A katonatársadalom főbb fejlődéstendenciái a 90-es évek küszöbén*. (I–II. kötet, PhD-értekezés.) Budapest.
- SZABÓ 2001 SZABÓ János (2001): *Haderő-átalakítás. Az ezredforduló haderő-reformjának előzményei, jellemzői és perspektívája*. Budapest, Zrínyi.

FÜGGELÉK

SZABÓ 2007	SZABÓ Mária (2007): Honvéd nevelőintézetek kettős irányítása a két világháború között. <i>Hadtörténelmi Közlemények</i> , 120. évf. 1. sz. 157–182.
Szalai Sándor levele
Sziklai Sándorhoz (1956)	Szalai Sándor levele Sziklai Sándorhoz. Budapest, 1956. október 11.
SZOMBATHELYI 1942a	A m. kir. honvéd vezérkar főnökének előadása a vezetésről az 1942. XII. 14–15-i tábornoki és vezérkari megbeszélésen. HL M. Kir. Honvéd Vezérkar főnöke iratai, Vkf. 1. oszt. 21/Szn.
SZOMBATHELYI 1942b	Konkrét felső vezetési elveim. (A m. kir. honvéd vezérkar főnökének 1942. XII. 15-i megbeszéléséből.) HL M. Kir. Honvéd Vezérkar főnöke iratai, Vkf. 1. oszt. 21/Szn.
SZOMBATHELYI 1943	Vezérkari kiképzés irányelvei. (Szombathelyi 1943. július 27-én kiadott parancsa.) HL M. Kir. Honvéd Vezérkar főnöke iratai, Vkf. 4. oszt. 53 957/Eln.
SZŰCS–SZINAI–
TELEKI 1962	SZŰCS László – SZINAI Miklós – TELEKI Éva szerk. (1962): <i>Horthy Miklós titkos iratai</i> . Budapest, Kossuth.
THOMAS 1978	THOMAS, Maximilian J. (1978): <i>Militärisches Führen und Entscheiden</i> . I–II. Hamburg, R. v. Decker.
VOGT 1993	VOGT, Wolfgang R. (1993): Berufsbilder des Offiziers im Widerstreit. In KLEIN, Paul – KUHLMANN, Jürgen – ROHDE, Horst Hrsg.: <i>Soldat – Ein Berufsbild im Wandel</i> . Band 2. Offiziere. Bonn, Deutscher Bundeswehr Verlag, 107–122.

Ludovika Egyetemi Kiadó Nonprofit Kft.
Székhely: 1089 Budapest, Orczy út 1.
Kapcsolat: kiadvanyok@ludovika.hu

A kiadásért felel: Koltányi Gergely ügyvezető igazgató
Felelős szerkesztő: Kilián Zsolt
Olvasószerkesztő: György László
Tördelőszerkesztő: Kilián Zsolt
Korrektor: Oláh Andrea
Nyomdai kivitelezés: Pátria Nyomda Zrt.
Felelős vezető: Orgován Katalin vezérigazgató

DOI: <https://doi.org/10.36250/00864>

ISBN 978-963-531-302-0 (nyomtatott)
ISBN 978-963-531-303-7 (elektronikus PDF)
ISBN 978-963-531-304-4 (ePub)

ISSN 2630-9386

Perjés Géza, a 20. század második felének legnagyobb hatású magyar hadtörténésze pályáját hivatásos katonaként kezdte, és frissen végzett ludovikásként részt vett a második világháború harcaiban. A hadifogságot követően bekapcsolódott a magyar hadtörténeti kutatásokba, s a rendszerváltás után feladatot vállalt a magyar tisztképzés megújítását célzó tervek kidolgozásában.

E munkának alapos felkészüléssel és elméleti igényességgel látott hozzá: levéltári kutatások és saját személyes tapasztalatai alapján feldolgozta a magyar tisztképzés 1920 és 1940-es évek közötti történetét. Az 1992-ben elkészült *Tisztképzés a Magyar Királyi Honvédségben* című mű azonban kiadatlan maradt csakúgy, mint az *Olyan foglalkozás, mint a többi?* című, a honvédtiszti hivatással foglalkozó, 1994-ben íródott nagyszabású tanulmány eredeti, teljes szövege. Mindkettő Perjés Géza hagyatékából került elő.

A kötetben közreadott munkák felbukkanása tudománytörténeti szenzáció. A Ludovika Akadémián folyt képzés tapasztalati ismeretanyaga, a tiszti hivatás tradicionalista felfogása melletti tudományos érvek időtállósága mindkettőt rendkívüli értékűvé teszi napjaink hadtudománya számára.

